

CONFERENCE BOOK

ISBN: 978-605-69877-1-7

by Farabi Publishing house

INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC RESEARCHES

INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC RESEARCHES

November 15-17, 2019

Paris - FRANCE

CONFERENCE BOOK

EDITORS

Assoc. Prof. Mehmet Ünsal MEMİŞ

Assoc. Prof. Sevi ÖZ

All rights of this book belong to FARABI Publishing House

Authors are responsible both ethically and juridically

FARABI Publications - 2019©

Issued: 30.11.2019

ISBN: 978-605-69877-1-7

by Farabi Publishing House

CONGRESS ID

CONGRESS TITLE

- INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC RESEARCHES

DATE AND PLACE

- November 15-17, 2019 Paris - FRANCE

ORGANIZATION

- EUROASIA JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES & HUMANITIES

ORGANIZING COMMITTEE

- PROF. MUNTAZIR MEHDI
- WU YICHENG
- SEVI OZ
- ELENA MAGLIO

INTERNATIONAL SPEAKERS

- Assist. Prof. Muntazar Mehdi - Pakistan (*Page:6*)
  - Miao-Yu Chen- Taiwan (*Page:58*)
  - Prof. Dr. Ahmed SMAHI- Algeria (*Page:76*)
  - Merve KOLDAMCA YILMAZ- Greece (*Page:124*)
- Т.А. ГАДЖИБЕЙЛИ - Azerbaijan (*Page:125*)

SCIENTIFIC COMMITTEE

Dr. Alla A. TIMOFEVA	Vladivostok State Economy University
Dr. George RUDIC	Montreal Pedagogic Moderne Institute
Dr. Kasim KARAMAN	Erciyes University
Dr. Jacqlune AYYOUB	Lebanese University
Dr. Hajer HUSEYNOVA	Azerbaijan State Pedagogy University
Dr. Sevcan YILDIZ	Akdeniz University
Dr. Takashi HASUNI	Sapparo City University
Dr. Osman ERKMEN	Gaziantep University
Dr. Umran TURKYILMAZ	Gazi University
Dr. Sarash KONYRBAYEVA	Kazak State Women Pedagogy University
Dr. Muntazir MEHDI	Pakistan Modern Languages Academy
Dr. Vlademir VISLIVYI	Ukraine National Technical University
Dr. Terane NAGIYEVA	Azerbaijan State Pedagogy University
Dr. Yoshio KANAZAKI	Tohoku University
Dr. Zongxian FENG	Xi`an Jiatong University

INTERNATIONAL EUROPEAN CONFERENCE ON INTERDISCIPLINARY SCIENTIFIC RESEARCHES

November 15-17, 2019

Paris, France

Participant Countries:

Turkey, Greece, Turkish Republic Cyprus, Azerbaijan, Taiwan, Kazakhstan, Pakistan

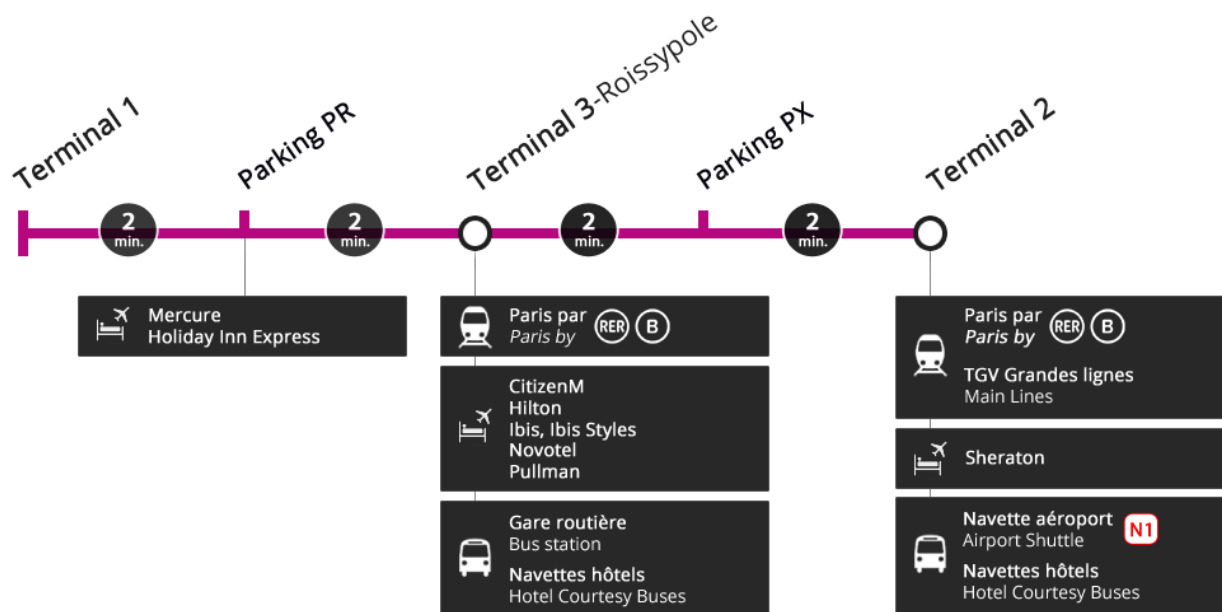
Conference venue:

Hotel ibis Paris CDG Airport

3 Rue de Bruxelles Roissypole Est, 93290 Tremblay-en-France

<https://www.accorhotels.com/tr/hotel-1404-ibis-paris-cdg-airport/index.shtml>

Rote from CDG Airport

- Registration desk opens at 09:00 and shall function till 17:00 pm.
- Please registrate at least an hour prior to your session
- Be in the session room at least 10 minutes before the session starts
- Head of session are fully empowered in all matters related to the presentations, coffee-breaks and session.
- Certificates will be given by the session chair at the end of the session.
- In the congress program, requests such as location and time changes will not be taken into consideration.
- If you think there are any shortcomings in the program, please email us at the latest by 7th November 2019
- The names of the authors and titles of paper in the certificate will be printed as in the program.

15.11.2019 Friday / 12⁰⁰-14⁰⁰

HALL-1, SESSION-2	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Kasım KARAMAN
Asst Prof. Dr. D. Bahar ŞAHİN SARKIN Asst Prof. Dr. Simel PARLAK	INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT IN CLOSE RELATIONSHIPS WITH LOVE STYLES
Ebru YAYLA HINIZ Prof. Dr. Ercan KİRAZ	21ST-CENTURY SKILLS: REVOLUTION OR EVOLUTION?
Neslihan SAÇAN Prof. Dr. Ercan KİRAZ	TEXTURE OF CAMPUS ARCHITECTURE: DOES CAMPUS MILIEU PROMOTE BETTER LEARNING?
Didem Sevgi ÖZGİDER Prof. Dr. Ercan KİRAZ	NEOLIBERALISM DISGUISED AS GLOBAL TEXTBOOKS: IS IDEOLOGY EMBEDDED?
Muntazar Mehdi Faisal Khan Muhammad Tayyab Ali Angum	DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS
Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Furkan POYRAZ Sümeyye YALÇIN	ÖRGÜTSEL USTALIK ÜZERİNDE, ÖĞRENER ORGANİZASYONLARIN ETKİSİ

15.11.2019 Friday / 14⁰⁰-16⁰⁰

HALL-1, SESSION-3	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Abdulhadi TİMURTAŞ
Dr. Hasan COŞKUN	MODERN VE POSTMODERN TOPLUMLARDA KİMLİK VE DİN İLİŞKİSİ
Dr. Hasan COŞKUN	GÖÇ VE DİN İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ “TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ”
Assoc. Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	WILFRED CANTWELL SMITH’DE İMAN-DİNİ GELENEK İLİŞKİSİ
Assoc. Prof. Dr. Mehmet DEMİRTAŞ	TANRI-ÂLEM İLİŞKİSİ AÇISINDAN VAHYE BAKIŞ (FREDERICK ROBERT TENNANT ÖRNEĞİ)
Prof. Dr. M. Ali KİRMAN	SACRALIZATION OR SECULARIZATION? AN ANALYSIS OF A SACRED BOOK
Prof. Dr. M. Ali KİRMAN	SACRALIZATION OR SECULARIZATION? AN ANALYSIS OF IBN KHALDUN’S VIEW
Prof. Dr. Ayşe Çiğdem KİREL Res. Asst. Ayça GÜZEL ÖZBEK	CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YANSIMALARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM

15.11.2019 Friday/ 12⁰⁰-14⁰⁰

HALL-2, SESSION-2	Head of Session: Prof. Dr. Mehmet SÖNMEZ
Dr. Ali Erdal GUNES	ANALYSIS AND THE EFFECTIVENESS OF THE CONSULTATIONS WHICH SENT TO THE HYPERBARIC MEDICAL CLINIC ON DIABETIC FOOT
Res. Asst. Mehtap ERDOĞAN Dr. Keziban KARACAN Dr. Alper KARACAN Dr. Ayla TEKİN ORHA Prof. Dr. Tuncay ÇOLAK Prof. Dr. Macit SELEKLER	BİR VAKA SUNUMU: MOYAMOYA HASTALIĞI
Dr. Miyase ERDOĞAN Prof. Dr. Elvan ŞAHİN Dr. Şadiye AÇIKGÖZ Dr. Derya GÜZEL ERDOĞAN	900 MHz ELEKTROMANYETİK ALANA MARUZ KALAN SIÇANLARDA BÖBREK HASARININ IŞIK MİKROSKOPİK DEĞERLENDİRİLMESİ
Miao-Yu Chen Buo-Hou Huang Huei-Lin Huang Will Chou Chen-Chung Ma	THE EFFECT OF REHABILITATION PROGRAM ON LONG-TERM RESPIRATOR-DEPENDENT PATIENTS
Asst. Prof. Dr. Azim ŞİMŞEK Lect Hüseyin DUMAN Lect. Atilla GÖKDEMİR	DETERMINATION OF FACTORS AFFECTING THE FOOD PURCHASING BEHAVIOURS OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS
Res. Asst. Mehtap ERDOĞAN Dr. Keziban KARACAN Dr. Alper KARACAN	CORTEX CEREBRİ’NİN TEMEL FONKSİYONEL ALANLARINA BİR BAKIŞ

16.11.2019 Saturday / 10⁰⁰-12⁰⁰

HALL-1, SESSION-1	Head of Session: Prof. Dr. Nergüz BULUT SERİN
Dr. Nil Didem ŞİMŞEK Lect. Şiva KOLÇAK	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA VE ANLAMA BECERİSİNİ GELİŞTİRMEDE BİR YÖNTEM DENEMESİ: BİBLİYOTERAPİ
Volkan ALTUNTAŞ Assoc. Prof. Dr. Murat GÖK	WATTS STROGATS AĞ MODELİ VE SAĞLAMLIĞI
Dr. Burcu KALKANOĞLU	FİZYOLOJİYE DAYALI PİYANO ÖĞRETİMİ: "LE TOUCHER ENSEIGNEMENT DU PIANO BASE SUR LA PHSIOLOGIE" METODUNUN İNCELENMESİ
Senim ÇENBERCİ Prof. Enver TUFAN	EDWIN E. GORDON'UN 0-6 YAŞ MÜZİK ÖĞRENİMİ MODELİNE İLİŞKİN UZMAN GÖRÜŞLERİ
Ahmed Smahi	TECHNOLOGICAL COST EFFICIENCY ANALYSIS AND RESPECT OF ENVIRONMENTAL STANDARDS: THE CASE OF THE ALGERIAN CEMENT SECTOR

16.11.2019 Saturday / 12⁰⁰-14⁰⁰

HALL-1, SESSION-2	Head of Session: Prof. Dr. A. Beril TUĞRUL
Betül DİYARBAKIR Prof. Dr. Seydi DOĞAN	OPTICAL ABSORPTION AND X-RAY DIFFRACTION RESULTS OF ZnO GROWN BY SPIN COATING METHOD
Meltem ÇALIŞKAN Atakan TANTEKİN Assoc. Prof. Dr. Naime Filiz ÖZDİL Prof. Dr. Hüseyin AKILLI	INVESTIGATION OF FLOW CHARACTERISTICS FOR SQUARE GROOVED SHAPE CYLINDER AT DIFFERENT HEIGHT IN SHALLOW WATER
Prof. Dr. Hasan TANAK	DFT QUANTUM CHEMICAL STUDIES ON 4-FLUORO-2-[(3-METHYLPHENYL) IMINOMETHYL]PHENOL
Prof. Dr. Hasan TANAK	THEORETICAL MODELING STUDIES ON (E)-4-DIMETHAMINO[(1-PHENYLETHYL)IMINOMETHYL]BENZYNE
Prof. Dr. Mustafa EMİR Lect. Hilal OK ERGÜN Lect. Tolga ERGÜN	DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

16.11.2019 Saturday / 10⁰⁰-12⁰⁰

HALL-2, SESSION-1	Head of Session: Assoc. Prof. Dr. Rüştu ILGAR
Dr. Yavuz ALKAN	ÇANAKKALE/SARIÇAY VE ÇEVRESEL NİTELİKLERİNİN KONUT FİYATLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Dr. Yavuz ALKAN	ÇİM ALAN TESİSİNDE FARKLI GÜBRE DOZLARININ BÜYÜMEDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI
Serdar KASAP Sezer YÖRÜK	İSTANBUL KENT MERKEZLERİNİN MİMARLIK İLKELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ: ORTAKÖY ÖRNEĞİ
Assoc. Prof. Dr. Ömer ATABEYOĞLU Dr. Gülşah BİLGE	MİMARİ AKIMLARA MODA YAKLAŞIMI; ZAMAN VE MEKANDA DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME
Dr. Şirin KARAMAN Lect. Mehmet Fatih ÇAKMAKTEPE	SİVAS İLİ ALTINYAYLA İLÇESİ MERKEZ VE DELİİLYAS CAMİLERİNİN AHŞAP İŞLEME İLE DUVAR SÜSLEME TEKNİKLERİNİN İNCELENMESİ
Merve KOLDAMCA YILMAZ	KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİM BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ÇAĞDAŞ YUNANCA DİLLERİNDE "GÖZ" İLE İLGİLİ SÖZ ÖBEKLERİNİN İNCELENMESİ

16.11.2019 Saturday / 10⁰⁰-12⁰⁰

HALL-3, SESSION-1	Head of Session: U- Dr. Saadet Alieva
T.A. ГАДЖИБЕЙЛИ	ФЛАВОНОИДЫ <i>Alcea flavovirens</i> (Boiss et Buhse) İljin İZ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА
T.A. ГАДЖИБЕЙЛИ	СОДЕРЖАНИЕ ФЛАВОНОИДНОГО СОСТАВА <i>VICIA FABA L.</i> İZ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА
Tahsin BOZDAĞ	TÜRK SÜSLEME SANATLARINDAN OLAN TEZHİP ÇALIŞMALARINDA YARI ÜSLUPLAŞTIRILMIŞ ÇİÇEKLERİNİN DÖNEMSEL OLARAK GELİŞİMİNE BİR BAKIŞ
Tahsin BOZDAĞ İbrahim KAYA	TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA KULLANILAN RUMİ MOTİFİNİN YAPIM AŞAMASINDA UYULMASI GEREKEN TEKNİK ÖZELLİKLER
Musa MURSAQLİYEV	KEŞİKÇİDAĞ MAĞARALAR KOMPLEKSİNDƏ MƏDƏNİ VƏ ETNİK TƏDQİQATLAR
Saadət ƏLİYEV	DAMCILI MAĞARASINDA APARILMIŞ ARXEOLÖJİ TƏDQİQATLARIN TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ
Necati DEMİR Berker KURT	AVRUPA ORTAOKULLARINDA OKUTULAN ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMGESİ
Berker KURT Necati DEMİR	TÜRKİYE, AVUSTURYA VE MACARİSTAN'DAKİ ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA TEKNOLOJİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

16.11.2019 Saturday

	Poster Presentation
Prof. Dr. Nefise Ozlen SAHİN İbrahim H. DEMIRSOY Res. Assist. Sp. Dr. Leyla BATMAZ Res. Assist. Sp. Dr. Serdar SIRIN Prof. Dr. Ramazan GEN	DETERMINATION OF CHANGES IN <i>FIRMICUTES</i> (GRAM - POSITIVE)/ <i>BACTEROIDETES</i> (GRAM - NEGATIVE) RATIO OF GUT MICROBIOME OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES

Photography Gallery

by IKSAD

All pictures taken at the event has been published in **IKSAD CONGRESS SOCIETY** Facebook Group// to get the pictures, please, visit the group and become a member...

Venue: Hotel IBIS
Paris CDG Airport

CONTENT

CONGRESS ID	I
PROGRAM	II
PHOTO GALLERY	III
CONTENT	IV

Author	Title	No
D. Bahar ŞAHİN SARKIN Simel PARLAK	INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT IN CLOSE RELATIONSHIPS WITH LOVE STYLES	1
Ebru YAYLA HİNİZ Ercan KİRAZ	21ST-CENTURY SKILLS: REVOLUTION OR EVOLUTION?	3
Neslihan SAÇAN Ercan KİRAZ	TEXTURE OF CAMPUS ARCHITECTURE: DOES CAMPUS MILIEU PROMOTE BETTER LEARNING?	4
Didem Sevgi ÖZGİDER Ercan KİRAZ	NEOLIBERALISM DISGUISED AS GLOBAL TEXTBOOKS: IS IDEOLOGY EMBEDDED?	5
Muntazar Mehdi Faisal Khan Muhammad Tayyab Ali Angum	DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS	6
Hasan COŞKUN	MODERN VE POSTMODERN TOPLUMLARDA KİMLİK VE DİN İLİŞKİSİ	7
Hasan COŞKUN	GÖÇ VE DİN İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ "TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ"	16
Mehmet DEMİRTAŞ	WILFRED CANTWELL SMITH'DE İMAN-DİNİ GELENEK İLİŞKİSİ	17
Mehmet DEMİRTAŞ	TANRI-ÂLEM İLİŞKİSİ AÇISINDAN VAHYE BAKIŞ (FREDERICK ROBERT TENNANT ÖRNEĞİ)	25
M. Ali KİRMAN	SACRALIZATION OR SECULARIZATION? AN ANALYSIS OF A SACRED BOOK	34
M. Ali KİRMAN	SACRALIZATION OR SECULARIZATION? AN ANALYSIS OF IBN KHALDUN'S VIEW	35
Ayşe Çiğdem KIREL Ayça GÜZEL ÖZBEK	CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YANSIMALARINA ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM	36
Ali Erdal GUNES	ANALYSIS AND THE EFFECTIVENESS OF THE CONSULTATIONS WHICH SENT TO THE HYPERBARIC MEDICAL CLINIC ON DIABETIC FOOT	38
Mehtap ERDOĞAN Keziban KARACAN Alper KARACAN Ayla TEKİN ORHA Tuncay ÇOLAK Macit SELEKLER	BİR VAKA SUNUMU: MOYAMOYA HASTALIĞI	47
Miyase ERDOĞAN Elvan ŞAHİN Şadiye AÇIKGÖZ Derya GÜZEL ERDOĞAN	900 MHz ELEKTROMANYETİK ALANA MARUZ KALAN SIÇANLARDA BÖBREK HASARININ IŞIK MİKROSKOPİK DEĞERLENDİRİLMESİ	52
Miao-Yu Chen Buo-Hou Huang Huei-Lin Huang Will Chou Chen-Chung Ma	THE EFFECT OF REHABILITATION PROGRAM ON LONG-TERM RESPIRATOR-DEPENDENT PATIENTS	58
Azım ŞİMŞEK	THE USE OF MONOSODIUM GLUTAMATE IN FOODS AND ITS POTENTIAL TOXIC EFFECTS ON HUMAN HEALTH	59

Mehtap ERDOĞAN Keziban KARACAN Alper KARACAN	CORTEX CEREBRİ'NİN TEMEL FONKSİYONEL ALANLARINA BİR BAKIŞ	64
Azim ŞİMŞEK Hüseyin DUMAN Atilla GÖKDEMİR	DETERMINATION OF FACTORS AFFECTING THE FOOD PURCHASING BEHAVIOURS OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS	66
Nil Didem ŞİMŞEK Şiva KOLÇAK	ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA VE ANLAMA BECERİSİNİ GELİŞTİRMEDE BİR YÖNTEM DENEMESİ: BİBLİYOTERAPİ	67
Volkan ALTUNTAŞ Murat GÖK	WATTS STROGATS AĞ MODELİ VE SAĞLAMLIĞI	73
Burcu KALKANOĞLU	FİZYOLOJİYE DAYALI PİYANO ÖĞRETİMİ: "LE TOUCHER ENSEIGNEMENT DU PIANO BASE SUR LA PHSIOLOGIE" METODUNUN İNCELENMESİ	74
Senim ÇENBERCİ Enver TUFAN	EDWIN E. GORDON'UN 0-6 YAŞ MÜZİK ÖĞRENİMİ MODELİNE İLİŞKİN UZMAN GÖRÜŞLERİ	75
Ahmed Smahi	TECHNOLOGICAL COST EFFICIENCY ANALYSIS AND RESPECT OF ENVIRONMENTAL STANDARDS: THE CASE OF THE ALGERIAN CEMENT SECTOR	76
Betül DİYARBAKIR Seydi DOĞAN	OPTICAL ABSORPTION AND X-RAY DIFFRACTION RESULTS OF ZnO GROWN BY SPIN COATING METHOD	77
Meltem ÇALIŞKAN Atakan TANTEKİN Naime Filiz ÖZDİL Hüseyin AKILLI	INVESTIGATION OF FLOW CHARACTERISTICS FOR SQUARE GROOVED SHAPE CYLINDER AT DIFFERENT HEIGHT IN SHALLOW WATER	78
Hasan TANAK	DFT QUANTUM CHEMICAL STUDIES ON 4-FLUORO-2-[(3-METHYLPHENYL) IMINOMETHYL]PHENOL	85
Hasan TANAK	THEORETICAL MODELING STUDIES ON (E)-4-DIMETHAMINO[(1-PHENYLETHYL)IMINOMETHYL]BENZYNE	90
Mustafa EMİR Hilal OK ERGÜN Tolga ERGÜN	DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI İLE KARBONDİOKSİT EMİSYONU İLİŞKİSİ: BRICS ÜLKELERİ VE TÜRKİYE ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA	95
Yavuz ALKAN	ÇANAKKALE/SARIÇAY VE ÇEVRESEL NİTELİKLERİNİN KONUT FİYATLARINA ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	103
Yavuz ALKAN	ÇİM ALAN TESİSİNDE FARKLI GÜBRE DOZLARININ BÜYÜMEDEKİ ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI	105
Serdar KASAP Sezer YÖRÜK	İSTANBUL KENT MERKEZLERİNİN MİMARLIK İLKELERİ AÇISINDAN İRDELENMESİ: ORTAKÖY ÖRNEĞİ	107
Ömer ATABEYOĞLU Gülşah BİLGE	MİMARİ AKIMLARA MODA YAKLAŞIMI; ZAMAN VE MEKANDA DEĞİŞİMLER ÜZERİNE BİR İNCELEME	108
Şirin KARAMAN Mehmet Fatih ÇAKMAKTEPE	SİVAS İLİ ALTINYAYLA İLÇESİ MERKEZ VE DELİLYAS CAMİLERİNİN AHŞAP İŞLEME İLE DUVAR SÜSLEME TEKNİKLERİNİN İNCELENMESİ	110
Merve KOLDAMCA YILMAZ	KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİM BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ÇAĞDAŞ YUNANCA DİLLERİNDE "GÖZ" İLE İLGİLİ SÖZ ÖBEKLERİNİN İNCELENMESİ	124
T.A. ГАДЖИБЕЙЛИ	ФЛАВОНОИДЫ Alcea flavovirens (Boiss et Buhse) Ілјин ИЗ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА	125
T.A. ГАДЖИБЕЙЛИ	СОДЕРЖАНИЕ ФЛАВОНОИДНОГО СОСТАВА VICIA FABA L. ИЗ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА	128
Tahsin BOZDAĞ	TÜRK SÜSLEME SANATLARINDAN OLAN TEZHİP ÇALIŞMALARINDA YARI ÜSLUPLAŞTIRILMIŞ ÇİÇEKLERİNİN DÖNEMSEL OLARAK GELİŞİMİNE BİR BAKIŞ	130
Tahsin BOZDAĞ İbrahim KAYA	TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA KULLANILAN RUMİ MOTİFİNİN YAPIM AŞAMASINDA UYULMASI GEREKEN TEKNİK ÖZELLİKLER	132

Musa MURSAQULİYEV	KEŞİKÇİDAĞ MAĞARALAR KOMPLEKSİNDƏ MƏDƏNİ VƏ ETNİK TƏDQİQATLAR	133
Səadət ƏLİYEV	DAMCILI MAĞARASINDA APARILMIŞ ARXEOLÖJİ TƏDQİQATLARIN TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ	136
Necati DEMİR Berker KURT	AVRUPA ORTAOKULLARINDA OKUTULAN ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMGESİ	139
Berker KURT Necati DEMİR	TÜRKİYE, AVUSTURYA VE MACARİSTAN'DAKİ ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA TEKNOLOJİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	147
Ö. Okan FETTAHLIOĞLU Furkan POYRAZ Sümeyye YALÇIN	ÖRGÜTSEL USTALIK ÜZERİNDE, ÖĞRENER ORGANİZASYONLARIN ETKİSİ	158
Nefise Özlen SAHİN İbrahim H. DEMIRSOY Leyla BATMAZ Serdar SIRIN Ramazan GEN	DETERMINATION OF CHANGES IN FIRMICUTES (GRAM - POSITIVE)/BACTEROIDETES (GRAM - NEGATIVE) RATIO OF GUT MICROBIOME OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES	169

INVESTIGATION OF RELATIONSHIP BETWEEN ATTACHMENT IN CLOSE
RELATIONSHIPS WITH LOVE STYLES

YAKIN İLİŞKİLERDE BAĞLANMA İLE AŞK BİÇİMLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

D. Bahar ŞAHİN SARKIN

Asst Prof. Dr. Istanbul Okan Üniversitesi; Faculty of Education

Simel PARLAK

Asst Prof. Dr. Istanbul Okan Üniversitesi; Faculty of Education

ABSTRACT

In this study, the attitudes of the students of foundation universities about love, which include passionate love, friendly love, love such as play, proprietary love, sensible love and altruistic love dimensions in the close relationships were investigated. The study group consisted of 272 prospective teachers attending a foundation university in Istanbul in 2018-2019 academic year. In the study, Attitudes Towards Love Scale and Experiences in Close Relationships Scale including anxiety and avoidance dimensions were used. In this study, it is a correlational research model in relational survey. In order to determine the extent to which students' Attitudes towards Love subscale scores the Anxiety and Avoidance scores, which are the dimensions of the Experiences in Close Relationship Inventory, a standard approach was used from multiple linear regression analysis. In the standard approach, the aim is to examine the common relationships of all predictive variables on the predicted variable. In the study, whether the missing values of the data set, normality, linearity and homogeneity assumptions were examined and the assumptions were met. Altruistic love, friendship, love, sensible love, love, such as games, proprietary love styles, including the relationship between the avoidance scores of the relationship with the relationship between the middle level gives a significant relationship ($R=0.436$, $R^2= 0.19$, $p<.05$). Six variables account for about 19% of the total variance in avoidance together. Altruistic love, friendly love, passionate love, logical love, love such as play, affectionate love styles with the relationship between the relationship between the anxiety scores and a significant relationship with the medium level ($R=0.546$, $R^2 = 0.30$, $p<.05$). Six variables together account for about 30% of the total variance in anxiety. As a result of this research, it has been determined that the predictive levels of altruism love, friendship love, passionate love, sensible love, game love and proprietary love scores are important for the pre-service teachers' anxiety in close relationships and feelings of avoiding others.

Keywords: Avoidance, Anxiety, Love Styles

ÖZET

Bu çalışmada vakıf üniversitesi öğrencilerinin tutkulu aşk, arkadaşça aşk, oyun gibi aşk, sahiplenici aşk, mantıklı aşk ve özgeci aşk boyutlarını içeren aşka ilişkin tutum biçimlerinin yakın ilişkilerde yaşantılar ölçek puanlarını yordayıcılığı incelenmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu 2018-2019 eğitim-öğretim yılında İstanbul'da bir vakıf üniversitesine devam eden 272 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmada veri toplama amacı Aşka İlişkin Tutumlar Ölçeği ile kaygı ve kaçınma boyutlarını içeren Yakın İlişkilerde Yaşantılar Ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışmada, ilişkisel tarama modelinde korelasyonel bir çalışmadır. Öğrencilerin Aşka İlişkin Tutumlar alt ölçek puanlarının Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanterinin boyutları olan Kaygı ve Kaçınma puanlarını ne derece yordadığını belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon analizinden standart yaklaşım kullanılmıştır. Standart yaklaşımda amaç tüm yordayıcı değişkenlerin yordanan değişken üzerindeki ortak ilişkilerini incelemektir. Araştırmada veri setine ait kayıp değerlerin olup olmadığı, normallik, doğrusallık ve homojenlik varsayımları incelenmiş ve varsayımların karşılanmıştır. Özgeci ask arkadaşça aşk tutkulu aşk, mantıklı aşk, oyun gibi ask, sahiplenici ask biçimini içeren aska ilişkin tutum biçimlerinin birlikte kaçınma puanları ile orta düzeye yakın anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.436$, $R^2=0.19$, $p<.05$). Altı değişken birlikte kaçınmadaki toplam varyansın yaklaşık %19'unu açıklamaktadır. Özgeci aşk, arkadaşça aşk tutkulu aşk, mantıklı aşk, oyun gibi aşk, sahiplenici ask biçimini içeren aşka ilişkin tutum biçimlerinin birlikte kaygı puanları ile orta düzeye yakın anlamlı bir ilişki vermektedir ($R=0.546$, $R^2=0.30$, $p<.05$). Altı değişken birlikte kaygıdaki toplam varyansın yaklaşık %30'unu açıklamaktadır. Bu araştırma sonucunda öğretmen

adaylarının yakın ilişkilerde yaşanan kaygıyı ve başkalarından kaçınma duyguları için özgeci ask, arkadaşça aşk, tutkulu aşk, mantıklı aşk, oyun gibi ask, sahiplenici ask puanlarının yordama düzeylerinin önemli olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Kaçınma, Kaygı, Aşk Biçimleri

21st-CENTURY SKILLS: REVOLUTION OR EVOLUTION?

Ebru YAYLA HINIZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

Ercan KİRAZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

ABSTRACT

OBJECTIVES: This study interrogates 21st century skills from the perspectives of academicians and students in a higher education institution. It elaborates the phenomenon of those skills which emerged as a new idea and is being embedded into the curricula of the schools. The study question whether it is a totally new idea, or evolution of already existing human skills.

METHOD: A phenomenological research design was employed to understand if the core skills of 21st century are similar to or different from the previous ones through face to face and focus group semi-structured interview data gathered from 13 students and academicians.

FINDINGS: The study focused mainly on what those 4C skills - communication, collaboration, critical thinking and creativity – mean to different stakeholders in education. Interview data suggest that technology involvement, market expectations, a new understanding of education and current trends have changed the meaning of knowledge. People need complex thinking and social skills not to survive in this transformational process. Participants' teaching and learning those skills was evaluated and comparisons were made to identify gaps between developed countries and the others. Contribution of English as a foreign language and other languages to 21st-century skills was interrogated and findings revealed the positive contribution of language to enhance those skills. It was clear that there is no single way to explain why those skills have become so important.

CONCLUSION: Participants highlighted that market economy and power issues are the major determinants of how 21st century skills are defined. It is the result of an increasing need for highly skilled employers rather than intellectual and academic development, or self-discovery. The study also reveals that higher education institutions need a transformation in education to teach and learn 21st-century skills.

Keywords: 21st Century Skills, 4C Skills, Communication, Collaboration, Critical Thinking, Creativity, English as a foreign language

TEXTURE OF CAMPUS ARCHITECTURE: DOES CAMPUS MILIEU PROMOTE BETTER LEARNING?

Neslihan SACAN

Çanakkale Onsekiz Mart University

Ercan KIRAZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

ABSTRACT

In most classrooms, schools, and even in campuses intended learning experiences may not be positive, but instead negative due to lack of complete understanding of the importance of connection between learning and environment. Studies show that appropriateness of school design and building structure create an important impact for learning as well as teaching. Positive learning experiences may directly be related to conditions of facilities and, in particular, student achievement depends on effective utilization of learning environment. Not only architects but also educational scientists need to consider the effectiveness of architectural dimensions in relation to learning environment. Even though numerous studies consider these issues as important aspects of schooling, only a few studies in educational sciences field focus these phenomena.

It is important to establish educational settings that serve as stimulating learning places. In order for buildings to meet the needs of different learners from different age, gender, climate, geography and many more characteristics of both learner and environment, comprehension of necessary design patterns become inevitable for both educators and architects. From a constructional and architectural perspective, those design patterns may be considered as structural, but from an educational perspective design concepts involve in creating effective learning environment that considers flexibility, decorations, stimulating educational materials, sunlight, noise, heat, ventilation, acoustics, color and so forth as essential to learning. These would be considered as overall functionalities that have impacts on learners' success, motivation, and academic performances.

The main purposes of this study are exploring the interaction among architectural features of campus and students' experiences with these in relation to their learning, explaining the linkages among particular parts of a campus structures that are relevant to students' learning experiences, and providing suggestions about merging aspects of physical environment and contemporary learning practices for current and future applications. Both qualitative and quantitative methods were employed in order to gather comprehensive data. Results indicated that the buildings should not only be considered as a roof over a head but may involve a texture of effective places that promote reciprocity between learning and environment. In addition to covered areas, open spaces of a campus need to be organized to utilize out of school learning. Based on the results, it can be concluded that before constructing a educational buildings, there is a great need for mutual collaboration between architects and educators.

Keywords: School Architecture, Learning, Campus Environment, Educational Structures,

NEOLIBERALISM DISGUISED AS GLOBAL TEXTBOOKS: IS IDEOLOGY EMBEDDED?

Didem Sevgi ÖZGİDER

Çanakkale Onsekiz Mart University

Ercan KIRAZ

Çanakkale Onsekiz Mart University

ABSTRACT

Neoliberalist ideology is in close relationship with market economy in a sense that the economic process contributes to neoliberal goals by the production, utilization, and dissemination of new knowledge. Education has always been a primary tool to expose what liberal market dictates. Through textbooks an idea of globalization or cultural imperialism propaganda has been hidden on pages between lines or pictures. Language has a critical role in developing and maintaining culturally imposed beliefs and education, in deed, a key in disseminating these beliefs to the mass. As a result of the deep influence of financial and cultural globalization, English language has acquired a gradually critical position as a global language. English is considered to be a valued symbolic capital in the global linguistic market and therefore it is experiencing a dramatic process of commodification.

The present study was set out with the aim of discovering obscure ideology of neoliberalism embedded in global course books by means of instructors' and students' perspectives.

To this end, in order for the researcher to explore if any hidden idea exist in relation to neoliberal perspective, English as a Foreign Language instructors at Canakkale Onsekiz Mart University School of Foreign Languages were selected as main information providers. The data gathered through several steps. Participants were interviewed by using a semi-structured questionnaire. Similarly, focus group interviews were held with ELT/ELL preparatory school students who have just completed their first year at college. Questions considering ideologies, language learning and the possible roles of global textbooks in language education guided this study. Responses gathered from participants were analyzed to explain their thoughts about how and in what ways neoliberal ideas embedded into the books.

The results of the study revealed that although both the teachers and students are mostly aware of the embedded ideologies in global textbooks, they have deviances in perspectives about how and why they have been embedded. While some prefer to ignore and focus on benefits, others are concerned about cultural imperialism and possibly dangerous outcomes.

Key words: Ideology, Neo-Liberalism, Global Textbook, Language Education

**DISCRIMINATORY DISCURSIVE PRACTICES IN PAKISTANI NATIONAL
NEWSPAPERS VIS-À-VIS DEPRIVED SENTIMENTS OF BALOCHI PEOPLE: A
CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS**

Muntazar Mehdi

Faisal Khan

Muhammad Tayyab Ali Angum

ABSTRACT

The proposed study is grounded in CDS (Critical Discourse Studies) and analyses the discriminatory discursive practices in Pakistani National mainstream newspapers apropos Balochistan, one of the provinces of Pakistan. The study is an attempt to expose the discursive fabric of such newspapers vis-à-vis instigative styles on pivotal issue that is sentiments of Balochi people. The reliability of such news is also probed in this research project, and sincere recommendations are presented as well by the researcher that; in what manner such conventional newspapers should publish news that does not only serve the national interest but at the same time avoid inciting feelings of already-deprived Balochi individuals. The study contends that Pakistani Print Media discursive practices remain discriminatory and may result in repercussions which may particularly target the sentiments of Balochi public. The study falls in domain of qualitative analysis and embarks upon textual analysis of newspapers headlines. In pursuance of analysing news matrix apropos sentiments of Balochi people, major Pakistani newspapers were chosen for analysis. The selected national newspapers have been approached from the perspective of CDS (critical discourse studies) narrowing down its focus on Fairclough's Three Dimensional Model of critical discourse analysis. The research is going to have pivotal impact regarding understanding contemporary political discriminatory use of language as it provides insights on on-going incorrect usage of language in Pakistani newspapers regarding the sentiments of Balochi folk.

MODERN VE POSTMODERN TOPLUMLARDA KİMLİK VE DİN İLİŞKİSİ
RELATIONSHIP BETWEEN IDENTITY and RELIGION IN MODERN and POSTMODERN SOCIETIES

Hasan COŞKUN

Doç. Dr. Öğretim Üyesi, Tokat G.O.P İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

ÖZET

Kimlik problemi, tüm sosyal bilimlerdeki en karmaşık ve tartışmalı konulardan biridir. Kimlik, insana özgü bir kavramdır. Kimlik bir kimsenin var oluşunun ifadesidir. Kimlik bir toplumu diğer topluluklardan ve milletlerden ayıran milli ve kültürel değerlerin bütünüdür. Din, milli ve manevi değerlerin temel kaynağını oluşturmaktadır. Dinin en önemli işlevlerinden birisi kimlik inşasıdır. Kişi, kim olduğunu açıklarken içinde yaşadığı sosyal çevreden, mensup olduğu dinden, ait olduğu etnik yapıdan faydalanır. Din bireyin kimlik kazanmasında çok önemli bir fonksiyona sahiptir. Birey kimlik edinirken, din ona bir aidiyet bilinci kazandırır. Geleneksel, modern ve postmodern toplum yapısında din ve kimlik ilişkisi farklılıklar arz etmektedir. Kimlik oluşumu yaşanan dönem ile doğrudan ilişkilidir. Geleneksel toplumlarda kimlik bir bütünlük taşıırken, modernleşme ile birlikte kişinin kimliğini belirleyen paradigmalardan bireyselleşmeye yöneldiği görülmektedir. Modern toplumsal yapılar ve modern kimlikler, aynı zamanda belirli asli çelişiklere sahiptir. Modernlik, modernlik öncesi geleneksel kimlikleri ortadan kaldırırken ya da onları dönüşüme uğratarken yerine aynı ölçüde muhkemlik, dayanıklılık içeren yeni bir ulusal kimlik veriyordu. Modernleşme, Batı'ya ait bir olgu olmakla beraber, etkileri az ya da çok tüm dünyada hissedilen sosyolojik bir olgudur. Dünyada yaşanan küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak modernleşme her millet ve toplulukta farklı şekillerde tezahür etmektedir. Postmodern dönemde ise kimliklerin çeşitlendiği, sınır çizgilerinin belirsiz hale geldiği görülmektedir. Postmodern toplum, modern topluma bir tepki olarak doğmuştur. Postmodern toplum homojen bir toplum değildir. Birbirine uymayan birçok parçadan oluşan ayrışık bir toplumdur. Postmodernizmle birlikte çoğulcu bir kimlik anlayışının var olmaya başladığı söylenebilir. Postmodern dönemde dini ve milli kimlikler sınırları aşan bir karaktere bürünerek, değişim ve dönüşüm geçirmeye başlamıştır. Bu çalışmada modern ve postmodern toplumlarda din ve kimlik ilişkisi sosyolojik açıdan değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Kimlik, Toplum, Postmodern, Din

ABSTRACT

The problem of identity is a complicated and disgusting topic in all social sciences. Identity is a human-specific term. Identity is expression of existence. Identity is the unity of moral and national values that distinguishes one society from other societies and nations. Religion created the main source of moral and national values. One of the basic function of religion is: creating an identity. The person makes use of his or her social circle, religion and ethnicity when he or she is explaining her or himself. Religion is so important when people gain his or her identity. Religion gives a belonging consciousness when people obtain their identity. Relationship between religion and identity are so different in modern, postmodern and traditional societies. While in traditional societies identity bears a wholesome meaning, with modernity the paradigmas that determine people's identity tend towards individualization. Modern societies and modern identities have got basic contradictions. Modernity was giving new national identity that involved endurance and firmness so in this regard modernity collapsed the early modernism and traditional identities. While modernity is a phenomenon belonging to the West, it also is a sociological phenomenon that effected the entire world. As a result of the globalization process that took place everywhere in the world, modernity is defined differently in every nation and society. In the postmodern period identities have diversified and the boundary lines have become uncertain. Postmodern society appeared as a reaction against to modern society. Postmodern society is not a homogeneous society. It is a differential society that consists of different parts that don't fit to each other. It is possible to say that with postmodernism the multi-identity perception started to exist. In the postmodern period national

and religious identities that cross the limits, start to change and transform. In this study, it is tried to sociologically evaluate the relation between identity and religion in modern and postmodern societies.

Key Words: Modernization, Identity, Society, Postmodern, Religion

GİRİŞ

Kimlik kavramı her şeyden önce değerler manzumesi demektir. Bu değerlerin başat olanı da hiç şüphesiz kültürdür ve din olsa gerekir. Kimlikli insan milli ve manevi değerlere bağlı, tarihî, ilmî, sanatsal bilgi birikimine sahip, geleneksel ve modern bilgi birikimi ile tam donanımlı insan demektir. Her şeyden önce kimlikli insan ait olduğu kültür ve medeniyet havzasının bilincinde olan ve ait olduğu kültür ve medeniyet havzasının inşası için çalışan insandır. İnsan bir bütün olarak ele alınmalıdır ve bu bütünü oluşturan unsurlar birbirinden tecrit edildiği an “insan” anlamını yitirmektedir. Kimlik, bu bütünü ifade eden bir kavramdır insanın sadece bir yönünü ele almaz ve ona orijinlik katar. Kimlik, bir insanı veya grubu diğerlerinden ayıran karakteristik özellikler bütünüdür. Bireyin de grubun da kimliği toplumsal faktörler tarafından belirlenir. Din ise toplumun en önemli temel yapı taşlarından biridir ve sadece önemli olmakla kalmaz toplumda var olan diğer bütün unsurları da yakından ilgilendirir, onları etkiler. Kimlik olgusu, tıpkı din olgusu gibi insanlığın var oluşundan itibaren vardır. Toplumların geçirdiği değişimler kimlik unsurunu da etkilemiştir. Geleneksel toplumdaki modern topluma, modern toplumdaki postmodern topluma kadar insanlık tarihinin bütün evrelerinde var olan kimlik değişen toplum yapılarıyla birlikte değişmiş fakat bireyler üzerindeki etkisini kaybetmemiştir.

1. Kimlik

Kimlik kelimesinin birçok tanımı bulunmaktadır çünkü kimlik çok boyutlu bir kavramdır her bir boyutuyla farklı bilim dalları ilgilenmiş ve farklı tanımlamalar geliştirmiştir. Psikoloji, kişiliği ve benliği, kimliğin merkezi haline getirerek kimliği incelerken, felsefe kavramın ‘özdeşlik’ anlamındaki kullanımı üzerinden, sosyoloji ise cinsiyetin toplumdaki yeri ve sınıf farklılıklarını oluşturması gibi aşamalarda ele almaktadır.¹ Kelimenin farklı yönlerini ele alan bu tanımlara objektif yaklaşım sağlayabilmek oldukça güçtür. “Günümüzde farklı disiplinler tarafından ele alınmış olmasına karşın, tanımı üzerinde bir uzlaşma söz konusu değildir. Yine de genel bir tanım yapmak gerekirse, toplumsal sistemin en temel yapı taşı olan kimlik kavramının, bireyin kendisi hakkındaki bilincine, başkasının gözünden nasıl algılandığına ve bu iki bilinç durumunu özümseyerek, benliğini nasıl yapılandırdığına dair bir davranışlar bütünü, bir oluş durumu olduğu söylenebilir. Bu oluş durumu, inanç, tutum, zihniyet, ahlak, değer yargıları gibi bireysel ve kolektif yaşam pratiklerini içinde barındırmaktadır. Kimlik kendisini ne olduğundan değil ne olmadığından hareketle ortaya koyarak, aynı anda ait olunan ve ait olunmayan, hem benzer hem farklı olunan bir yeri, bir konumu, bir bağlamı tanımlamaktadır”² Kimlik teriminin kökenini soru zamiri olan “kim” kelimesi oluşturur. Soru vurgusu ağır basan kimlik kavramında sorulan kim sorusu ortaya atılmış bir sorudur; “kimsiniz, kimlerdensiniz” gibi anlamlara geldiğini ifade etmek yanlış olmaz. En genel anlamda kimlik, insanın sahip olduğu ve onu diğerlerinden ayıran özellikler bütünü olarak tanımlanabilir. Kimlik tanımlarına bakacak olursak; Kirman kimliği, bir insanın kişiliğini ya da bir grubun niteliğini belirleyen ve onların diğerlerinden ayrılmasını sağlayan karakteristik özellikler olarak tanımlar.³

Bostancı’ ya göre kimlik, kolektif aidiyetlerden başka arzularımız, hayallerimiz, yaşama biçimimiz, kendimizi tasavvur etme şeklimiz ve hayata karşı duruşumuzu bildiren niteliklerin tamamıdır.⁴

Kösoğlu’na göre kimlik, kişinin veya bir grubun çeşitli aidiyetlerini açıklayan, onun tanınmasını sağlayan ve dışarıdan kavranıp fark edilebilen özellikleridir. Kimliği, bireyi veya grubu diğerlerinden ayıran farklar olarak da ifade edebiliriz. Siyasi, dini, ailevi, mesleki, sosyal mensubiyetleri belirten kimlik, aynı zamanda bireyin sosyal rol ve statülerini yansıtır.⁵

¹ Mine Gözübüyük Tamer, Kimliklerin Seyrine Bir Keşif, Folklor/Edebiyat, cilt:20, sayı:77, 2014/1, s.84

² Ümit Hüseyin Girgin, Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Yeni Medya: Facebook Örneği, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, 2018 3(5): 205-206

³ Mehmet Ali Kirman, *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, Rağbet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2011: 185.

⁴ Naci Bostancı, *Etmisite, Modernizm ve Milliyetçilik*, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1998 s.42

⁵ Abdullah Alperen, *Türkiye’de Kimlik Arayışları ve İslam*, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8 (2), 2008, s.45

Günay'a göre; "Hakikaten en yalın anlamı ile bir kişisel veya toplumsal varlığın kendi kendini bir şeyle özdeşleştirmek suretiyle algılayıp tanımlamasını ifade eden '**kimlik**' ya da '**özdeşlik**'(identity); fert açısından bakıldığında, belli bir toplumsal ortamda veya bir sosyal grup içerisinde kişinin ayırt edici çeşitli özellikleri ve özü itibarıyla tanınmasını anlatırken, toplumsal bakımdan bir sosyal grubun veya toplumun yahut milletin kendi öz varlığının ötekenden ayrılışını simgelemekte; bu bakımdan da, '**bireysel kimlik**', '**şahsî kimlik**', '**grup kimliği**', '**toplumsal kimlik**', '**kültürel kimlik**' veya '**ulusal kimlik**'... gibi kimlik türlerini, en azından analitik olarak, bir ölçüde farklı kategoriler şeklinde birbirinden ayırt etmek gerekmektedir; buna göre bireysel kimlik, kişiyi başkalarından ayırmak üzere kurumlarca verilmiş bulunan, çoğu zaman '**resmî**' bir özellik taşıyan hüviyeti ifade ederken, şahsî kimlik kişinin başkalarıyla ilişkilerinin psiko-sosyal yönünü yansıtmakta; grup, toplum, millet ve kültür açısından kimliklerde ise, o grubu, toplumu, milleti yahut kültür varlığını oluşturan fertlerin müşterek varlıkta özdeşleşmeleri, ortak ülkü ve simgelerde birleşmeleri ve kolektif tase ve kıvançları paylaşmaları söz konusu olmakta; her halükârda, hangi kategori düzeyinde ele alınırsa alınsın, kimliğin belirlenmesinde, durum ve şartlara göre dil, topluluk duygusu, kan bağı (etnik), müşterek kültürel, tarihî, toplumsal, dini, ahlâkî, vb. çok çeşitli faktörlerin arasından özellikle değerlerin çok önemli rolünün bulunduğu anlaşılmaktadır".⁶

"Bireyin kimliği denilen şey, en geniş anlamıyla onun tüm özelliklerini kapsar. Hem kişinin kendisini nasıl gördüğü, hem de toplum tarafından nasıl görüldüğü kimlik kavramıyla bağlantılı durumlardır. Kimlik, kişinin yaşamda kendine biçtiği-uygun gördüğü rol veya kendisini algılayış biçimi şeklinde tanımlanabilir. Bu nedenle insan yaşamında gelişimin temel özelliklerinden en önemlisi 'kimlik (identity) arayışıdır. Kimlik uzun çabalar sonucu ulaşılabilen öznel bir süreklilik, bütünlük ve tutarlılık duygusudur. Yine ve belki sadece, kişinin 'kim olduğu' ile ilgili kendi kendine sorduğu sorunun cevabıdır. Bu soruya verilen cevap; bedensel yapı özellikleri, yaşananlar, cinsiyet, etnisite, yaş, statü, toplumsal konum, meslek gibi insanın hem kendini algılayışı, hem de başkaları tarafından algılanışı çerçevesinde şekillenmektedir".⁷

Kimlik bir kimsenin var oluşunun sonucudur. Kimlik çok boyutludur, oluşumunda kültür ve toplumsallaşma süreci oldukça etkilidir. Aynı zamanda kimlik, bireyin; din, kültür, ırk gibi öğelerle elde ettiği onu diğerlerinden ayıran özellikler bütünüdür. Bünyesinde barındırdığı bu öğeler birbirinden bağımsız olmayıp bir uyum içerisindedir. Tüm bu öğeler bir görüntüden ibaret olmayıp kişinin tüm duygu dünyasını da etkilemektedir. Kimlik çeşitli kategorilere sığdırılarak açıklanır dolayısıyla etnik kimlik, dini kimlik, kültürel kimlik, siyasi kimlik olarak tasnif edilir. Çalışmamızda bu kimlik çeşitlerine değinerek devam edeceğiz.

2. Din

Din gibi kompleks bir olgunun tüm yönleriyle tanımlanabilmesi oldukça güçtür. Dini tanımlama girişiminde bulunan birçok düşünür genellikle onun bir yönünü vurgulamış, böylelikle birbirinden farklı çok sayıda din tanımı ortaya çıkmıştır. Bu farklılık, bir taraftan din olgusunun karmaşık doğasından, diğer taraftan ise bu tanımları ortaya atanların bireysel duygu, değer ve dünya görüşlerinin etkisi altında kalmalarından kaynaklanmaktadır.⁸

Dinin tanımlanması konusunda kelimenin kökenine bakmak anlamlı olacaktır.

Arapçada etimolojik düzlemde din, 'd-y-n' fiil kökünden gelmekte olup borçlu olma; üstün gelme; idare etme, hâkimiyet kurma; otorite sahibi olma; yönetme; baş eğdirmek veya buyruk altına almak amacıyla güç kullanma; zora başvurma; itaat altına alma; köleleştirme; itaat, kulluk, kölelik, birinin buyruğuna girme; inanma, adet edinme; şeriat, kanun, mezhep, millet, izlenen örnek; usûl, âdet, hâl, tutulan yol, huy; yargı, sorgu, ceza ve mükâfat (karşılık), gibi anlamlara gelmektedir. Kur'an'da da dinin bu anlamlara gelecek biçimde kullanıldığı söylenebilir.

⁶ Ünver Günay, *Din Sosyolojisi*, İstanbul 2017, s. 418-419

⁷ Hasan Onat, *Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din, ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri*, www.hasanonat.net

⁸ Niyazi Akyüz, İhsan Çapcıoğlu, *Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2013, s.42

Din sosyolojisi alanında yapılan din tanımları genelde iki kategoriye ayrılmaktadır: özsel (sübstansif) tanımlar ve işlevsel tanımlar.

Özsel tanımlar dinin muhtevası üzerinde duran tanımlardır. Dinin kutsallık, ilahilik ve aşkınlık özelliklerini ön plana çıkaran tanımlardır. Özsel din tanımlarının en önemli ismi R. Otto'ya göre din, "kutsalın tecrübesi" dir. Bu tanımla bireyin kutsal olanı yaşayabilme yeteneğine vurgu yapılmaktadır. İnsanın kutsal olanla ilişkisi var oluşunun gereğidir.⁹

Berger de özsel tanım yapmaktadır ona göre din, "kendisiyle kutsal bir kozmosun kurulduğu insani bir girişimdir." Yani din kutsal bir kalıp içerisinde kozmikleşmektedir. Burada kutsal insanın dışında fakat yine de onunla ilişki içinde olan yüce ve korkutucu bir güç olarak konumlandırılmaktadır.¹⁰

İşlevsel tanımlar ise dinin toplum hayatındaki işlevleri üzerinde durmaktadır. Durkheim dini, kutsal şeylerle ilgili inanç ve ibadet olarak tanımlamaktadır. Weber dini, aşkın, otonom bir güce katılma değil, insani anlamlandırmayla ilgili bir eylem olarak tanımlar. Wach, insanın yaşadığı dini tecrübenin, onun bir kutsal varlıkla ilişkisi ve bu ilişkisi üzerine temellenen uygulamalarla ortaya çıktığını, bu durumun, iman sahibini, ilahi varlığın iradesine göre davranışta bulunmaya yönlendirdiğini ifade etmektedir. Wach, 'sosyalleşme' ve 'sosyal bütünleşmeyi sağlama' dinin amaçları arasında yer almadığı halde, bu aşkın insani tecrübenin sosyalleştirdiğini ve sosyal bütünleşmeyi sağladığını belirtmektedir.¹¹

3. Din ve Kimlik

Dinin birçok önemli fonksiyonu bulunmaktadır bunlardan biri de bir toplumun kültür ve değerlerini oluşturmak, diğer nesillere aktarılmasını sağlamaktır. Din kişisel değerlerin temel yapı taşıdır.¹² Toplumsal kimliği ifade eden sosyokültürel ve dini yapıda, hemen bütün sosyal kurumlarla etkileşim yaşayan dinin derin motiflerinin bulunması kaçınılmazdır.¹³ Din ve kimlik konusunda uzmanlaşan Hans Mol dini, spesifik anlamda kimliği kutsallaştıran bir faktör olarak ele almıştır.¹⁴ Din, toplumda, ona inananların paylaştıkları ve böylece onların sıkı bir biçimde bütünleşmelerini pekiştirici kutsal değerler ve idealler yaratmakta, toplum kültüründe bu değerler ve ideallere referanslı bir 'etos' (ahlâk) oluşmakta ve hattâ bu yolla din onların davranışlarını da bu kutsal amaçlara kanalize etmektedir. Nitekim, kimlik bağlamında da dinin ona kutsal bir anlam ve değer ilâve etmek suretiyle önemli tamamlayıcı fonksiyon ifa ettiği anlaşılmaktadır.¹⁵ Din kimlik belirlemede tamamlayıcı ve bütünleştirici bir rol oynamaktadır.

İnsan, tarihi süreç içerisinde kendi ürettiği bilgi ile kimliğini tanımlamaya çalışmışsa da daha çok dini bir kaynaktan onun için anlam, tanım ve meşruiyet aramıştır. Dinin sunduğu kimlik sürekli ve evrensel özellik taşır. İnsanın hem bu dünyadaki varlığını anlamlandırır; hem de onu ölümden sonra gelecek bir dünyaya hazırlar. İslâmi kimlik modeli insanın yaratılış öncesinden başlayıp, bu dünya hayatını kuşatan ve ahrette de devam eden bir çizgi takip eder.¹⁶

Kimlik olgusu aynı zamanda dinamik bir süreç olduğu içindir ki, pek çok durumlardan çok çeşitli toplumlar için **kimlik arayışı (özdeşim), kimlik bunalımı, kimlik kayması, kimlik inşası...** gibi olgu ve süreçlerden söz edilmekte; özellikle hızlı değişim ortamlarında ortaya çıkan kültürel kırılmalar, çatlaklar, boşluklar veya en azından belirsizlikler ve anomi halinde bu tür kimlik sorunları toplumlarda daha da hayatî problemler olarak kendilerini hissettirmekte, bu çerçevede süreçte, öteki bir çok etkenlerin yanında din de kendi yerini almaya devam etmektedir. Çünkü bireysel veya toplumsal olarak kendini bir şeyle özdeşleştirerek tanımak suretiyle kimliğini ortaya koymaya çalışan insan ve toplum,

⁹ Akyüz, Çapçioğlu a.g.e s.43

¹⁰ Zeynep Türkkkan, Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü, Ankara 2011, s.40 (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü)

¹¹ Akyüz, Çapçioğlu a.g.e s.44-45

¹² Hasan Coşkun, *Modernleşme Sürecinde Ailede Kimlik*, Emine Ögük (Ed.), Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar(255-279), Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018, s.264

¹³ Ziya Gökalp, *Türkleşmek İslamlaşmak Muassırlaşmak*, İstanbul, 1976, s.32

¹⁴ Ali Coşkun, Din ve Kimlik, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 24 (2003/1), s.9

¹⁵ Günay, a.g.e. s.419

¹⁶ Alperen, a.g.e. s.65

bu özdeşim süreçleri çerçevesinde birçok hallerde dîni ve kutsal değerlere sarılmakta ve kimliğini onun aracılığı ile ifade etmeye çalışmaktadır. Esasen, toplumsal ve kültürel bir fenomen olarak, farklılaşma, değişme ve bütünleşmenin diyalektik bağlamında, din ile ilişkileri çerçevesinde kimlik konusu, din ile toplumsal farklılaşmanın hemen hemen hiç görülmediği veya asgarî düzeyde kendini göstermeye başladığı özdeş grup, toplum ve kültürlerden giderek karmaşıklaşan ve toplumsal ayrımlaşmanın doruğa eriştiği günümüzün modern sanayi toplumlarına kadar, hemen her toplumda sosyal ve kültürel bir problem olarak varlığını güçlü bir biçimde hissettirmekle birlikte, anlaşılabilir hızlı toplumsal değişim ve sancılı bunalım ortamları yahut kültürel ve toplumsal marjinalite ve dolayısıyla da güvensizlik ve tedirginlik konumu, boşluk, belirsizlik ve asimilasyon tehdidi durumlarında, değişime uyum/uyumsuzluk, direnç ve muhafazakarlık süreçleri içerisinde bunun önemi daha da artmakta, bu çerçevede muhafazakar fonksiyonu altında dini faktöre yapılan atıf ve vurguda da artış gözlenmektedir. Anlaşılabilir, özdeş gruplar ve geleneksel toplumlarda din, toplumsal ve kültürel kimlik belirlenmesi hususunda, öteki faktörler arasında güçlü ve hatta yerine göre hâkim bir faktör olarak yerini alıyor görünmektedir.¹⁷

Toplumsal duyuş, düşünüş ve davranışlarla etkileşen din; aynı zamanda, kendisi de toplumsal olandan etkilenerek toplumsal dokuya uygun bir içerik ve form kazanır. Böylece, bir yandan dine ait medeniyet dünyasının oluşumu gerçekleşirken; diğer taraftan din ile toplumsal olanın etkileşimiyle ayrı bir toplumsal özgünlük ortaya çıkmaktadır. Bir inanç, duyuş, düşünüş, davranış ve ritüeller dünyası olan din de, bu toplumsal kimliğin özgünleşerek belirmesinde önemli bir yere sahip olmaktadır. Dinle etkileşerek kültürel oluşumlarını gerçekleştiren toplumlar aynı zamanda inançlarına ait bir medeniyet dünyasının kurulmasına da katkıda bulunurlar. Toplumsal doku ile yoğun bir etkileşim yaşayan din, toplumun sanat, mimari, siyaset, ekonomi, kültür ve boş zaman değerlendirmesine kadar hemen her alanına etki ederek toplumsal kimliğin oluşumunda ve gelişiminde yer almaya devam eder. Ayrıca birer dini ritüel mekanları olan ibadethaneler inananları bir araya toplamanın yanı sıra bir birliktelik bilinci ve toplumsal yakınlaşma sağlayarak toplumsal kimliğin muhafazasında önemli bir rol üstlenir. Aynı şekilde din görevlileri de; dini öğreti, bilgi ve pratikleri din mensuplarına aktarırken birçok toplumsal duyuş ve değeri bireylere aktararak ulusal kimliğin sürekli kılınmasında önemli fonksiyonlar üstlenmiş olurlar.¹⁸

Dini kimlik, bireyin ya da grubun kendilerini tanımlarken dinden referans alarak oluşturdukları kimliktir. Dinin insan hayatında oynadığı en önemli rollerin başında mensuplarına önce bir kimlik vermesi sonra da bu kimliğin devamlılığını sağlamak için gerekli desteği sağlaması gelmektedir.¹⁹

4. Modern İnsan ve Parçalanmış Kimlik

Modern insan varlığı parçalayarak kendi bilincini de parçalamıştır. Bu aslında, varlık ve bilinç sahibi bir varlık olarak insanın kendisini de parçalamıştır. İnsanın gündelik hayatta üstlendiği roller ve bu rolleri birbirinden soyutlayarak oynamaya çalışması derununda yaşadığı ontolojik parçalanmışlık ona varlığın iç ve dış dünyasına yansıdığı bütün alanlarda da aynı parçalanmışlığı yaşatmaktadır. Varlık temelinde birbirlerine indirgenemeyen tözler gereği gündelik hayatlarında da çeşitli rollerin birbirlerine indirgenememesi, bir tarafa, roller arasındaki bütün iştiraki özelliklerde ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bir işkadını evde çocuklarına karşı bir kimlik, eşine karşı bir kimlik, işyerindekilere karşı başka bir kimlik, ve muhtemelen çevresine karşı da daha başka bir kimlik taşımaktadır. Aynı varlıkta taşınan ve birbirlerinden soyutlanan kimlikler, farklı bilinçlerin yansımaları olarak o varlığı yani insanı da parçalamaktadır.²⁰ Modern insana göre zaman ve mekan, kesintisiz tüm tarihi olaylar ve ona eşlik eden derin endişe doğurucu; hiçlik ve yokluk tehdidi tarafından belirlenir. Modern insanı tanımlarken onun bunalımlarını ve endişelerini doğuran başlıca özelliğin imanını yitirmiş olması, başka bir deyişle dünyanın büyük dinlerinden herhangi biriyle canlı hiçbir bağının olmaması kastedilmektedir. Modern insan için en büyük endişe ve korku kaynağı ölümdür.²¹

¹⁷ Günay, a.g.e. s.420

¹⁸Şahin Gürsoy, İhsan Çapcıoğlu, *Din Kimlik İlişkisi Üzerine*, Toplum Bilimleri Dergisi, Ocak-Haziran 2006-2009 1-3: 117

¹⁹ Asım Yapıcı, *Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiet*, Abdullah Özbolat (Ed.), *Kimlik ve Din* (41-64), Adana: Karahan Kitapevi, 2016, s.49

²⁰ Mustafa Şen, *"Bütünlük ve Parçalanmışlık Arasında Modern Kimlik"* *Bilgi ve Düşünce*, sayı 13-14, 1993.s.17.

²¹ Ali Coşkun, *"Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya"*, *Bilgi ve Hikmet*, 1994/6, s.48-49

Modern çağda ise insanın insan ile ilişkisi muhteva ve biçim bakımından köklü bir değişikliğe uğratıldı. Uygarlığın kavramlar ve simgeler dünyasını sınımsız kuşatan sayısız fetişler vardır; bunlar insanın hayatında sarsıcı etkiye sahiptirler. Toplumların inanç, zihin ve kültürel algıları bu fetişlerle iç içe yoğrulmuş bulunmaktadır. İnsan her zamankinden daha çok bu çağda ve uygarlığın maddi gelişmesinin bu safhasında aklından şüphe etmeye başladı. Çünkü bilinç, tarihte hiç olmadığı kadar büyük bir zafiyet hali içinde bulunmaktadır. Modern hayat bireyin ruhsal kişiliğini parçaladığı gibi, birbirlerine sahici elementlerle bağlı olan beşeri hayatın organik yapısını da parçalamış bulunuyor.²² Çağımız, parçalanmış bilinçlerin çağıdır. Modern ve postmodern insanın zihni bu parçalanmanın savaş alanıdır. Modern anlayış çok parçaladığı varlığı ve bu varlığı tekabül ettirdiği bilgiyi çokların bütününe değil çoklardan birine indirgemmiştir. Bunun getirdiği tıkanmaya modernliğin krizi de diyebiliriz.

Modernlik, modernlik öncesi kimlikleri ortadan kaldırırken ya da onları dönüşüme uğrattırırken yerine aynı ölçüde muhkemlik, dayanıklılık içeren yeni bir kimlik veriyordu. Yurttaşlık kimliği dediğimiz bu kimlik salt bir ulus devletin uyruğu olmayı değil aynı zamanda kişilerin kendi yaşamlarının düzenleyebilecek bir öznelik taşımalarını da içeriyordu. Günümüzde ise küreselleşme ile birlikte ulus devlet gibi yurttaş kimliği de aşınıyor. Çünkü yurttaşlık doğası gereği kamusal bir duruşu, kamusal bir sorumluluğu ve olaylara müdahil olmayı içeren bir kimliktir. Kimlik ya da öz benlik olgusu giderek monte yani yerleştirilmemiş, sabitleştirilmemiş, oynak, parçalı bir hal almıştır.²³ Günümüzün en nazik ve en önemli konularından biri, Avrupalı olmayan ülkeler halkının ve İslam toplumlarının karşı karşıya bulunduğu modernleşme sorunudur. En önemlisi de bu empoze edilmiş modernleşme ile gerçek medeniyet arasındaki ilgidir. Ne yazık ki modernizm, Avrupalı olmayan uluslara medeniyet adı altında empoze edilmiştir. Modernizm hangi şekil ve düşünce yapısı içinde olursa olsun, Avrupalı olmayan bütün dünya halklarını kendi inanç, düşünce ve kişiliğinden koparacak en etkili silah idi. Modernizm insanı gelenek, din vb. değerlerinden koparmayı amaç haline getirmiştir. Biz bunu, kimlik bilincinden yoksun bırakma süreci olarak tanımlayabiliriz.²⁴

Modernite Batı'nın mevcut halini ifade eden bir kavramdır. Modernite dediğimiz zaman ilk elde aklımıza gelen akılcılık, sekülerlik –yani dini merkeze almayan bir dünya görüşü ya da dinin kamusal ortamdan dışlanması-bilimsel bilginin yüceltilmesi, bireyin ön plana çıkması, bireyselliktir.²⁵

Modernitenin ortaya çıkardığı en ciddi sorun kimlik krizi olsa gerektir. Kimlik krizi sorunu en başta, bir kimlik duygusuna işaret eder. Sınırları belirlenmiş, dokusu sağlam örülmüş bir anlam evreni içinde yaşanıyor olunmasaydı, bu sistemin çözülmesi ve görelileşmesi anlamına gelen kimlik krizi sorunu da yaşanmazdı. Şu halde krizin yoğunluğu ve şiddeti, kimliğin ideolojik ve anlambilimsel yoğunluğuna bağlıdır ve gevşek dokulu kimliklerin daha az şiddetli krizlerin yaşandığını söyleyebiliriz. Kriz olayına yol açan ya da onu ateşleyen öge, karşılaşma olayıdır. Karşılaşma kültürel yapıda önceden bulunanların yanında, yapıda bulunmayan yeni süreç ve değerleri de örgütler²⁶ Kimlik krizini oluşturan en önemli unsur hem modern hem arkaik, hem demokrat hem otoriter, hem dünyevi hem dinsel, hem zamanın ilerisinde hem de gerisinde bulunmak istenmesindedir.²⁷ M. Watt, bu durumu kimlik bunalımı olarak nitelendirir.²⁸

Modern dönemde birbiriyle ilişkili ancak birbirinden farklı birçok kimlik vardır. Kimlik kavramı modernizmle ortaya çıkmamıştır, fakat kimlik sorunu modern dönemde üzerinde özellikle durulan bir konu olmuştur. “Modernliğin kimlik sorununun en belirgin yönü; modernliğin birincil toplumsal çözücü ve insanları bireyselleştirici biçimde toplumsal yapıyı dönüştüren etkisinden kaynaklanır. Modernlik sürekli bir değişme sürecini kapsadığı için, herhangi bir kimliğin mutlak olarak sabitlenmesi mümkün değildir. Modern dönemde kimlikler, moda olarak cazipleşebilir, eskiyebilir. Bu durum bireylerin

²² Ali Bulaç, “Parçalanmış Bilinç”, **Bilgi ve Düşünce**, sayı 13-14, 1993.s7-9

²³ Dilaver Demirağ, “Paramparça Dünyam Benim” **Bilgi ve Düşünce**, sayı 13-14, 1993.s.44.

²⁴ Ali Şeriatı, **Medeniyet ve Modernizm**, Çev:A. Yüksek, İst.1998, s.31.

²⁵ Tayfun Atay, “Modern Batıda Nakşiliği Yaşatmak” İslam ve Modernleşme(II. Kutlu Doğum Toplantısı), İstanbul,1997, s.268.

²⁶ Mehmet Ekvuran, “Bir Kimlik Politikası Olarak Kelam”, **İslamiyat Dergisi**, 2005, s.61.

²⁷ Daryus Shayegan, **Yaralı Bilinç**, Çev: Haldun Bayrı, İst. 1997, s.30.

²⁸ Montgomery Watt, “Körfez Savaşı Sonrası Müslümanlar ve Hıristiyanlar” **Postmodernizm ve İslam**(A. Topçuoğlu-Y. Aktay), Ank.1997, s. 342.

dinamik bir biçimde kimliklerini yenilemesini gerektirir. Bunun sonucunda insan bir anomi durumu, dünyada kendini hiçbir yere ait hissetmeme gibi çok büyük bir yabancılaşma durumu yaşayabilir. Birey toplum ilişkisi veya sosyal roller ve başkalarının bireyden beklentileri, modern kimlik sorunun ortaya çıkaran diğer etkenlerdir.”²⁹

Modern insan varlığı parçalarken aslında kendini de parçalamıştır. Gündelik hayattaki farklı roller arasında kalmış kendisini tek bir kimliğe adapte edememiş böylece kendi varlığını da parçalamış durumdadır. Bir iş kadını evde çocuklarına karşı bir kimlik, eşine karşı bir kimlik, iş yerindekilere karşı başka bir kimlik ve muhtemelen çevresine karşı da daha başka bir kimlik taşımaktadır.³⁰ “Batı kültüründe kimlik ile parçalanmış hayat arasında bir ilişki vardır. Nitekim Modernleşme, bir taraftan farksız, tek bir kimlik üzerine inşa edilmiş bireyler yaratmaya çalıştı. Bunu yaparken de farklı olanları "öteki"leştirmek suretiyle, kendisinden olanlara sunduğu kimlikleri, kutsadı. Diğer taraftan bir bütün olan insanı, gündelik hayatın içerisinde parçalara ayırdı. Rol farklılaşması ve sathi ilişkiler, insanın çeşitli yönlerine ilişkin özelliklerini kimliğe dönüştürdü ve bu bir sürü kimliği etrafa saçtı. Parçalanmış hayatın etrafa saçılan kimliklerini toplama kudretinden ve imkânından mahrum kalmış olan birey, eline tutuşturulan ilk kimliği, bütün olarak kendisi sanmaya başladı.”³¹

Modernleşmeyle birlikte statüler, değerler, normlar, sosyal hayat hızla değişmiştir. Sosyal alanda olan bu değişimler kimlik krizine sebep olan parçalanmış sosyal yapıyı doğurmuştur. Bu parçalanmalardan en çok etkilenen gruplar bir ‘kimlik arayışı’ içine girmiş ve bu amaç uğrunda yeniden bir bütünlük oluşturmaya çalışmışlardır. Bu aşamada din modernleşmeye karşı oluşan direnişlere meşruluk sağlamıştır ve dinin bütünleştirici işlevi devreye girmiştir.³²

5. Postmodernizm ve Kimlik

Modernizm zaman içerisinde birçok eleştiri almıştır. Modernizmin varsayımları sorgulanmaya geçerliliğini yitirmeye başlamıştır. Bu varsayımların reddedilmesi üzerine karşıt görüş olarak postmodernizm ortaya çıkmıştır.³³ Postmodernizm, öncelikle modernlikle bir hesaplaşma demektir. Postmodernizm, modernlik projesinin sorgulanışını ve modernliğe duyulan inancın yitirilmiş olmasını, bir çoğulculuk ruhunun var olduğunu ve nihayet dünyayı evrensel bir bütünlük olarak algılayan ve kesin çözümlerle, sorulara tam yanıt bekleyen bakış açısının/yaklaşımın kabul edilmemesini öngörmektedir.³⁴ Aydın'a göre 20. yüzyılın son çeyreğine kadar kimlik tanımlamalarında ulusal değerler referans alınırken sonraki yıllarda kimlik referansları cemaat, halk, cinsel grup, kurgusal ya da somut küçük gruplara vb. kaymıştır. Postmodern dönemde ulus kimliği yerine tek kültür ve tek kimlik bağlamı öne çıkarılmıştır.³⁵ “Postmodernite kültürel, sosyal, ekonomik ve siyasal alanlarda modernitede vurgulanmayan, önplana çıkarılmayan ve ikincil olarak görülen unsurları önplana çıkararak ve bu unsurlara vurgu yaparak hem moderniteyi eleştirmekte hem de modernitenin eksikliklerini örtmeye yönelik farklı bir bakış açısını öngörmektedir. Postmodern bir bakışla siyaset ve siyasal kültür; özgürlükleri, farklılıkları, çoğulculuğu, heterojenliği, farklı kimliklerin varlığını, yerelliği ön plana çıkarır.”³⁶

Postmodernizm kimlik çeşitliliği sunmaktadır bu durum bireylerin kimliğini yeniden oluşturması için olumlu olanaklar sunarken sabit bir kimlik oluşturmaya engel teşkil etmektedir. “Çoklu, özgürce seçilen ve kolayca kullanılıp atılan post modern kimlikler, bir yere aitlik duygusunu yaşatmayan istikrarsız kimliklerdir. Kimliklerin istikrarsız olması, bireyliği ve toplumsal uyumu erozyona uğratar.”³⁷

“Geleneksel toplumlarda kimlik bir bütünlük taşıırken, modernleşme ile birlikte kişinin kimliğini belirleyen paradigmalardan tekilleşmeye ve bireyselleşmeye yöneldiği görülmektedir. Postmodern dönemde ise kimliklerin çeşitlendiği, sınır çizgilerinin belirsiz hale geldiği, akışkan bir yapıya

²⁹ Türkkan , a.g.e s.27

³⁰ Coşkun H, a.g.e. s.266

³¹ Türkkan, a.g.e s.28

³² Coşkun H, a.g.e. s.269

³³ Süleyman Güven, Postmodern Kimliklerin Kurulumu, Selçuk İletişim, 2015, 9 (1): 270

³⁴ Türkkan , a.g.e s.29

³⁵ Girgin, a.g.e. s.212

³⁶ Güven, a.g.e s.272

³⁷ Türkkan , a.g.e s.30

büründüğü görülmektedir. Postmodern toplumlarda kimlik edinmek, geçmiş dönemlere nazaran çok daha kolay şekilde gerçekleştirilmektedir. Bundan dolayı sabit bir kimlikten söz etmek mümkün değildir. Dolayısıyla birbirinden farklı birbiri ile etkileşim içinde olan birden fazla kimlik vardır. Bugünlerde aranan kimlikler giysi değiştirir gibi giyilebilen ve çıkarılabilen kimliklerdir”³⁸

“Postmodern dönemde kimlikler sınırları aşan akışkanlığa sahip bir karaktere bürünerek, zamansız ve mekânsız bir uzamın parçası olarak dönüşüm geçirmiştir. Kimlik, aşırı parçalanmış, geçişken, çoklu özellikler gösteren bir yapı şeklinde kendini ortaya koymaktadır. Postmodern kimlik inşasında, modern paradigmanın tersine kaygan bir zemin üzerinde gelişen toplumsal koşullar içerisinde belirsizlik, çeşitlilik, heterojenlik, karmaşıklık, görecelik ve parçalanmışlık kavramları hâkimdir. Bu dönemin geçerli olan kimlik söylemi, heterojenlik ve farklılık özünde biçimlenmektedir. Bu dönemde kimlik kavramı, toplumsal yaşamın hızla farklılaşması ve karmaşılaşması sonucu, çok daha kırılğan, değişken ve çok katmanlı bir yapıdadır. Postmodernitede parçalanmışlık, bölünmüşlük, farklılık, çoğulculuk, çeşitlilik ve özgünlük yüceltilen değerlerdir; kimlik kavramı bu bağlamda da farklılıklar ve benzerlikler ekseninde inşa edilen ve istenildiği zaman da terk edilen bir yapıdadır. Postmodern kimlik inşasının temel öğeleri imaj ve görünüşdür. Yaşam stillerinin ve kimlik yapılarının tüketim odaklı inşa edildiği postmodernitede, kimlikler değişken, hemen içselleştirilecek ve kolayca terk edilebilecek şekilde biçimlenmektedir. Postmodernitenin özü, kimlik algısında da kendini göstermektedir”³⁹ Postmodern toplum homojen bir toplum değildir. Birbirine uymayan birçok parçadan oluşan ayrışık bir toplumdur. Toplumu bir arada tutan büyük ideolojilerin, büyük söylemlerin(sosyalizm, Marksizm v.b.) yıkılışı, toplumsal bağın zayıflamasına ve toplumun çözülmesine ve parçalanmasına neden olmuştur. Batıda yabancı işçiler, tarikatlar, dinler, kültürler, punklar; büyük metropollerde yine “arabesk” veya ”kitsch” diye isimlendireceğimiz kültürler, metalci gençlik motorlu ve bleu-Jeanlı burjuvazi ve “cici burjuvazi” hep bir makinenin parçaları gibi birbiri içinde, makinalaşmış bir biçimde durmaktadırlar. Bu çözülme Türk toplumunda da başlamıştır. Büyük metropollerde bunun örneklerini görmek mümkündür. Toplumsal bağın zayıflamasıyla insanlar maddi ve manevi dayanışmaya daha çok ihtiyaç duymuşlardır. Bu durum onları yeni kimlikler aramaya itmiştir. Artık ideolojinin, bir partinin, bir sendikanın mensubu olmak yeterli değildir. Türkiye yeni bir sosyalleşme sürecine girmiştir. Toplumsal aidiyet dönemi bitmiş, mikro sosyallikler dönemi başlamıştır. Etnik temele dayalı mikro milliyetçilik, inanç veya mezhep farklılığına dayalı dinsel hareketler buna örnek olarak verilebilir. Mikro sosyallikler dünyasında toplumun yine Galatasaraylılar, Mülkiyeliler, Masonlar, Fenerbahçeliler var. Ama bunların yanında “yeni kabileler” adı verilen ve kıyafet, müzik, yaşama biçimi gibi benzerliklerin bir araya getirdiği lemcılar, rockerlar, yuppieler, Robert kolejliler, magandalar, Expressçiler, bilgisayarıcılar vb. gibi topluluklar da var.⁴⁰ Postmodern dönemde bölgesel talepler ve beklentiler artmış etnik ve kültürel kimlikler öne çıkmış ve siyasi alana yansımış bulunmaktadır. Postmodern dönemde siyasi yapıda değişmiş, örneğin gelişmiş toplumlarda çöktüğü düşünülen işçi sınıfının yerini çok daha karmaşık yapılar almıştır. Siyasi kimlik anlayışı, yeni etnik, kültürel değerlerle tanımlanma durumunda olmuştur. Belki de hem merkezden uzaklaşma hem de bölgeselleşme eğilimlerinin bir sonucu olarak toplumsallaşma da da sorunlar yaşanmaktadır.⁴¹

Sonuç

Kimlik, kişinin sahip olduğu ve onu diğer bireylerden ayıran farklılıkların tümüdür. Kimlik bireyi her yönüyle etkilemektedir bundandır ki kimlikler birey ve toplumlar için oldukça önemlidir.

Kimlik olgusu insanlığın başlangıcından itibaren var olmuştur. Ancak yaşanan tarihsel süreçte ve farklı toplumsal yapılarda kimlik olgusuna yüklenen anlamlar farklılık göstermektedir. Geleneksel dönemden modern döneme, modern dönemden postmodern döneme değin kimlik ve din ilişkisinin değişime uğraması kaçınılmaz. Modern öncesi dönemde bireyler kimliklerini mensubu oldukları klan, kabile ve grupların inanç ve değerlerinden soya dayalı olarak kazanırken, modern dönemde kimlik kavramı daha çok bireyselleşmiş ve modern toplumsal ilişkilerin sonucu olarak yeni kimlik krizleri ortaya çıkmıştır.

³⁸ Girgin, a.g.e. s.204

³⁹ Güven, a.g.e s.276-277

⁴⁰ Hakkı Kızılloluk, “Postmodern Toplum ve Postmodern Toplumda Bilginin Konumu”, Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğluna Armağan, Sivas 2000, s.190-193

⁴¹ Zafer Cirhinlioğlu, “ Post-Modernizm Ve Refah”, Prof. Dr. Eyüp Kemerlioğluna Armağan, Sivas 2000, s.207.

Aslında dine, kültüre ve tarihe dayalı kimliğin önemi artmıştır. Modern toplumsal yapılar ve modern kimlikler, aynı zamanda ciddi asli çelişiklere sahiptir. Postmodern dönemde ise daha yüzeysel ve geçici sürekli değişkenlik gösteren kimlikler oluşmuştur. Postmodern toplum hem dinidir hem de din dışılık hakimdir. Tam olarak ne gelenekseldir, ne de modern ne olduğu tam belli olmayan bir belirsizlikler hakimdir. Postmodern dönemde yaşanan en ciddi kriz alanlarından birisi kimlik olsa gerekir. Postmodernizmle birlikte çoklu, değişken ve çoğulcu bir kimlik anlayışının var olmaya başladığı söylenebilir.

KAYNAKÇA

1. Akça, Gürsoy. “*Moderninden Postmoderne Kültür ve Kimlik*”, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (İlke), Güz 2005, sayı 15.
2. Akyüz, Niyazi ve Çapçioğlu, İhsan. Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi. 5. Baskı. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
3. Alperen, Abdullah. “*Türkiye’de Kimlik Arayışları ve İslam*”, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2008, 8 (2).
4. Atay Tayfun, “*Modern Batıda Nakşiliği Yaşatmak*” İslam ve Modernleşme(II. Kutlu Doğum Toplantısı), İstanbul,1997, s.268
5. Birkök, Mehmet Cüneyt. Bilgi Sosyolojisi Işığında Kimlik Sorunu, Yayınlanmamış doktora tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1994.
6. Bostancı Naci, “*Etnisite, Modernizm ve Milliyetçilik*”, Türkiye Günlüğü, 1998, Mart-Nisan.
7. Cirhinlioğlu Zafer, “*Post-Modernizm Ve Refah*”, Prf. Dr. Eyüp Kemerlioğluna Armağan, Sivas 2000,
8. Coşkun, Ali. “*Din ve Kimlik*”, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2003/1, İstanbul.
9. Coşkun Ali, “*Dindar İnsanla Modern İnsan Karşı Karşıya*”, Bilgi ve Hikmet, 1994/6, s.48-49
- 10.Coşkun, Hasan. *Modernleşme Sürecinde Ailede Kimlik*, Emine Ögük (Ed.), Kadın ve Aile Üzerine Araştırmalar(255-279), Ankara: İlahiyat Yayınları, 2018.
- 11.Demirdağ Dilaver, “*Paramparça Dünyam Benim*” Bilgi ve Düşünce, sayı 13-14, 1993.
- 12.Evkuran Mehmet, “*Bir Kimlik Politikası Olarak Kelam*”, İslamiyat Dergisi, 2005, s.61.
- 13.Girgin, Ümit Hüseyin. “*Gelenekten Postmoderne Kimlik İnşa Süreci ve Yeni Medya: Facebook Örneği*”, 2018, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi. 3(5)
- 14.Gözbüyük, Tamer Mine. “*Kimliklerin Seyrine Bir Keşif*”, Folklor/Edebiyat, 2014/1, cilt:20, sayı:77
- 15.Günay, Ünver. Din Sosyolojisi, 1. Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları, 2017.
- 16.Gürsoy Şahin, Çapçioğlu İhsan. “*Din Kimlik İlişkisi Üzerine*”, Toplum Bilimleri Dergisi, 2006-2009, Ocak-Haziran 1-3.
- 17.Güven Süleyman, Postmodern Kimliklerin Kurulumu, Selçuk İletişim, 9 (1). 2015.
- 18.Kızıloluk Hakkı, “*Postmodern Toplum ve Postmodern Toplumda Bilginin Konumu*”, Prf. Dr. Eyüp Kemerlioğluna Armağan, Sivas 2000, ss.190-193
- 19.Kirman, Mehmet Ali. Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü, 2. Baskı. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- 20.Mora, Necla. “*Medya ve Kültürel Kimlik*”, Uluslar arası İnsan Bilimleri Dergisi. 2008 Cilt:5 Sayı:1.
- 21.Onat Hasan, *Küreselleşme Sürecinde Kimlik, Din, ve Türkiye'nin Bazı Gerçekleri*, www.hasanonat.net
- 22.Daryus Shayegan, Yaralı Bilinç, Çev: Haldun Bayrı, İst. 1997.
- 23.Şen Mustafa, “*Bütünlük ve Parçalanmışlık Arasında Modern Kimlik*” Bilgi ve Düşünce, sayı 13-14, 1993.
- 24.Türkkan, Zeynep. Kimliğin Oluşumunda ve Korunmasında Dinin Rolü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.
- 25.Yapıcı, Asım. Dini Grup Kimliği: Kimlik ve Dini Aidiyet, Abdullah Özbek (Ed.), Kimlik ve Din (41-64), Adana: Karahan Kitapevi, 2016.
- 26.Watt Montgomery, “*Körfez Savaşı Sonrası Müslümanlar ve Hıristiyanlar*” Postmodernizm ve İslam (A. Topçuoğlu-Y.Aktay), Ank.1997.

GÖÇ VE DİN İLİŞKİSİNİN SOSYOLOJİK ANALİZİ “TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİ GÖÇMENLER ÖRNEĞİ”

Hasan COŞKUN

Dr. Öğrt. Üyesi Hasan COŞKUN, TOĞÜ. İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü

ÖZET

Göç, tarihi ve sosyolojik bir olgudur. Göç sözcüğü çok değişik anlamlarda kullanılmaktadır. Göç kavramı çoğunlukla; evi barkı ile yer değiştirmek, tüm aile bireyleriyle bir yerden başka bir yere taşınmak anlamında kullanılmaktadır. Göç olayı veya olgusu, çeşitli bilim dallarınca farklı biçimlerde tanımlanıp açıklanmaktadır. Sosyolojik açıdan baktığımızda insan ve grubun çeşitli faktörler nedeniyle zaman ve mekânda yer değiştirmesi ile eyleme dönüşen, eylemin bitmesinden sonra da etkileri devam eden bir süreç olarak tanımlanabilir. Göç aslında psiko-sosyal bir travma sürecidir. Hangi boyutta ve hangi bilimsel yaklaşımla tanımlanırsa tanımlansın göç; iki mekân arasındaki yer değiştirme, sosyal hareketlilik ve toplumsal değişme sürecidir. Göçün nedenleri ekonomik, siyasal, toplumsal ve kültürel sebepler olarak ifade edilse de Suriye’den Türkiye’ye gerçekleşen göçlerin en temel nedeni iç çatışmalar ve savaştır. Göç ve din ilişkisi tamamen spesifik bir konudur. Din bir ülkeden başka bir ülkeye göç eden toplulukların hayatında güçlü bir fonksiyon icra etmeye devam etmektedir. Din ve dindarlık tipolojileri açısından baktığımızda ülkelerarası göçlerde din anlayışlarında farklılaşmalar meydana gelebilmektedir. Göçmenler için bir güvenlik ve anlam kaynağı olarak din, göçmenlerin yeni yaşam alanlarında karşılaştıkları toplumsal problemlere karşı bir çözüm alanı oluşturabilmektedir. Toplumsal değişimin hareket kazandığı göçler neticesinde din veya dinsel tutumdaki değişim sonucunda din, dindarlık ve mezhep anlayışı artık göç öncesi yaşamdaki anlam ve fonksiyonlarına sahip olmayabilir. Din, göçmen grupların yeni sosyal çevrelerinde etnik ve dini kimliklerini yeniden inşa etmek için yeni fırsatlar doğurabilir. Bu çalışmada Türkiye’deki Suriyeli göçmenlerin üzerine yapılan alan çalışmalardan yola çıkarak göç ve din, dindarlık arasındaki ilişki, Sosyolojik açıdan bilimsel veriler eşliğinde objektif olarak değerlendirilecektir. Bu çalışmada göç olgusu ve din ilişkisi kavramsal, kuramsal, tarihsel ve toplumsal boyutuyla, neden ve sonuç ilişkisi açısından ele alınıp değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Suriye, Göç, Din, Sosyal Değişme, Dindarlık

WILFRED CANTWELL SMITH'DE İMAN-DİNİ GELENEK İLİŞKİSİ
FAITH-RELIGIOUS TRADITIONAL RELATIONSHIP IN WILFRED CANTWELL SMITH

Mehmet DEMIRTAŞ

Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

21 Temmuz 1916 yılında Toronto'da dünyaya gelen Wilfred Cantwell Smith, çalışmalarını daha çok karşılaştırmalı dinler tarihi ve İslamiyet üzerine yapmış, fikirleriyle felsefeye ve teolojiye ilgi duyanları etkilemiş, 20. yüzyılın önemli bir düşünürüdür.

Bu çalışmamızda biz daha çok Smith'in din anlayışından, özellikle de iman anlayışından yola çıkarak imanın dini gelenekle nasıl bir ilişkisinin olduğunu görmeye çalışacağız. Bu bağlamda Smith'in dini geleneklerde var olan öncü kişilerin, düşünceleriyle topluma yön vermelerini o geleneğin din anlayışının oluşmasında önemli bir etken olmaları hakkındaki tespitlerine yer vereceğiz. Zira ona göre geleneklerdeki yaratıcı liderlerin aynı zamanda gelenek mensupları üzerinde çok büyük tesiri söz konusudur. Çünkü onlar, birikimsel olarak genişleyen dini geleneği yeni yığılmalara götürmüştür.

Öte yandan Smith'in imanı değerlendirirken onu birikerek çoğalıp genişleyen dini gelenekle ilintili görmesi aslında onun imanı statik, olmuş-bitmiş ya da donuk bir şey gibi görmediğinin göstergesidir. Böylece bu çalışma boyunca "birikimsel gelenekle" aşkınlık arasında ne tür bir ilişkinin olduğunu ve toplumsal imanla kişisel imanın bir birbiriyle olan durumunu görmeye çalışacağız.

Neticede imanın hangi aşamalardan geçerek kişilerde tezahür ettiğini ve dini geleneklerin bunda ne tür bir etkisinin olduğunu Smith'in perspektifinden hareketle ortaya koymaya çalışacağız. Bunu yaparken de farklı dini geleneklerdeki inanç akidelerini göz önünde bulunduracağız ve Smith'in konuyla ilgili yapmış olduğu çıkarımların inancımız açısından ne kadar doğru ya da yanlış olduğunu da ayrıca değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Smith, İman, İnanç, Sembol, Gelenek.

ABSTRACT

Wilfred Cantwell Smith was born in Toronto on July 21, 1916, and is a theologian whose work is mainly on comparative religion history and Islam. He was an important thinker of the 20th century, influenced by his ideas of interest in philosophy and theology.

In this study, we will try to see how faith is related to religious tradition by acting mainly from Smith's understanding of religion, especially his understanding of faith. In this context, our thinker sees the pioneers who exist in religious traditions as an important factor in the formation of religious understanding of that tradition. Smith believes that the thoughts of the creative leaders in tradition are at the same time very influential on tradition members. Because they have taken the cumulative religious tradition to new heaps.

The fact that Smith observes faith in relation to the growing and expanding religious tradition while evaluating it is indeed a sign that he does not see faith as static, finished or dull. Thus, throughout this study, we will try to see what kind of relationship is between "accumulative tradition" and transcendence, and how social belief and personal belief interact.

In the end we will try to reveal from what Smith's perspective the stages of faith through which he manifests in people and what kind of influence religious traditions have on him. In doing so, we will also take into account beliefs in different religious traditions, and we will also try to evaluate how accurate or inferred Smith's conclusions about the subject are in terms of our beliefs.

Key words: Smith, Faith, Belief, Symbol, Tradition.

Giriş:

Smith'in düşünce sisteminin temellerini oluşturan en önemli unsurlardan biri de iman ve onun dini gelenekle olan ilişkisidir. Çünkü o, bir dünya teolojisi fikrini (imanda birlik) üzerine kurar. Ancak bunu kurarken o, iman ve inanç kavramının birbiriyle aynı kullanılması uygun olmadığı iddiasını ileri sürer.

Smith'e göre İman (faith) ve inanç (belief) birbirine çok yakın hatta iç içe olmalarından dolayı aralarındaki fark kolayca görülememiş ve birbiriyle karıştırılan iki terim olmuştur. İman ve inanç hem din-dışı hem de dini alanda kullanılabilen iki epistemolojik terimdir.¹ Bununla beraber iman ve inancın tanımında bazen birbirine karıştırıldığı görülmektedir. Genel olarak iman, insanın yapı özelliği olan inanma akt'ının temelde Tanrı gibi aşkın varlıkla olan ilişkisi,² nihai derecede kaygılı olma hali,³ Tanrı'nın beşer tarihindeki aktivitesinin gönüllü olarak kabul edilmesi şeklinde tanımlanmıştır.⁴ Mutlak iman ise hem inanç hem ameli içermekle beraber dar anlamda kalbin iç eylemidir.⁵ Aynı zamanda iman, Tanrı'ya güvenmeye işaret etmenin yanında⁶, Allah tarafından gönderilen peygamberleri tasdik etme,⁷ bir şeye tereddütsüz ve kesin olarak içten ve yürekten inanma, haber verilen bir şeyi, bir hükmü tasdik etme anlamlarına gelmektedir.⁸ Nihayetinde dinî problemler hakkında verdiğimiz hükümlerde, anahtar bir rol oynayan özellik⁹, süje ile obje arasındaki bir ilişki¹⁰, görülmez olana içten bağlanma,¹¹ gibi çok zengin anlamları içinde barındırır.

İnanç (belief) ise Smith'e göre imandan biraz daha farklı olarak daha çok bir önermenin onaylanması ile ilgilidir. Yani inançta birey zan aşamasını geçmiş ve bir şeyi onaylar, lakin tam olarak o şeye bağlı olmaz, sadece o varlığın ya da o şeyin varlığını kabul eder. İman durumunda ise kişi mutlak olana teslim olur ve orada bir güven söz konusudur. Bu bağlamda. İnanç bilgiye; iman ise fiil ve teslimiyete daha yakın görünmektedir. İmandaki teslimiyet fiile yönelik olmasıyla inançtan ayrılmaktadır. Ayrıca imandaki doğruluk iddiası inançtakinden daha zayıf olduğu halde teslimiyet gücünün fazla oluşu onu inançtan daha fazla göstermektedir. İnançta “delil “ağır basarken imanda ise delil bulunsun veya bulunmasın “duygusal” yön daha ağır basmaktadır. Bu bakımdan inançta doğruluk ihtimali daha çok olduğu halde samimiyet ve güven çok azdır. Oysa imanda doğruluk ihtimali daha zayıf, fakat güven, teslimiyet ve samimiyet daha güçlüdür.¹²

İman-Dinî Gelenek İlişkisi:

İman ve dini gelenek arasında ne türden bir ilişkinin olduğu hususuna farklı bir perspektifte yola çıkarak açıklamaya çalışa Smith, “The Meaning and End of Religion” (Dinin Anlamı ve Amacı) isimli eserinde din olarak isimlendirilen ayırt edici bir şeyin toplumda ve insan hayatında büyük bir öneme sahip olduğunu ve bu ana formlardan (Hıristiyanlık, Budizm, Hinduizm vb.) Her birinin bir isme sahip olduğunu belirtir.¹³ “Din” ya da “dinler” kavramını da kendi bakış açısıyla analiz etmeye çalışan Smith insanların “din” kavramı üzerine düşünerek dindar olmadıklarına dikkat çeker.

Smith, imanlı dindar insanın her şeyden önce bu dünyada yaşadığını ve sınırlı olan imanının kusurlarına ve baskılarına maruz kalmasına rağmen imanlı kişinin imanı sayesinde ya da imanı nedeniyle var olduğunu ya da bunu aşan diğer dünya ile alakadar olma iddiasını taşıdığına işaret eder.¹⁴ Öyle ki onun imanla kastettiği şey, kişisel imandır. Gelenekle kastettiği şey ise birikimsel gelenek yani artarak çoğalıp gelişen, tarihsel birikimi oluşturan açıktan açığa objektif verilerin bütün bir kümesini oluşturan bir

¹ Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açından İman*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1997, s. 87.

² Takiyettin Mengüşoğlu, *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, Yayınları, İstanbul, 1988, s. 196.

³ Paul Tillich, *İmanın Dinamikleri*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2000, s. 15.

⁴ John Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice Hall, London, 1973. 1963, s. 61.

⁵ Toshihiko İzutsu, *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar Yay., İstanbul, 1984, s. 78.

⁶ Mehmet Aydın, *Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi*, T.D.V. Yay. Ankara, 1991, s. 47.

⁷ Şerafettin Gölcük-Süleyman Toprak, *Kelâm*, Tekin Yay. Konya, 1991, s. 102.

⁸ Ahmet Hamdi Akseki, *İslam Dini*, Gaye Matbaacılık, 32. Baskı, Ankara, 1983. s. 50.

⁹ Stephen C. Evans, *Philosoph of Religion Thinking About Faith*, Inter Varsity Press, 1985, s. 112.

¹⁰ Özcan, *Epistemolojik Açından İman*, s. 113.

¹¹ Bedia Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi Yay. İstanbul, 1987, s. 104.

¹² Özcan, *Epistemolojik Açından İman*, s. 89.

¹³ Wilfred Cantwell Smith, *The Meaning and End of Religion*, New American Library, New York, 1963.s. 9.

¹⁴ Smith, *The Meaning*, s. 140.

yapıdır. Mesela, mabetler, kutsal yazılar, anlaşmalar, ahlaki şekiller, mitler, vs. Özetle bir kişiden, bir nesilden diğerine ve bir tarihinin inceleyebildiğinden nakledilebilen her hangi bir şeydir birikimsel gelenek.¹⁵

Smith'e göre gelenekler gelişime sahiptir ve dinî geleneğin gelişimi bu dünyanın bir parçası, insan aktivitesinin bir ürünü olmakla beraber devamlı birikerek çoğalıp gelişmeye müsait ve farklı farklı bir yapıya sahiptir. Bunun yanında önceki nesillerin önemli iman formu içinde şekil alır ve geldiği gibi her bir yeni neslin imanı için şartlarını ortaya koyar. Bir anlamda her bir insanın imanı sahip olduğu şeyle alakalıdır. Öyle ki, dinî gelenek kısmen bağımsız ve bütün diğer dünyevi şartları iç, dış ve "aşkın hakikatle olan ilişkisini kendi içinde barındırır. Ancak, geleneklerin birbirlerinden etkilenmelerini kesinlikle görmezden gelemeyiz. Çünkü her bir gelenek birbirlerinden farklı da olsa hakikat anlayışları ya da dünyayı anlamlandırmaları birbirinden etkilenerek olmuştur. Aksi takdirde dinî gelenekleri birbirinden ayıran temel özelliği anlayamayız. Çünkü gelenekler birbirlerinden etkilenmiştir. Bu da gayet doğaldır.¹⁶ Bir başka deyişle, Smith için bir insanın imanı geleneğinin kendisine anlatmak istediği şeydir. Bu bağlamda herhangi bir dinî geleneğe mensup kişinin imanı âlemi ne şekilde algıladığıyla alakalıdır. Çünkü her bir geleneğin âleme bakışı ve onunla olan ilişkisi farklıdır.

Öte yandan Smith, geleneklerdeki yaratıcı liderlerin aynı zamanda gelenek mensupları üzerinde fikirleriyle çok büyük tesirlerinin olduğu görüşündedir. Zira onlar, birikimsel geleneği yeni yığılmalara götürmüşlerdir. Smith' in bu konuyla ilgili düşünceleri şöyledir:

"İnsanların dinî tarihinde yenilikçi liderlerin yaratıcı imanı onu benimseyen insanlar üzerinde çok büyük bir öneme sahip olmuştur. Çünkü yenilikçi liderler birikimsel geleneğin materyalidir ve yenilikçilerin takipçilerinin devam ettirdiği aşkın hakikat düşüncesi imanın temeli olarak her bir nesle tebliğ ettirilir. Bir geleneğin objektif verisi bu dünyada vardır ve bir tarihçi tarafından görülebilir. Bu veriler yani geleneğin sembolleri inananlar için görülebilir olmaya ve var olmaya devam eder. Bu semboller, insanların bir dünyanın arkasında görebildiği şeyle pencereler olarak iş görürler."¹⁷

Bununla birlikte Smith'in dikkat çektiği bir başka konu ise zaman içerisinde geleneklerin değişime uğradığı ve geleneklerin sahip olmuş oldukları kutsal şeylerin de önemini zamanla yitirmesi neticesinde bir anlamda geleneğin eskiyip, yerine yeni bir geleneğin gelmesi düşüncesidir. Burada önemli olan nokta tuhaf görülen ya da ilk başta hoşlanılmayan şeylerin zamanla geleneğin bir parçası olduğu düşüncesidir.¹⁸ Öyle ki Smith'e göre bir toplum sadece dinî liderlerinin anlayışını korumaz, keza yanlışta yorumlayabilir ya da onları kaybedebilir. Birikimsel gelenek bütünüyle bu olağan dünyanın içinde yer alır ve tamamen tarihsel müşahedeye açıktır. Her bir nesil yeniden katılımcıların her birinin imanı, kişisel olanla, tarih içinde yer aldığı şeyle sınırlanamaz. Bir başka deyişle birikimsel gelenek bütünüyle tarihseldir, fakat tarih kapalı bir sistem değildir. Tarih içinde insanlara uygun gelen etkenlik olduğundan beri insanın ruhu bir dereceye kadar "aşkın olana" açıktır.

Smith için gelenek beşeri bir inşadır. Mesela, Müslümanlarda Hıristiyanlarda olduğu gibi tarihteki bir olay imanın özünün bir parçasıdır. Yani bir insanın imanı onun sahip olduğu sadık görüşüne bağlıdır. Sadece aşkın hakikatle mevcut bir ilişkide değil, aynı zamanda dünyeviliğin bir kavramsallaştırmasından meydana gelir. Sözgelimi bir Hindu'ya imkân verilirse o da kendi dinî mirasının materyallerini onaylar ve hakikati bu fenomenel dünyanın ötesini anlamaya çalışır. Smith, Müslümanlarla ilgili düşüncelerini ise şu şekilde açıklar: "

Hâlbuki Müslümanın anlamak için imkân verildiği hakikat tarihçilerin de anlayabildiği ve araştırabildiği şeyi ihtiva eder. Müslüman için Tanrı tarihte oynamış olduğu rolden itibaren, yani belirli ve ihtimal alanında oynamış olduğu rolden itibaren Müslümanlara imkân verir. Bu kutsal metinlerin kaynağının Tanrı'dan olmuş olduğuna Müslümanın inancına duygusuz kalan inanan kimseler, onun

¹⁵ Smith, *The Meaning*, s. 141.

¹⁶ Smith, *The Meaning*, s. 143.

¹⁷ Smith, *The Meaning*, s. 145. **Bkz.** Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman*, ss. 31-32.

¹⁸ Smith *The Meaning*, s. 145.

kaynağını dünyada arar ve onu orada bulur. Muhammed 'in psikolojisinde ve tarihsel arka planında değişik boyutlarda bulur."¹⁹

Benzer bir şekilde Hıristiyanlar da sadece kişisel tecrübeye "aşkın olan" bir İsa'yı bilmez, aynı zamanda ilahi olarak İsa'nın tarihsel figürünü dünyada görür. Smith'e göre özellikle İslamiyet'in, tarihsel süreç içerisinde yetiştirmiş olduğu büyük düşünürler mesela, Şafi, Gazali vb. getirmiş olduğu değişik yorumlar, zamanla insanlar tarafından benimsenmiş ve birikimsel geleneğin oluşumuna katkıda bulunmuştur. Düşünürümüz bir bakıma Tanrı'nın bu toplumun dinî yorumlarının doğrudan doğruya geliştirdiği şeyi görmekle alakalı olduğuna vurgu yapar. Ona göre Müslümanların İslami geleneği tertip ettiği süreç dünyevi olmuştur. Nitekim Müslüman imanının oluşumunda Tanrı bizzat insanlarla beraber çalışarak o geleneğe imanı yerleştirmiştir.²⁰ Yani daima Tanrı aktif konumda olmuştur.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Smith, yeni bir topluma üye olmayı 14. yüzyıla ya da 12. yüzyılın tarihi gelişimindeki topluluğun bir üyesi olmaktan farklı görür. Yine aynı şekilde 1. ya da 6. yüzyılda bir Müslüman topluluğuna katılmanın birbirinden farklı olduğunu düşünür. Çünkü tarihi süreçte toplumların oluşturmuş olduğu fikirler, gelenekler, yorumlar birbirinden farklıdır. Aynı düşünceleri kendi dini için de benimser.

Görülüyor ki, bir dinî gelenek kendisine katılan kimselerin devamlı meydana getirmesi ve sürekliliği açısından tarihsel bir oluşumdur. Bunlar aynı şekilde karşılıklı etkileşim içindedir ve bu o geleneğe katılmayan kişiler için çok önemli olabilir. "*Birikimsel gelenek kendi kendine var olan ya da aslına uygun olarak bağımsız bir varlık olmamasına rağmen empirik olarak bilinir ve anlaşılır bir şeyi ileri sürer. Çünkü birikimsel gelenek her dindar insanın hayatında etkili bir faktör olmuştur.*"²¹

Şüphesiz ki Smith'e göre bir kimse, insanlığın aktif ve farklı geleneklere devam eden katılımını onun imanından uzak bir şekilde anlayamaz. Daha önemlisi insanların imanından ayrı bir şekilde anlayamaz. Smith, her biri dinî geleneğin sadece detaylarda değil, aynı zamanda temel yönelimlerde de farklı olduğunu düşünür. Zira dinî geleneklerin her biri eşsizdir. Bir kimse kendi hayatındaki bütün düşünceleri gerekli, doğru ve farklı bir şekilde olduğunu anlayamazsa, o vakit onun bir insanın dinî hayatını anlaması hemen hemen imkânsızlaşır. Çünkü bazı gelenekler "aşkın" bir bağlılığa sahiptir, burası göz ardı edilirse onlar anlaşılabilir.²²

Smith'e göre, iman dünyada tarihi olarak Yahudi, Hindu, Budist, İslami, Hıristiyan ve diğer pek çok gelenekle ve ayrıca Batı medeniyetindeki Yunan-Roma mirasıyla bir insan katılımı olarak bağlantılı bir şekilde ortaya çıkmıştır. Smith, dinî geleneklerin hepsinde Müslüman, Yahudi, Hıristiyan, Budist ana düşüncelerinin insan olma arzusunu taşıdıklarını mesela, Hıristiyan, İslam, Budist olmayı doğru bir şekilde insan olmakla aynı saymaktadır. Ona göre mesela, Kur'an'ı Kerim'i Allah kelamı yapan şey Müslümanların sahip olmuş oldukları bu imandır. Çünkü sembollerini dinî bir seviyeye yükselten kadın ve erkeklerin imandır. İnsanların katılımı olmadan sistem durgun, hareketsiz, içe dönük kalır. Bununla birlikte iman gelenek tarafından beslenir, şekillenir, bir forma oturur. Bir anlamda da onunla devam ettirilir, fakat iman ilerler ve geleneği geçer ve neticede geleneği o devam ettirir.

Smith için iman bir bağlılıktır. Mesela, Hıristiyan'ın Tanrı'yla, ayinlerle, ahlaki kurallar ve toplumla olan ilişkisi, Hindu'nun kast sistemi ile ilişkisi, Budist'in Buda ve ahlâkî yasalarla ilişkisidir. İman bir bağlılık olduğundan onu otantik bir şekilde bilmek için, kişinin ona dâhil olması gerekir.

Smith, dünyanın dinî gelenekleriyle ifade edilen şeyi aydınlığa kavuşan, eğitilen, şekillenen insan karakterini vs. bunların hepsini imanın bir neticesi olarak değerlendirir. Ona göre iman Tanrı'da, Dharma'da, Allah'ta, Kuran'da ve Hıristiyan'da imandır. Nitekim o, dünyevi unsurlara duyarsız ve hatta dinî katılımdan uzaklaşmayı imanının hiçbir yorumu için ikna edici bulmaz. Ayrıca insanları en yüksek noktaya ulaştırma konusunda hem onların kendilerini hem de ait oldukları çevreyi aşmak için dünyevi

¹⁹ Smith, *The Meaning*, s. 146.

²⁰ Smith, *The Meaning*, ss. 147-148.

²¹ Smith, *The Meaning*, ss. 5-7.

²² Smith, *The Meaning*, ss. 118-152.

şeylerin ötesine geçmeyi en doğal insan olmak için kişilerin ve gurupların imanının tarihi olarak belirli kapasitesini dikkate almayan hiçbir şey, ikna edici olamaz. Neticede iman kişiseldir.²³

Smith'e göre iman hakikate "Evet" demektir. Hıristiyanların ya da Müslümanların veya diğer başkalarının aslında gördükleri ve yaşamlarında karşılık verdikleri kendilerinin ve diğer insanların kurdukları, devam ettirdikleri bir medeniyetin terimlerinde gördükleri karşılık verdikleri hakikate "evet" demektir. Hıristiyanların imana ait formları Hıristiyanlıkta ve onun gördükleri hakikate "evet" demektir. Müslümanların formları Kur'an la birlikte buldukları hakikate "Evet" demektir. Budist formları "Üç Işık'ın" ayrıntılı olarak görmelerini sağladığı üç hakikat çok yönlüdür ve farklı guruplar onu farklı yönlerde görür. Fakat ona göre her gurup gördükleri hakikati onaylamada kesinlikle haklıdır. Öyle ki her bir gelenek hakikate bağlı sadık olunması gerektiğini onaylamada haklıdır.²⁴

Kuşkusuz Smith'e göre öncelikle kişinin sadece kendine ait olan ve hiç kimse ile paylaşmadığı bir Hıristiyanlık inancı vardır ki, bu manada onun şahsî yaşamının ve nihai kaderinin niteliğinin başkaları tarafından doğrudan algılanması mümkün değildir. Bununla beraber yine onun diğer milyonlarca insanla paylaştığı özel bir Hıristiyanlık sistemi vardır. Biri, teologların formüle ettiği gerçek Hıristiyanlık, diğeri de sosyologların ve diğerlerinin araştırdığı tarihi Hıristiyanlıktır.²⁵ Düşünürümüzün imanın kişiselliğinden kastettiği şey toplumdan ayrı olarak bireysellik değil, bilakis bireyin toplum içinde kalarak birey olmasıyla alakalı bir durumdur. Ona göre bir toplum şahsi de olabilir, olmayabilir de. Bir kimsenin kavramsal kategorisi aynı ölçüde kendisinin dünyayı nasıl kavradığıyla alakalıdır. Bir insanın Müslüman inancını onaylayabilmesi için kendisinin İslami gelenek olarak isimlendirmiş olduğu şeyin belirli bir zaman ve yerde, doğru verilerini bilmesi gerekir. Smith'e göre Müslümanlar dinî olarak önemli gördükleri gerçekleri bilmeleri gerekir. Bir başka deyişle belli bir gelenek şu anda gözlemlenebilir, somut ve objektiftir. Dinî gelenekler bu nedenle objektif olarak incelenmesi gerekir.²⁶ Smith, büyük dinî gelenekleri yanlış anlamının en önemli nedenini onun mükemmelliğinin farkına varamamak da görür. Herhangi bir dinî geleneğin bütün amacı ona inanan ve bizzat ondan daha büyük olan şeyde insana tanıtmış olduğu gerçekte yatmaktadır.²⁷ Daha önce de belirttiğimiz gibi Smith'e göre bir kimse belirli bir gelenek içinde doğar ve o geleneğin şekilleri, hayalleri, hileleri, parolalarını, simgelerini o gelenek vasıtasıyla görür. Bu gelenek içinde yetişmiş bir kimsenin öncelikle gerçek imana ulaşabilmesi için ateizmin bütün anlamlılığını ve anlamsızlığını tecrübe etmesi gerekir. Ancak o zaman gerçek imana ulaşabilir. Normalde insanların imanı taklidiidir. Yani belli bir gelenek içinde edinmiş oldukları imandır. Oysa imansızlığın ne olduğunu bilmekten ziyade onu yaşayıp ondan sonra iman etmek çok daha farklıdır.²⁸

Smith'e göre gelenekler çeşitli olmasına rağmen imanla bağlantılı olarak önemlidir. O, tek yönlü bir etkiden daha çok dinî yaşam ve kültürün dayanağı arasındaki ilişkilerin karşılıklı bir etkileşim ve katılımın terimlerinde anlaşılması gerektiğine inanır. Yine aynı şekilde o, bugün için bizim yapmış olduğumuz endişenin yarın ya da sonraki gün olası bir şekilde biz öldükten sonra gelenek olacak şeyler içinde aynı olacağı kanaatindedir. Nitekim Smith, bugüne kadar canlı olarak gelen gelenekleri, önceki insanların imanının birikintisi sayesinde oluştuğuna dikkat çeker. Ona göre böylece öncekilerin imanı bugünün imanının yeterli bir etkeni olabilir. Bir kişinin imanı geleneğinin ona anlatmak istediği şeydir.²⁹ Ayrıca kişinin sahip olduğu iman yaşamın ve dinî geleneğinin ışığında gelişir ve devam eder. O, öncelikle imanın sosyal çeşitlilik içerisinde bir faktörden meydana gelebildiğini ve yükselebileceği tek yer olan kişisel yaşamda beslendiği kanaatindedir. İman, kişinin yaşantısının tüm şekli içerisinde bir unsur değildir. Dahası diğer unsurların biçimlendirdiği bir biçimdir. Yani daima dinamik ve gelişmeye açıktır.³⁰

²³ Smith, *Faith and Belief*, Princeton University Press, New Jersey in The United Kingdom, 1979, s. 8.

²⁴ Smith, *Faith and Belief*, ss. 163-164.

²⁵ Smith, *Faith and Belief*, ss. 163-164.

²⁶ Smith, *The Faith of Other Men*, New American Library, New York, 1963, ss. 46-62.

²⁷ Smith, *The Faith of Other Man*, s. 63.

²⁸ Smith, *The Faith of Other Man*, s. 63.

²⁹ Smith, *Faith and Belief*, s. 70.

³⁰ Smith, *Faith and Belief*, s. 72.

Öyle ki Smith bir insanın kendi arkadaşının imanını göremeyeceğini ya da farkına varamayacağına inanır. Ancak onun dikkat çekmek istediği nokta, arkadaşının ifadelerinin farkına varılmasıdır. İşte bunlar farklı dinî gelenekleri meydana getirirler. Bununla beraber insanların imanı pek çok şekilde ifade edilebilir. Mesela, şiirde, nesirde, ritüellerde, ahlak ve sanatta, kanunlarda, toplumlarda, karakterde vb. pek çok şekilde ifade edilmiştir.³¹

Diğer taraftan Smith'e göre, insanların dinî geleneklere katılımında "Aşkın olgusu" inkâr edilir ya da ihmal edilirse gelenekler beşer tarihinde yorumlanamazlar. Çünkü insanların bağlı olduğu ve kendi karakterini onunla oluşturduğu bir özelliği vardır. Dinî inanç kişiseldir. Bir kimse kendi komşusunu sevmesinden dolayı Tanrı hakkında malumata sahiptir. Mesela, o kimse bir ritüele katıldığında onu dışarıdan gözlemleyen kimse onun hangi vecd durumunda olduğunu anlar. Ne aslı varlık ne de dinî toplumların devam eden tarihi kendi üyelerinin şahsi imanlarından uzak anlaşılabilir.³² Öyle ki, "ulûhiyet" inancı, her dinî geleneğin temelini oluşturmaktadır. Her bir dinî gelenek "Nihai Hakikati" farklı şekillerde algılar. Bu da dinî çoğulculuğun en önemli problemlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır.³³

Açıktır ki Smith'e göre dinî toplumu bir cemiyet olarak meydana getiren onların imanıdır. Esas itibariyle önemli olan toplum ve kişisel iman arasındaki bağıdır. İman tektir ve açık olmayan toplumlarda iman nasıl ifade edileceği ise bir problemdir. Aslında iman ifadesini sadece toplumda değil, aynı zamanda bir takım sosyal kurumlarda bulur. Bir bakıma dinî ifadeler kişilerin imanının ifadesi ve onun da aşkın hakikatle olan bağlantısıdır. Bir dinî ifadeyi anlamak için uygun yol, onun sözcüklerinin ve cümlelerinin kastettiği şeyi görmekle mümkündür. Bir dinî gelenek bütün diğer unsurlarıyla birlikte teolojiye ait önermeler, onlara yararlı olan insanların hayatı ve kişisel imanı, kişisel hayatla olan ilişkisinde anlaşılabilir.³⁴

Smith, insanların dinî ifadelerini hakikatle ve dolaylı olarak aşkın hakikat hakkındaki ifadelerle bağlantılı olduğu düşüncesindedir. Ona göre teoloji geleneklerin ve bu dünyanın parçasıdır. İman teolojinin ötesine uzanır, insanların gönlündedir. Hakikat ise imanın ötesine uzanır, Tanrı'nın gönlündedir.³⁵ Öyle ki Smith, birikerek çoğalan geleneklerin sahip olduğu teolojiler, ayinler, müzik, dans, toplantılar, ahlak ilimleri ve dahası din tarihin materyallerini onu muhafaza etmiş olan ya da türetmiş olan kişilerin imanının önemli bir parçası olarak görmektedir. Bununla beraber bu saydığımız şeyler sonra gelen o kimseler için imanın temelini oluşturur.³⁶

Görülüyor ki Smith'in perspektifinden bakıldığında "birikimsel gelenek" geçmişteki insanların imanının dünyevi sonuçları ve şimdiki insanların imanının dünyevi nedenidir. Her dindar kimse farklı gelenekler içinde kendine yer bulsa da birikimsel gelenekle "aşkınlık" arasında birbirine tesir etme söz konusudur. Nitekim her dindar kimse ona göre geleneğin gelişmesinin hareketinde az ya da çok aktif katılımcıdır.³⁷ Gerçekten de insanlar dünyaya gelirken belli bir gelenek içinde doğar ve bu birikimsel gelenek ona birtakım şeyler sunar. Bu kimse geleneğin anlamlı bulduğu diğer insanlar arasında büyür olgunlaşır. Hem o insanlar ve hem de geleneğin sunmuş olduğu bilgi ve davranışlarla kişi kendi imanını oluşturur. Smith'e göre gelenek aklına yatkın olan hakikatleri içinde barındırmakla beraber kendi inanç mensuplarının diğer aynı gelenekten gelen insanların imanının oluşmasında o kişiye destek olur ve imanının şekillenmesinde önemli bir faktördür.³⁸

³¹ Smith, *The Meaning*, s. 155.

³² Smith, *The Meaning*, ss. 157-158.

³³ **Bkz.** Hanifi Özcan, *Mâtürîdî'de Dini Çoğulculuk*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayları, İstanbul, 1995. s. 16: *Keza her dinin "ulûhiyet" anlayışı, kendi tarihiyle bütünleşerek o toplum geçmiş dini hayatıyla ilgili tarihi birikimin ayrılmaz bir parçasıdır; yani gerek soyut, gerekse, somut bütün kural ve kurumlarıyla birlikte toplumun dini hayatının tarihi birikintisinden oluşan ve devamlı genişleyip gelişmeye müsait bir miras durumundaki birikimsel geleneğin temel bir unsuru haline gelip, nesilden nesile aktarılarak onların itikadi ve ameli bütün hayatına yön vermekte, dolayısıyla gerek teorik, gerekse pratik bütün bakış açılarına, belirleyici bir unsur olarak, yansımaktadır.*

³⁴ Smith, *The Meaning*, ss. 159-165.

³⁵ Smith, *The Meaning*, s. 167.

³⁶ Smith, *The Meaning*, s. 168.

³⁷ Smith, *The Meaning*, s. 168.

³⁸ Smith, *The Meaning*, ss. 168-169.

Smith'e göre iman, umumiyetle insanın kişisel hayatından ve onun dünyevi çevresinin bağımsızlığından ne daha az ne de daha fazladır. Şüphesiz imanın beşer tarihinde nasıl iş gördüğü gözlemlenebilirse onun hakkında bir şeyler söylenebilir. Fakat İman gözlemlenemez. Çünkü fikirler ve idealler, sadakatler, iştiyaklar, sevgi, üzüntü, ümitsizlik, doğrudan gözlenemez; ancak beşer tarihinde onların rolü çok önemlidir.³⁹ Daha önceden de belirttiğimiz gibi Smith için iman sabit bir şey değildir, fakat hakikatle bazı insanların sayısız bir kalp atışıdır. İmanı samimiyetle idrak etmek onu bilfiil görmektir, ideal olarak değil. Hiçbir insan diğer insanların mirasıyla kısmen eğitilmiş olan imana sahip olmamıştır. Bütün toplumlarda insanların imanının gerçekten aynı olduğu düşünceleri yanlıştır. Smith'e göre bir insanın imanı, sabah ve öğleden sonra farklıdır. Keza o, imanın kişisel olduğunu ve insanların imanı bu ciddiyetle seçmesi gerektiği düşüncesini benimser.

Öyle anlaşılıyor ki Smith, hem kendi dini hem de diğer dinler için imana değişik bir bakış açısı getiriyor. O, Tanrı indinde genelleştirilen bir dinî inancın (imanın) prototipinin olmadığını ve imanın sadece var olan değil, aynı zamanda insanın "aşkın hakikate" dünyevi bir tepkisi olarak anlaşılmasını savunur. Ona göre sahip olunması gereken ideal bir iman yoktur, aksine farkına varılması gereken Tanrı ve sevilmesi gereken komşular vardır. Bunların insanlara kâfi gelmesi gerekir ve kişinin imanı kendisine aittir. İman insanın şimdiki sonsuzluğunun farkında oluşudur.⁴⁰

Bununla birlikte Smith, Hıristiyanlar gibi klasik Müslümanların da imanı bir bağlılık, teslimiyet olarak gördüklerine vurgu yapar ve onun iman tanımını, insanların imana sahip olmaktan daha çok, sahip oldukları şeyin gereklerini yerine getirmek şeklindedir.⁴¹ Smith bu düşüncelerini daha açık bir biçimde şöyle açıklar:

*"İman bir gelenek tarafından beslenir, şekillenir, form alır ve onunla devam ettirilir. Fakat iman ilerler ve geleneği geçer. Neticede geleneği o devam ettirir. İman bağlılıktır. Mesela, Hıristiyan'ın Tanrı'yla, ayinlerle, ahlâkî zorunluluklarla ve toplumsal ilişkisiyle, Hindu'nun kast sistemindeki cezalandırıcı adalet yasasıyla ilişkisi, Budist'in Buda imajıdır."*⁴²

Bütün bu anlatılanlar ışığında Smith'in iman anlayışında iman daha çok bağlılıktır ve onu otantik bir şekilde bilmek, kişinin ona dâhil olmasıyla gerçekleşir. Düşünürümüzün dâhil olmaktan kastı ise imanın Tanrı'da, Dharma'da, Allah'ta, Kuran'da, Hıristiyan'da ya da benzerlerinde imandır.⁴³

Smith, dinî geleneklerin sahip olmuş olduğu şeyleri inkâr etmez. Onun ileri sürdüğü şey geleneklerin inkişaf ettiği, insanların imanının değiştiği ve Tanrı'nın da bunlara tahammül ettiği. Düşünürümüze göre bir insanın imanını anlamak, ekonomiden sanata, komşunun çocuğunun ağlamasından sınavdaki başarısızlığa kadar tüm dünyayı nasıl gördüğü ve hissettiğiyle alakalıdır.⁴⁴ Kısacası o, Hıristiyan, Budist, Hindu ya da Yahudi imanından bahsedilemeyeceği, bilakis sadece kişilerin kendi sahip olduğu imanlarından bahsedilebileceği düşüncesini ileri sürer.

SONUÇ

Cantwell Smith "iman" ve "birikimsel gelenek" arasındaki ilişkiye din kavramından daha fazla önem verir. Zira ona göre birikimsel gelenek tarihi birikimle oluşan, toplumun bütün geçmişiyle oluşturduğu teolojik sistemler, mitler, kutsal yerler, sosyal kurumlar, ahlaki kurallar, kısaca kişiden kişiye nesilden nesile aktarılabilen, insanların farklılığını ortaya koyan değerlerden meydana gelmektedir. İman ile dini gelenek arasında çok sıkı bir bağ vardır. Çünkü gelenek birikerek çoğalır ve önceki nesillerin katkısıyla oluşur. Mesela, tarihin belli bir döneminde bir dini geleneğe girmekle başka bir dönem o dini geleneğe mensup olmak aynı değildir. Ayrıca dini geleneklerin hemen hemen hepsinde öncü isimler o dini geleneğe şekil vermiş kimselerdir. Öyle ki tarih içerisinde iz bırakmış isimler mesela; Şafi, Gazali, Thomas Aquinas vb. bir dinî geleneğin imanının şekillenmesinde ve o geleneğin imanının nasıl olacağı

³⁹ Smith, *The Meaning*, s. 169.

⁴⁰ Smith, *The Meaning*, s. 172.

⁴¹ Smith, *Faith and Belief*, ss. 39-40.

⁴² Smith, s. 5.

⁴³ Smith, s. 5-8.

⁴⁴ Smith, *Faith and Belief*, s. 72.

konusundaki fikirleriyle insanlar üzerinde çok fazla etkili olmuşlardır. Adeta onların fikirleri sonraki dönemlerde sistemleşerek mezhep, akım ve öğreti haline gelmiştir. Smith'in dikkat çektiği bu husus aslında önemli bir noktayı ifade eder. Öyle ki her bir dinî gelenek birbirinden farklı olmakta ve hakikati farklı şekilde algılar. Zira onların her biri aynı sorulara farklı cevaplar veriyor gibi görünse de aslında onlar, farklı sorulara farklı cevaplar verir. Ama bu nokta maalesef dikkatlerden kaçmıştır.

KAYNAKÇA

1. Akarsu, Bedia. *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, İnkılap Kitabevi Yay. İstanbul, 1987.
2. Akseki, Ahmet Hamdi. *İslam Dini*, Gaye Matbaacılık, 32. Baskı, Ankara, 1983.
3. Aydın, Mehmet. *Kant'ta ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1991.
4. Evans, Stephan C. *Philosoph of Religion Thinking About Faith*, Inter Varsity Press, 1985.
5. Gölcük, Şerafettin -Süleyman Toprak, *Kelâm*, Tekin Yayınları, Konya, 1991.
6. Hick, John. *Problems of Religious Pluralism*, The Macmillian Press, London, 1963.
7. İzutsu, Toshihiko. *İslam Düşüncesinde İman Kavramı*, Pınar Yayınları, İstanbul, 1984.
8. Mengüşoğlu, Takiyettin. *İnsan Felsefesi*, Remzi Kitabevi, Yayınları, İstanbul, 1988.
9. Özcan, Hanifi. *Epistemolojik Açıdan İman*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997.
10. Özcan, Hanifi. *Mâtürîdî'de Dini Çoğulculuk*, MÜİF. Yayınevi, İstanbul, 1995.
11. Tillich, Paul. *İmanın Dinamikleri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2000.
12. Smith, Wilfred Cantwell. *Faith and Belief*, Princeton University Press, New Jersey in The United Kingdom, 1979.
13. Smith, Wilfred Cantwell. *The Faith of Other Men*, New American Library, New York, 1963.
14. Smith, Wilfred Cantwell. "Faith as tasdiq", *Islamic Philosophical Theology*, Nşr. Rarwiz Morewedge, New York, 1979.
15. Smith, Wilfred Cantwell. *The Meaning and End of Religion*, New American Library, New York, 1963.

**TANRI-ÂLEM İLİŞKİSİ AÇISINDAN VAHYE BAKIŞ
(FREDERICK ROBERT TENNANT ÖRNEĞİ)**

*REVELATION IN TERMS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN GOD AND THE WORLD
(ACCORDING TO FREDERICK ROBERT TENNANT)*

Mehmet DEMIRTAŞ

Doç. Dr. Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

ÖZET

Vahiy her dinin en temel kavramlarından biridir. İnsan- Tanrı ilişkisinde bir tür iletişimi anlatan bu kavram özellikle semavi dinlerin ana eksenini oluşturur. Vahyin muhtevası ve fonksiyonu ile ilgili herhangi bir düşünce ileri sürüldüğünde her din mensubu tabiatıyla içinde bulunduğu ve sahip olduğu dinin vahiy anlayışını yegâne mutlak doğru olarak kabul eder. Vahiy kavramı nasıl anlaşılırsa anlaşılsın, analitik açıdan iki varlığın yani Tanrı ve insanın bir arada var olmasını gerektirir. Vahyin kaynağının en geniş anlamıyla aşkın bir varlık olduğu açıktır. Kısacası vahyi nasıl düşünürsek düşünelim, onun nasıl meydana geldiği hakkında ne kadar yorum yaparsak yapalım, şayet vahyin imkânına inanıyorsak bizim dışımızda başka bir doğüstü gücün varlığını ve etkisini kabul ediyoruz demektir. Bu nedenle Tanrı veya ilahi varlığa inanmayan bir kimse vahiy kavramının kendi analitik açılımı gereği vahye de inanmıyor demektir. Dolayısıyla vahyi tartışmak demek, bir anlamda ulûhiyet konusunu tartışmak demektir.

Bu çalışmamızda biz daha çok İngiliz filozof Frederick Robert Tennant'ın vahiy konusuna yaklaşımını irdelemeye çalışacağız. Zira o, bu konuyla alakalı olarak daha çok teist düşünce üzerinden vahiy tanımlaması yapar ve zaman zaman da deistlere atıfta bulunmaktan geri kalmaz. İşte bu noktalardan hareketle Tennant'ın vahiy anlayışını hangi zeminde ele aldığını ve kendi din anlayışıyla nasıl bir hesaplaşma içine girdiğini insan-Tanrı ilişkisi bağlamında ortaya koymaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanrı, Âlem, Teizm, Ateizm, Vahiy, Tennant

ABSTRACT

Revelation is one of the most basic concepts of every religion. This concept, which describes some kind of communication in the human-God relationship, forms the main axis of the celestial religions. Whenever any thoughts about the content and function of the revelation are mentioned, every member of religion naturally accepts the revelation understanding of the religion he possesses and possesses as the only true truth. No matter how the concept of revelation is understood, it requires analytically the existence of two entities, God and man. It is clear that the source of revelation is transcendental being in its broadest sense. In short, no matter how we think of revelation, no matter how much we comment on how it occurs, if we believe in the possibility of revelation, we accept the existence and effect of another supernatural power outside of us. Therefore, God or anyone who does not believe in the divine being means that he does not believe in revelation due to his own analytical unfolding of the concept of revelation. So to discuss revelation, in a sense, means to discuss the issue of divinity.

In this study, we will try to examine how the English philosopher Frederick Robert Tennant deals with the subject of revelation. Because Tennant, on this subject, mostly defines the revelation of theist thought, and from time to time refers to the deists. From this point of view, we will try to reveal in which context Tennant's understanding of revelation and how he came into conflict with his own understanding of religion in the context of human-God relationship.

Key Words: God, World, Theism, Atheism, Revelation, Tennant

Giriş:

Vahiy her dinin en temel kavramlarından biridir. İnsan- Tanrı ilişkisinde bir tür iletişimi anlatan bu kavram, ansiklopedilerde ve bazı önemli düşünürlerin eserlerinde; ima, işaret, gizli ve hızlı bir şekilde bildirmek, birine konuşmak, ilham, iki şeyin birbirine yaklaşması, kitap, fısıldamak, anlayış, emir, ses, seslenme ve

bağırma,¹ peygambere Tanrı'nın insanlara iletmesi için bir buyruk veya düşüncenin bildirilmesi,² Tanrı tarafından bazı hakikatlerin iletişimsel olarak tabiatın olağan seyrinin ötesinde olan vasıtalarla akli olan varlıklara yani insanlara ulaştırılması,³ insanoğluluyla ilahi bir iletişim,⁴ mükemmel bir biçimde otantik olmuş olan hakikatlerin insanlara bildirilmesi,⁵ Allah'ın tarihe özel bir şekilde müdahalede bulunması⁶ ve kısaca Tanrı'nın insana kendini ifade etmesi,⁷ şeklinde tanımlanmıştır.

Özellikle semavi dinlerin ana eksenini oluşturan vahiy kavramı ile ilgili olarak düşünürler tarafından çok çeşitli tanımlar yapılmıştır. Yukarıda aktarmaya çalıştığımız tanımlar farklı din mensuplarının kabul edilen ortak vahiy tanımlarıdır. Vahyin muhtevası ve fonksiyonu ile ilgili herhangi bir düşünce ileri sürüldüğünde her din mensubu tabiatıyla içinde bulunduğu ve sahip olduğu dinin vahiy anlayışını yegâne mutlak doğru olarak kabul eder. Vahiy kavramı nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın, analitik açıdan iki varlığın yani Tanrı ve insanın bir arada var olmasını gerektirir. O, ister "Mutlak" varlığın sonlu olana kendini ifşa etmesi, isterse "Mutlak" varlığın sonlu olana iletişimsel olarak hakikatleri bildirmesi olarak anlaşılınsın, her iki durumda da kendisini sonlu olan bir varlığa açan bir Tanrı ve onun sözlerini anlayan, hayatına tatbik eden, akıllı bir varlığın var olmasını gerektirir.⁸ Tanrı'ya imandan söz edebilmek için bu hükmün vahiy ile desteklenmesi gerekir.⁹ Eğer bir vahiy meydana gelmişse orada bir fenomen var demektir. Vahiy durumunda açıkçası konuşan ve işiten ayrımı söz konusudur.¹⁰ Vahyin kaynağının en geniş anlamıyla aşkın bir varlık olduğu açıktır. Kısacası vahiy nasıl düşünürsek düşünelim, onun nasıl meydana geldiği hakkında ne kadar yorum yaparsak yapalım, şayet vahyin imkânına inanıyorsak bizim dışımızda başka bir doğüstü gücün varlığını ve etkisini kabul ediyoruz demektir. Bu nedenle Tanrı veya ilahi varlığa inanmayan bir kimse vahiy kavramının kendi analitik açılımı gereği vahye de inanmıyor demektir. Dolayısıyla vahiy tartışmak demek, bir anlamda ulûhiyet konusunu tartışmak demektir. Bu da ulûhiyete layık olan varlığın vahyin doğruluğunun teminatı olarak kabul edilmesi anlamına gelir.¹¹

1. Tennant'ın Vahiy Anlayışı:

Vahiy konusu hem teolojinin hem de din felsefesinin en önemli sorunlarından birini oluşturmaktadır. Tennant'ın vahiy konusuna yaklaşımına baktığımızda onun genelde teist düşünce üzerinden vahiy tanımlaması yaptığını zaman zaman deistlere de atıfta bulunduğunu görmekteyiz. Ona göre tüm teistler ve deistler dünyanın yaratıldığına, insan ve onun doğal eğilimlerinin Tanrı'nın ifadesi olduğu noktasında hem fikirdirler. Yani insan-âlem ilişkisi diye de adlandırabileceğimiz bu konuların hepsi bir dereceye kadar Tanrı ve onun sıfatlarının varoluşsal bir vahiy olarak anlaşılır. Hâlbuki Tanrı doğuştan görülebilen bir varlık değildir. İnsanlar Tanrı'yı yaptığı fiilleriyle bilebilirler.¹² Bu sözle anlatılmak istenen genelde var olan şeylerin bir yaratıcısı olduğu fikrinden hareketle Tanrı'nın varlığına gitmektir. Tennant'a göre yine aynı şekilde teizm, deizmden farklı olarak sadece vahiyde ilahi faktörü dikkate alır. İnsanın vahiy kabul edişi ve yorumlayışı insanlığın doğuştan, yardım almadan geliştirdiği doğal yetileriyle koşullu ve kademeli olarak onu benimsemesiyle alakalıdır. Bu şekilde vahiy idrak eden teist kişi Tanrı'nın sözünü anlarken ileri düzeyde bir keşif ve mana ile vahiy anlar. Böylece dinî bilgide beşeri ilerleme olarak kabul edilen vahiy sürecini Tennant, uygun bir şekilde bir dağa tırmanmaya benzetir.¹³

¹ A. J. Wensinck, "Vahiy", *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1986, s. 142, Krş. M. Watt, *İslam Vahiyi*, Çev. Mehmet Aydın, Hülbe Yay. Ankara, 1982, ss. 31-37. Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuk Neşriyat, Ankara, 1975, ss. 147-155.

² Türkçe Sözlük, Hasan Eren-N.Gözyayın-İ.Palatr-T.Tekin-H.Zülfişkar, C. 2, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basım Evi, Ankara, 1988, s. 1548.

³ The Encyclopedia of Philosophy, "Revelation", The Macmillian Company, New York, 1967, s.189.

⁴ The Encyclopedia of Religion, "Revelation" Macmillian Publishing Company, New York, 1987, C. 12. s. 356.

⁵ John Hick, *Philosophy of Religion*, Prentice-Hall Press, New Jersey, 1973, s.52.

⁶ Recep Kılıç, "Batı Düşüncesindeki Modern Tartışmaların Işığında İslam Vahiyi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 51, 2010, s. 6.

⁷ J. Macbride Sterrett, *Reason And Authority in Religion*, Griffith Farren Okeden & Welsh, London and Sydney, 1890, s. 32.

⁸ Karl Rahner, *Hearer of The World* (Laying the Foundation for a Philosophy of Religion), Translation and with an Introduction, by Andrew Tallon, The Continuum Publishing Company, New York, 1994, s. 40.

⁹ Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açından İman*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997. s.109.

¹⁰ Terense Penelhum, *Problems of Religious Knowledge*, The Macmillian Press, London, 1971, s. 87.

¹¹ Aydın Işık, *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, Elis Yay, Ankara, 2006, s. 27.

¹² Tennant, Frederick, Robert. *Philosophical Theology II Volume*, Cambridge University Press, London, 1930. s. 224.

¹³ Tennant, *PT II*, s. 225.

Ancak burada filozofumuzun dikkat çektiği bir diğer önemli husus ise özellikle “vahyedilen din” kavramının teologlar tarafından sıklıkla kullanılması nedeniyle bu kavrama bir açıklık getirilmesi gerektiğidir. Zira Tennant, bu kavramı Tanrı'nın asli yaratıcı sözünde kendisini bulan, insanlık tarihi boyunca meydana gelen ilahi fiiller üzerine temellenen teoloji ve dini ayırt etmek için kullanılan teknik bir terim şeklinde tanımlar ve dünya üzerinde var olan bazı vahiyleri vahiy olarak görmez. Tennant, özellikle de akılla anlaşılabilen ve insan anlayışıyla ne özümselebilen ne de kavranabilen vahiy reddeder. Öyle ki o, bu şekildeki vahiy daha çok ilahi etkinlik için “ilham” olarak görür.¹⁴ Aslında herkesin genellikle vahiy deyince aklına ilk gelen şey, farklı zamanlarda çeşitli şekillerde bireyler tarafından gerçeklik olarak kabul edilen ve söylenen şeylerin önermesel biçimde bildirilmesi ya da yazdırılmasıdır. Tennant buna en iyi örneğin Eski Ahitteki “böylece efendimiz demişti ki,” kabilinden sözlerin Tanrı tarafından söylenildiğine inanılması ve bir bakıma Tanrı'nın insanoğluluyla olan ilişkisini bu şekilde kurduğu yönünde anlar.¹⁵

Kuşkusuz Tennant bilim, felsefe ve dinin dışında mitolojiyi de şeyleri açıklamada ve gelecekte bilgi verme konusunda insanlığın bir faaliyeti olarak görür. Bu anlamda filozofumuz mitlerin antropomorfist bir anlayışa sahip olduğunu, dinin de ilk bakışta metaforik bir dil olarak görülebileceğine işaret eder.¹⁶ Yani Tennant için mitlere bakışımız daha çok gizemli şeylerle alakalı olmalıdır. Çünkü ilkel dinlerdeki anlayışa göre Tanrı, insanların kanlı bir iş yapmasına göz yummuştur. İnsanlar da tanrılarını ararken mutlu olup olmamaya bakmaksızın bu fiili yapmışlardır.¹⁷ Ancak burada düşünürümüzün işaret ettiği bir husus çok önemlidir, o da Tanrı'nın daima insana kim olduğunu ve ne yapması gerektiğini hatırlatmak için vahyetmesidir. Şüphesiz ki Tennant, mitolojinin Tanrı'yı ele alış tarzını daha çok insanlığın çocukluk dönemindeki peltek konuşan haline benzetir ve buna benzer şeylerin totemizmde de bulunduğu dikkat çeker. Bilindiği üzere mitolojiden aklın egemenliğine doğru geçiş derece derece olmuştur. Eskiçağ filozofları Pisagoras, Plotinus ve Empedokles gibi düşünürler insanların düşünme metotlarını değiştirmelerinde çok fazla etkili olmuşlardır.¹⁸ Öte yandan Tennant'ın üzerinde durduğu bir diğer önemli konu da ahlakın insanlığın teolojik araştırmasında belirleyici bir rol oynadığına yönelik yaptığı saptamadır. O, bu düşüncesini mesela, İsrailoğullarına gönderilen peygamberlerin Allah inancından sonra dünya üzerinde ahlaki bir düzen kurma eğilimlerinde olmalarıyla açıklar. Ona göre dinin ahlaklaşmasında bu peygamberler öncü bir rol üstlenmişlerdir. Bu da İsrailoğullarının seçilmiş bir ırk olması ve Tanrı tarafından kendilerine ayrıcalık verildiği iddiası ile birlikte Tanrı'yla dinî bir anlaşma içinde olmaları nedeniyle tüm insanların kardeşliği ve Tanrı'nın kutsallığını İsrailoğullarının hesabına geliştirmiş olması anlamına gelir.¹⁹ Öyle ki Tennant'ın bakış açısına göre bu din, kendi ilerleyişini insanlara yaptığı çağrılarla sağlamış ve doğüstü ilhamını da genellikle ilahi mesaj hakkında peygamberlerinin sözlerinin insanları kurtuluşa davet etmesiyle devam etmiştir.²⁰ Lakin filozofumuza göre böyle bir inanç son zamanlarda gereksiz hale gelmiştir. Zira Tennant, kendi yaşadığı dönem içinde peygamberlerin yaptığı bazı kehanetli şeylerin benzerlerinin yapıldığından bahseder. Onun bu konuyla ilgili düşünceleri şöyledir:

“Mesela, hipnotik-trans, psikolojik telkin, ses işittirme vb. bunların normal ya da bilinç-üstünün ani bir şekilde gelişigüzel olarak zihinsel yaşamda bir süreç olduğunu artık biliyoruz. İlham kaynağı olarak yorumlanan şey, bilinçaltı detaylandırılmasının amacını ve bilinç-üstü deneyim başlangıcını işaretlemek için görünür. Yine, peygamberlerin tanımlamış olduğu bu türden olağandışı yüceltme ya da güçlü duygu, mutlak güç duygusu (anlık veya sonsuz) bir kâşifin ya da alanında deha olmuş birinin durumuna paraleldir. Bu tip gerçekler Tanrı ile olan işbirliği olasılığını imkânsız hale getiriyor. Fakat onlar peygamberin kişisel deneyiminin açık değerini tahrip ediyor. Burada en önemli hususlardan biri de ahlaki akıl ve sezgi içeren edebi olarak peygamberlerin peygamberlik fonksiyonları; çılgin, kâhin, deli, ya da büyücü gibi sıfatlarla adlandırılmalarıdır. Ayrıca Tanrı'nın peygamberlerine onlar zarar görmesin diye doğa-üstü bazı güçler vererek onların yetilerini güçlendirdiği iddia ediliyor.”²¹

¹⁴ Tennant, *PT II*, ss. 226-227.

¹⁵ Tennant, *PT II*, s. 227.

¹⁶ Tennant, *PT II*, s. 228.

¹⁷ Tennant, *PT II*, s. 228.

¹⁸ Tennant, *PT II*, s. 228.

¹⁹ Tennant, *PT II*, s. 229.

²⁰ Tennant, *PT II*, s. 229.

²¹ Tennant, *PT II*, s. 230.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılmaktadır ki Tennant, vahiy ve mucize konusuna biraz farklı bakmaktadır. Onun vahiy anlayışında bazılarında olduğu gibi en belirleyici unsur “mucize” değildir. Fakat vahiy bilginin insanlar tarafından çoğunlukla nihai ve yanılmaz gerçek hakkında bir iletişim şeklinde anlaşıldığı da bilmek gerekir. Tennant’a göre peygamberlerin ilhamının kehanetle ilgili teorisi şeklinde adlandırılan husus eğer terkedilirse ve iddia edilen şeyin sadece bir vahiy örneği olduğu kabul edilirse o zaman insanda tecessüm etmiş Tanrı olarak İsa’nın aracılık ettiğine inanılabilir. Ya da en azından vahyedilen şeyin İsa’nın sözlerinde onun yaşamından ve kişiliğinden ayrı olarak bunların bir biriyle bağlantılı olduğunu içermesi gerekir. Bu düşünceden hareketle filozofumuz hakikat hakkında şifahi bir iletişim olarak vahiy düşüncesinin etik teizmin anlatımlarıyla açıkçası bağdaşmayacağı kanaatindedir.²²

Öte yandan Tennant, dinî hakikat olarak adlandırılan bilgi, metafizik ya da başka gizemli şeyleri çözmekten daha çok, kişisel ve manevi ilişkileri teşvik etmesi gereken temel işlevin sadece her şeye gücü yeten bir Tanrı tarafından söylendiği ve nakledildiği kanaatinde değildir. Çünkü insanın bir şeyi çabuk kavraması ve özümsemesi o şeyi hem söylemesi hem de uygulamasıyla alakalıdır. Kuşkusuz Tennant için önemli olan vahyin kişisel inancımız, anlayışımız ve özgür cevabımızı dikkate almadan üzerimizde zorlayıcı bir şekilde bize bir şeyi dayatamayacağıdır.²³

Bir başka açıdan da Tennant’ın üzerinde durduğu ve bize göre de en önemli meselelerden biri de vahyin yanılmazlığının kadir-i mutlak bir Tanrı sözü olduğunu söylemek kadar, vahiy alan ve yorumlayanın yani, peygamberin de yanılmaz olması gerektiğini iddia etmesidir. Düşünürümüz özellikle Hıristiyanlık açısından yanılmaz ve hatasız olduğu düşünülen kilise ve papa doktrinin bir bakıma Tanrı’nın kendi tabiatını bu şekilde ortaya koyduğu düşüncesini savunmasını ve tek hakikatin bu şekilde olacağını iddia etmesini özgür insan kişiliğinin etik değeri için bir anlamda baskı aracı olarak görür.²⁴ Zira bu kilise teolojisi Tennant’ın düşüncesine göre önceki hakikat anlayışlarına ya da vahyedilen dinin geleneksel ifadelerine göre yeterince adaletli olmamıştır. Kuşkusuz vahyin kişiselliğine vurgu yapılması bir anlamda Tanrı’nın bazı sözleri ve büyük merhametliliğinin gizemliliğini ortadan kaldırmıştır. Öyle ki filozofumuza göre vahiy, etik olarak bir insanın vahyin yerine geçmesini sağlamasından daha çok, onun kendi bakış açısıyla hakikati elde etmesine imkân verseydi, belki daha doyurucu bir şekilde anlaşılırdı. Bu da bir dogmayı dikte etmekten daha çok, özgür bir cevabı arayarak olur ve bunu Tennant bir sürahiyi doldurmaktan daha çok, kendi kendine bir insanın düşünmeyi öğrenmesine benzetir.²⁵

Filozofumuzun özellikle Hıristiyanlık açısından yapmış olduğu vahiy eleştirilerini şöyle özetleyebiliriz:

“Şimdiye kadar vahyedilen din ile önceden var kabul edilen vahiy türü doğal insan aklıyla ulaşılamamasına rağmen özümsemebilir bir hakikat iletişimi gibi tartışılmıştı. Aslında hakikatler olarak bildiğimiz şeylere ancak geleneksel Hıristiyan dogmalarının görüş açısından en temel ve en önemli olan İsa tarafından vahyedilenlere inanmaktır. Öyle ki İncillerde İsa’ya atfedilen sözlerle bir bakıma İsa’nın sözleri çoğunlukla Tanrı’nın sözleri ve genellikle onun yaşamı ve kişiliğinde doğanın ve Tanrı’ya atfedilen sıfatların tezahürü olduğu ima edilir. Nihayetinde vahyedilen dinin kullanımı vahiy kavramıyla alakalıdır. Ancak bilgi adı ya da bilinebilir hakikat, aklın kavrayamadığı şeyleri iddia etmesi ya da bilgiyle işbirliği halinde düşünceyle özümsemeleyen önermeler üzerine ihsan edilmemelidir. Eğer ‘hakikat’ burada ‘gerçeğin’ eş anlamlısı olarak aklın üstünde bir gerçeklik ise ve bilinen ya da bilinebilir gerçeklerle hükümlere eşlik eden anlama gelirse o zaman aklın üstünde hiçbir gerçeklik yoktur. Çünkü tüm bilgiler ‘akıl’ sözcüğünü kapsayıcı anlamda kullanılır. Vahyin bilgiyi aktaran düşünce olduğunu savunan Locke, Bacon’ın telaffuz ettiği ilahi vahyin objesini teolojiden, vahyedilen dini ayırmaktadır. Ancak bu da doğal ışıkla yani deistler karşısında vahyin akılla keşfedilemeyen bilgiyi taşıdığına iddia edilmesidir. Locke’a göre akıl, hakikatin tek test şeklidir, ancak onun kaynağı değildir. Yani o, vahiy tarafından sunulan bilginin daha az kesin olduğunu ifade etmiştir. Daha az ihtimalli olan bilgiyi yani vahiy, aklın yerine geçiremeyiz demiştir.”²⁶

²² Tennant, *PT II*, s. 230.

²³ Tennant, *PT II*, s. 231.

²⁴ Tennant, *PT II*, s. 231.

²⁵ Tennant, *PT II*, s. 231.

²⁶ Tennant, *PT II*, s. 232.

Kabul etmek gerekir ki Tennant, Locke’u hakikati test etmede ve herhangi bir önermenin bilinen doğruluğunu kurmada ve oluşturmada sadece akli tek kaynak olarak ele almasından dolayı eleştirir. İman konuları filozofumuza göre ne keşfedilir, ne kanıtlanabilir, ne de özüksenebilir. Bu düşüncesiyle Tennant, insanda Tanrı’nın cisimleşmesini akıl ötesi ve bilgiyle açıklanamayan bir durum olarak görür. Hâlbuki kilise tarafından iddia edilen enkarnasyon düşüncesi ise Tanrı’nın, İsa’nın bedeninde kendini gösterdiği ve etkin bir rol oynadığı yönündedir. Haliyle bu iddia Tennant için beşer-üstü işleri ve deneyimleri İsa’ya atfetmekten başka bir şey değildir.²⁷ Ayrıca bu teori yine insanın yaptığı işleri ve deneyimlerini birbirinden ayırt edici bir şekilde açıklayamaz. Netice itibariyle Tennant, bu teorinin yani “bir insanda iki tabiatın olması” ya da “insanın kişisel olmayan doğasını” yeterince gerçekçi bulmaz. Ona göre insan tabiatı spesifik olarak sadece bedeni yanı sıra insani özelliklerini değil, aynı zamanda kişiliğini oluşturan manevi tarafıyla da kendini Tanrı’ya borçlu hisseder. Nitekim filozofumuza göre insanların ruhlarında muhtemelen bir düzen vardır ki, bu düzende kuşkusuz yer ve gök arasındaki hiyerarşi içinde onların kapasite ve yetileri birbirinden ayrı olması nedeniyle ruhların yaratıcısı Tanrı’dan farklı bir yerdedir. Yani farklı rütbede ruhlar vardır. Burada ona göre bize düşen en önemli görev, insani ruh ve beden arasındaki ilişkilerle belirlenen deneyimlerden farklı türde olmak için insan bedeni ve ilahi ruh arasındaki ilişkilerle belirlenen deneyimlerin bilincinde olunması gerekir. İşte sadece bu yorumla hareket edilirse İsa’nın görünüşte insani deneyimlerinin hiçbir şekilde insani olmadığı anlaşılır ve ancak o zaman insani ruhta somutlaşmış deneyimlere benzeme olayı kendini açığa çıkarır.²⁸

Öyle anlaşılmaktadır ki Tennant hem teolog hem de bir filozof olması nedeniyle özellikle kendi dininin dogmatik iddialarını kavramsal açıdan analiz ve senteze tabi tutmadan benimsememektedir. Zira o, bir filozofun yapması gereken kavram tahlilini yaptıktan sonra fikirlerini, yapmış olduğu kavram tahlilleri üzerine inşa ediyor ve eleştirilerini de çok açık biçimde ortaya koyuyor. Bu noktada Tennant, İsa ile ilgili belirgin bir şekilde ortaya çıkan iki görüşe atıfta bulunur.

1. İsa’nın gerçek bir kişi olmadığını savunan kesim.
2. İsa’nın gerçek bir kişi olduğunu savunan ve onda Tanrı’nın tecessüm ettiğini savunan kesim.

Gerçekten de Tennant, bu iki tarafın İsa anlayışları nedeniyle İsa’yı anlamının çok zor olduğunu söyler. Çünkü ona göre her şeye gücü yeten ve âlemi kendi kontrolünde tutan bir gücün insan bedeninde nasıl tecessüm ettiğini düşünmek ve bunu anlamak gerçekten çok zordur. Ayrıca, Tennant için Tanrı’nın cisimleşmesi doktrini aklın ötesinde ve gelecekteki bilgiyle de özüksenebilecek bir şey değildir.²⁹ Filozofumuz için enkarnasyonu anlamının diğer bir yolu da tam anlamıyla doğrudan doğruya konuşan insani bir tabiata sahip olan İsa’nın, kendi bedenine ilave bir özne olarak Tanrı’nın eylemde bulunması ve ilahi tabiat gibi insani ruha da sahip olmasını kabul etmesidir.³⁰ Tennant, bu düşüncüyü modern bilgi açısından değerlendirir ve bu bilgiye göre ikili tabiatın, iki kişi olmadıkça ya da daha doğrusu iki özne olmadıkça mümkün olamayacağı iddiasını öne sürer. Zira ona göre “kişisiz insan doğası” ya da bir insan ruhu olmadan, insanın doğasının olacağını düşünmek anlamsızdır. Ayrıca kişisel olmayan insan tabiatı ya da insani ruh olmadan beşeri tabiat bir insan bedeninden başka bir şeydir ve insani tabiat değildir. Aksi takdirde bir soyutlama ve gerçekliğin ötesinde bir durum söz konusu olur.³¹ Tennant, daha önce de ifade ettiği üzere bu iki yorumdan yani aklın ötesinde anlaşılması imkânsız olan bedenleşme teorisi ile İsa’da iki ayrı öznenin olduğu iddiasından ilkin tercih eder. Bunu da empirik bilgi açısından değerlendirir ve iki kişilikli ortak şuur fenomeninin olduğunu düşünmeyi bir bedende bir ruhtan daha fazla aktif ruhun olduğundan söz etmeyi bilimsel açıdan da yeterli bir açıklama olarak görmez. Çünkü bu teori kabul edildiğinde bu durumda iki öznenin olduğunu kabul etmek gerekir ve bunu kabul ettiğimizde de bunun anormal ve patolojik bir tabiata sahip olmak anlamına geleceğini söyleyerek, bu iki öznenin tek bir öznedeki erimesi düşüncesinin modern bilimce de pek anlaşılabilir bir şey olmadığına temas eder.³²

²⁷ Tennant, *PT II*, s. 232 .

²⁸ Tennant, *PT II*, s. 232 .

²⁹ Tennant, *PT II*, s. 233.

³⁰ Tennant, *PT II*, s. 233.

³¹ Tennant, *PT II*, s. 233.

³² Tennant, *PT II*, s. 234.

Bir başka bakımdan da filozofumuz, enkarnasyon düşüncesini Tanrı'nın içkinliği olarak adlandırılan şeye yaklaştırma eğiliminden bahseder ve son zamanlarda ilahi içkinlik düşüncesinin yerine ilahi enkarnasyon fikrini yerleştirme gibi düşüncelerin de eleştirildiğinden söz eder. Şüphesiz ki o, içkinliği ortaya çıkarmak ya da benimsemeyi bir anlamda enkarnasyonu terketmek olarak değerlendirir. Tanrı'nın İsa'da eşsiz bir derecede içkin olduğunu söyleyerek anlatılmak istenen düşüncenin Tennant için anlamı, İsa'nın bütün deneyimlerinin bir insan ruhundan başka bir şey olmadığıdır.³³ Ayrıca bunu söyleyerek filozofumuz, İsa'nın kişiliğinde hiçbir ilahi tabiatın olmadığı, Tanrı'nın İsa'nın beşeri kişiliği üzerine ilham verici bir şekilde davrandığını, İsa'nın zihinsel durumu ve eylemleri hakkında Tanrı'nın herhangi bir özne olarak müdahalesinin olmadığı, sadece onun tecrübelerini takip ettiği anlamına geleceğini vurgulamak ister. Nitekim Tennant, bu düşüncesini günümüzde bazı liberal teologların da İsa'nın kişiliği ifadesinde hem içkinlik hem de somutlaşma düşüncesini ifade etmekten vaz geçmesiyle teyit eder. Zira bu teologlar iki özneli tek beden düşüncesini kabul etmezler. Bu liberal ilahiyatçılar için enkarnasyon bilgiyle özümseme anlaşılabilecek bir şey değildir.³⁴

³³ Tennant, *PT II*, s. 235. **Krş.** Tennant'ın bu analizinden sonra burada Hıristiyanlık ve İslam açısından vahyin ne şekilde anlaşıldığına değinmekte fayda görüyoruz. Kuşkusuz Hıristiyanlar için vahyin iki yönü vardır: Birincisi, Tanrı'nın belirli hakikatleri önerme formunda bildirmesi şeklinde anlaşılan "önerme merkezli model". İkincisi ise Tanrı'nın Hz. İsa'ya hulûl ederek "kendisini ifşa etmesi" şeklinde anlaşılan modeldir. Bu ikincisi, Tanrı'nın kendi zatını bizzat açığa vurmasıyla "kişi merkezli vahiy modeli" olarak isimlendirilebilir. Önerme merkezli birinci modeli birçok Hıristiyan, yüzyıllar boyunca tıpkı Müslümanların Kur'an'ın Hz. Muhammed'e indirilen bir Tanrı kelamı olduğuna inandıkları gibi, İncil'deki sözlerin de İncil yazarlarına Tanrı tarafından ilham verilerek oluştuğuna inanmışlardır. Tanrı, onlara o şekilde ilham vermiştir ki onların yazdıkları, Tanrı'nın sözlerinden ibaret olmuştur. Ancak bu model etkisini zamanla yitirmiş ve ikinci model olarak bahsettiğimiz Hz. İsa'nın bizzat kendisinin "Tanrı Kelamı" olarak görülmesi daha fazla önem kazanmıştır. Mesela, M. Watt, vahyi Tanrı'nın bir faaliyeti olarak görür ve Tanrı'nın bu yolla insanlarla irtibat kurduğunu, onları bir tutum takınmaya ve insanları işbirliğine çağırmasına işaret ederek, İslam vahyi ile Hıristiyan vahyi arasında bir karşılaştırma yapar. Ona göre Allah, daha önce yaşamış olan insanlara nasıl peygamberler gönderdiyse Hz. Muhammed'i de vakti gelince peygamber seçip öncelikle Mekke halkına göndermiş ve bu yolla onlara ilahi mesajını iletmıştır. Watt'a göre, Hz. Muhammed'in seçilmesi ve ona vahiy gelmesi, Allah'ın faaliyette olduğunun bir göstergesidir. Öyle ki bu faaliyet, tüm insanlığa yöneliktir ve zamanla Hz. Muhammed'in vazifesi bir 'uyarıcı' olmaktan çıkıp müminlerin işlerini yönetmeye kadar gitmiştir.

İşte bu durumu, yani peygamberin faaliyetini Watt, Allah'ın faaliyeti olarak görüp değerlendirerek, Hıristiyanlıktaki vahiy kavramı hakkında söylenenlerin, İslam'ın vahiy kavramı için de aynen söylenilebileceğine inanır. Watt'ın bu düşüncesini İslam'la bağdaştırmak pek mümkün görünmemektedir. Çünkü her iki dinde de Tanrı'nın neyi vahyettiği sorusuna verilen cevap aynı değildir. İslam vahyinde vahyedilen şey bir dizi hakikat iken, Hıristiyanlıkta vahyedilen şey Tanrı'nın Zatı'dır, yani İsa'nın kendisidir. Watt, vahyi Tanrı'nın bir faaliyeti olarak gördüğünden, Hıristiyanlıkta "Tanrı'nın İsa'ya hulûl etmesi" düşüncesini İslam itikadına da uygulayarak bir anlamda insanlara örnek olmaktadır. Öte yandan, Hıristiyanlıkta olan bu durumu İslam'la bağdaştırmak doğru olduğunu söylemek pek mümkün görünmemektedir. Kuşkusuz, Tanrı'yı tabiat ya da herhangi bir insan sesi ve fiiliyle özdeşleştirmek de doğru değildir.

Tanrı'yı, tabiat ya da herhangi bir insan sesi ve fiiliyle özdeşleştirme düşüncesi aslında çok tehlikeli sonuçlara neden olur. Kuşkusuz İslam'a göre yüce Allah, Hz. Muhammed'e hem kendisi hem de diğer hakikatler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca, inananlara birtakım emir ve yasaklardan bahsederek nasıl bir hayatı yaşaması konusunda uyarılarda bulunur. Hz. Muhammed'in buradaki görevi, sadece Tanrı'dan aldığı mesajı insanlara aktarmak ve onlara bu mesajın nasıl uygulanacağını anlatıp göstermektir, yani onun görevi bir anlamda insanlara örnek olmaktadır. Öte yandan, Hıristiyanlıkta olan bu durumu İslam'la bağdaştırmak doğru değildir; çünkü Hz. Muhammed bir beşerdir ve Tanrılık iddiasında bulunmamıştır. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in beşeri yönüyle ilgili birçok ayet vardır. Bu ayetlerin hiçbirinde Hz. Muhammed'in beşer-üstü ve Tanrılık gücüne sahip olduğu ile ilgili hiçbir işaret yoktur. Şüphesiz, yüce Allah Hz. Muhammed'i 'şahit', 'uyarıcı' ve 'müjdecisi' olarak göndermiştir. Bu ayetlerin çoğunda onun apaçık bir uyarıcı ve rahmet peygamberi olduğuna dikkat çekilmiştir. Aslında Hz. İsa'da Tanrılık iddiasında bulunmamıştır, ama kendisinden sonra bir takım insanlar tarafından Tanrı'nın oğlu vasfıyla nitelendirilmiştir.

Bilindiği üzere Hz. Muhammed, kırk yaşında peygamber olmuş ve yirmi üç yıllık peygamberlik görevinin her devresinde her saniyesinde kendisine vahiy gelmemiştir. Onun sözleri ve uygulamaları (hadis ve sünnetleri) vahyin dışındadır. Müslümanlar bu ikisini vahiy gibi görmez. Kısacası Hz. Muhammed, Tanrı tarafından kendisine hakikatlerin bildirildiği bir beşer ve ölümlü bir varlıktır. O, evlenmiş, çocukları olmuş hem bir baba hem bir eş, hem de insanların çok sevdiği güvenilir bir insandır. Müslümanlar, Hz. Muhammed'in vahyin dışındaki yaşamını yani, dünyevi işlerdeki konumunu ve çocuklarını hiçbir zaman ne beşer-üstü bir noktaya çıkarmış, ne de bunlarda Tanrılık vasfının bulunduğunu iddia etmişlerdir. Hâlbuki Hıristiyanlıkta İsa'nın tüm insanların günahlarına kefarete olarak acı çekerek ölümü, ardından tekrar dirilmesi ve tekrardan ortadan kaybolup kıyamete yakın Mesih olarak gelmesi, yani bir anlamda Tanrılık vasıflarına sahip olması gibi görüşlerin İslam'ın vahiy anlayışıyla örtüşmesi mümkün değildir.

Bkz. Recep Kılıç, "Batı Düşüncesindeki Modern Tartışmaların Işığında İslam Vahyi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 51, 2010, ss. 7-11. Montgomery Watt, *İslam Vahyi*, çev. Mehmet Aydın, Hülbe Yayınları, Ankara, 1982, ss. 23-24. H. D. Lewis, "Revelation and Authority" *Philosophy of Religion* English University Press, London, 1965, s. 230.

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Muhammed'in beşeri yönünü anlatan ayetler şunlardır: Kehf Sûresi 110. ayette şöyle buyrulur: "De ki: "Şüphesiz ben ancak sizin benzeriniz olan bir beşerim; yalnızca bana sizin ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyolunuyor. Kim Rabbinde kavuşmayı umuyorsa artık salih bir amelde bulunsun ve Rabbinde ibadette hiç kimseyi ortak tutmasın." Hz. Peygamberin beşeri yönüyle ilgili diğer ayetler için bkz. (33/45), (33/46), (33/1-2), (33/3), (42/13), (42/15), (42/6), (42/8), (42/48), (33/40), (42/23), (34/47), (25/56-57), (5/67).

³⁴ Tennant, *PT II*, s. 236.

Öyle görünüyor ki, Hıristiyanlıkta İsa'nın tüm insanların günahlarına kefarete olarak acı çekerek ölümü, ardından tekrar dirilmesi ve tekrardan ortadan kaybolup kıyamete yakın Mesih olarak gelmesi, yani bir anlamda tanrılık vasıflarına sahip olması gibi görüşler ve vahyin de ağırlıklı olarak kişi merkezli anlaşılması onları çok büyük bir hataya götürmektedir. Çünkü İsa'nın kendisinin vahiy olması demek, bir anlamda tüm yaptıklarının yanlış ve eksiksiz olduğuna inanmak demektir. Şüphesiz bu anlayış bir defa kabul edilirse, onun her söylediği söz ve her yaptığı fiil vahiy olur. Bu da onu insan olmaktan çıkartıp, tanrılık vasıflarına sahip olan bir varlık olarak görmek demektir. Tanrılık vasfına sahip bir varlığın acı çekmesi ve ölmesi, aslında onun kendini koruyamayacak kadar çaresiz ve tanrılık vasıflarına sahip olmadığını göstergesidir. Zaten bu düşünce bir bakıma Hıristiyanları antropomorfizme götürür. Ayrıca bu teori; Tanrı'nın aşkınlığına, yüceliğine ve mutlak varlığına da zarar verir. Bilindiği üzere Hıristiyanlıkta kabul edilen inanca göre, İsa'nın görevi sadece bir uyarıcı ve örnek insan olmak değildir. Aynı zamanda İsa, bizzat Tanrı'nın somutlaşmış, ete kemiğe bürünmüş ve vahyin de ta kendisi olarak görülür.

Yine aynı şekilde eğer bu düşünce mutlak hakikat olarak kabul edilirse o zaman burada şöyle bir sorunun ortaya çıkması kaçınılmaz olur: Bizzat İsa'nın şahsı (zati) vahyin ta kendisi ise o vakit onun vahyin dışında özel hayatı ve sözleri olamaz. Öyle ki vahiy olarak ortaya çıkan bir varlık yaşadığı her anı Tanrı/vahiy olarak yaşar. Bu nedenle böyle bir varlığın kendine ait özel bir hayatını düşünmemiz mümkün değildir. Çünkü diyelim ki söz konusu olan varlık (İsa), bu anlayışa göre evlenmiş ve çocukları olmuş olsaydı o zaman Hıristiyanlar ne diyeceklerdi? Kuşkusuz durum daha da vahim bir hal alacak ve İsa'nın tıpkı annesi Meryem'de olduğu gibi hem eşi hem de çocuklarının tanrılık vasıflarının olması kaçınılmaz olacaktı. Öyle ki bunun bir silsile halinde babadan oğula geçtiğini düşünürsek Hıristiyanlar o vakit tam bir çıkmaza girecek ve çıkışı neredeyse mümkün olmayan büyük bir problemle karşı karşıya kalabileceklerdi.

Ne var ki Tennant, probleme felsefi taraftan daha çok yaklaşan liberal teologların İsa'nın kişiliğinin Katolik ya da geleneksel yorumu ile alakalı olan metafizik varsayımların imkânını ve anlaşılabilirliğini tartıştıklarını ancak konu üzerinde son sözü söyleme noktasında bazı lider kişilerin yorumlarının daha fazla etkili olduğunu ifade eder. Ona göre aslında tarihin herhangi bir döneminde yaratıcı bir imaj hususunda makul şüphelere yer vermek konusunda İsa'nın var olan ilkel portresine beşer-üstü unsurlar ekleme düşüncesi çağdaş İsa yorumları açısından pek de iç açıcı değildir. Filozofumuzun düşüncesine göre eğer tarihsel açıdan İsa ile ilgili bu şüpheler özellikle Tanrı'da somutlaşmış olan İsa kavramı hem bir bütün olarak tarihsel gerçekliklerle hem de böyle bir bilginin ilgili olduğu dönem açısından benimsenen psikolojik bilgi ve kavramlarla da desteklenebilirse o zaman daha anlaşılabilir bir teori olur. Aksi takdirde hiç kimseyi inandırma noktasında başarılı olamaz. Çünkü Tennant için gerçekler tarihin verileri olmalıdır ve tarihsel gerçekler İsa'nın başka tür saygı ve hürmetinden daha az değerli değildir.³⁵

Demek ki Tennant'ın bakış açısıyla tarihsel metot bilimsel metottur. Ona göre kiliseye ait olup evrensel hakikatin kaynağını felsefi olarak düşünen inançtan daha çok, duygusal bir tutumdan bahsetmeyi önemsiz gibi gören ve tarihsel gerçekleri inkâr etme eğilimi taşıyan anlayış, tarihin olası bağımsız gerçeklerine rağmen gerçekliğin değerine "akıl hakikatleri" olarak inanılması yanlış bir inanç nedeniyle olmuştur.³⁶ Tennant, bu liberal teologlara tarihin kendilerine bildirdiği şeylerden uzak bir biçimde vahyin anlaşılmasını beklememelerini tavsiye eder. Ona göre tarih doğru ve yanlış bize bildirme konusunda yeterince bilimseldir. Filozofumuz yine bu teologların teizmin etik yönünü özümsemeyi zor gördükleri için reddetmelerini onların daha çok felsefi olarak dünyevi düşünceyle düşünmelerine bağlar. Hâlbuki Tennant için empirik temele dayanan teizm "akıl üstünde" olduğu iddia edilen hakikat için kendi teolojisine bir yer bulma imkânına sahiptir. Bu teizmin bunu yapabilmesi için de farklı türde bir iman önceden peşinen var kabul edip dogmatik teolojinin hakikat iddiasını bir tarafa bırakmalıdır.³⁷

Şu halde Tennant açısından vahiy, Tanrı'nın kendisini hem dünyayla dünya içinde, hem de insanlıkla ve insanda tezahürü olarak tarif edilir ki, bu tezahür somutlaşma şeklinde değildir. Zira insan Tanrı'nın doğasını ve amacını kendi ahlaki deneyim ve rasyonel anlayışıyla keşfetme imkânı ve sıfatlarına sahiptir. Bu şekilde vahiy Tennant, sadece her şeye gücü yeten Tanrı'nın bir uygulaması değil; aksine tamamen kilisenin dogmalarıyla şekillenmiş ve önceden var kabul edilen değişmemiş düşünceler ve nadiren insani algıyla

³⁵ Tennant, *PT II*, s. 238.

³⁶ Tennant, *PT II*, s. 238.

³⁷ Tennant, *PT II*, s. 238.

oluşmuş olan düşüncelerden ibaret görür.³⁸ Sözgelimi, yaratma kavramı gibi nihai olan ve açıklanamayan bir kavram her şeye gücü yeten Tanrı tarafından insanı kurtuluşa erdirecek bir kavram olarak kabul görmez. Çünkü Tennant, bu düşüncenin beşeri olarak tasavvur edilmesinin çok zor olduğunu ifade eder. Zira düşünürümüze göre gerçekten aklın üstünde olan hiç bir hakikatin uygun bir şekilde vahyedildiği söylenemez. Bu anlamda vahyedilen şeyler akıl tarafından özüksenebilmeyi gerektirir. Ona göre vahiy sadece akledilmeyeni kabul etmek değil, bilakis beşeri anlayışla görüleni doğru olarak kabul etmektir.³⁹ Bu bakımdan Tennant, bir misalle konuyu daha iyi açıklamaya çalışır:

“Mesela, bir sır, yabancı bir dilde söylendiğinde ya da kendi ana dilinde olsa bile anlamı eğer bilinmiyorsa bu anlamda bu sır insanlara vahyedilemez. Sırrın sır olarak durması ve sade bir biçimde kalacak şekilde vahyedilmesi mümkün değildir. Kuşkusuz Tanrı kavranamaz bir şekilde insana bir bilgi verirse, insanlar kendi durumlarını Paul’ün şu sözüyle tanımlayabilirdi: ‘Eğer ben seslerin anlamını bilmeseydim, konuşmam kaba olurdu ve konuşma benim üzerimde kabalığını sergilerdi.’ Diğer taraftan eğer Tanrı ve insan birbirlerine karşı kaba değillerse, vahiy zorunlu olarak kişi ve kişiler arasında vermek ve almak şeklinde bir rasyonelliği oluşturmaldır. Dahası, eğer Tanrı bir kişi ise o zaman O, bizzat kendisi vahyeden olacak ve aydınlatmış olduğu insanların ahlaki kişiliğine de saygı duyacak. Vahyin bu ahlaki koşulları gözden kaçırmıştır.”⁴⁰

Buradan da anlaşılıyor ki Tennant, teizm açısından İsa’nın öneminin tartışılabileceğini ve daha önce de belirttiği üzere Hıristiyanlığın İsa’nın baba ile bir maddede yani Tanrı’nın bir bedende olduğu düşüncesini reddedebileceğini çok açık bir biçimde ifade eder. Zira Tennant, tarihe çok önem verdiği için İsa’nın yaşamında ilahi amaç içinde Tanrı’nın mesajını dünyada insanlar için tebliğ ettiğine dikkat çeker. Ayrıca İsa’nın insan, dünya ve Tanrı olarak hayatı yaşaması ve bunları insanlara öğretmesini felsefi olarak dünyevi şeyleri düşünme iddiasında olan teizmdeki örtük olan bu durumun açık hale getirilme ve anlaşılmasının bilgi temelinde olması gerektiğine vurgu yapar.⁴¹ Burada Hıristiyan teizmi için Tennant’ın önerisi şudur: Eğer İsa’nın, Tanrı ile olan iletişimde yaşama ilgili öğretileri insanlar tarafından derin saygıyla kabul edilirse o zaman Hıristiyanlığın adının İsa’nın kişiliğinin geleneksel yorumu kadar doğru olduğu iddia edilebilir. Filozofumuza göre eğer bu düşünce benimsenirse Hıristiyanlık doğal teolojinin tacı ve doğal dinin tarihsel gelişiminin zirvesi olur. Diğer bir deyişle “klasik vahyedilen din”, “doğal dinin” ve vahyin nihai safhası olur. Netice itibarıyla Tennant’ın İsa hakkında son sözü İsa’nın anladığı ve uygulamaya çalıştığı vazifenin bilfiil Tanrı’yı vahyetmekten ibaret olduğudur.⁴²

Bütün bu bilgiler ışığında şunu söylemek mümkündür ki Tennant’a göre teistik din demek, pratik yaşamda teistik dünya görüşünün iradi olarak kişinin davranışlarının belirleyicisi olması ve duygusal bir yönelişle benimsenmesi demektir. Filozofumuz için Hıristiyan teizminin dinî dâhisi İsa, eşsiz bir öneme sahiptir. Öyle ki Tennant, İsa’nın belli başlı öğretilerinde özellikle Tanrı’ya duasında ve sonsuz mutluluğu şekillendirmesinde dünyevi süreçten hiç ayrılmadığına, dünya ve insanlarla olan ilişkisinde kendi tarihsel gelişimini Yahudi peygamberlerinin izinde devam ettirdiğine değinir. Bu nedenle Tennant, İsa hakkında daha çok onun düşüncelerine dünyevi uyum açısından bakar. Buradan hareketle o, Tanrı’nın isteğinin hem kendi içinde bir amaç, hem de beşer tarihinde ahlakın yerleşmesini sağlamak olduğuna vurgu yapar.⁴³

Kaldı ki Tennant, İsa ve diğer peygamberlerin yapmaya çalıştıkları en önemli eylemin, daha çok yaşama ve insanların ne yapmaları gerektiği ile ilgili bilgilerden ibaret görür. Bu fiiller doğrultusunda ona göre İsa’nın amacı da Tanrı’yı iman, ümit ve sevgiyi arzulanabilen bir bilgi olarak insanlara takdim etmektir. O, İsa’nın bu misyonunu dünya merkezli olarak değerlendirir ve dünya merkezli olmayı doğru olmakla eşdeğer tutar. Bu anlamda filozofumuz, İsrailoğullarına gönderilen peygamberler gibi İsa’nın da hoşgörü, dindarlık gibi sıfatları Tanrı’ya atfetmekle dünyayı araştırmayı teistik inancın sınırlarının ötesinde taşıma görevi olarak değerlendirir. Ancak Tennant’a göre İsa, Tanrı’nın sevgisini üstün ahlaki bir sevgi olarak anlamış ve bunu

³⁸ Tennant, *PT II*, s. 239.

³⁹ Tennant, *PT II*, s. 239.

⁴⁰ Tennant, *PT II*, s. 239.

⁴¹ Tennant, *PT II*, s. 240.

⁴² Tennant, *PT II*, s. 240.

⁴³ Tennant, *PT II*, ss. 241-242.

da sadece iyilik olarak ya da mistik arzulara karşılık verme şeklinde yapmamıştır. Bundan dolayı İsa'nın gerçek ahlakın maneviyatı üzerine ısrarı daha çok Tanrı'nın insanlarla olan kişisel işleri üzerine olmuştur.⁴⁴ Bu düşüncelerden hareketle Tennant, bu dünyanın Tanrı'ya ait olduğu gerçeğinin; kişisel, sosyal, hazcı, tüm gündelik değerleri değiştirmek gerektiği kanaatine varmıştır. Ona göre bu seküler yaşam bizim tek ilgimiz olmuştur. Hâlbuki dünya üzerinde kutsallık ve mutluluk getiren zaferlerin çoğu dinin gücüyle olmuştur. Dinden başkası bu mutluluğu veremez. Öyle ki Tennant, Tanrısız bir dünya düşüncesinin bize dayanılmaz gelmesinin sebebini, dünyanın nedensel bir açıklama olmadan bırakılması anlamına geleceğini bildiğimiz için kabul etmeyiz der.⁴⁵ Çünkü ona göre değerlerimiz olmadan dünyanın bir anlamı da kalmayacaktır. Bu nedenle değer üzerine temellenen teizm, dünyanın anlamına sahip olur. Filozofumuz açısından burada önemli olan husus, dinî inancın hakikatinin kesin olması ve bu kesinliğin de iddia edilen delilin tutarlılığıyla ölçülmesi değildir. Bilakis asıl önemli olan şey, bir dine inanan kimse tarafından inandığı şeyler hakkında iyi şeyler hissetmesi ve dinî tecrübesiyle bu yoğunluğu muhafaza etmesidir.⁴⁶

Sonuç:

Bir bütün olarak göz önünde bulundurulduğunda Tennant'ın vahiy konusundaki düşüncelerini çoğunlukla Hıristiyan teizminin oluşturduğunu söyleyebiliriz. Bu anlamda o, içinde yetiştiği Hıristiyan kültürünün etkisinde kalmıştır. Ama onun en belirgin özelliği dinî ve felsefi meselelere eleştirel bakış açısıyla bakmasıdır. Hâlbuki bize göre düşünürümüz, araştırmalarını biraz daha İslam dini üzerine yoğunlaştırsaydı belki de kendisinin vahiy anlayışının özellikle de İsa ile ilgili konularda büyük oranda İslam'ın vahiy anlayışıyla örtüştüğünü görecekti. Tabii burada şunu da son söz olarak ifade etmek gerekir ki teolog ya da filozoflar çoğunlukla hangi kültür ve inanç içinde yetişiyorlarsa o düşünce ekseninde fikirlerini inşa etme eğilimine giriyorlar. Belki bazıları (Tennant) eleştirel bir bakış açısıyla kendi inancını sorgulayabiliyor, ama bu sorgulama bir bakıma tek taraflı oluyor. Aslında yapılması gereken herhalde farklı dinlerin savundukları inançlarla ilgili kavramların, diyalektik olarak ele alınmasıdır. Eğer bu metot ilahiyat ve felsefe alanına hâkim olursa kuşkusuz daha objektif ve daha tutarlı bir bakış açısıyla sorunlara bakılmış olur.

Kaynakça:

1. Hick, John. *Philosophy of Religion*, Prentice-Hall Press, New Jersey, 1973.
2. Işık, Aydın. *Bir Felsefi Problem Olarak Vahiy ve Mucize*, Elis Yay, Ankara, 2006.
3. Izutsu, Toshihiko. *Kur'an'da Allah ve İnsan*, çev. Süleyman Ateş, Yeni Ufuk Neşriyat, Ankara, 1975.
4. Kılıç, Recep. "Batı Düşüncesindeki Modern Tartışmaların Işığında İslam Vahiyi", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 51, 2010.
5. Macbride Sterrett, J. *Reason And Authority in Religion*, Griffith Farren Okeden & Welsh, London and Sydney, 1890.
6. Özcan, Hanifi. *Epistemolojik Açıdan İman*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 1997.
7. Penelhum, Terense. *Problems of Religious Knowledge*, The Macmillian Press, London, 1971.
8. Rahner, Karl. *Hearer of The World* (Laying the Foundation for a Philosophy of Religion), Translation and with an Introduction, by Andrew Tallon, The Continuum Publishing Company, New York, 1994.
9. Tennant, F R. *Philosophical Theology II Volume*, Cambridge University Press, London, 1930.
10. *The Encyclopedia of Philosophy*, "Revelation", The Macmillian Company, New York, 1967.
11. *Türkçe Sözlük*, Hasan Eren-N.Gözyayın-İ.Palatur-T.Tekin-H.Zülfikar, C. 2, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Basım Evi, Ankara, 1988.
12. Watt, M. *İslam Vahiyi*, Çev. Mehmet Aydın, Hülbe Yay. Ankara, 1982.
13. Wensinck, A. J. "Vahiy", *İslam Ansiklopedisi*, C. 13, İstanbul, 1986,

⁴⁴Tennant, *PT II*, ss. 241-242.

⁴⁵ Tennant, *PT II*, s. 243.

⁴⁶ Tennant, *PT II*, s. 243.

**SACRALIZATION OR SECULARIZATION?
AN ANALYSIS OF A SACRED BOOK**

M. Ali KIRMAN

Prof.Dr., Çukurova University, Adana/Turkey

ABSTRACT

Ester Kitabı Eski Ahit'te yer alır ve muhtemelen en çarpıcı bölümlerden biridir. Seküler bir yapısı ve güçlü dramatik kurgusu vardır. Bu kitap aslında Yahudiliğin dini duygularından ziyade milli duygularına hitap ederek, dünyeviliği oldukça ön plana çıkaran bir hikâyedir. Bu hikâyeye, nispeten daha uzun olmasıyla da diğer hikâyelerden farklıdır. Bazen pervasız savurganlık, bazen sefahat içindeki lüksle, Doğuya özgü saray hayatının canlı bir temsilini vermiştir. Ya da aksine bir amaçla; okuyucularını, önyargıyla yapılacak ukalaca bir yorumdan korumak için kasıtlı bir abartı da pekâlâ söz konusu olabilir.

Bu bildiride, dikkatlerimizi Ester Kitabında anlatılan gerçeklere, yazıldığı ruhi duruma çevirecek olursak çarpıcı bir durumla karşılaşırız. Eski Ahit'te genellikle dini ve milli menfaatler kaynaşmış bir halde bulunurken, burada onlar tamamen ayrılmış durumdadır. Milli duygular son derece güçlüyken, dini duygular uygulamada hiç yoktur. Eski Ahit'i okurken, Ester bölümüne gelince, adeta "*cennetten dünyaya düşeriz*". Bu bölümde Tanrı'nın adı hiç anılmaz, baştan sona kadar da seküler bir yapı içerir. Örneğin; ırkın devamlılığın sağlanması, dünyevi olanın yüceliği gibi. Anlatının merkezinde dinin ebedileştirilmesi ya da nüfus ettirilmesi değil, onun şahsi menfaatler uğruna nesneleştirilmesi vardır.

Bu bildiride, sekülerleşme perspektifinden Ester Kitabı alıntılar yapılarak tanıtılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yer yer Eski Ahit ile karşılaştırmalar yapılmıştır. Yapılan değerlendirmeler sonunda Ester Kitabının seküler bir yapısı olduğu anlaşılmıştır. Bu bildiri beş bölümden oluşmaktadır: 1) Ester Sözcüğüne Etimolojik Bir Bakış, 2) Kutsal ve Dindışı, 3) Yahudilikte Mütecanis Olmayan Zaman ve Mekândan Bağdaşıklığa Geçiş, 4) Ester-Astarte Bağlamında Rububiyet Arası Geçirgenlik ve 5) Sonuç.

Keywords: Ester Book, Secular, Sacred

**SACRALIZATION OR SECULARIZATION?
AN ANALYSIS OF IBN KHALDUN'S VIEW**

M. Ali KIRMAN

Prof. Dr., Çukurova University, Adana/Turkey

ABSTRACT

Despite its long history, the phenomenon of secularization has recently become one of the main topics in social scientific researches. One of the main characteristics of modern societies is undoubtedly secular thought. In other words, there is a very close relationship between modernization and secularization. Although the phenomenon of secularization is said to have emerged rather in advanced industrialized Western societies, this phenomenon has influenced all societies all over the world with the effect of globalization. This broad scope and power of this phenomenon depends particularly on scientific and technological developments. According to the classical secularization thesis, secularization is understood as the loss of social and institutional importance of religion. Whereas new paradigm claims that religion does not lose its importance, on the contrary, it becomes widespread. In this case, it is possible to say that there is a very close and dialogic relationship between secularization and religion. According to this approach, it is possible to talk about secularization religion and secularization coexist. In this paper, the debates about secularization will be examined within the framework of Ibn Khaldun's views. Although Ibn Khaldun lived in a non-Western society, a Muslim society, he also had a very rational and secular perspective.

Keywords: Sacralization, secularization, Ibn Khaldun

**CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİNİN TÜRK SİYASİ HAYATINDAKİ YANSIMALARINA
ELEŞTİREL BİR YAKLAŞIM**

**A CRITICAL APPROACH TO THE REFLECTIONS OF GENDER INEQUALITY IN TURKISH
POLITICAL LIFE**

Ayşe Çiğdem KIREL

Prof. Dr., Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ç.E. E. İ. Bölümü

Ayça GÜZEL ÖZBEK

Araş. Gör. Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ç.E. E. İ. Bölümü

ÖZET

Gerek ülkemizde, gerekse dünyada kadınlar çalışma yaşamında etkin bir şekilde yer alırken, siyasete katılımında yeterince desteklenmeyip eşitsizliğe maruz kalmaktadırlar. Kadınların siyasi partilere, sendikalara, yerel yönetimlere, parlamentolara, üst düzey bürokratik görevlere yani karar mekanizmalarına katılımları oldukça sınırlıdır. Kuralların erkekler tarafından koyulduğu, oyunun erkekler tarafından oynandığı bir arena olan siyasette kadınların nüfustaki oranlarına paralel bir temsil oranına sahip olmadıkları gözlenmektedir.

Cinsiyete dayalı ayrımcılıkta özellikle kadınların siyasi platformlarda etkin rol almaması ve de lider olarak daha az rastlanması toplumsal bir sorun olmaktadır. Toplumsal ve ekonomik olarak kadınlar aleyhine tanımlanmış güç ilişkilerinin yolu siyasetten geçmektedir. Kadınların kendi koşullarında değişiklik yaratabilecekleri iyileştirmelerin önündeki en önemli engellerden biridir.

Çalışmamızın da amacı kadınların siyasete katılımını olumsuz yönde etkileyen kültürel ve ideolojik sebepleri ortaya koyarak, siyasetin erkek işi olduğuna dair algıyı ortadan kaldırabilmek ve kadınları da bu konuda motive edebilmektir. Özellikle kadınların karar verici platformlarda yer almasını destekleyen stratejiler geliştirmek ve farkındalık yaratmak hedeflenmektedir. Çalışmamızın bir diğer amacı da siyasi platformda parti üyesi olarak bulunan kadınların pozisyonları, kariyer algılarını incelemektir. Literatür incelendiğinde kadınların siyasete daha geç girdikleri gözlenmiştir. Bu geç kalış toplumsal, kültürel değerlerin yönlendirilmesiyle siyaset bir erkek uğraşı olarak nitelendirilmektedir. Böyle bir durumda kadınların siyasete girmeleri, meslek olarak görmeleri ve bu platformda kariyer yapabilmelerinin zor olduğu gözlenmektedir.

Çalışmamızda Türkiye’de kadın ve siyasal temsili anlamında geçmişten günümüze siyasi platformda yer almış kadın milletvekilleri incelenmiş ve Eskişehir ilinde parti üyesi olan kadınlara yönelik bir araştırmadan örnekler sunulmuştur. Bu çalışmanın alan yazınına katkısı, siyasette kotaların artırılması, kadın adaylara yönelik eğitimlerin düzenlenmesi, maddi destek birimlerinin oluşturulması ve bir sorunu açığa çıkarması açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet eşitsizliği, Siyasette kadın, Türk Siyasi Hayatı

ABSTRACT

While women actively participate in working life both in our country and in the world, they are not sufficiently supported in political participation and are exposed to inequality. Women's participation in political parties, trade unions, local governments, parliaments, high-level bureaucratic tasks, in short, in decision-making mechanisms is very limited. It is observed that in politics, where the rules are set by men and the game is played by men, women do not have a representation rate parallel to the proportions of women in the population.

It is a social problem that women do not take an active role in political platforms and that women leaders are less frequently encountered. The way of socially and economically defined power relations against women is through politics. Politics is one of the most important obstacles to improvements where women can make changes in their own circumstances.

The aim of our study is to reveal the cultural and ideological reasons that negatively affect women's participation in politics, to eliminate the perception that politics is male work and to motivate women in this regard. In particular, it is aimed to develop strategies and raise awareness to support women's participation in decision-making platforms. Another aim of our study is to examine the positions and career perceptions of women who are party members in the political platform. When the literature was examined, it was observed that women entered politics later. Politics is characterized as a male occupation by guiding social, cultural values. In such a situation, it is observed that it is difficult for women to enter politics, see it as a profession and make a career on this platform.

In this study, women MPs who have taken part in political platform from past to present are examined, and examples from a survey of women who are party members in Eskişehir. The contribution of this study to the literature is important in terms of increasing quotas in politics, organizing trainings for women candidates, establishing financial support units and revealing a problem.

Keywords: Gender Inequality, Women in politics, Turkish political life

**HİPERBARİK TIP KLİNİĞİNE YAPILAN DİYABETİK AYAK KONSÜLTASYONLARININ
ANALIZİ VE ETKİNLİĞİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

**ASSESSMENT OF THE ANALYSIS AND THE EFFECTIVENESS OF THE CONSULTATIONS
WHICH SENT TO THE HYPERBARIC MEDICAL CLINIC ON DIABETIC FOOT**

Ali Erdal GUNES

Asst Prof. Harran University, Faculty of Medicine, Department of Underwater and Hyperbaric Medicine, Sanliurfa, Turkey

Özet

Giriş: Konsültasyon istemi, hekimin ihtiyaç duyması halinde hastanın takip ve tedavisi için gerekli bilgiyi ilgili uzmanlık dalındaki hekimlerden almasıdır. Hiperbarik Tıp endikasyon listesi geniştir ve birçok bölümlerle bu endikasyonlar da belirtilen patolojilerin tedavisinde birlikte çalışmaktadır.

Gereç ve Yöntem: Mayıs 2017–Mayıs 2018 tarihleri arasındaki Hiperbarik Tıp Servisine gönderilmiş diyabetik ayak konsültasyonlarından 53 hastanın 75 konsültasyonu retrospektif olarak çalışmaya dahil edildi. Hastaların kişisel bilgileri, tanısı, konsültasyon isteme-sonuçlandırma süresi, yapılan uygulamalar, uygulamalar sonrası laboratuvar parametrelerindeki değişiklikler, hiperbarik tıp uzmanının tavsiye ettiği diğer bölümlere yapılacak konsültasyonlar gibi veriler kaydedilmiştir.

Bulgular: Hastaların %49 kadın, %51 erkek olup yaş ortalaması 60,28±10,8 olarak hesaplandı. Hastaların , %15,67'si Wagner 1, %30,34'si Wagner 2, %30,34'si Wagner 3, %23,67'si Wagner 4 diyabetik ayak hastasıdır. Bu hastalara yapılan uygulamaların %80'ni apse drenajı, debridman ve pansuman üçlüsü oluşturmaktadır. Konsültasyon sonrası hastaların CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı azalma söz konusudur(p<0,05). Konsültasyona verilen cevap süresinden ve acil olup olmamasından bağımsız olarak yapılan konsültasyonlar laboratuvar değerlerinde iyileşme sağlamıştır(p>0,05).

Sonuç: Diyabetik ayak tanısı ile başvuran hastalar değerlendirilirken, yara hangi evrede olursa olsun mutlaka Hiperbarik Tıp kliniğini ile konsülte edilmelidir. Hiperbarik Tıp uzmanının tedavinin devamında istediği konsültasyonların yaranın yönetimine pozitif katkı sağladığı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Konsültasyon; Hiperbarik oksijenasyon; Diyabetik Ayak; Yara iyileşmesi

Abstract

Introduction: The purpose of consultation is to obtain the necessary information for the follow-up and treatment of the patient from the physicians in the relevant specialty. The list of hyperbaric medicine indications is quite extensive and it is collaboration with many departments.

Material and Methods: 75 diabetic foot consultations of 53 patients were included in the retrospective study from the consultations sent to the Hyperbaric Medical Service between May 26, 2017 and May 26, 2018. Patients' personal information, diagnosis, duration of consultation request and answer, changes in laboratory parameters after the applications, consultations to be made to other departments recommended by hyperbaric medicine specialist were evaluated.

Results: 49% of the patients were female, 51% were male and the mean age was 60.28 ± 10.8. 15.67% of the patients were Wagner 1, 30.34% were Wagner 2, 30.34% were Wagner 3, and 23.67% were Wagner 4 diabetic foot patients. 80% of these applications constitute of abscess drainage, debridement and dressing. There was a statistically significant decrease in CRP, WBC and sedimentation values of patients after consultation(p <0.05). Consultations made independently have improved the laboratory values, regardless of the duration of the response to the consultation and whether it is urgent(p > 0.05).

Conclusions: Whatever the stage of the diabetic foot, while the patients who are diagnosed with diabetic foot diagnosis are being evaluated, it is absolutely to be consulted to the Hyperbaric Medical Clinic. It

is thought that the hyperbaric medicine specialists treatment have contributed positively to the management of the wound.

Keywords: Consultation; Hyperbaric Oxygenation; Diabetic Foot; Wound Healing

Giriş

Konsültasyon istemi, hekimin ihtiyaç duyması halinde hastanın takip ve tedavisi için gerekli bilgiyi ilgili uzmanlık dalındaki hekimlerden alma ve buna göre tedavisini düzenlemesi anlamına gelir (1). Konsültan hekim, primer hekim kadar idari ve mesleki açıdan hastadan sorumludur (2). Konsültan hekim danışılan olgu için hastayı sahiplenmeli, gerekli tedaviyi uygulamalı ve sonuçları izlemelidir (3). Hekim konsültasyon yanıtını hasta ve yakınlarına bildirdikten sonra ilgili branşa resmi olması için hastane programı üzerinden konsültasyon değerlendirmesini gönderir ve doktoru bilgilendirir(4).

Yüksek basınç fizyolojisi ile ilgilenen bir bilim dalı olan Hiperbarik Tıp, tedavi planlaması açısından multidisipliner yaklaşımı temel alır. Özellikle ülkemizde Hiperbarik Oksijen Tedavi Merkezlerinin son on yılda hızlı bir şekilde artmasından sonra konsültasyon sayılarında da paralel bir şekilde artış gözlemlenmiştir. Özellikle sık görülen bir endikasyon olan diyabetik ayak konsültasyonlarında ciddi bir artış söz konusudur.

Son yıllarda mal-praktis davaları sayısında hızlı bir artış söz konusudur (5). Yüksek Sağlık Şurası'na danışılan davaların yarısında tıbbi mal-praktis olduğu kararı verilmektedir (6). Hiperbarik Tıp endikasyon listesi geniş olduğundan ve birçok bölümle bu endikasyonlar açısından multidisipliner çalışması gerektiğinden uygunsuz ve geciken konsültasyon cevapları hasta açısından şikâyet konusu olabilmektedir.

Daha önce Hiperbarik Tıp Bölümü'nün uygun vakalarda kullanılması amacıyla yapılmış bir konsültasyon çalışması literatürde bulunmamaktadır. Hiperbarik Tıp bölümü konsültasyonlarını ilk kez inceleyen bu çalışmada, hasta tedavisini planlarken Hiperbarik Tıp uzmanının bilgisine ihtiyaç duyan bölümlerin hangisi olduğunu, hangi konularda talepleri olduğunu, konsültasyon istenmesinden sonra verilen cevap süresi ile iyileşmenin hızının değerlendirilmesini, konsültasyon sonrası Hiperbarik Tıp uzmanının uygulamalarını, acil olgularda laboratuvar değişikliklerinin incelenmesini ve konsültasyon yanıtı sonrasında hastanın laboratuvar değerlerine bakılarak konsültasyon yanıtı sonrası değişikliklerin incelenmesini amaçlanmıştır. Kliniğimizde şuan sadece diyabetik ayaklar bakıldığı için çalışmamızda Hiperbarik Oksijen Tedavi'sinin diyabetik ayak üzerine etkisine bakılmıştır.

Gereç ve Yöntem

Bu çalışma Helsinki Deklerasyonuna, hasta hakları ile ilgili yönetmeliklere ve etik kurallara uygun olarak planlandı. Harran Üniversitesi Tıp Fakültesi Yerel Etik Kurulu tarafından 7 Haziran 2018 tarihli ve 18.06.21 numaralı karar ile onay alındıktan sonra çalışmanın verileri toplanmaya başlandı.

Çalışmaya öncelikle Mayıs 2017 – Mayıs 2018 tarihleri arasındaki bir yıllık süreçte Hiperbarik Tıp Servisine hastane sisteminden gönderilmiş konsültasyon listesinden 88 adet konsültasyon girişi retrospektif olarak çalışmaya dahil edildi. İstek yapılmış konsültasyonlar çalışmaya dahil edilirken cinsiyet ve endikasyon sınırlaması yapılmadı. Aynı hasta için tedavi takibinde atılmış birden fazla isteği yapılmış konsültasyon varsa her bir konsültasyon ayrı ayrı değerlendirilerek çalışmaya dahil edildi. Tekrarlanan, yazılım nedeniyle farklı bölümlere gönderilmek isterken hiperbarik tıp kliniğine gönderilen konsültasyonlar ve 18 yaş altı konsültasyonlar çalışmaya dâhil edilmedi. On üç konsültasyon çalışmadan çıkarılarak toplamda 53 hastanın 75 konsültasyonu çalışmaya dahil edildi.

Daha önce yapılan konsültasyon değerlendirmesi üzerine yapılan literatür taraması üzerine 1 haftalık ön çalışma sonrası toplanacak veriler belirlenmiştir. Bu verileri kapsayan 'Konsültasyon Çalışma Formu' oluşturularak çalışmaya başlanmıştır. Veri formu, hastane işletim sistemi olan Fonet HBYS(Ver: 3.1.1.6, Fonet Yazılım AŞ, Şanlıurfa,TÜRKİYE) yazılımına ait veri tabanından doldurulmuştur. Veri formunda; hastanın kişisel bilgileri, tanısı, konsültasyon istek-sonuçlandırma süresi, yapılan

uygulamalar, uygulamalar sonrası laboratuvar parametrelerindeki değişiklikler, hiperbarik tıp uzmanının tavsiye ettiği diğer bölümlere yapılacak konsültasyonlar gibi veriler kaydedilmiştir.

Veriler bilgisayar ortamında SPSS 20.0 yazılımına aktarıldı (IBM Inc.; SPSS Statisticsfor Windows, Version 20.0. Armonk, NY, ABD). Bütün sonuçlar ortalama ve standart sapma değerler olarak hesaplandı. Verilerin analizinde Shapiro-Wilk testi ile normallik testi yapıldı. Verilerin normal dağılmadığı görüldü. Laboratuvar değerlerindeki değişiklikler için Wilcoxon testi yapıldı. Konsültasyona verilen cevap süresinin (ilk 2 gün erken cevap, 3 gün ve daha fazla sürede verilen cevap geç cevap) ve acil diyabetik ayaklarda iyileşmenin değerlendirilmesi amacıyla Mann-Whitney U testi kullanıldı. $P < 0,05$ anlamlı olarak değerlendirildi.

Bulgular

Hastaların demografik bilgileri Tablo 1’de verilmiştir. Hastaların %49’u kadın, %51’i erkek olup yaş ortalaması $60,28 \pm 10,8$ olarak hesaplandı. Çalışmaya alınan hastaların hepsi diyabetik ayak tanısı ile konsülte edilmiştir. Konsültasyonların, %1,34 göğüs hastalıkları servisi, %1,34 enfeksiyon hastalıkları servisi, %2,67 palyatif bakım servisi, %2,67 kardiyoloji servisi, %12 koroner yoğun bakım servisi, %80 endokrinoloji servisinden istenmiştir.

Hastaların %15,67’si Wagner 1, %30,34’si Wagner 2, %30,34’si Wagner 3, %23,67’si Wagner 4 diyabetik ayak hastasıdır. Bu hastalara hiperbarik tıp kliniği tarafından yapılan uygulamaların %80’ni apse drenajı, debritleme ve pansuman üçlüsü oluşturmaktadır. Hiperbarik tıp kliniği konsülte edilen olgulardan; 42’si için başka bölümlerden konsültasyon, 8’i için negatif basınçlı yara tedavisi, 12’si için anjiyografi, 2’si için intralezyonel epidermal growth faktör tedavisi, 16’si için pansuman ile yara takibi, 6’si için arteryel renkli doppler ultrason görüntüleme istenmiştir.

Hiperbarik tıp servisine yapılan konsültasyonlar sonrası hastaların CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerinde istatistiksel olarak anlamlı azalma söz konusudur ($p < 0,05$)(Tablo 2, Şekil 1,2,3). Hiperbarik tıp kliniğinin konsültasyona erken cevap vermesi, geç cevap verilen gruba göre ve acil diyabetik ayaklarda yapılan konsültasyonların diğer diyabetik ayak grubuna göre laboratuvar değerlerinde azalmalar olmasına rağmen her ikisi arasında azalmalar istatistiksel olarak anlamlı değildir ($p > 0,05$)(Tablo 3). Bulgular, konsültasyona verilen cevap süresinden ve acil olup olmamasından bağımsız olarak Hiperbarik Tıp Kliniği’ne yapılan konsültasyonların laboratuvar değerlerinde iyileşme sağladığı anlaşılmıştır.

Tartışma

Bu çalışmada ülkemizde son 10 yılda sayısı hızla artan Hiperbarik Tıp merkezlerinin, hekimler arasında çok fazla bilinmemesi nedeniyle planladık. Hiperbarik tıp kliniğinden daha çok hangi hastalıklarda ne tür yardımlar istendiğini incelemeye çalıştık. Yine Hiperbarik Tıp uzmanlarının uyguladığı tedavi biçimlerini görerek diğer uzmanları bu konuda bilgilendirmeyi amaçladık. Sonuçlarımıza göre diğer uzmanlık dalları arasında en sık konsültasyon Endokrinoloji bölümü tarafından gönderildiği ve en sık bilinen endikasyonun diyabetik ayak olduğu anlaşıldı. Aynı zamanda tedavisi devam eden diyabetik ayak olgularında Hiperbarik Tıp uzmanının değerlendirmesi ile gerek kendi müdahalesi ve gerekse başka bölümlerden istediği konsültasyonlarla tedaviye pozitif yönde etki ettiği görülmüştür.

Konsültasyon istenen hekim, o konuda yeterli bilgiye sahip olmalıdır. Konsültasyona verilen cevap imza atan hekimin sorumluluğundadır ve net önerilerde bulunulmalıdır (7). Konsültan hekim sadece ilgili patolojiyi değerlendirmemeli, hastayı sistematik bir şekilde değerlendirmelidir (5). Konsültan hekimin tedaviye katkısı iki bölüm arasındaki iletişime bağlıdır. Başarılı bir iletişim her iki hekim için hasta hakkında en iyi bilgiye ulaşmayı sağlar ve yanlış anlamaları, yanlış iletişimi ve ihmalleri en aza indirir (8). İdeal konsültasyon ilerleyişi hakkında bilgiler sınırlıdır. Bu konu hakkında Şahin ve ark. yaptığı çalışmada konsültasyonun hasta yaşam kalitesini artırması gerektiği ve takip-değerlendirme sürecinde medikal hataları azaltması gerektiğini ifade etmiştir (9).

Hiperbarik Tıp kliniğine kabul edilmesi gereken hastaların endikasyon listesi gerek uluslararası toplantılarda gerekse ülkemizde Sağlık Bakanlığı tarafından yönetmeliklerde belirlenmiştir (10,11). Listede birçok hastalık tanısı mevcut ise de toplum arasında Hiperbarik Tıp klinikleri diyabetik ayak

kliniği olarak bilinir. Aynı zamanda hekimler arasında endikasyon listesi arasında en iyi bilinen patolojiler arasındadır. Tıpta Uzmanlık Kurulu Hiperbarik Tıp uzmanlık eğitimi çekirdek müfredatında belirtildiği gibi, hiperbarik tıp uzmanı yara debridmanı, pansumanı ve yara ürünleri kullanma yetkisine sahiptir (12). Diyabetik ayak tedavisinde nekrotik dokunun yara çevresinden uzaklaştırılması gerekmektedir. Yara temizlendikten sonra yaranın sınıflandırmasında da işe yarayacak olan kör uçlu prob ile kemik teması araştırılır (13). Deri altında fluktuasyon veren apse ve etrafında selülit görüldüğünde acilen apse direne edilmelidir. Çalışmamızda tedavi olarak yapılan en sık uygulama debridman, apse drenajı ve pansumandır. Bu ölçülere göre yapılan diyabetik ayak yaklaşımı ile çalışmamıza aldığımız hastalarda enfeksiyon parametreleri dramatik olarak düşüş göstermiştir.

Çalışmamızda acil olarak sınıflandırdığımız diyabetik ayak grubu ateş, lökositoz, aşırı CRP yüksekliği, taşikardi, yaygın nekroz, deri altı apse, faciit, selülit gibi muayane bulguları içermektedir. Periferik areter hastalığının eşlik ettiği diyabetik ayaklar hızla gangrene dönüşebilmektedir. Özellikle Bacteroides ve Clostridium gibi anaerob bakteri suşları bu klinik durumu gelişmesinde etken olarak bilinmektedir (14). Şiddetli enfeksiyon olarak gruplandırılan bu sınıftaki hastalarda metabolik stabilizasyon yoktur ve acilen interne edilmeleri gerekmektedir (15). Sistemik enfeksiyon parametreleri yükseldikçe diyabetik ayağa acil müdahale gerekliliği o derece artmaktadır (14).

Çalışmamızda en çok gönderilen hasta tipi diyabetik ayaktır. Bu konsültasyonların 42'sinde öneri olarak başka bölümlere konsültasyon gerekliliği çalışmamız bulgularında bahsedilmiştir. Diyabetik ayak tedavisinin devamı olarak tarafımızdan istenen konsültasyonların da laboratuvar parametrelerinde azalmasında payı vardır. Bu durumda diyabetik ayak tedavisi yaklaşımında komplikasyonları önlemek ve maksimum başarıyı sağlamak amacıyla öncelikle hastanın eğitimi sonrasında ise tedavide multi-disipliner yaklaşımı esas almak gerekmektedir (16, 17). Multi-disipliner yaklaşım ile diyabetik ayak ampütasyonlarında %49-85 arasında azalma gözlemlenmiştir (18). Yakın tarihli çalışmamızda ampütasyon kararı verilmiş ileri evre diyabetik ayak hastasını hiperbarik tıp kliniğine yatırıp acil müdahale ve disiplinler arası çalışma ile tedavi ederek şifa ile taburculuğunu sunmuştuk (19).

Hiperbarik Oksijen Tedavi endikasyon listesi geniş olmasına rağmen kliniğimizde sadece diyabetik ayak hastası bakılmaktadır. Çalışmamızda diyabetik ayak konsültasyonları değerlendirilmiştir, diğer tanılarla ilgili konsültasyonlar dâhil edilememiştir. Diğer bölümlerden gelen konsültasyonlar ile çok merkezli çalışmalarla konsültasyon sonuçları hakkında daha geniş kapsamlı sonuçlara ulaşılabilecektir.

Sonuç

Diyabetik olup ayağında yara ile başvuran hastalar değerlendirilirken, yara hangi evrede olursa olsun mutlaka Hiperbarik Tıp kliniğine konsülte edilmelidir. Hiperbarik Tıp uzmanının yaptığı müdahalelerin yanında tedavinin devamında istediği konvansiyonel tedaviler ve diğer konsültasyonların yaranın yönetimine pozitif katkı sağlamak ve iyileşmeye anlamlı olarak etki ettiği düşünülmektedir.

Çıkar Çatışması: Yazarın beyan edecek çıkar çatışması yoktur.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Teşekkürler: Dr Öğ Üy Hakim ÇELİK'e istatistik hesaplamaları için teşekkür ederim.

Kaynaklar

1. SingerPA. Strengthening the role of ethics in medical education. CMAJ. 2003 Apr 1;168(7):854-5.
2. Hancı İH. Hekimin Yasal Sorumlulukları (Tıbbi Hukuk), Egem Tıbbi Yayıncılık, İzmir, 1995: 75-112.
3. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi. T.C. Sağlık Bakanlığı Resmi Gazete, 1960; 4/12578 nolu karar.
4. Karakaya Z, Gökel Y, Açıkalın A, Karakaya O. Acil Tıp Anabilim Dalı'ndakonsültasyon sisteminin işleyişi ve etkinliğinin değerlendirilmesi, Ulus Travma Acil Cerrahi Dergisi 2009; 15: 210-6.
5. Türkan H, Şener S, Tuğcu H. Acil Serviste Uygunsuz Konsültasyon Hizmeti ve Mediko-legal Yönü. Türkiye Acil Tıp Dergisi 2005; 5(3): 138-141.
6. Türkan H, Tuğcu H. 2000-2004 Yılları Arasında Yüksek Sağlık Şurasında Değerlendirilen Acil Servislerle İlgili Tıbbi UygulamaHataları. Gülhane Tıp Dergisi 2004;46(3):226-231.

7. T.C. Sağlık Bakanlığı, Yataklı Sağlık Tesislerinde Acil Servis Hizmetlerinin Uygulama Usul ve Esasları Hakkında Tebliğ. ResmiGazete Sayı: 27378 Tarih: 16.10.2009.
8. Van Hoof TJ, Schwartz HL. When consultants write orders: physicians' attitudes, beliefs, and practices. Gen Hosp Psychiatry. 1999 Sep-Oct;21(5):333-9.
9. Şahin H, Yürekli BS, Karaca B, Akçiçek F. The (Re) arrangement of hospital consultation services: a needs assesment study: scientific letter. Türkiye Klinikleri J Med Sci 2009; 29: 724-32
10. Gesell LB, Editor. Hyperbaric Oxygen Therapy Indications. 12th ed. Durham, NC: Undersea and Hyperbaric Medical Society, 2008
11. <http://www.saglik.gov.tr/TR,10431/hiperbarik-oksiyen-tedavisiuygulanan-ozel-saglik-kuruluslari-hakkinda-yonetmelik.html>.
12. Sualtı Hekimliği Uzmanlık Eğitimi Çekirdek Müfredatı v.2.3 (2017). <http://www.tuk.saglik.gov.tr/TR,31551/sualti-hekimligi-ve-hiperbarik-tip.html>
13. GGrayson ML, Gibbons GW, Balogh K, Levin E, Karchmer AW. Probing to bone in infected pedal ulcers. JAMA. 1995 Mar 1;273(9):721-3.
14. Saltoğlu N, Kılıçoğlu Ö, Baktıroğlu S, et al. Diyabetik ayak yarası ve infeksiyonunun tanısı, tedavisi ve önlenmesi: ulusal uzlaşırporu. Klimik Derg. 2015; 28(Suppl. 1): 2-34.
15. Lipsky BA, Berendt AR, Cornia PB, et al. Infectious Diseases Society of America clinical practice guideline for the diagnosis and treatment of diabetic foot infections. J Am Podiatr Med Assoc. 2013 Jan-Feb;103(1):2-7.
16. Sumpio BE, Armstrong DG, Lavery LA, Andros G. SVS/APMA writing group. The role of interdisciplinary team approach in the management of the diabetic foot: a joint statement from the Society for Vascular Surgery and the American Podiatric Medical Association. J Vasc Surg. 2010 Jun;51(6):1504-6.
17. Bozkurt F, Tekin R, Celen MK, Ayaz C. Wagner classification and culture analysis of diabetic foot infection. Dicle Med J. 2011;38(1):31-4.
18. Bakker K, Apelqvist J, Schaper NC. International Working Group on Diabetic Foot Editorial Board. Practical guidelines on the management and prevention of the diabetic foot 2011. Diabetes Metab Res Rev. 2012 Feb;28 Suppl1:225-31.
19. Gunes AE, Cimsit M. Can amputation be prevented in diabetic foot? Interdisciplinary approach to diabetic foot: a case report. Undersea Hyperb Med. 2017 Mar-Apr;44(2):157-160.

Tablo Dizini

Tablo1. Çalışmaya dahil edilen hastaların demografik özellikleri

Tablo 2. Hiperbarik Tıp Konsültasyon sonrası hastaların CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerindeki değişikliklerin analizi

Tablo 3. CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerindeki değişikliklerin konsültasyona cevap süresi ve acil olgu durumuna göre analizi

Şekil Dizini

Şekil 1. Hiperbarik Tıp Konsültasyonu sonrası hastaların CRP değerindeki değişikliklerin grafiği

Şekil 2. Hiperbarik Tıp Konsültasyonu sonrası hastaların WBC değerindeki değişikliklerin grafiği

Şekil 3. Hiperbarik Tıp Konsültasyonu sonrası hastaların sedimantasyon değerindeki değişikliklerin grafiği

Tablo1. Çalışmaya dahil edilen hastaların demografik özellikleri

Demografik Özellikler	n	%	Min-Max	Ortalama	Std Sapma	
Yaş	Erkek	37	49,4	25-71	59,65	11,07
	Kadın	38	51,6	47-103	60,89	10,61
Wagner			1-4	2,61	1,01	
Konsültasyona cevap süresi			0-8	1,36	1,68	
Yatıştan sonra konsültasyon istemeye kadar geçen süre			1-51	11,63	12,03	
Konsültasyon sonrası çalışmaya dahil edilen kontrol laboratuvar sonucuna kadar geçen süre			1-20	6,08	3,54	

CRP: C reaktif protein

WBC: White Blood Cell

Tablo 2. Hiperbarik Tıp Konsültasyon sonrası hastaların CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerindeki değişikliklerin analizi

Laborauar Parametreleri	Konsültasyon öncesi	Konsültasyon sonrası	<i>p</i> Değeri
CRP	5,07±0,85	2,52±0,55	<i>p</i> <0,001
WBC	10,37±0,44	9,04±0,38	<i>p</i> <0,001
Sedimantasyon	65,52±4,50	58,02±4,04	<i>p</i> =0,015

CRP: C reaktif protein

WBC: White Blood Cell

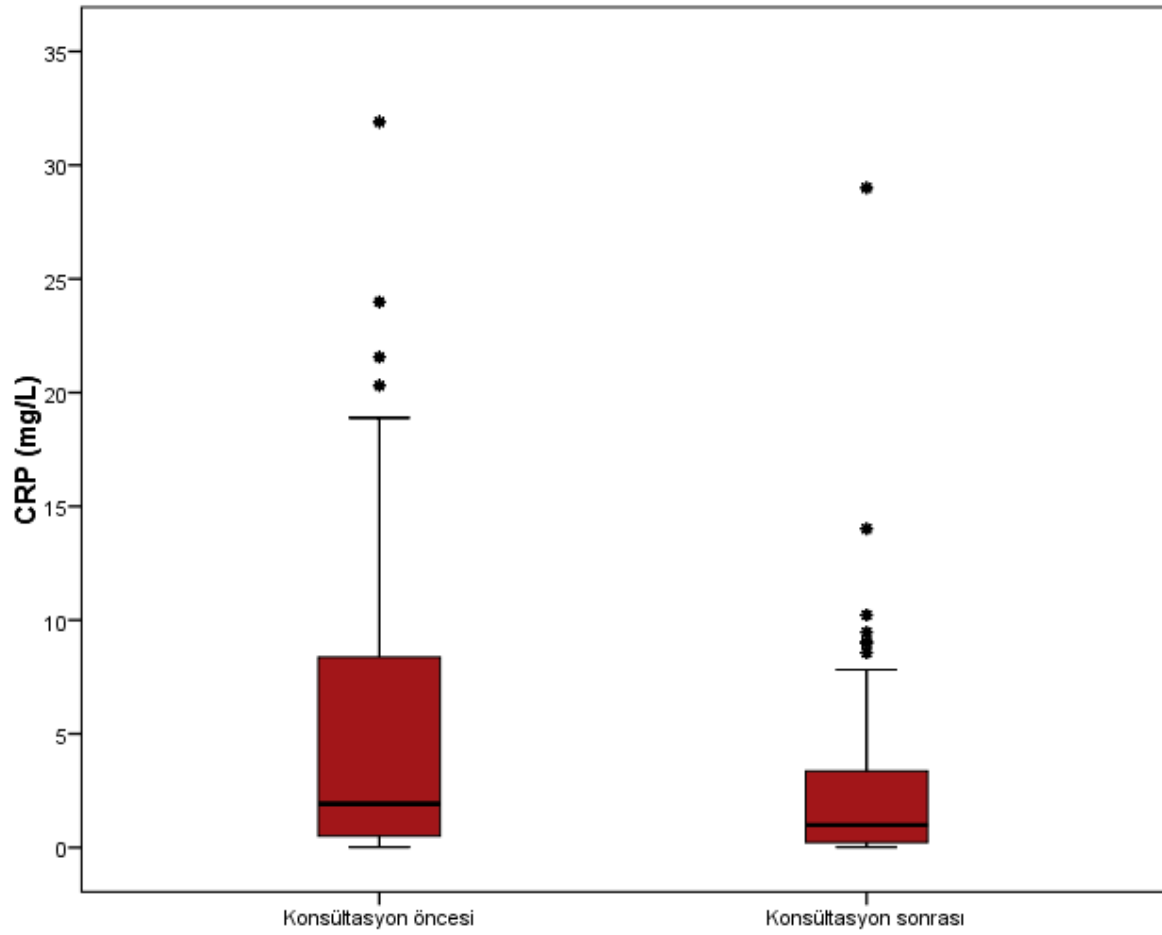
Tablo 3. CRP, WBC ve sedimantasyon değerlerindeki değişikliklerin konsültasyona cevap süresi ve acil olgu durumuna göre analizi

Laborauar Parametreleri	Acil olgu / Normal olgu	Erken konsültasyon / Geç Konsültasyon *	<i>p</i> Değeri
CRP fark	2,73±5,08 / 2,49±0,57	2,54± 0,76 / 2,46 ±0,49	<i>p</i> >0,05
WBC fark	1,16±1,32 / 1,36±0,33	1,32±0,333 / 1,24±0,86	<i>p</i> >0,05
Sedimantasyon fark	1,13±5,78 / 8,43±3,66	7,50±3,24 / 6,32±2,58	<i>p</i> >0,05

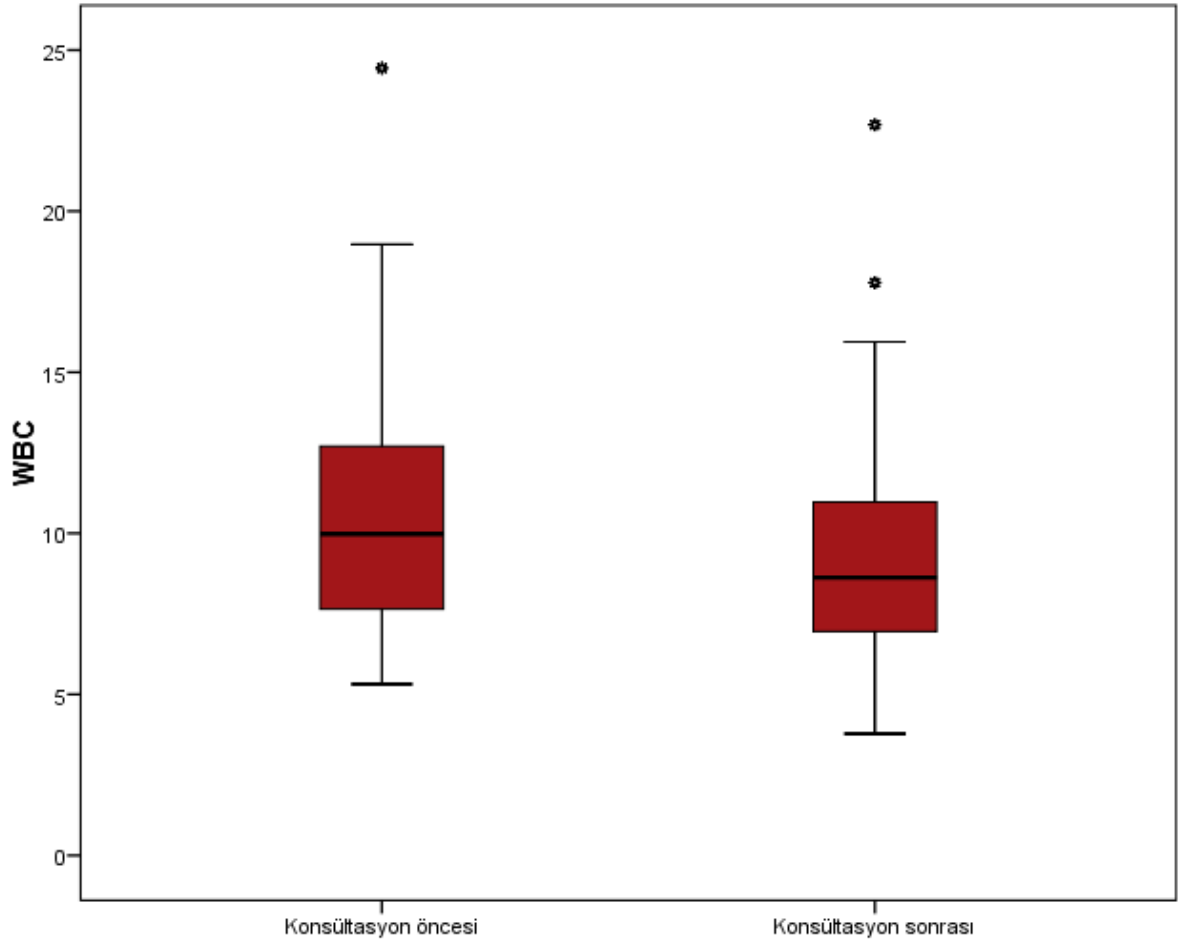
* İlk 2 gün içerisinde istenen konsültasyonlar ‘ Erken Konsültasyon’ daha geç sürede istenen konsültasyonlar ‘Geç Konsültasyon’ olarak gruplandırılmıştır.

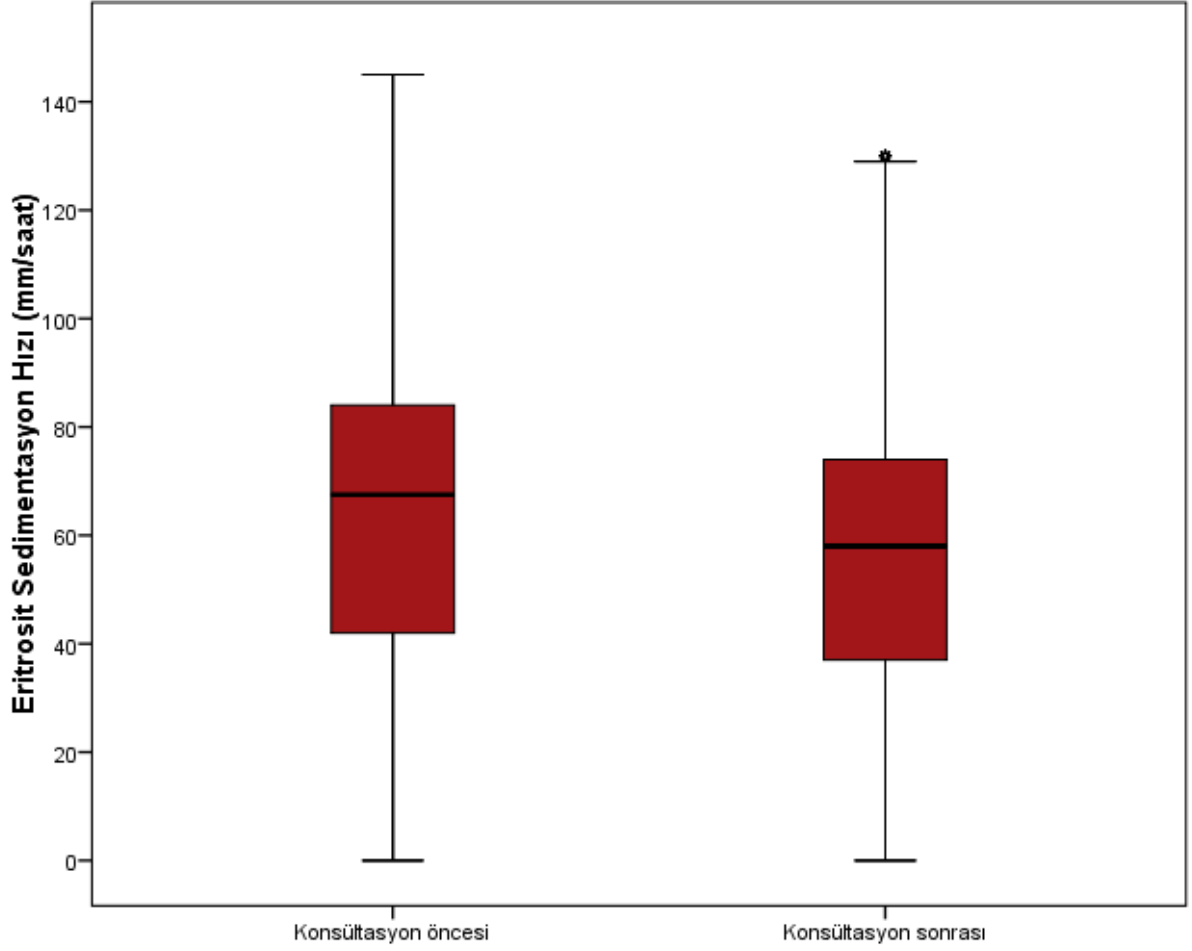
CRP: C reaktif protein

WBC: White Blood Cell

BİR VAKA SUNUMU: MOYAMOYA HASTALIĞI
A CASE PRESENTATION: MOYAMOYA DİSEASE

Mehtap ERDOĞAN

Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı SAKARYA

Keziban KARACAN

Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı SAKARYA

Alper KARACAN

Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Anabilim Dalı SAKARYA

Ayla TEKİN ORHA

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı KOCAELİ

Tuncay ÇOLAK

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı KOCAELİ

Macit SELEKLER

Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Nöroloji Anabilim Dalı KOCAELİ

ÖZET:

Moyamoya hastalığı etiyojisi tam olarak bilinmeyen bir hastalıktır. Arteriae cerebri anterior (ACA) ve media (ACM) ile arteriae carotis interna (ACI) 'lar arasındaki bölümde oklüzyon ya da stenoza bağlı oluşan ve kesin tanının anjiyografik yöntemlerle konulabildiği serebrovasküler bir hastalıktır. Özellikle hafif dereceli stenozu olan ve az sayıda kollateral gelişmiş olgularda tanı için Dijital Subtraksiyon Anjiyografisi (DSA) yapılması gereklidir ve altın standarttır. Nedenleri tam olarak bilinmeyen bu hastalık; genellikle doğumsal ya da tümoral defektlerle birlikte görülmektedir. Dünya üzerindeki yayılımı genellikle sarı ırkta fazla olan bu hastalık özellikle Japonya'daki kadınlarda daha sık görülmektedir. Japonya dışındaki ülkelerde prevalansı oldukça düşüktür. Hastalığın Japonyada ki prevalansının yüksek olması ismini Japonca'dan almasını sağlamıştır. Moyamoya; Japonca kelime karşılığı havada dağılan duman anlamına gelmektedir. Moyamoya'ya adını veren havada dağılan duman görünümündeki damarlar aslında, stenoz sebebiyle kollateral yollar oluşturmak üzere genişleyen ve anjiyografik olarak görünür hale gelen perforan arterlerdir. Moyamoya'da ilk semptomlar rekürren baş ağrısı, epilepsi, akut hemipleji gibi değişik şekillerde ortaya çıkabilir. Klinik tablo çocuklar ve erişkinler arasında farklılık göstermektedir. Çocuklarda iskemi, yetişkinlerde hemoraji erken bulgulardır. Moyamoya hastalığında DSA tanı koymada standart olarak kabul edilmektedir. Moyamoya hastalığının anjiyografik tanı kriterleri Japonya Sağlık Bakanlığına bağlı Circulus Arteriosus Cerebri'nin İlerleyici Obstrüktif Hastalıkları Araştırma Komitesi tarafından belirlenmiştir. Bu komiteye göre arteriae carotis interna'nın son kısmında stenoz veya tıkanma, ve/veya a. cerebri anterior ve/veya a. cerebri media'nın proksimalinde daralma veya tıkanma olması, anormal kollateral damar ağının (moyamoya damarları) gözlenmesi ve bu bulguların çift taraflı olması durumunda anjiyografik olarak moyamoya hastalığının tanısı mümkün olabilmektedir.

Bu yazımızda, yaklaşık iki yıl önce şiddetli baş ağrısı ve kusma şikayetleri ile acil polikliniğine başvuran ve hemoraji alanları tespit edilip konservatif tedavi uygulanarak taburcu edilen 38 yaşındaki kadın hastada iki yıl sonra vücut sol yarımında aniden gelişen hemiparezi, bulantı, kusma ve sol hemiparezi şikayetleri ile acil servise başvuran ve magnetik rezonans angiografi (MRA) görüntülerinde sağ capsula interna crus posterior ve basal çekirdek hemorajisi saptanan 38 yaşındaki kadın hastada teşhis edilen moyamoya hastalığını sunuyoruz.

Anahtar Kelimeler: Anjiyografi, Hemoraji, İnme, Moyamoya, Dijital Subtraksiyon Anjiyografisi (DSA)

ABSTRACT:

The etiology of Moyamoya disease is unknown. It is a cerebrovascular disease which is caused by occlusion or stenosis and can be diagnosed by angiographic methods. Digital Subtraction Angiography (DSA) is the gold standard for diagnosis, especially in cases with mild stenosis and few collateral lesions. The causes of this disease are unknown; it is usually associated with congenital or tumoral defects. This disease is more common in the yellow race, especially woman in Japan. Its prevalence is low in countries other than Japan. The high prevalence of the disease in Japan has given it its name from Japanese. Moyamoya; Meaning of Japanese means smoke dispersing in the air.

The veins in the appearance of smoke scattering in the air giving the name of Moyamoya are, in fact, perforating arteries which are enlarged and angiographically visible to form collateral pathways due to stenosis. The first symptoms in Moyamoya may occur in various forms, including recurrent headache, epilepsy, acute hemiplegia. The clinical picture varies between children and adults. Ischemia in children and early hemorrhage in adults. Angiography is accepted as the gold standard for diagnosis of Moyamoya disease. The criteria for angiographic diagnosis of Moyamoya disease have been determined by the Research Committee for Progressive Obstructive Diseases of Circulus Arteriosus Cerebri of the Ministry of Health of Japan. According to this committee, stenosis or obstruction in the last part of arteriae carotis interna, and / or a. cerebri anterior and / or a. proximal narrowing or obstruction of cerebri media, abnormal collateral vascular network (moyamoya vessels) is observed and these findings are bilateral angiographic diagnosis of moyamoya disease is possible.

In this article, a 38-year-old female patient, who was admitted to the emergency department with complaints of severe headache and vomiting two years ago and whose hemorrhage areas were detected and discharged with conservative treatment, was admitted to the emergency department with sudden onset hemiparesis, nausea, vomiting and left hemiparesis. We present a case of moyamoya disease diagnosed in a 38-year-old female patient presenting with right capsula interna crus posterior and basal core hemorrhage on magnetic resonance angiography (MRA) images.

Keywords: Angiography, Hemorrhage, Hemiparasi, Moyamoya, Digital Subtraction Angiography (DSA).

GİRİŞ:

Moyamoya hastalığı a.carotis interna'ların çift taraflı olarak distal uçlarında ilerleyici darlık ya da oklüzyonu ile karakterize, kronik serebrovasküler bir hastalıktır.(1,2,3)

Ortaya çıkan tıkanmaları dengelemek üzere, oklüzyon bölgesinin distalinden itibaren yavaşça ilerleyen kollateral damarlar gelişir. Revaskularizasyonun bu anormal şekli anjiyografide havada dağılan sigara dumanına benzer bir görüntü oluşturmaktadır. Hastalıkta ismini bu sigara dumanı görüntüsünden alır zira japonca'da moyamoya sigara dumanı anlamına gelmektedir.(4)

MMH de anterior serebral dolaşım etkilenir(5). Bazı tümoral ve genetik hastalıkların eşlik ettiği moyamoya sendromu özellikle kadınlarda sık olmak üzere dünyada en sık Japonyada görülmektedir.(6) Yetişkin tipte daha çok hemorajik bulgular görülürken, çocuk vakalarda iskemik semptomlar ön plandadır.(7,8)

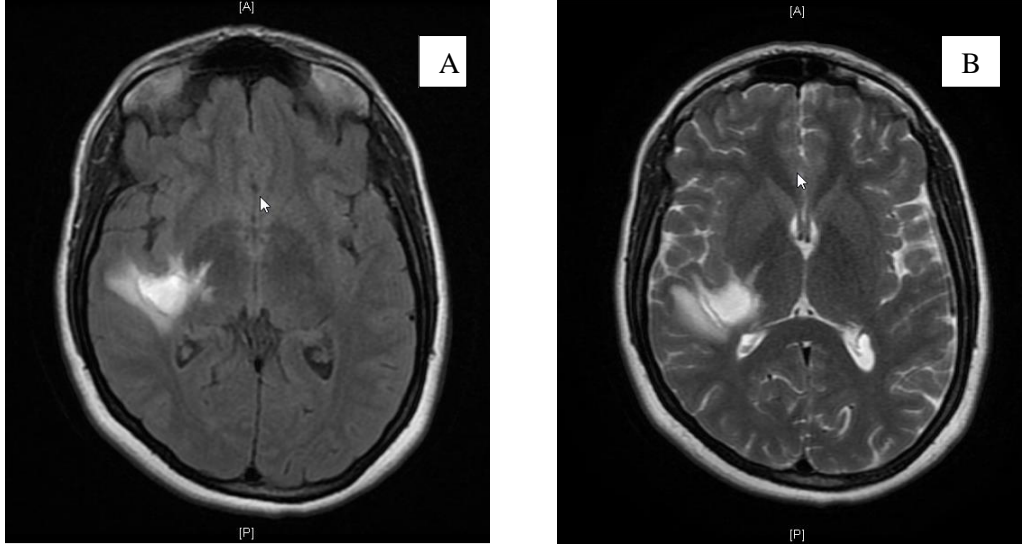
Tanı koymada manyetik rezonans görüntüleme (MRG), manyetik rezonans anjiyografi (MRA) ve diffüzyon serebral anjiyografi (DSA) kullanılmaktadır.(9)

Genellikle beyin alanlarını bilateral olarak tutan bu hastalığın tedavisi akut evrede konservatif kronik evrede ise cerrahidir. Tedavide amaç hemoraji olasılığını en aza indirmek ve iskemik belirtileri önlemektir. Ancak hastalığın etyopatogenezinin net olarak bilinmediği için patolojik progresyonu

durduracak tam bir tedavi şekli henüz mevcut değildir. Tedavi edilmeyen moyamoya hastalarında morbidite %70' ten fazladır.(10)

OLGU SUNUMU:

Yaklaşık iki yıl önce şiddetli baş ağrısı ve kusma şikayetleri ile acil polikliniğine başvuran 38 yaşındaki kadın hastada hemoraji alanları tespit edildi ve konservatif tedavi uygulanıp taburcu edildi. Bu olaydan iki yıl sonra vücut sol yarımında aniden başlayan hemiparezi geliştiği öğrenildi. Çekilen beyin bilgisayarlı tomografi (CT) ve magnetik rezonans angiografi (MRA) sonrasında sağ capsula interna crus posterior ve sağ basal çekirdekler seviyesinde şüpheli kanama alanları saptanan (Şekil 1)

Şekil 1. Magnetik rezonans anjiyografi (MRA) görüntülemesinde A) sağ capsula interna crus posterior ve B) sağ putamen seviyesinde ventrikül içine hemoraji.

hastadan kesin tanı amacı ile digital serebral anjiyografi (DSA) istendi. DSA'da (Şekil 2) bilateral (ICA) pars petrosa belirgin ince kalibrasyonda, sol ICA pars supracavernosa ve arteria carotis externa (ECA) dextra'nın colleteralleri ile arteria communicans anterior ve posterior yoluyla posterior akım izlendi.

Şekil 2: Coronal (C) ve sagittal (D) DSA görüntülerinde anterior ve orta serebral arter tıkanıklıklarına bağlı kollateral vasküler yapılar izlenmektedir.

Sağ ICA pars supracavernosa ve arteria communicans posterior dextra izlenmedi, arteria cerebri media dextra (MCA), arteria communicans anterior yoluyla zayıf olarak izlendi. Moyamoya hastalığı ile uyumlu bilateral ICA pars supraclinoidea'da daralma, MCA'da geç dolun, lentikülostriat arter lokalizasyonunda dumansı görünüm izlendi. Bilateral arteria cerebri anterior izlenmedi. Arteria ophtalmica sinistra ve her iki arteria cerebri posterior ve arteria cerebellaris superiores'lerden arteria orbitofrontalis ve arteria pericallosae'nin dolduğu gözlemlendi.

TARTIŞMA:

Moyamoya hastalığı etiolojisi tam olarak bilinmeyen circulus arteriosus cerebri çevresinde çok sayıda perforan anastomozlar oluşturan histopatolojik olarak suprasellar intrakraniyal arteria carotis interna stenozuna sebep olan, fibroelüler intimal kalınlaşma, düz kas proliferasyonu, artmış elastin birikimi ile oluşan bir hastalıktır (12-13) Tüm dünya üzerinde insidansının %90'ını Japon hastaların oluşturduğu MMH'nın Japonya'daki yıllık prevalansı 3.16 / 100,000 dir.(14) Moyamoya hastalığında tanı koydurucu standart DSA'dır. Anjiyografide; distal ICA 'ların stenozu veya tam tıkanması, arteria cerebri anterior ve media 'ların proksimal kısımlarının silik görülmesi, beynin bazal kısımlarında iyi gelişmiş moyamoya damarlarının görülmesi, kortikal arterlerin kendi aralarında veya kortikal arterlerle leptomeningeal arterler arasındaki kollaterallerin görülmesi gibi bulgular saptanabilir(15). Serebral anjiyografi görüntülemelerinde bilateral a.carotis interna distali ve a.cerebri anterior ve media tutulumu varsa Moyamoya mutlaka ayırıcı tanıda düşünülmelidir.

Moyamoya damarları olarak adlandırılan kollateral vasküler yapılar BT ve MR anjiyografide gösterilemediği için Moyamoya hastalarının görüntülenmesinde mutlaka DSA yapılması gerekmektedir. Bizim olgumuzda literatüre benzer şekilde DSA ile tanı konmuştur.

SONUÇ:

Biz bu olgu sunumu çalışmamızda ülkemizde çok nadir görülmesine rağmen dirençli baş ağrılarında, genç yaşta görülen hemoraji vakalarında , erken yaşta inme tablosu gözlenen hastaları araştırırken konservatif tedaviye ek olarak MMH konusunda dikkatli olunmasına, MMH'nın ülkemizde de karşımıza çıkabileceğine ve konservatif tedavi başladıktan sonra mutlaka hastanın sık kontrollere gelmesi konusunda uyarılmasını hatırlatmak istedik. Serebral anjiyografi görüntülemelerinde bilateral a.carotis interna distali ve a.cerebri anterior ve media tutulumu varsa Moyamoya mutlaka ayırıcı tanıda düşünülmeli ve DSA ile doğrulanmalıdır.

KAYNAKLAR:

1. Kudo T. Spontaneous occlusion of the circle of Willis: a disease apparently confined to Japanese. *Neurology*.1968; 20:485-496.
2. Nishimoto A, Takeuchi S. Abnormal cerebrovascular network related to the internal carotid arteries. *J Neurosurg*.1968; 29:255-260.
3. Benbir G, Bozluolcay M, İnce B: Moya Moya Disease, Morning Glory Disc Anomaly, and Neurosensorial Hearing Loss. *Journal of Neurological Sciences [Turkish]* 22:409-413, 2005.
4. Yamamoto M, Aoyagi M, Tijima S. Increase in elastin gene expression and protein synthesis in arterial smooth muscle cell derived from patients with moyamoya disease. *Stroke* 1998;28:1733-8.
5. Cerrato P, Grasso M, Lentini A, et al: Atherosclerotic adult Moya-Moya disease in a patient with hyperhomocysteinaemia. *Neurol Sci* 28:45-7, 2007.
6. Tripathi T, Tripathi V, Naik RN, et al: Moya Moya Cases Treated with Encephaloduroarteriosynangiosis. *Indian Pediatrics* 44:123-127, 2007.
7. Jeong HC, Kim YJ, Yoon W, et al. Moyamoya syndrome associated with systemic lupus erythematosus. *Lupus* 2008;17(7):679-82.

8. Peltier J, Vinchon M, Soto-Ares G, et al. Disappearance of a middle cerebral artery aneurysm associated with Moyamoya.
9. Kuroda S, Hashimoto N, Yoshimoto T, et al: Radiological findings, clinical course and outcome in asymptomatic moyamoya disease: result of multicenter survey in Japan. *Stroke* 38:1430-5, 2007.
10. Baaj AA, Agazzi S, Sayed ZA, Toledo M, Spetzler RF, van Loveren H: Surgical management of moyamoya disease: A review. *Neurosurg Focus* 26 (4):E7, 2009.
11. Gövsa Gökmen F. *Sistematik Anatomi, İzmir Güven Kitabevi, İzmir, 2017.*
12. Kuroda S, Houkin K. Moyamoya disease: Current concepts and future perspectives. *Lancet Neurol* 2008;1056-66.
13. Suzuki J, Kodowa N. Moyamoya disease. *Stroke* 1983;14: 104-9
14. Burke GM, Burke AM, Sherma AK, et al. Moyamoya disease: A summary. *Neurosurg Focus* 2009;26 (4):11.
15. Kinugasa K, Mandai S, Kamata I, et al. Surgical treatment of moyamoya disease: Operative technique for encephaloduro-arterio-myo-synangiosis, it's follow-up, clinical results and angiograms. *Neurosurgery* 1993;32:527-31.

**900 MHz ELEKTROMANYETİK ALANA MARUZ KALAN SIÇANLARDA BÖBREK
HASARININ IŞIK MİKROSKOPİK DEĞERLENDİRİLMESİ**
*LIGHT MICROSCOPIC EVALUATION OF RENAL DAMAGE IN RATS EXPOSED TO 900 MHz
ELECTROMAGNETIC FIELD*

Miyase ERDOĞAN

Arş. Gör. Dr., Sakarya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye

Elvan ŞAHİN

Prof. Dr., Sakarya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Histoloji ve Embriyoloji Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye

Şadiye AÇIKGÖZ

Uzm. Dr., Cengiz Gökçek Kadın Doğum ve Çocuk Hastalıkları Hastanesi, Gaziantep, Türkiye

Derya GÜZEL ERDOĞAN

Dr. Öğr. Üy., Sakarya Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Fizyoloji Anabilim Dalı, Sakarya, Türkiye

ÖZET:

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte elektromanyetik alan (EMA) oluşturan cep telefonu, tablet, bilgisayar, mikrodalga fırın, buzdolabı, televizyon gibi elektronik cihazların kullanımı artmıştır. Gezegenimizde bu yapay EMA kaynaklarının dışında bir de gezegenin kendi sahip olduğu doğal bir EMA mevcuttur. İşte bu yüzden gezegendeki tüm canlılar hayatın başlangıcından itibaren artan derecelerde EMA'ya maruz kalmaktadır. EMA'nın vücuttaki organ sistemlerini bozarak çeşitli patolojilere neden olduğunu kanıtlayan bilimsel çalışmalar mevcuttur. Bu patolojilere örnek olarak tümör gelişimi, kardiyovasküler ve nöroendokrin bozukluklar, infertilite, gastrointestinal sistem patolojileri ve yanıklar örnek olarak verilebilir. Uluslararası Kanseri Araştırmaları Kuruluşu (The International Agency for Research on Cancer, IARC) düşük doz EMA'yı insanlar için olası kanserojen olarak tanımlamaktadır. Yapılan bilimsel çalışmalarda EMA'nın hücre içinde serbest radikal üretimini artırarak oksidatif strese neden olduğu ve bu oksidatif stresin de DNA hasarını tetikleyerek hücre yapısı ve fonksiyonlarda bozulmaya yol açtığından bahsedilmiştir. EMA'nın ayrıca oksidatif stresin etkisini azaltan ve çeşitli enzim sistemlerinden oluşan antioksidan mekanizmanın işleyişini bozarak vücutta yukarıda bahsedilen patolojilere neden olduğu vurgulanmıştır. Biz de bu çalışmada, kronik olarak 900 MHz EMA'ya maruz bırakılan sıçanlarda böbreğin olası histopatolojik değişikliklerini ışık mikroskopik düzeyde araştırmayı amaçladık. Erişkin 16 adet erkek Wistar albino sıçan rastgele biçimde her grupta 8'er sıçan olacak şekilde kontrol grubu (Grup I) ve EMA grubu (Grup II) olarak ikiye ayrıldı. Grup II sıçanları 30 gün boyunca günde 1 saat 900 MHz EMA'ya maruz bırakıldı. EMA uygulaması için 900 MHz elektromanyetik dalga verici GSM simülatör cihaz kullanıldı. Kontrol grubuna EMA uygulanmadı. Sıçanlar deney sonunda anestezi altında sakrifiye edildikten sonra böbrekleri çıkarılarak ışık mikroskopik değerlendirme için doku takip prosedürü uygulandı. Parafine gömülen böbreklerden alınan 5 mikrometre kalınlığındaki kesitler lam üzerine alındı. Kesitler Masson's trichrome, Hematoksilin ve Eozin (H&E) boyalarıyla boyandı. Işık mikroskopik incelemede, kronik olarak EMA'ya maruz bırakılan sıçanların böbrek kesitlerinde glomerüler hasar, glomerüler kondensasyon (büzüşme), Bowman aralığında genişleme, glomerüler hasara bağlı kistik oluşumlar, proksimal tübüllerde fırçası kenar yapısının bozulması, distal tübül epitelinin dejenerasyonu ve tübüler hasara bağlı sellüler debris alanları, tübüler epitel hücrelerinde vakuolizasyon ve şişme, tübül lümenlerinde birikinti, vasküler dilatasyon ve damar çevresinde mononükleer hücre infiltrasyonu gibi histopatolojik değişiklikler saptandı. Ayrıca böbrek parankiminde yer yer kanama odakları görüldü. Elde edilen bulgular sonucunda, kronik olarak düşük doz EMA'ya maruz kalmanın ciddi böbrek hasarına yol açabileceğini söyleyebiliriz.

Anahtar kelimeler: Elektromanyetik Alan, Böbrek, Işık Mikroskopi, Renal Hasar, Oksidatif Stres

GİRİŞ:

Elektromanyetik alanlar (EMA) birçok doğal ve insan yapımı kaynak tarafından oluşturulmakta ve yeryüzüne yayılmaktadır. 200'den fazla ülkede 3 milyardan fazla insan bilinçli olarak EMA'ya maruz kalırken, binlerce insan baz istasyonları, kablosuz telefonlar ve kablosuz internet kullanımının

artmasından dolayı istemeden ve bilinçsizce EMA'ya maruz kalmaktadır. (Fragopoulou, 2010). EMA dalgaları farklı dalga boylarına ve frekanslara sahiptir. Dalganın bir saniyedeki titreşim sayısına frekans denir ve hertz (Hz) ile ölçülür. Titreşim sırasında dalganın kat ettiği mesafe ise dalga boyu (uzunluğu) olarak bilinir. İki arasında ters orantı bulunur. Farklı frekanslardaki EMA'lar vücutla farklı şekillerde etkileşime girer. (WHO, 2002) En önemli EMA kaynaklarından olan GSM (global system for mobile communication) 850–900 MHz ve 1850–1990 MHz frekanslı dalgaları kullanmaktadır. (Valberg, 2007) EMA, elektrik yüklü partikülleri etkilediğinden dolayı insan vücudunda birçok biyokimyasal olayı etkilemektedir. Biyokimyasal parametrelerin değişmesi EMA'nın insan sağlığı üzerinde olumsuz etki yapabileceğini akıllara getirmiş olup, bilim camiası ve toplumda EMA'ya artmış maruziyetin canlı sağlığını tehlikeye attığı konusunda endişe ve spekülasyonlara neden olmaktadır. (WHO, 2002) Bu endişelerin artması bilim camiasında EMA'nın etkilerini kanıtlamak için yapılan çalışmaların ivme kazanmasına neden olmuştur. Biz de bu çalışmamızda GSM 900 MHz EMA'ya maruziyetin böbrek dokusunda hangi patolojilere neden olduğunu ışık mikroskopik olarak değerlendirmeyi amaçladık.

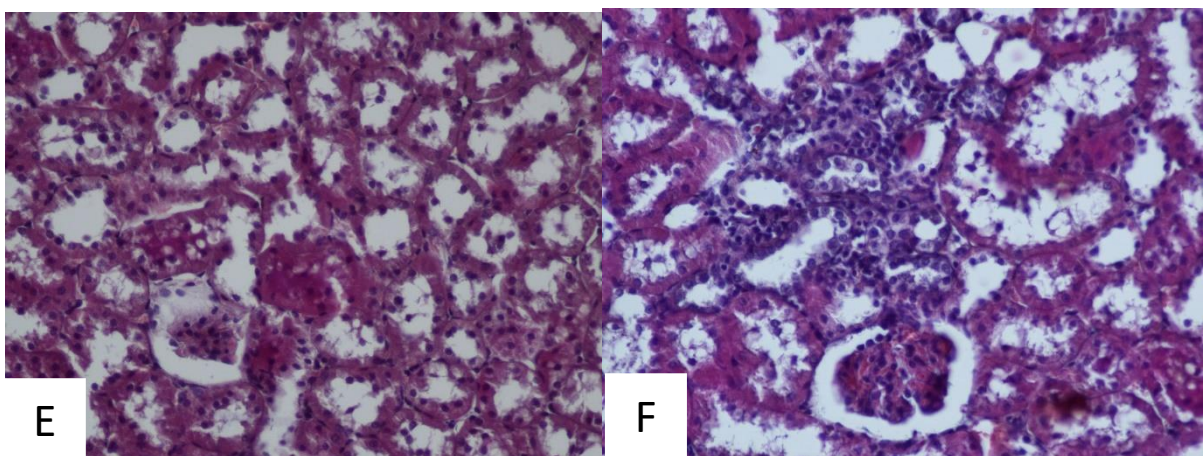
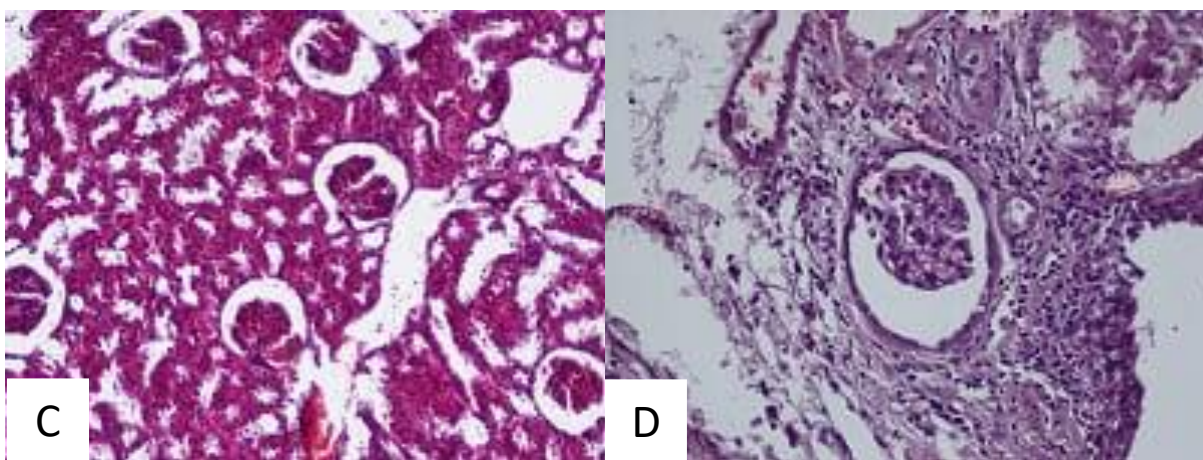
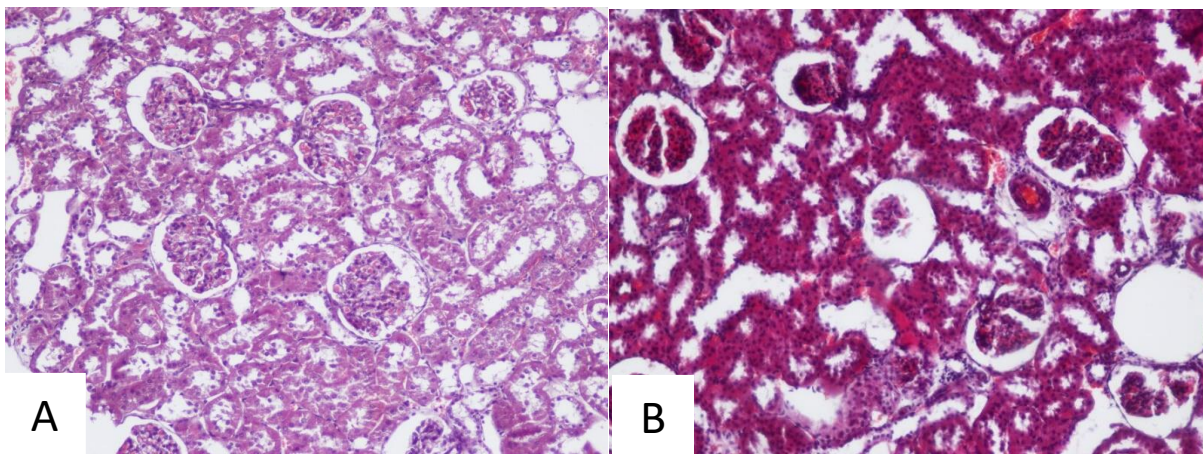
MATERYAL VE METOD:

16 yetişkin, 12 haftalık erkek Wistar Albino sıçanı, Sakarya Üniversitesi Deneysel Uygulama Uygulama ve Araştırma Merkezi'nden alındı. (SÜDETAM, Sakarya, Türkiye) Sakarya Üniversitesi Hayvan Bakım ve Etik Kurulu'ndan deney ve prosedürleri için etik kurul izni alındı. Sıçanlar, kontrollü aydınlatma altında (12 saat ışık / 12 saat karanlık döngüsü) 22 ° C sıcaklıkta odun talaş yataklarıyla donatılmış standart şeffaf polikarbonat kafeslere yerleştirildi. Ratların gıda ve suya ve libituma erişmesine izin verildi. Erişkin 16 adet erkek Wistar albino sıçan rastgele biçimde her grupta 8'er sıçan olacak şekilde kontrol grubu (Grup I) ve EMA grubu (Grup II) olarak ikiye ayrıldı. Grup II sıçanları 30 gün boyunca günde 1 saat 900 MHz EMA'ya maruz bırakıldı. EMA uygulaması için 900 MHz elektromanyetik dalga verici GSM simülatör cihaz (Set Electronic LTD, 900-1800 MHz Microwave Test Transmitter, GHz 2011X, Samsun, Türkiye) kullanıldı. Kontrol grubuna EMA uygulanmadı. Deneyin sonunda, sıçanlar genel anestezi altında 75 mg / kg intraperitoneal ketamin hidroklorür. (Ketasol®% 10 enjekte edilebilir flakon, Interhas A.Ş., Ankara, Türkiye Richter Pharma AG, Wels, Austria izniyle) ve 8 mg / kg ksilazin HCI (Basilazin®% 2 enjekte edilebilir flakon, Bavet İlaç A.Ş., Tuzla / İstanbul, aniMedica GmbH Senden Bösensell, Almanya'nın izniyle) ile sakrifiye edildi. karın boşluğundan çıkarıldı ve histolojik değerlendirme için işlendi. Mikrotomda 4-5 mm kalınlığında kesilen kesitler Hematosilen & Eozin boya ile boyandı. ("H&E", Cat. No. 105174 and 109844, Merck Millipore, Darmstadt, Germany). Hazırlanan preparatlar kamera bağlantısı (Nikon DS-Fi2, Nikon Corporation, Tokyo, Japan) olan ışık mikroskopuyla değerlendirildi. (Nikon Eclipse Ni-U, Nikon Corporation, Tokyo, Japan)

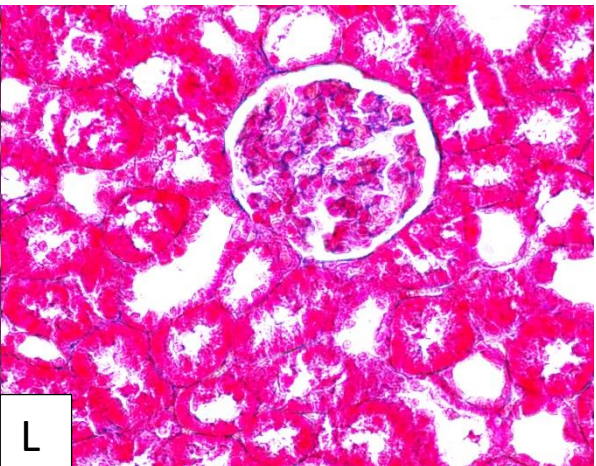
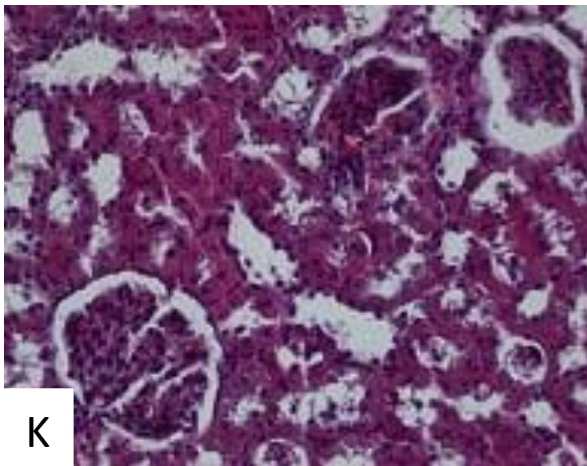
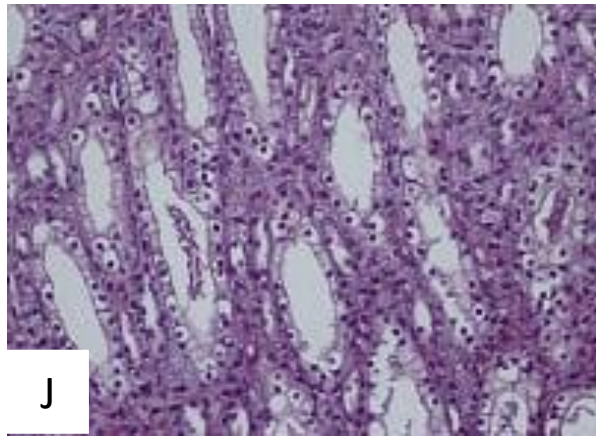
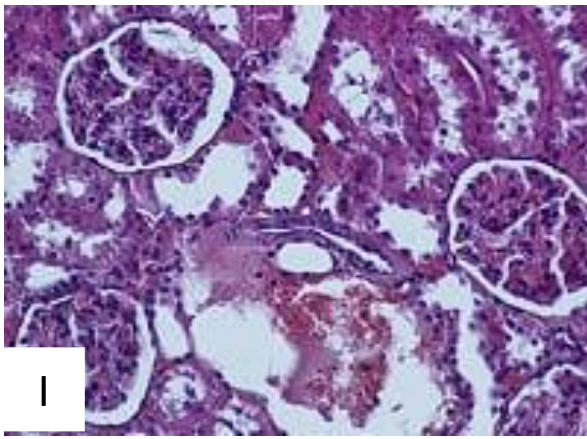
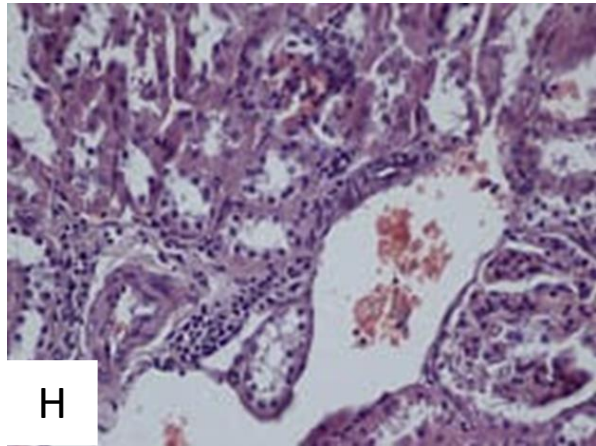
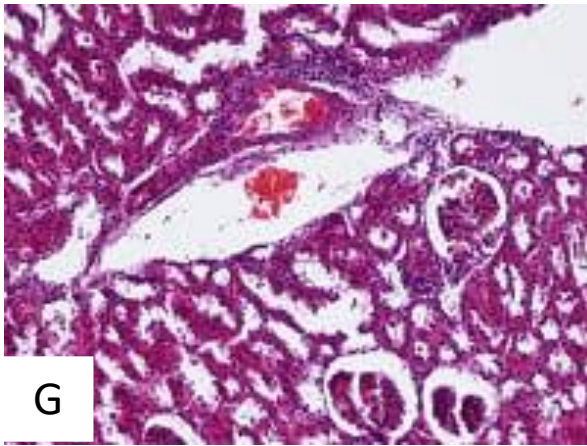
BULGULAR:

Kontrol grubunun ışık mikroskopik incelemesinde normal glomerül ve tübül yapısı gözlemlendi. Bowman kapsülünde ve damarlarda bir patolojiye rastlanmadı. (Şekil 1A) EMA'ya kronik maruz kalan böbrek kesitlerinde ise glomerüller hasar, glomerüller kondensasyon (büzüşme) ve glomerüller hasara bağlı kistik yapılar görülmüştür. (Şekil 1B) Bowman kapsüllerinde ise epiteller yüksek, bowman kapsüllerinde dilatasyon ve kapsül çevresinde bağ doku fazlalığı göze çarpmıştır. (Şekil 1C,D) Tübüllerde ise yaygın tübüler dejenerasyon (Şekil 1E), proksimal tübülde brush border yapısının bozulması ve distal tübül dejenerasyonu gözlemlenmiştir. (Şekil 1F). Bunlara ek olarak damar etrafında mononükleer hücre infiltrasyonu (Şekil 1G,H), damarlarda vazodilatasyon (Şekil 1I), apoptoz belirtilerinden olan hücresel şişme (Şekil 1J) ve vakuolar dejenerasyon (Şekil 1K) görüntülenmiştir. Masson's trickrome boyama ile de fibrozis (Şekil 1L) varlığı kanıtlanmıştır.

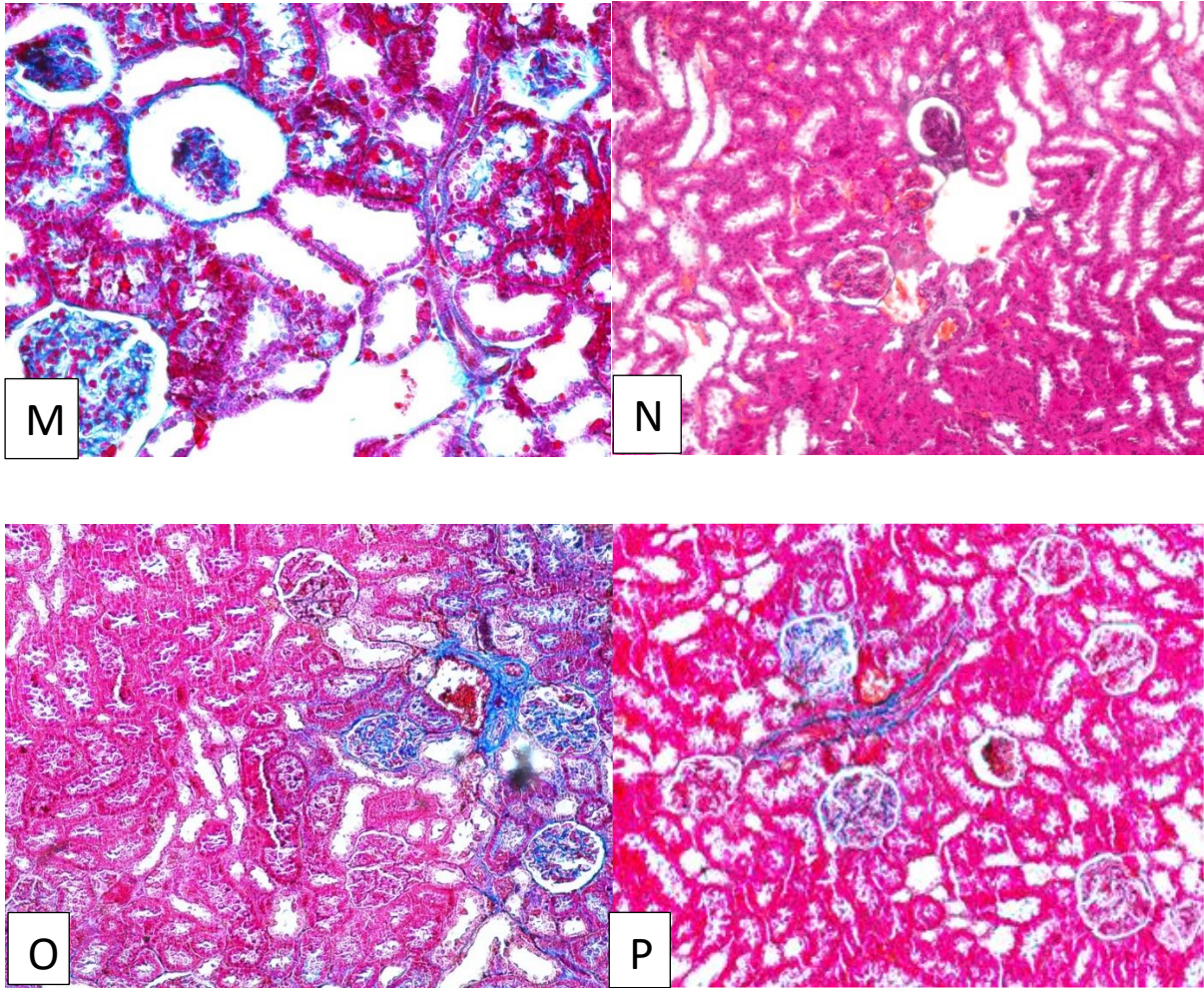

ŞEKİL 1: EMA'ya maruz kalmayan kontrol grubu sıçan böbrek kesiti(A) ve kronik EMA'ya maruz kalan sıçan böbrekleri.(B,C,D,E,F,G,H,I,K,L,M,N,O,P) Kesitlerde glomerüler hasar,glomerüler kondensasyon(büzüşme) ve glomerüler hasara bağlı kistik yapılar (B), bowman kapsül epiteli yüksek, bowman kapsülünde dilatasyon ve kapsül çevresinde bağ doku fazlalığı (C,D), yaygın tübüler dejenerasyon (E), proksimal tübülde brush border yapısının bozulması ve distal tübül dejenerasyonu (F), damar etrafında mononükleer hücre infiltrasyonu (G,H), damarlarda vazodilatasyon (I), hücresel şişme (J) ve vakuolar dejenerasyon (K) , fibrozis (L,M,N,O,P) görüntülenmiştir. **Boyalar:** H&E (A–K), Masson's Trichrome (L).

TARTIŞMA:

EMA'nın canlı üzerindeki zararlı etkiler göstermesinin altında oksidatif stresi artırması vardır.(Bilgici et al., 2013) Oksijen molekülleri biyolojik reaksiyonlar sırasında reaktif oksijen türleri (ROS) olarak bilinen tehlikeli yan ürünlerin açığa çıkmasına neden olur. ROS seviyelerinin hücre içinde artması, hücrenin yapıtaşları olan proteinlere, lipitlere ve DNA'ya zarar verir. Antioksidan savunma sistemi ise serbest radikal oluşumunu kontrol altında tutmak ve biyolojik sistem üzerinde zararlı etkilerini önleyen bir mekanizmadır. Antioksidan savunma sisteminin, serbest radikallerin zararlı etkilerini önleyememesi durumunda oksidatif stres açığa çıkar ve hücreye zarar verir.(Kıvrak et al., 2017) EMA'nın oksidatif stresi arttırdığı ve antioksidan sistem patolojilerine neden olduğu ile ilgili birçok yayın bulunmaktadır. Wang ve arkadaşları yaptıkları çalışmada EMA'nın hücrelerde oksidatif stresi arttırdığını kanıtlamıştır. (Wang et al., 2017). Artan oksidatif stres hücrelerin normal yapısını bozarak patolojilere neden olmaktadır. Çalışmamızda sıçan böbrek dokusunda gösterdiğimiz hücresel dejenerasyonların ve apoptotik değişikliklerin meydana gelmesinde artmış oksidatif stres ve bozulmuş antioksidan sistem mekanizması rol oynuyor olabilir. Türedi ve ark. yaptığı çalışmada erkek sıçanları doğum sonrası 22-59 günler arasında 1 saat boyunca 900 MHz EMA'ya maruz bırakmışlar. Ve çalışma sonucunda oksidatif stresin arttığını ve EMA'nın böbrek ile mesane dokularında patolojilere neden olduğunu

vurgulamışlardır. (Türedi et al.,2017) Başka bir çalışmada ise sıçanlar prenatal 900 MHz EMF'ye maruz bırakılmıştır. Daha sonra böbrekleri histolojik olarak incelenen sıçanlarda toplam böbrek hacminin arttığı, glomerül sayısının ise azaldığı rapor edilmiştir. (Ulubey et al.,2015) 6 saat ve 12 saat boyunca 2100 MHz EMA'ya maruz kalan sıçanlarda ise oksidatif stresin arttığı ve böbreklerde immünohistokimyasal boyamayla apoptozun arttığı gösterilmiş ve maruz kalma uzunluğuna ve dozaja bağlı olarak oksidatif stres aracılı akut böbrek hasarının indüklendiği gösterilmiştir. (Bedir et al., 2018)

SONUÇ:

Kronik olarak 900 MHz EMA'ya maruz kalmak böbrekte histopatolojik değişikliklere ve renal hasara sebep olabilir.

KAYNAKÇA

1. Bedir R, Tumkaya L, Mercantepe T, Yılmaz A. Pathological Findings Observed in the Kidneys of Postnatal Male Rats Exposed to the 2100 MHz Electromagnetic Field. Arch Med Res. 2018 Oct;49(7):432-440.
2. Bilgici B, Akar A, Avcı B, Tuncel OK. Effect of 900 MHz radiofrequency radiation on oxidative stress in rat brain and serum. Electromagn. Biol. Med. 2013;32(1): (2013), 20-29.
3. Fragopoulou AF, Koussoulakos SL, Margaritis LH. Cranial and postcranial skeletal variations induced in mouse embryos by mobile phone radiation. Pathophysiology. 2010;17:169–77.
4. Kıvrak EG, Yurt KK, Kaplan AA, Alkan I, Altun G. Effects of electromagnetic fields exposure on the antioxidant defense system. Journal of Microscopy and Ultrastructure. 2017; 5(4): 167–176.
5. Ulubay M, Yahyazadeh A, Deniz ÖG, Kıvrak EG, Altunkaynak BZ, Erdem G , Kaplan S. Effects of prenatal 900 MHz electromagnetic field exposures on the histology of rat kidney, International Journal of Radiation Biology. 2015;91:1, 35-41.
6. Türedi S, Kerimoğlu G, Mercantepe T, Odacı E. Biochemical and pathological changes in the male rat kidney and bladder following exposure to continuous 900-MHz electromagnetic field on postnatal days 22–59, International Journal of Radiation Biology. 2017; 93:9, 990-999.
7. Valberg PA, van Deventer TE, Repacholi MH. Workgroup report: base stations and wireless networks-radiofrequency (RF) exposures and health consequences. Environ Health Perspect. 2007;115:416–24.
8. Wang H, Zhang X. Magnetic Fields and Reactive Oxygen Species. International Journal of Molecular Sciences. 2017; 18(10): 2175
9. World Health Organization (WHO). Electromagnetic field [Internet]. 2002 [cited 2002 July 3]. Available from: <https://www.who.int/peh-emf/en>

THE EFFECT OF REHABILITATION PROGRAM ON LONG-TERM RESPIRATOR-DEPENDENT PATIENTS

Miao-Yu Chen

Respiratory treatment Department, Chia-Li Chi-Mei Hospital

Buo-Hou Huang

Respiratory treatment Department, Chia-Li Chi-Mei Hospital

Huei-Lin Huang

Respiratory treatment Department, Chia-Li Chi-Mei Hospital

Will Chou

Physical Medicine and Rehabilitation Department, Chia-Li Chi-Mei Hospital

Chen-Chung Ma

Respiratory treatment Department, Chia-Li Chi-Mei Hospital

Department of Healthcare Administration, I-Shou University

ABSTRACT

Objective: The purpose of this study was to evaluate the improvement in prognosis of patients with chronic respiratory failure via rehabilitation program which is undergoing progressive and planned respiratory muscle strength training.

Methods: We collected 22 respiratory failure patients who were under respirator treatment from October 1, 2017 to September 30, 2018 at a local teaching hospital in southern Taiwan. They were assessed by the chest specialty and considered as stable medical condition before rehabilitation programs. And 13 patients in study group and 9 patients in control group. Six weeks daily pulmonary rehabilitation programs include upper limbs' range of motion, chest mobility, and mainly 30 minutes progressive sand-bag on upper abdomen for diaphragmatic resistant exercise with adjusted best pressure support level of respirator to maintain 8 ml/Kg tidal volume. Descriptive statistics, Pearson's Chi-square test and Student's t-test were employed.

Results: The study group has better Glasgow coma scale (10.3 ± 2.2 vs 6.9 ± 1.6 ; $p=0.005$), lower respirator pressure support (14.6 ± 2.2 vs 17.6 ± 2.2 cmH₂O; $p=0.006$) than control group before rehabilitation programs. After 6 weeks' pulmonary programs, the study group has better improvement in respirator pressure support (9.7 ± 1.8 vs 16.2 ± 7.2 cmH₂O; $p = 0.005$), tidal volume change (68.1 ± 66.8 vs -14 ± 94.6 ml; $p = 0.048$) and rapid shallow breathing index change (-47.6 ± 36.7 vs 16.7 ± 37.4 ; $p=0.003$). 5 patients (71.4%) in study group and 2 patients (28.6%) in control group had achieved successful weaning from respirators.

Conclusion: Long-term respirator-dependence patients will improve their respirator pressure support, tidal volume, and rapid shallow breathing index through appropriate lung rehabilitation programs, leading to better weaning rate. To stable medical condition respirator using patients, structural pulmonary rehabilitation is a must to enhance their motor function and life quality.

Key Words: Rehabilitation Program, Respirator-Dependent Patients

THE USE OF MONOSODIUM GLUTAMATE IN FOODS AND ITS POTENTIAL TOXIC EFFECTS ON HUMAN HEALTH

Azim ŞİMŞEK

Isparta University of Applied Sciences, Egirdir Vocational School, Food Processing Department, Isparta, Turkey

ABSTRACT

Monosodium glutamate (MSG) is the sodium salt of L-glutamic acid, which is the non-essential amino acid, and is one of the most commonly used flavour enhancers throughout the world. Although monosodium glutamate is mostly associated with eastern Asian cuisine, it is also extensively used in western cuisine. It is a flavour enhancer commercially produced from starch, sugar, beet, sugarcane or molasses by bacterial fermentation. *Corynebacterium glutamicum* is the most widely used bacterial species for MSG production. Glutamate is also produced in the body and plays an important role in human metabolism. Monosodium glutamate, monopotassium glutamate, calcium diglutamate, monoammonium glutamate and magnesium diglutamate are salt forms of glutamic acid which are categorized by Codex Alimentarius as flavour enhancer. MSG is a food additive giving special flavour to processed foods which provides a taste described as umami in eastern asia. Canned vegetables, canned tuna, soups, chips, sauces, spices and many frozen foods are typical food products containing MSG. The amount of use as flavour enhancer in food products is between 0.1-0.8%. As a result of the safety assessment of the European Food Safety Authority (EFSA), an acceptable daily intake (ADI) is reported as 30 mg/kg body weight. The studies demonstrating the potential toxic effects of MSG have led to concerns about the MSG usage in foods. Obesity, metabolic disturbances, Chinese Restaurant Syndrome (CRS), neurotoxic effects in brain and harmful effects on the reproductive organs are the most discussed health problems linked with MSG intake. Currently, there are ongoing studies evaluating the possible effects of MSG on human health. Although there are different opinions on this subject, there is not enough scientific evidence to prohibit the use of MSG. In this study, information about the use of MSG in foods, its functional properties and potential toxic effects on human health were given, and studies about on this subject were compiled.

Keywords: Monosodium Glutamate, Potential Toxic Effects, Human Health, Food.

INTRODUCTION

Food additives have been extensively used in modern industrial countries for more than a century for the purpose of sweetening, colouring and increasing the shelf life of products (Jinap and Hajeb, 2010). Monosodium glutamate (MSG) is an important food additive widely used in industrially processed foods (Husarova and Ostatnikova, 2013). As a flavour enhancer, MSG enhances the flavour of foods and stimulates the fifth flavour called "umami" in addition to the four basic taste perception known as sweet, sour, salty and bitter (Bera et al., 2017). In many countries, MSG is known as the "China salt". MSG enhances the flavour characteristics of food by increasing salivation which in turn leads to a desire to eat more often and faster. Glutamate, naturally in the form of L-glutamic acid, was first discovered in 1866 by Karl Ritthausen who isolated it from wheat gluten by acid hydrolysis (Jinap and Hajeb, 2010). In 1908, salts of glutamic acid were discovered in Japan from seaweed as a flavour enhancer by Kikunae Ikeda (Henry-Unaeze, 2017; Ninomiya, 2001). Free glutamate is released depending on protein hydrolysis in fermentation, aging, ripening and cooking process (Wijayasekara and Wansapala, 2017). MSG and glutamic acid were obtained with extraction, which was a slower and more costly method in earlier periods. Subsequently, large-scale production of MSG and glutamic acid was successfully conducted by bacterial fermentation (Kazmi et al., 2017). *Corynebacterium*, *Brevibacterium*, *Micrococcus* and *Microbacterium* species are extensively used in MSG production. The most commonly used strains are *Corynebacterium glutamicum* (Yugandhar et al., 2010; Sano, 2009). Molasses, starch, sugarcane and sugar beets hydrolysates are widely used as raw materials for the industrial production of MSG (Henry-Unaeze, 2017; Wijayasekara and Wansapala, 2017). Monosodium glutamate (E621), monopotassium glutamate (E622), calcium diglutamate (E623), monoammonium glutamate (E624) and magnesium diglutamate (E625) are glutamic acid (E620) salts which providing umami flavour

(Khodjaeva et al., 2013). Many savory food products such as soups, cereals, savory snacks, crackers, salad dressings, noodles, sausages, sauces are specific food products containing MSG. The concentration of glutamate in processed foods adds up to 0.1-0.8% of weight (Jinap and Hajeb, 2010). The Food and Drug Administration (FDA) considers the addition of MSG to foods to be “generally recognized as safe” (GRAS). The Joint FAO/WHO Expert Committee on Food Additives (JECFA) stated that no toxicological concerns arise associated with usage of MSG as a flavour enhancer in foods. Thus, MSG has been allocated an "ADI not specified" by the JECFA. EFSA, as distinct from FDA and JECFA, is stated the “ADI level” as 30 mg/kg body weight (Zanfirescu et al., 2019; Henry-Unaeze, 2017; Maluly et al., 2017). In addition, EFSA indicated that consumption high amounts of MSG containing foods may cause adverse effects on human health. Researches exhibiting the MSG toxic effects have led to concerns regarding the use of MSG in foods. MSG has been associated with many health problems such as CRS (Bawaskar et al., 2017), neurotoxic effects on central nervous system (Rogers and Blundell, 1990), sleep-disordered breathing (SDB) (Shi et al., 2013), degenerative effects on the reproductive organs (Eweka and Om’Iniabohs, 2011), adiposis and metabolic disturbances (Insawang et al., 2012), obesity (Bautista et al., 2019), diabetes (Bahadoran et al., 2019), hypertension (Shi et al., 2011) and adverse effects on many organs (Sharma, 2015; Farombi and Onyema, 2006). This review was informed about the use of MSG in foods, its functional properties and potential toxic effects on human health.

MSG AS A FLAVOUR ENHANCER

Glutamic acid and its salts are one of the most widespread amino acids used in foods. Additionally, glutamic acid is a naturally occurring amino acid found in protein-containing foods such as meat, cheese and other dairy products, and vegetables such as tomatoes and mushrooms. Glutamic acid is usually added externally to foods in the form of sodium salt as a flavour enhancer (Appaiah, 2010). MSG is used to improve the natural flavour of meat, poultry, seafoods, snacks, soups and stews. Sweet, salty, sour, and bitter are the four traditional basic tastes, and the commonly accepted fifth taste is umami. Umami taste helps enhance flavour in food products, by providing meaty and savory flavours. The optimum usage amount of MSG to enhance the taste of food is at 0.1–0.8% by weight (Jinap and Hajeb, 2010). In western countries, there is an upward trend in consumption of flavoured convenience food products, and this change in behaviour might cause an increased in MSG intake. Henry-Unaeze (2017) indicated that the daily average MSG consumption in USA and Europe is around 0.6 g, whereas MSG intakes in Asia are 2-3 times higher when compared to those reported in Europe. Intake of glutamate at a maximum of 16 mg/kg body weight is considered safe (Beyreuther et al., 2007). The flavour enhancing properties of MSG have been scientifically investigated by many researchers. Some benefits of using MSG are as follows: (i) its provides umami taste; (ii) it reduces the fat and salt usage without changing the taste; (iii) it accelerates metabolism and increases energy production (Kazmi et al., 2017). Jinab ve Hajeb (2010) reported that the addition of glutamate (0.1-0.8%) reduced the amount of sodium chloride, and thereby it can be reduced the total sodium by 30-40% without affecting palatability. Glutamate also exhibits some functional properties in human body. It increases intestinal serotonin levels, and thus stimulates intestine movement and improves intestine function. MSG have a biphasic effect on appetite by stimulating appetite during ingestion and enhancing satiety (Masic and Yeomans, 2014; Bellisle et al., 1991).

SAFETY AND HEALTH CONCERNS ABOUT MSG

Recent studies examining the metabolic and potential toxic effects of MSG have shown that high levels intake of MSG may be caused CRS, neurotoxic effects, SDB, harmful effects on reproductive organs, obesity, diabetes, hypertension (Zanfirescu et al., 2019; Niaz et al., 2018). CRS, which is characterized by symptoms such as burning, facial pressure, headache, nausea, abdominal pain, diaphoresis, palpitations, and chest pain, is revealed following MSG intake (Taliaferro, 1995). These symptoms may vary between individuals depending on the intake dose. However, the relationship between MSG and CRS has not been scientifically explained (Ghirri and Bignetti, 2012). It was determined that MSG caused apoptosis, necrosis, and disturbances of learning and memory mechanisms. As a result of studies in mice, MSG was found to cause selective neurodegeneration (Rogers and Blundell, 1990). Appaiah (2010) reported that MSG was caused irreversible damage to neurons in the arcuate nucleus and rapid cell necrosis in mice. It has also been suggested that the use of MSG leads to impairments in the learning

and memory mechanisms, and in advancing age it leads to neurodegenerative diseases such as infertility, growth disorder, Alzheimer's, Parkinson's and epilepsy (Bera et al., 2017). However, there are also data showing that extreme use of MSG in neonatal period has harmful effects on nervous system, retina and kidneys (Bautista et al., 2019; Bhattacharya and Ghosh, 2019). There are studies showing that MSG causes obesity as well as neurodegenerative changes. MSG triggers obesity by increasing appetite and insulin secretion, reducing ketogenesis, and suppressing the release of growth hormone in adolescence (Colucci and Grovum, 1993). Scientists also consider that MSG causes lesions in the brain and hereby, it disrupts the function of the leptin hormone which controls appetite mechanism and increases calorie-burning (Bera et al., 2017). Insawang et al. (2012) reported that higher amounts of MSG consumption caused metabolic syndrome and being overweight which was independent of other major determinants such as total energy intake and level of physical activity. Researchers also reported that a person with a daily intake of MSG exceeding 5 g should be considered at risk for metabolic disturbance (Insawang et al., 2012). It has been reported that consumption of MSG in high amounts has increased the risk of diabetes in mice by increasing the glucose levels and reducing the insulin levels (Coleman, 1982). Bahadoran et al. (2019) indicated that neonatal MSG administration was associated with normoglycemic-normoinsulinemic state at young ages and development of obesity and hyperinsulinemia at adult ages. Similarly, Saikrishna et al. (2018) reported that the feeding MSG in combination with high sucrose diet (HSD) in rats significantly increased body weight, and produced hyperglycemia, dyslipidemia and hyperinsulinemia. Chevassus et al. (2002) noted that oral MSG increased insulin levels in healthy individuals depending on concentration. Macho et al. (2000) stated that administration of MSG to rats in early postnatal period caused hyperinsulinemia by over-stimulating the pancreas. In addition, intake of high amount MSG increased the formation of Reactive Oxygen Species (ROS), and therefore caused oxidative stress to some important organs such as the brain, liver and kidney (Farombi and Onyema, 2006). Ahluwalia et al. (1996) indicated that subcutaneously administered MSG at 4 and 8 mg/g body weight to normal adult male mice for 6 days caused a significant increase in erythrocyte glucose content accompanied by increased lipid peroxidation. Pavlovic et al. (2007) intraperitoneally administered MSG to rats at 4 mg/g body weight and concluded that MSG was significantly increased apoptotic rate of thymocytes, together with significant increase of malondialdehyde level and xanthine oxidase activity. Recent studies have shown that MSG intake has harmful effects on reproductive organs. Eweka and Om'Iniabo (2011) concluded that MSG may have dose dependent harmful effects on the oocytes of the ovaries of adult Wistar rats, and thereby MSG may contribute to the causes of female infertility. Dong and Robbins (2015) stated that the consumption of MSG in adults may adversely affect sperm count and serum testosterone concentrations as well as testicular morphology and histology in rats. SDB is characterized by respiratory pattern abnormalities, and is thought to be associated with MSG intake. It is stated that SDB could increase mortality and morbidity such as cardiovascular or pulmonary diseases (VuThiThu et al., 2013). Shi et al. (2013) reported that MSG intake may increase the risk of SDB in Chinese adults with a normal body weight. Hypertension has been also another common concern in public health around the world. Shi et al. (2012) noted that the intake of MSG may have blood pressure increasing effects, especially among woman and those taking hypertension medications over the 5 years.

CONCLUSIONS

Monosodium Glutamate (MSG) is one of the most world's extensively used food additives which enhances the flavour of food and induces urge to eat more food. JECFA stated that no toxicological concerns has been arisen associated with usage of MSG as a flavour enhancer in foods and placed it in the safest category for food additives. FDA and EFSA notified it safe for limited usage and enlist some potential adverse effects connected with increased MSG intake. As a result of numerous animal studies, MSG has been associated with many health problems. However, researchers stated that the method of implementation and usage doses of MSG in animal studies were not comparable with human intake rates. Therefore, more detailed and robust studies are needed to better understand the causes of MSG-related health problems.

REFERENCES

- Ahluwalia, P., Tewari, K., & Choudhary, P. (1996). Studies on the effects of monosodium glutamate (MSG) on oxidative stress in erythrocytes of adult male mice. *Toxicology letters*, 84(3), 161-165.
- Appaiah, K. M. (2010). Monosodium glutamate in foods and its biological effects. In *Ensuring Global Food Safety* (pp. 217-226). Academic Press.
- Bahadoran, Z., Mirmiran, P., & Ghasemi, A. (2019). Monosodium Glutamate (MSG)-Induced Animal Model of Type 2 Diabetes. In *Pre-Clinical Models* (pp. 49-65). Humana Press, New York, NY.
- Bautista, R. J. H., Mahmoud, A. M., Königsberg, M., & Guerrero, N. E. L. D. (2019). Obesity: pathophysiology, monosodium glutamate-induced model and anti-obesity medicinal plants. *Biomedicine & Pharmacotherapy*, 111, 503-516.
- Bawaskar, H. S., Bawaskar, P. H., & Bawaskar, P. H. (2017). Chinese restaurant syndrome. *Indian journal of critical care medicine: peer-reviewed, official publication of Indian Society of Critical Care Medicine*, 21(1), 49.
- Bellisle, F., Monneuse, M. O., Chabert, M., Larue-Achagiotis, C., Lanteaume, M. T., & Louis-Sylvestre, J. (1991). Monosodium glutamate as a palatability enhancer in the European diet. *Physiology & behavior*, 49(5), 869-873.
- Bera, T. K., Kar, S. K., Yadav, P. K., Mukherjee, P., Yadav, S., & Joshi, B. (2019). Effects of monosodium glutamate on human health: a systemic review. *World journal of pharmaceutical sciences*, 5(5), 139-144.
- Beyreuther, K., Biesalski, H. K., Fernstrom, J. D., Grimm, P., Hammes, W. P., Heinemann, U., Kempfski, O., Stehle, P., Steinhart, H. & Walker, R. (2007). Consensus meeting: monosodium glutamate—an update. *European journal of clinical nutrition*, 61(3), 304-313.
- Bhattacharya, T., & Ghosh, S. K. (2019). Effect of neonatal exposure of Monosodium Glutamate in kidney of albino mice—a Histological study. *Nepal Medical College Journal*, 21(2), 134-141.
- Chevassus, H., Renard, E., Bertrand, G., Mourand, I., Puech, R., Molinier, N., Bockaert, J., Petit, P., & Bringer, J. (2002). Effects of oral monosodium (l)-glutamate on insulin secretion and glucose tolerance in healthy volunteers. *British journal of clinical pharmacology*, 53(6), 641-643.
- Coleman, D. L. (1982). Diabetes-obesity syndromes in mice. *Diabetes*, 31(Supplement 1), 1-6.
- Colucci, P. E., & Grovum, W. L. (1993). Factors affecting the voluntary intake of food by sheep 6. The effect of monosodium glutamate on the palatability of straw diets by sham-fed and normal animals. *British journal of nutrition*, 69(1), 37-47.
- Dong, H. V., & Robbins, W. A. (2015). Ingestion of monosodium glutamate (MSG) in adult male rats reduces sperm count, testosterone, and disrupts testicular histology. *Nutrition Bytes*, 19(1), 1-9.
- Eweka, A. O., & Om'Iniabohs, F. A. E. (2011). Histological studies of the effects of monosodium glutamate on the ovaries of adult wistar rats. *Annals of medical and health sciences research*, 1(1), 37-44.
- Farombi, E. O. & Onyema, O. O. (2006). Monosodium Glutamate Induced Oxidative Damage and Genotoxicity in the Rat: Modulatory Role of Vitamin C, Vitamin E and Quercetin; *Human and Experimental Toxicology*, 25(5), 251-259.
- Ghirri, A., & Bignetti, E. (2012). Occurrence and role of umami molecules in foods. *International Journal of Food Sciences and Nutrition*, 63(7), 871-881.
- Henry-Unaeze, H. N. (2017). Update on food safety of monosodium l-glutamate (MSG). *Pathophysiology*, 24(4), 243-249.
- Husarova, V., & Ostatnikova, D. (2013). Monosodium glutamate toxic effects and their implications for human intake: a review. *JMED Research*, 2013, 1-12.
- Insawang, T., Selmi, C., Cha'on, U., Pethlert, S., Yongvanit, P., Areejitranusorn, P., Boonsiri, P., Khampitak, T., Tangrassameeprasert, R., Pinitsoontorn, C., Prasongwattana, V., Gershwin, M.E. & Hammock, B. D. (2012). Monosodium Glutamate (MSG) Intake Is Associated with the Prevalence of Metabolic Syndrome in a Rural Thai Population. *Nutrition & Metabolism*, 9(50), 1-6.
- Jinap, S., & Hajeb, P. (2010). Glutamate. Its applications in food and contribution to health. *Appetite*, 55(1), 1-10.
- Kazmi, Z., Fatima, I., Perveen, S., & Malik, S. S. (2017). Monosodium glutamate: review on clinical reports. *International journal of food properties*, 20(sup2), 1807-1815.

- Khodjaeva, U., Bojnanska, T., Vietoris, V., & Sytar, O. (2013). About food additives as important part of functional food. *Journal of Microbiology, Biotechnology and Food Sciences*. Slovak University of Agriculture, 2(S), 2227.
- Macho, L., Fickova, M., & Zorad, S. (2000). Late effects of postnatal administration of monosodium glutamate on insulin action in adult rats. *Physiological research*, 49, S79-85.
- Maluly, H. D., Arisseto-Bragotto, A. P., & Reyes, F. G. (2017). Monosodium glutamate as a tool to reduce sodium in foodstuffs: technological and safety aspects. *Food science & nutrition*, 5(6), 1039-1048.
- Masic, U., & Yeomans, M. R. (2014). Umami flavor enhances appetite but also increases satiety. *The American journal of clinical nutrition*, 100(2), 532-538.
- Niaz, K., Zaplatic, E., & Spoor, J. (2018). Extensive use of monosodium glutamate: A threat to public health?. *EXCLI journal*, 17, 273.
- Ninomiya, K. (2001). An overview of recent research on MSG: sensory applications and safety: The future of MSG. *Food Australia*, 53(12), 546-549.
- Pavlovic, V., Pavlovic, D., Kocic, G., Sokolovic, D., Jevtovic-Stoimenov, T., Cekic, S., & Velickovic, D. (2007). Effect of monosodium glutamate on oxidative stress and apoptosis in rat thymus. *Molecular and cellular biochemistry*, 303(1-2), 161-166.
- Rogers, P. J. & Blundell, J. E. (1990). Umami and Appetite: Effects of Monosodium Glutamate on Hunger and Food Intake in Human Subjects. *Physiology & Behavior*, 48(6), 801-804.
- Saikrishna, K., Kumari, R., Chaitanya, K., Biswas, S., Nayak, P. G., Mudgal, J., Kishore, A., & Nandakumar, K. (2018). Combined Administration of Monosodium Glutamate and High Sucrose Diet Accelerates the Induction of Type 2 Diabetes, Vascular Dysfunction, and Memory Impairment in Rats. *Journal of Environmental Pathology, Toxicology and Oncology*, 37(1), 63-80.
- Sano, C. (2009). History of glutamate production. *The American journal of clinical nutrition*, 90(3), 728S-732S.
- Sharma, A. (2015). Monosodium glutamate-induced oxidative kidney damage and possible mechanisms: a mini-review. *Journal of biomedical science*, 22(1), 93.
- Shi, Z., Wittert, G.A., Yuan, B., Dai, Y., Gill, T.K., Hu, G., Adams, R., Zuo, H. & Taylor, A.W. (2013). Association between monosodium glutamate intake and sleep-disordered breathing among Chinese adults with normal body weight. *Nutrition*, 29 (3), 508-513.
- Shi, Z., Yuan, B., Taylor, A. W., Dal Grande, E., & Wittert, G. A. (2012). Monosodium glutamate intake increases hemoglobin level over 5 years among Chinese adults. *Amino acids*, 43(3), 1389-1397.
- Shi, Z., Yuan, B., Taylor, A. W., Dai, Y., Pan, X., Gill, T. K. & Wittert, G. A. (2011). Monosodium glutamate is related to a higher increase in blood pressure over 5 years: findings from the Jiangsu Nutrition Study of Chinese adults. *Journal of Hypertension*, 29 (5), 846-853.
- Taliaferro, P. J. (1995). Monosodium glutamate and the Chinese restaurant syndrome: a review of food additive safety. *Journal of Environmental Health*, 57(10), 8-13.
- VuThiThu, H., Wakita, A., Shikanai, S., Iwamoto, T., Wakikawa, N., & Yamamoto, S. (2013). Epidemiological studies of monosodium glutamate and health. *Journal of Nutrition & Food Sciences*, S10, 132-145.
- Wijayasekara, K., & Wansapala, J. (2017). Uses, effects and properties of monosodium glutamate (MSG) on food & nutrition. *International Journal of Food Science and Nutrition*, 2(3), 132-143.
- Yugandhar, N. M., Babu, U. K., Raju, C. A., Raju, K. J., & Reddy, D. S. R. (2010). Optimization of Glutamic Acid Production by *Brevibacterium roseum*. *Research Journal of Microbiology*, 5(11), 1150-1154.
- Zanfirescu, A., Ungurianu, A., Tsatsakis, A. M., Nițulescu, G. M., Kouretas, D., Veskoukis, A., Tsoukalas, D., Engin, A. B., Aschner, M. & Margină, D. (2019). A Review of the Alleged Health Hazards of Monosodium Glutamate. *Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety*, 18, 1111-1134.

CORTEX CEREBRİ'NİN TEMEL FONKSİYONEL ALANLARINA BİR BAKIŞ
A GLANCE OF THE BASIC FUNCTIONAL FIELDS OF CORTEX CEREBRI

Mehtap ERDOĞAN

Arş Gör, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı SAKARYA

Keziban KARACAN

Dr Öğr Üyesi, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Anatomi Anabilim Dalı SAKARYA

Alper KARACAN

Dr Öğr Üyesi, Sakarya Üniversitesi Tıp Fakültesi Radyoloji Anabilim Dalı SAKARYA

ÖZET

Merkezi sinir sisteminin (MSS) yönetiminden sorumlu olan cortex cerebri (serebral korteks); cerebrumun en dış tabakasıdır. Serebral korteks, yoğunlukla hücre gövdelerinden oluşan substantia grisea (gri madde)' dan meydana gelmektedir. Sahip olduğu kıvrımlı yapı ve içindeki hücre gövdeleri sayesinde beyin ağırlığının yarısını oluşturmaktadır. Korteksin yüzey alanı sulci cerebri ile ayrılmıştır ve gyri cerebri ile bu alan arttırılmıştır. Yaklaşık 10 milyar neuron içerdiği düşünülen serebral korteks, hemisferi tıpkı bir kabuk gibi sarar. Kalınlığı gyrus ve sulcus bölgelerinde farklılık göstermektedir. Serebral korteks, merkezi sinir sisteminin diğer bölümlerindeki gri cevher kitlesi gibi sinir hücreleri, sinir lifleri, nöroglia ve kan damarlarından meydana gelir.

Serebral kortekste bulunan sinir hücreleri tipleri ; piramidal hücreler, stellat hücreler, fuziform hücreler, martinotti hücreleri ve cajal'n horizontal hücreleridir. Piramidal hücreler, hücre gövdelerinin şekline göre adlandırılırlar. Çok dallanan dentritlere sahip olan ve bir komşu nöronda sonlanan nispeten kısa bir aksona sahip olan stellat hücreleri şekil bakımından yıldız andırdıkları stellat (yıldız) ismi verilmiştir. Cajal'n horizontal hücreleri korteksin yüzeyine paralel olarak uzanır. Fuziform hücreler esas olarak derin tabakalarda yoğunlaşırken, martinotti hücreleri ise korteksin tüm tabakaları boyunca bulunmaktadır.

Serebral korteks lifleri ; Kortikal yüzeye dik açı yapacak şekilde uzanan ışnsal lifler ile kortikal yüzeye paralel olarak uzanan tanjensiyal liflerdir.

Korteks'in filogenetik bakımdan eski bölümüne allocortex, yeni bölümüne ise neocortex denilir. Neocortex'te tipik olarak hücrelerinin tipi, yoğunluğu ve düzenlenişine göre yüzeye paralel altı tabaka ayırt edilir. Serebral korteksin tüm bölümleri 6 tabakaya sahip değildir. Altı esas tabakaya sahip olan cortex alanları homotipik, altı esas tabakanın hepsinin mevcut olmadığı cortex alanları heterotipik cortex olarak adlandırılmaktadır.

Serebral cortex ; fonksiyonel, vertikal birimler ve sütunlara ayrılmaktadır.İlgili cortexteki her bir sütun tek bir özel duyu fonksiyonuna yardım eder. Her bir fonksiyonel birim kortikal yüzeyden beyaz cevhere uzanan tüm altı tabakayı kapsar.

Yapılan önemli insan klinik ve patolojik çalışmaları ile hayvanlar üzerindeki elektrofizyolojik ve kesip-çıkarma çalışmaları ile serebral korteks alanlarının fonksiyonel olarak özelleştiği gösterilmiştir. Brodmann, Vogts, Von Economo gibi bilimadamları bu fonksiyonel alanların haritasını çıkarmıştır. Fonksiyonel olarak pek faydalı olmayan bu haritalar, topografik amaçlar için faydalıdır. Derlememizde beyin cortex sinir hücreleri, cortex cerebri sinir lifleri, serebral korteks tabakaları, kortikal yapıdaki varyasyonlar hakkında genel bilgiler vurgulanmıştır. Bununla birlikte, kortikal alanlar ve serebral korteksin mekanizmaları hakkında kaynak taraması yararlanmaları ile serebral korteks hakkında detaylı incelemelerimiz sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Serebral Korteks, Nöron, Gyrus, Hemisfer, Neocortex.

ABSTRACT

Cortex cerebri (cerebral cortex) responsible for the management of the central nervous system (CNS); outermost layer of cerebrum. The cerebral cortex consists of the substantia grisea (gray matter), which is mostly composed of cell bodies. With its curved structure and cell bodies, it makes up half the weight of the brain. The cerebral cortex, which is thought to contain about 10 billion neurons, wraps the hemisphere just like a shell. Thickness varies in gyrus and sulcus regions. The cerebral cortex consists of nerve cells, nerve fibers, neuroglia and blood vessels, such as gray matter mass in other parts of the central nervous system.

Types of nerve cells in the cerebral cortex; pyramidal cells, stellate cells, fusiform cells, martinotti cells and cajal'n horizontal cells. Pyramidal cells are named according to the shape of the cell bodies. Stellate cells with highly branching dendrites and a relatively short axon terminating in a neighboring neuron are called stellates in which they resemble a star. Cajal's horizontal cells extend parallel to the surface of the cortex. The fusiform cells concentrate mainly in the deep layers, while the martinotti cells are present throughout the entire layer of the cortex.

Cerebral cortex fibers; Radial fibers extending at right angles to the cortical surface and tangential fibers extending parallel to the cortical surface.

The old part of the cortex is called allocortex and the new part is called neocortex. In Neocortex, six layers parallel to the surface are typically distinguished by the type, density and arrangement of the cells. Not all parts of the cerebral cortex have six layers. Cortex domains having six principal layers are referred to as homotypic, and cortex domains where all six principal layers are absent are termed heterotypic cortex.

Cerebral cortex; Functional, vertical units and columns are divided into. Each column in the respective cortex helps a single special sense function. Each functional unit comprises all six layers extending from the cortical surface to the white ore.

Important human clinical and pathological studies and electrophysiological and excision studies on animals have shown that cerebral cortex areas are functionally specialized. Scientists such as Brodmann, Vogts, Von Economo have mapped these functional areas. These maps, which are not functionally useful, are useful for topographic purposes.

In this review, general information about brain cortex nerve cells, cortex cerebri nerve fibers, cerebral cortex layers and variations in cortical structure are emphasized. In addition to this, we have presented a detailed review of the cerebral cortex and the use of a literature review on the mechanisms of the cortical areas and cerebral cortex.

Key words: Cerebral Cortex, Neuron, Gyrus, Hemispheres, Neocortex.

**DETERMINATION OF FACTORS AFFECTING THE FOOD PURCHASING BEHAVIOURS
OF VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS**

Azim ŞİMŞEK

*Asst. Prof. Dr., Isparta University of Applied Sciences, Egirdir Vocational High School, Food Processing Department,
Isparta, Turkey*

Hüseyin DUMAN

Lecturer, Isparta University of Applied Sciences, Egirdir Vocational High School, Department of Cookery, Isparta, Turkey

Atilla GÖKDEMİR

Lecturer, Isparta University of Applied Sciences, Egirdir Vocational High School, Department of Cookery, Isparta, Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to evaluate the food purchasing behaviours of vocational school students and to determine the factors affected by the purchase of food products. For this purpose, a survey was applied to Egirdir Vocational School students who studying in 2017-2018 academic year at Isparta University of Applied Sciences in Isparta, Turkey. The survey was conducted to 430 students in 7 different programs. 57.2% (246) of participants were female students. 75.3% (324) of the participants have income below 2000 TL (318 €). 93% (400) of the participants allocate a budget of less than 1000 TL (159 €) to purchase food. Participants stated that they were particularly influenced by price (92.3%), quality (98.4%) and freshness (99%) factors in food purchase. 94.7% of the participants stated that they prefer packaged products. More than half of all participants (61.2%) who prefer packaged products believe that they are better quality and healthier. It was determined that 16.7% (72) participants were affected by television and internet advertisement to purchase food. In addition, 14.9% (64) of the participants stated that discount and promotional sales had an impact on food purchasing behaviours. Nearly half of the participants (45.3%) stated that they examined the contents of the label, and almost all of them (90.5%) expressed that they had checked the expiration date of foods. A large proportion of participants stated that they did not pay attention to storage conditions (48.4%), food additives (56.4%) and food security systems (58.1%). As a result, the factors influenced by vocational high school students while purchasing food products were revealed in this study. Furthermore, this study showed that the levels of awareness intended for the factors influencing their food purchasing behaviours of students had limited. It is suggested that trainings should be organized to improve students awareness of food purchasing behaviour.

Keywords: Food Purchase, Behaviour, Factor, Survey.

**ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNİN OKUMA VE ANLAMA BECERİSİNİ GELİŞTİRMEDE
BİR MODEL ÖNERİSİ: BİBLİYOTERAPİ**

*A METHOD EXPERIMENT FOR DEVELOPING READING AND UNDERSTANDING SKILLS OF
SECONDARY SCHOOL STUDENTS: BIBLIOTHERAPY*

Nil Didem ŞİMŞEK

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü

Şiva KOLÇAK

Öğr. Gör. Süleyman Demirel University, Faculty of Education, Department of Turkish Language Teaching, Turkey

ÖZET

Bir uzmanın, öğretmenin ya da eğitim danışmanının bireyi *uygun zamanda uygun kitapla* buluşturmasına “bibliyoterapi” denir. Günümüzde bu yöntem her ne kadar psikoloji bilimiyle ilişkili gibi görünse de terimin ortaya çıktığı Eski Yunan’dan itibaren *kitap okuma ve gelişme* kavramları bir arada kullanılmıştır. Genelde ruh sağlığını dengelemek adına bir alternatif yöntem olarak görülen “bibliyoterapi”, bu çalışmada çok farklı bir işlevi yerine getirmek üzere irdelenmiş ve yaratıcı bibliyoterapiye ağırlık verilmiştir. Edebiyatın psikolojiyle el ele vermesi, bu çalışma için önemli bir eşiktir.

Birey, okuduğu metinler aracılığıyla üst anlama ulaştığında olaylara farklı açılardan bakabilmeyi başarır ve özünde var olan potansiyeli ortaya çıkarabilir. Burada amaç, bireyi olumlu değerlerle donatmaktır. Böyle bir iyileşmeyi Türkçe derslerinde çok amaçlı kullanmak, özellikle okuduğunu anlama konusunda öğrenciye kolaylık sağlar. “Okuma rehberliği” olarak da adlandırılan bu yöntemle öğrenciler, okudukları metinlerde geçen olayları somutlaştırarak çözüme kolay ulaşırlar. Kitap kahramanlarıyla özdeşlik kurma ve bu yolla metinle bütünleşme, sınıf ortamında kolaylıkla uygulanabilir. Bunu bir fırsat eğitimi olarak görüp diğer beceri alanları için de ilham alınabilir. Hatta kütüphaneleri de Türkçe dersleri için birer atölye hâline getirmek, okuma rehberliği açısından alternatif bir yöntem olabilir. Milli Eğitim Bakanlığının öğretmenler için düzenlenen seminer dönemlerinde, Türkçe öğretmenlerinin bu konuya yönelik rehberlik hizmeti almaları faydalı olacaktır.

Bu çalışmanın amacı, okumayı ve yazmayı bibliyoterapi aracılığıyla sevdirmeye yollarını keşfetmektir. Çalışma, betimsel nitelikte bir araştırma olup çalışmada doküman incelemesi yöntemi kullanılmıştır. Ayrıca Türkçe derslerinde uygulanabilecek bibliyoterapi etkinlikleri için bir model önerisi sunulmuş ve etkinlik tasarımı yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Bibliyoterapi, okuma ve yazma becerisi, etkinlik tasarımı

ABSTRACT

It is called bibliotherapy when a specialist, teacher or education counselor meets the individual with the appropriate book at the appropriate time. Today, although this method seems to be related to the science of psychology, the concepts of reading and development have been used together since the ancient Greece, when the term emerged. In this study, bibliotherapy, which is generally seen as an alternative method to balance mental health, has been examined in order to perform a very different function and emphasis has been given to creative bibliotherapy. The fact that literature works hand in hand with psychology is an important threshold for this study.

When the individual reaches the upper meaning through the texts he / she reads, he / she manages to look at the events from different angles and can reveal the essence of the potential he/she possesses. Here, the aim is to equip the individual with positive values. Using such an improvement in Turkish lessons in a multi-purpose way provides convenience for students especially with their reading comprehensions. With this method, also called reading guidance, students can easily reach the solution by concretizing the events in the texts they read. Identifying book heroes and integrating with the text in this way can be easily implemented in the classroom. This can be seen as an opportunity training and

it can provide inspiration for other skills. In fact, making libraries a workshop for Turkish lessons may be an alternative method for reading guidance. During the seminar periods organized by the Ministry of National Education for teachers, it will be beneficial for Turkish teachers to receive guidance on this issue.

The aim of this study is to explore ways to make reading and writing popular through bibliotherapy. The study is a descriptive study and document analysis method has been used in the study. In addition, a model proposal for bibliotherapy activities that can be applied in Turkish lessons has been presented and activity design has been made.

Key words: Bibliotherapy, Reading And Writing Skills, Activity Design.

GİRİŞ

Bibliyoterapinin Tanımı ve Tarihçesi

Bibliyoterapi, okumayı seven öğrencileri edebiyatla bir araya getirerek kendi iç dünyalarını anlama ve irdeleme konusunda uygulanabilecek bir tekniktir (Taşçılar, 2012: 118). “Bibliyoterapi kelime kökü itibariyle içinde "terapi" kelimesini içermesinden ötürü pek çok uzman tarafından sadece tedavi amaçlı, bireysel ya da grup psikolojik danışmanlık seanslarında kullanılabilecek bir teknik olarak görülmektedir. Nitekim günümüzde bu katı bakış açısı yerini biraz daha esnek bir bakış açısına bırakmaktadır” (Taşçılar, 2012: 119). Özellikle yeni yüzyılda okumanın ve okumayla iyileştirmenin ne kadar etkili olduğu görülmüştür. Nitekim Semerci'nin (2018) “Mesnevi ve Bibliyoterapi” isimli yüksek lisans tezi bu açıdan önemlidir. Semerci (2018) bu eserini her ne kadar psikolojik rahatsızlıkları temel alarak yapmış olsa da günümüzde pek çok yazar ve araştırmacı “Mesnevi Okumaları” yaparak bir nevi bibliyoterapi hizmeti vermektedirler.

Bibliyoterapi, Antik Yunan'dan itibaren kullanılmış ve ilgi görmüştür. “Eski Yunan'da kütüphaneler okuma, düşünme, iyi vakit geçirme ve dinlenme yeri olarak tasarlanmıştır. Bunların yanında dünyanın bilinen ilk hastaneleri olan Asklepion'larda da kütüphaneler bulunmaktadır” (Yılmaz, 2014: 169). Hasta bir insanın vaktini geçirdiği hastane ortamında kitapla buluşmasını özel kılan, iyileştirici gücüdür. Kitapla nitelikli mânâda buluşan insan, vaktinin nasıl geçtiğini anlamayacak ve bir süreliğine derdini ya da kederini unutacaktır. Bu fikirden hareketle sadece ruh sağlığı alanında çalışanlar değil, diğer bilim alanlarına mensup kişiler de alanlarında iyileşmenin ve gelişmenin peşine düşmüşler ve *okuma atölyeleri, tartışma platformları, deneyimleri paylaşma* yoluyla bibliyoterapiyi hayatlarına entegre etmeye çalışmışlardır. Bahsi geçen durum bir *bibliyopsikolojik danışma* (Karacan Özdemir, 2016) değildir.

“Kitapların tedavide kullanımı ile ilgili en eski kayıtlardan birisi de ortaçağda görülmektedir. 1272 yılında Kahire'de Al-Mansur Hastanesinde Kuran tıbbi tedavi yöntemi olarak kullanılmıştır” (Yılmaz, 2014: 169). 19. yüzyılın başlarında bibliyoterapi kavramı Benjamin Rush tarafından Amerika'ya yayılmış ve bibliyoterapi kullanımını tavsiye eden ilk Amerikalı olmuştur (Rubin, 1978: 13, Akt: Yılmaz, 2014: 169).

Jami L. Jones (2006, Akt: Bulut, 2010) a göre; “Bibliyoterapi kelimesi kavram olarak ilk kez Amerika Birleşik Devletleri'nde Birlik Mezhebi (Unitarian Church) rahiplerinden Samuel Crother tarafından 1916'da kullanılmış ve sorunları olan insanların bir kitap etrafında toplanmasıyla yapılan bir tedavi olarak tanımlanmıştır”. Bibliyoterapiye yönelik yazılanlara bakıldığında bunun sadece tedavi odaklı bir kavram olmadığı görülmektedir. Çünkü tedavi ve iyileşme birbirinden farklı mefhumlara sahiptir. *Tedavi* kelimesi TDK Sözlüğünde; “Çeşitli yöntemlerle hastalığı iyi etme, iyileştirme, sağaltım, sağaltma, terapi” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEDAV%C4%B0) anlamlarına gelmektedir. Açıklamaya bakıldığında ortada bir hastalık olduğu malumdur.

Ancak *iyileşme* sözcüğünün ilk anlamı TDK Sözlüğünde; “iyi duruma gelmek” (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d9c74c0ae30f1.22084145) şeklindedir.

“1949 yılında Caroline Shrodes, doktora tezinde bibliyoterapinin psikolojik temellerini ortaya koyar:

- 1- Özdeşim kurma: karakterlerle ve olaylarla,
- 2- Yansıtma: kendini başkalarında görmek,
- 3- Katarsis/ arınma: okuyucunun kitaptaki olayları kendi başına geliyormuş gibi düşünerek bu duygulardan arınması, rahatlaması olgusu,
- 4- İçgörü kazanma: aitik hissinin yaratılması, güdülerin duygusal farkındalığı gibi basamaklardan oluşur” (Jones, 2006).

19. yüzyılda Amerika’da halk kütüphaneleri hızla açılmaya başlar ve kütüphane görevlisi bir nevi danışmanlık hizmeti sunarak, okuyucu rehberliğine evrilecek bir süreci başlatır. Sonrasında halka hizmet şeklinde okuma kursları açılır ve kütüphaneler tarafından okuma listeleri oluşturulur. Yetişkin eğitimi şeklinde devam eden bu okuma ritüelleri ve kitap temelli tartışmalar, artık bibliyoterapiyi tek disipline yönelik bir kavram olmaktan çıkarır. Zamanla her alana göre farklı tanımları yapılabilecek bir kavram hâline dönüşür. Ancak dayandığı temel ilke değişmez bir söylemi barındırır: Bilgi ile iyileşme.

“Kitapların, insanları iyileştirici, onlara yardım edici özellikleri vardır. Edebiyat, önümüzde yeni yollar açarak, yaşadığımız olaylara farklı biçimlerde bakmamızı sağlayarak, içimizdeki birçok yarayı iyileştirir” (Öner, 2007: 134). Özellikle ortaokul döneminde gerek ders kitaplarındaki metinler vasıtasıyla gerek öğretmenlerin okuma saatleri için önerdikleri öykü ya da romanlar vasıtasıyla öncelikle kendimize sonrasında çevremize karşı farkındalık kazanırız.

“İnsan okurken, bu dünyada yalnız olmadığını, bazı olayların salt kendi başına gelmediğini görür, anlar. Yeryüzünde var olan herkesin, yaşamında bazı travmalarla, bazı çışkularla, bazı korkularla, birçok sorunla, yüz yüze gelebileceği gerçeğini öğrenir. Bu tür yaşantıların, tüm insanlara özgü olduğunu görmek, bu yaşantılara tank olarak onları paylaşmak; insanı bu sonsuz evren içerisinde, büyük bir boşluk ve yalnızlık duygusundan çekip çıkarabilir, bireye güç ve umut verir” (Öner, 2007: 134). Bu aktarımın ana dili derslerinde okuma becerisiyle birlikte gerçekleşmesi ve bunun düşünce dünyamızı değiştirmesi derse yönelik farkındalık geliştirmesi bakımından önemlidir.

Öner (2007: 136) çalışmasında; “Okul kitapları içerisinde yer alan çoğu okuma parçası, yalnızca dil gelişimini ve okumayı geliştirmeyi amaçlamakla kalmayıp, genç insanların kişiliklerini biçimlendirebilmelerini, daha olumlu değerler kazanabilmelerini ve içinde buldukları çevreye uyumlarını kolaylaştırmayı da sağlamaya yönelik olmuştur” ifadesini kullansa da günümüz ders kitapları bilgi ile iyileşmeyi temel alarak yazılmamaktadır. Türkçe ders kitaplarına alınacak metinler değerlendirilirken bu kıstasa dikkat etmek anlamlı olacaktır.

Bibliyoterapi ve Okuma

Bibliyopsikolojik okuma, sadece çocuk psikolojisinin temele alındığı ve çocuğun peşinen bir problemi olduğu fikrini kabul ederek işe başlamayı gerektirir. Hâlbuki eğitim ve özellikle ana dili eğitimi açısından ve Türkçe derslerinden hareketle bu konuya bakıldığında üzerinde durulmak istenen nokta; *çocuğa görelilik* ilkesidir. Şair Fazıl Hüsnu Dağlarca; çocuğun baktığı yerden bakmak ve gördüğünü görmek yorumunu bunu desteklercesine yapmıştır. Okuma ve anlama çalışmalarında bibliyoterapiden yararlanırken sınıftaki çocukları çok iyi tanımak ve ona göre yöntem belirlemek gerekir. Bir dil uzmanı olarak öğretmenin yapacağı bu belirlemeden sonra okul rehberlik servisindeki psikolojik danışmandan kitap-çocuk eşleştirmesi konusunda yardım alınması profesyonel bir tutum olacaktır.

“Bibliyoterapi sürecinde çocuk kitaplarından yararlanırken yapılabilecek en etkili uygulamalardan biri, okunan kitap hakkında çocukla sohbet etmektir. Bu sohbet esnasında çocuğa “Bu kitabı beğendin mi? Neden?”, “Kitaptaki hangi karakteri kendine daha yakın hissettin?”, “Kitabın kahramanı, yaşadığı sorunların üstesinden nasıl geliyordu?”, “Sen kahramanın yerinde olsaydın öyküdeki zorlukların üstesinden gelebilmek için nasıl davranırdın?”, “Öyküdeki kahramanın yerinde sen olsaydın o olay karşısında neler hissederdin?” gibi sorular sorulması, hem çocuğun içinde bulunduğu ruhsal durumun saptanmasına yardımcı olacak hem de çocuğun kitaptaki karakterlere öykünmesine, onlarla özdeşim kurmasına olanak tanıyarak yaşama dair deneyimler ve duyarlıklar edinmesine katkıda bulunacaktır” (Karagül, 2018: 50). Burada sözü edilen sorular, daha çok çocuğun psikolojik yapısını tespite yöneliktir.

Türkçe derslerinde de okuma kitaplarını incelerken öğretmen tarafından buna çok yakın sorular sorulmaktadır. Tek fark, genel olarak bibliyoterapi; bu sorular vasıtasıyla çocuğun ruhsal yapısını tespit ederken, okuma becerisine yönelik *bibliyoterapik okuma* ise; öğrencinin hem okuma anlama becerisini uygun bir kitapla (çocuğa görelik) tespit etmiş hem de ruhsal alt yapısını çözümlenmeye çalışmış olur.

Bibliyoterapinin Sınıflandırılması

“Liz Brewster (2008) bibliyoterapi sınıflandırmasını kısaca şu şekilde yapmıştır:

Kendi kendine bibliyoterapi (Self-help Bibliotherapy): Depresyon gibi akıl hastalıklarında, reçetesi kurgusal olmayan, tavsiye niteliğindeki kaynaklarla uygulanan bibliyoterapidir.

Yaratıcı bibliyoterapi (Creative Bibliotherapy): Akıl hastalıklarında ya da sağlıklıyken okuyucuya/hastaya roman, hikâye gibi kurgusal kaynakların, biyografilerin tavsiye edilmesi.

Resmi olmayan bibliyoterapi (Informal Bibliotherapy): Daha çok yaratıcı bibliyoterapiyi temel alarak okuma grupları ve kütüphanecilerden tavsiyelerle kaynaklara erişmeyi içerir”. (Brewster, 2008, Akt: Yılmaz, 2014: 175).

2010 yılında Daiva Janaviciene ise farklı bir sınıflama yapmıştır:

“***Klinik bibliyoterapi***, tedaviye ek olarak özellikle tıbbi bir ekip tarafından uygulanan bir iyileştirme yöntemidir.

• ***Rehabilitasyon bibliyoterapi***, zor bir hastalıktan sonra hastaların iyileşme sürecinde içinde buldukları durumu kabullenmeleri, adapte olmaları ve umutsuzluğa kapılmamaları için uygulanan bir yöntemdir

• ***Eğitici bibliyoterapi***, sadece hastalık sahibi ve iyileşmeye çalışan hastalıklar için değil aynı zamanda kişilik gelişimi ve sorunların belirlenmesi veya mümkün olabilecek sorunlardan korunması için uygulanan bibliyoterapidir” (Janaviciene, 2010, Akt: Yılmaz, 2014: 175).

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı; doğru zamanda doğru kitaplarla buluşan öğrencilerin okuma ve anlama becerilerinin nasıl etkilendiğini belirtip, bibliyoterapik okuma modelinin öğrencilerin okuma ve anlama becerisine etkisini belirlemektir. Bu çalışmada kontrol ve deney grupları aracılığıyla bibliyoterapik okumanın etkisi üzerinde durulacaktır. Ayrıca Türkçe derslerinde uygulanabilecek bibliyoterapi etkinlikleri için bir model önerisi sunulmuş ve etkinlik tasarımı yapılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, literatür taramasından çıkan analizler neticesinde bir *bibliyoterapik okuma* modeli önerilecektir. Bibliyoterapi bireylere danışmanlık görevi üstlenmiş bir olgudur (Yılmaz, 2014: 176). Çalışmada önerilen husus ise, Türkçe derslerinde *bibliyoterapik okumanın* danışmanlık rolünü üstlenmesidir.

Araştırmanın Çalışma Grubu

Ortaokul kademesindeki 6. ve 7. Sınıf öğrencilerinden seçilen üç sınıf oluşturacaktır. Üç sınıfın homojen olup olmadığı hakkında testler uygulanacaktır. Bu testlerin ardından iki sınıf kontrol grubu bir sınıf da deney grubu olarak seçilecektir. Deney grubu vasıtasıyla farklılaştırılmış eğitimin etkililiği (katkısı) ölçülecektir.

Araştırmanın Uygulanması

Birinci kontrol grubu kitap seçimi konusunda serbest bırakılacaktır. İstedikleri iki kitap üç hafta boyunca kontrol grubu tarafından okunacaktır. Her bir kitabı bitirdikten sonra gruba, okuma anlama öz yeterlilik ölçeği ve psikolojik iyi oluş ölçeği uygulanacaktır.

İkinci kontrol grubu, araştırmacılar tarafından uygun görölen 2 kitabı bibliyoterapi yöntemi ile okuyacaklardır. Bu çalışmadan önce ikinci kontrol grubuna bibliyoterapi yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Her bir kitabı bitirdikten sonra gruba, okuma anlama öz yeterlilik ölçeği ve psikolojik iyi oluş ölçeği uygulanacaktır.

Deney grubu, araştırmacılar tarafından uygun görölen 2 kitabı bibliyoterapi yöntemi ve araştırmacı ile birlikte etkileşimli olarak okuyacaklardır. Bu çalışmadan önce ikinci kontrol grubuna bibliyoterapi yöntemi hakkında bilgi verilecektir. Araştırmacı tarafından kitap hakkında bilgi verildikten sonra kitap hakkında öğrenci ile sohbet edilecektir. Kitap hakkında çocuğun farkındalığını geliştirecek sorular sorulacaktır. Her bir kitabı bitirdikten sonra gruba, okuma anlama öz yeterlilik ölçeği ve psikolojik iyi oluş ölçeği uygulanacaktır. Okuma ve anlamayı geliştirmek için kitap ile çocuk yalnız bırakılmadan etkileşimli birlikte uygulama yürütülecektir.

Türkçe Derslerinde Bibliyoterapi Kullanımı

Göröldüğü gibi birbirinden çok da farklı olmayan sınıflamalar mevcuttur. Ancak bu çalışmada, genelde ana dili eğitimine özeldense ortaokul Türkçe derslerinde yararlanılmak üzere *farklılaştırılmış bibliyoterapi* yönteminin geliştirilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle araştırmada, literatür taramasından çıkan analizler neticesinde bir *bibliyoterapik okuma* modeli önerilecektir. Bibliyoterapi bireylere danışmanlık görevi üstlenmiş bir olgudur (Yılmaz, 2014: 176). Çalışmada önerilen husus ise, Türkçe derslerinde *bibliyoterapik okumanın* danışmanlık rolünü üstlenmesidir.

Sonuç ve Öneriler

Türkçe derslerinde *bibliyoterapik okumanın* ya da bir başka deyişle doğru kitapla buluşmanın öğrenciye kazandırabileceklerini şu şekilde sıralayabiliriz:

- Öğrencinin okuma becerisine yönelik zayıf olan motivasyonu güçlendirilebilir.
- Kurgusal veya bilgilendirici metnin interaktif bir şekilde öğrenciyle buluşması sağlanabilir.
- Duygu ve düşünceye dayalı edebiyat ile öğrencinin karakteri arasında etkileşim kurulabilir.
- Öğrenci hayal gücünü ve estetik anlayışını ortaya çıkaracak etkinlik programları yapabilir.
- Öğrenci okuma yoluyla ve doğru materyalle kendini iyi hissedebilir.
- Öğrenci bulunduğu doğru kitapla iç görü geliştirebilir, farkındalık kazanabilir.
- Öğrenci elindeki kitabı okumaya başlamak ve okumayı bitirmek konusunda cesaret kazanabilir.
- Öğrenci bilgi ihtiyacı olduğunun farkına varabilir.
- Öğrenci hangi kitaptan neyi, nasıl bulacağını öğrenebilir.
- Öğrenci kitaplardan elde ettiği çıkarımları analiz edebilir ve bunlara anlam yükleyebilir.
- MEB'in belirlediği 100 Temel Eser *bibliyoterapik okuma* yöntemiyle ve *çocuğa görelik* ilkesiyle ayıklanabilir.
- Disiplinlerarası çalışmalar yapılmalı ve MEB seminer dönemlerinde bibliyoterapi konusu eğitimcilerin eğitimi kapsamında işlenebilir.
- MEB her ders yılı başlangıcında okul bölgelerine yakın kütüphanelerle işbirliğine gidebilir.
- Türkçe Öğretmenliği bölümlerine bibliyoterapik okuma dersleri konulabilir.
- Öğrencilere erken yaşta kitap sevgisi aşılacak için Okul Öncesi Öğretmenliği bölümlerinden başlayarak eğitim fakültelerine bibliyoterapi bilinci kazandıracak seçmeli dersler eklenebilir.
- Her ders yılı başında MEB tarafından tüm Türkiye'deki okullarda okutulmak üzere "iyi gelecek kitaplar listesi" (çocuğa görelik) merkezî olarak dağıtılabilir.
- Okul kütüphaneleri albenisi olan mekânlara dönüştürülebilir.

KAYNAKÇA

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=TEDAV%C4%B0

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5d9c74c0ae30f1.22084145).

Bulut, S. (2010). Biblioterapi Yönteminin Okullarda Psikolojik Danışmanlar Ve Öğretmenler Tarafından Kullanılması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(34), 17-31.

Jones, J. L. (2006). A closer look at bibliotherapy. *Young Adult Library Services*, 5(1), 24-27.

Karacan Özdemir, N. (2016). Deneysel bir çalışma: Bibliyopsikolojik danışmaya dayalı özgüven geliştirme programının 6. Sınıf öğrencilerinin özgüven düzeyine etkisi. *İlköğretim Online*, 15(1), 136-147.

Karagül, S. (2018). Çocuk Edebiyatı ve Bibliyoterapi. *Çocuk Ve Medeniyet Dergisi*, 3(6), 43-55.

Öner, U. (2007). Bibliyoterapi. *Cankaya University Journal of Arts and Sciences*, 1(7), 133-150.

Semerci, Ü. (2018). Mesnevi ve Bibliyoterapi. Yüksek Lisans Tezi, Hitit Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Çorum.

Leana-Tascılar, M. Z. (2012). Üstün Zekâlı ve Yetenekli Öğrencilerin de Bulunduğu Sınıflarda Bibliyoterapi Kullanımı: Model Önerisi/The Use of Bibliotherapy in Classrooms for Gifted Students: A Bibliotherapy Model. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 2(2), 118-136.

Yılmaz, M. (2014). Bilgi ile iyileşme: Bibliyoterapi. *Türk Kütüphaneciliği*, 28(2), 169-181.

WATTS STROGATS AĞ MODELİ VE SAĞLAMLIĞI

Volkan ALTUNTAŞ

Fen Bilimleri Enstitüsü, Yalova Üniversitesi, Yalova, TÜRKİYE

Murat GÖK

Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, Mühendislik Fakültesi, Yalova, TÜRKİYE

ÖZET

Biyolojik ağlar ile ilgili son zamanlarda yapılan çalışmalar, ağ düğümleri ve/veya kenarlarının rastgele veya seçimli silinmesine karşı bu ağların dayanıklı olduğunu göstermektedir. Ağın bozulması karşısında performansı sürdürme kabiliyeti, canlı sistemlerin uzun süredir kabul gören anahtar bir özelliğidir. Bununla birlikte, bu sağlamlığın moleküler ve hücresel temeli henüz anlaşılmaya başlamıştır. Sağlamlık hücresel karmaşıklığın anlaşılması, tasarım ilkelerinin aydınlatılması ve deney ile teori arasında daha yakın etkileşimin teşvik edilmesi için bir anahtardır. Biyolojik ağların sahip olduğu özelliklerin simüle edilmesi için kullanılan sentetik ağlar çeşitli ağ oluşturma algoritmaları ile üretilebilmektedir. Kullanılan ağ üretim yöntemine göre oluşan ağların özellikleri farklılık göstermektedir. Ağların sahip oldukları farklı özellikler ve oluşturulma yöntemleri mutasyonlara karşı dirençlerini etkileyen parametrelerdir. Bu çalışmada Watts Strogats ağ oluşturma modeli ile üretilen farklı özelliklerde ağların mutasyonlara karşı gösterdiği sağlamlık incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre Watts Strogats ağ modeli ile üretilen sentetik ağlar ağ üretim parametrelerinden bağımsız olarak mutasyonlara karşı yüksek dirence sahiptir. Ağ üretim parametrelerinde yapılan radikal değişikliklere rağmen Watts Strogats ağlar mutasyonlara karşı sağlamlığını kaybetmemektedir.

Anahtar Kelimeler: Biyolojik Ağlar; Ağ Modelleri; Watts Strogats; Ağ Mutasyonları

ABSTRACT

Recent studies of biological networks have shown that these networks are resistant to random or selective deletion of network nodes and / or edges. The ability to maintain performance in the face of network disruption is a key feature of live systems that has long been recognized. However, the molecular and cellular basis of this robustness has yet to be understood. Robustness is the key to understanding cellular complexity, clarifying design principles, and promoting closer interaction between experiment and theory. Synthetic networks used to simulate the properties of biological networks can be generated by a variety of networking algorithms. According to the network production method used, the characteristics of the formed networks vary. The different properties of the networks and the methods of their formation are the parameters that affect their resistance to mutations. In this study, the robustness of different properties produced by Watts Strogats networking model against mutations was investigated. According to the results, synthetic networks produced with Watts Strogats network model have high resistance to mutations independent of network production parameters. Despite radical changes in network production parameters, Watts Strogats networks remain stable to mutations.

Key Words: Biological Networks; Network Models; Watts Strogats; Network Mutations

FİZYOLOJİYE DAYALI PİYANO ÖĞRETİMİ: “LE TOUCHER ENSEIGNEMENT DU PIANO BASE SUR LA PHISIOLOGIE” METODUNUN İNCELENMESİ
PHYSIOLOGY BASED PIANO TEACHING: ANALYSIS OF THE METHOD “LE TOUCHER ENSEIGNEMENT DU PIANO BASE SUR LA PHISIOLOGIE”

Burcu KALKANOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Trabzon Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Müzikoloji Bölümü

ÖZET

Marie Jaëll, 1846-1925 yılları arasında yaşamış Fransız piyanist, besteci ve pedagoğdur. Jaëll, Franz Liszt'in piyano sanatından etkilenmesiyle birlikte yanında çalışmaya başlamış ve gözlemleri sonucu piyano çalımına yönelik el teknikleri üzerine bilimsel çalışmalar yapmıştır. Bu yeni yaklaşımıyla sistematik piyano yöntemleri ile geleneksel yöntemleri değiştirmeyi hedeflemiştir. Jaëll, fizyolojiye dayalı piyano çalımı üzerine yaptığı araştırmalarını fizyolog Dr. Charles Fere ile birlikte sürdürmüştür. Müziğin zihin ve beden arasındaki bağlantıyı ne şekilde etkilediği üzerine çalışmışlardır. Yapılan deneysel süreçte el eğitimi tüm çalışmaların temelini oluşturmaktadır. “Jaëll Yöntemi” olarak da bilinen piyano öğretim yöntemine yönelik bilincin ve zihinsel çalışmanın gelişimine dayandırılan bu araştırmalar, Jaëll'in yazmış olduğu bir çok kitapta ayrıntılı bir şekilde açıklanmaktadır.

Bu araştırmada, piyano tekniğine dayalı olarak geliştirilmiş bilimsel niteliklere sahip “Le Toucher Enseignement du piano Base sur la Physiologie” metodunun incelenmesi amaçlanmıştır. Metod incelemesi bakımından nitel araştırma yöntemi olan bu çalışmanın modeli belgesel tarama olarak belirlenmiştir. Araştırma ile ilgili veriler ilgili başlıklar altında açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Marie Jaëll, Piyano, Piyano Tekniği, Le Toucher, Enseignement du piano base sur la physiologie.

ABSTRACT

Marie Jaëll is a French pianist, composer and pedagogue who lived between 1846-1925. Jaëll began to work with Franz Liszt, influenced by piano art, and as a result of her observations, she made scientific studies on hand techniques for playing the piano. With this new approach, she aimed to replace the traditional methods with systematic methods. Jaëll continued her physiology based piano playing research with physician Dr. Charles Fere. They studied how music influences the connection between mind and body. In the experimental process hand training forms the basis of all studies. Based on the development of consciousness and mental work for the piano teaching method also known as the ‘Jaëll Method’ is described in detail in many of Jaëll’s book.

In this study, it is aimed to examine the “Le Toucher Enseignement du Piano Base sur la Physiologie” method which is developed based on piano technique. The model of this study which is a qualitative research method in terms of method analysis was determined as documentary screening. The data related to the research is explained under the related headings.

Keywords: Marie Jaëll, Piano, Piano Technique, Le Toucher, Enseignement du piano base sur la physiologie.

EDWIN E. GORDON'UN 0-6 YAŞ MÜZİK ÖĞRENİMİ MODELİNE İLİŞKİN UZMAN GÖRÜŞLERİ

EXPERT OPINIONS ON EDWIN E. GORDON'S 0-6 YEARS OLD MUSIC LEARNING MODEL

Senim ÇENBERCİ

Doktora Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

Enver TUFAN

Prof. Öğretim Üyesi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Müzik Eğitimi Anabilim Dalı

ÖZET

İnsan-müzik ilişkisi anne karnında başlamaktadır. Doğum sonrasında ise, çevre yoluyla bu ilişki gelişmekte ve zenginleşmektedir. İnsan yaşamında öğrenmenin en yüksek olduğu ilk yıllar, gelecekteki öğrenmelere alt yapı oluşturmaktadır; bu bağlamda erken yaşlarda başlayan müzik eğitiminin, müzikal algı ve becerilerin gelişimine önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Bu düşünceyle yola çıkan müzik eğitimcileri, erken yaşlardan itibaren başlayan çeşitli özel müzik eğitimi yöntemleri geliştirmişlerdir. Amerikalı müzik eğitimcisi ve araştırmacı Edwin. E. Gordon'un geliştirdiği "Müziğe Eğitim Teorisi" de dünya çapında en bilinen ve kullanılan beş büyük müzik eğitimi yaklaşımı arasında gösterilmektedir. Doğum ile birlikte başlayan olmasıyla diğer yaklaşımlardan ayrılan Müziğe Eğitim Teorisi, öğrenmenin en yüksek olduğu bebeklik döneminde ana dilin algılandığı yolla müziğin de algılanabileceği temeli üzerine kurulmuştur.

Bu çalışmanın amacı Müziğe Eğitim Teorisi'nin 0-6 yaş grubunu kapsayan erken müzik öğrenimi modeline ilişkin uzman görüşlerini ortaya koymaktır. Bu amaç doğrultusunda araştırmacılar tarafından hazırlanan "yarı yapılandırılmış görüşme formu" Türkiye, İtalya ve İsviçre'deki M.E.T. öğretmenlerine uygulanmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Farklı uzmanların görüşleri doğrultusunda M.E.T. 0-6 yaş grubu derslerinin çocukların müzikal gelişimlerine katkısı, derslerin müzikal yararları haricinde çocuklar üzerindeki etkileri, grup ile ders yapmanın faydaları ve ders esnasında farklı yaş grupları ile karşılaşılan sorunlar ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Müziğe Eğitim Teorisi, Edwin E. Gordon, Müzik Eğitimi Yaklaşımları.

ABSTRACT

The human-music relationship begins in the womb. After birth, this relationship develops and enriches through the environment. The earliest years of learning in human life constitute the basis for future learning; In this context, it can be said that music education, which started at an early age, contributed significantly to the development of musical perceptions and skills. Based on this opinion, music educators have developed a variety of special music education methods starting from an early age. Music Learning Theory, developed by an American music educator and researcher Edwin E. Gordon, is among the five best known and used music education approaches worldwide. Music Learning Theory, differs from other music education approaches because of starting with birth and is founded on the basis that music can be perceived in the way that the mother tongue is perceived during infancy.

The aim of this study is to present the views of the experts about Music Learning Theory early music learning model of 0-6 age group. For this purpose, "semi-structured interview form" which prepared by the researchers was applied to the Music Learning Theory instructors in Turkey, Italy and Switzerland. The data obtained were analyzed by content analysis. According to the opinions of different experts, the contribution of the Music Learning Theory 0-6 age group lessons to the musical development of children, the effects of the lessons on the children except for the musical benefits, the benefits of doing group lessons and the problems encountered with different ages during the lesson were revealed.

Keywords: Music Learning Theory, Edwin E. Gordon, Music Education Approaches.

TECHNOLOGICAL COST EFFICIENCY ANALYSIS AND RESPECT OF ENVIRONMENTAL STANDARDS: THE CASE OF THE ALGERIAN CEMENT SECTOR

Ahmed Smahi

Professor in Economics, University of Tlemcen, Algeria

ABSTRACT

Environmental threats, social requirements, require that all industrial enterprises in Algeria should develop a green behavior which will increase its value in the long-term. Thus, the respect of the environment is becoming a major challenge in the sense that production without particular precautions may train major ecological and economic problems. The purpose of this paper is to show the importance of clean technology in reducing environmental impacts, and realizing economic profits, while providing the company with the means to develop in the context of sustainable development.

In order to address this issue, we have applied the method of Cost - Effectiveness Analysis (CEA) in cement companies in West Algeria. This choice is justified by the importance of this sector of activity and these industrial enterprises in the Algerian economy. This analysis provides an evaluation of the economic efficiency for both clean and polluting technologies, and determines the lowest economic cost to meet environmental standards.

JEL Classification: O33, O14, Q52, Q57, Q01

Keywords: Cost- Effectiveness Analysis, Algerian Industrial Enterprises, Clean Technology, Economic Costs, Environmental Standards.

OPTICAL ABSORPTION AND X-RAY DIFFRACTION RESULTS OF ZnO GROWN BY SPIN COATING METHOD

Betül DİYARBAKIR

Researcher, Atatürk University, Faculty of Science, Department of Physics, Erzurum, TURKEY

Seydi DOĞAN

Professor, Balıkesir University, Faculty of Engineering, Department of Electrical and Electronics Engineering, Balıkesir, TURKEY

ABSTRACT

The aim of this work is to investigate the optical and structural properties of undoped and Nickel (Ni) doped ZnO thin films grown by sol-gel spin coating method which is recently been accepted for the growth of ZnO thin films because of its low cost process. It has been focused on structural and optical properties of ZnO thin films in detail. X-ray diffraction, optical absorption and transmittance measurements have been employed to observe the effect of doping with different values of Ni molarity. The grown ZnO thin films exhibit a higher degree of preference along the c-axis perpendicular to the substrate surface. The dominant peak has been observed as the (002) reflection for all samples. The optical band gap values have been calculated from the dependencies (α^2 vs. $(h\nu)$) by extrapolation of the straight lines to $\alpha^2 = 0$ and found to be 3.282 eV and 3.263 eV for undoped 0.75% Ni doped ZnO thin films, respectively. Transmittance results showed that the optical transmittance values in the visible region were about 75% and decreased slowly with increasing of doping concentration.

Keywords: Sol-gel growth, ZnO Thin Film, Optical And Structural Properties

**INVESTIGATION OF FLOW CHARACTERISTICS FOR SQUARE GROOVED SHAPE
CYLINDER AT DIFFERENT HEIGHT IN SHALLOW WATER**

Meltem ÇALIŞKAN

*Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Faculty of Engineering,
Department of Mechanical Engineering, Adana, Turkey*

Atakan TANTEKIN

*Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Faculty of Engineering,
Department of Mechanical Engineering, Adana, Turkey*

Naime Filiz ÖZDİL

*Adana Alparslan Turkes Science and Technology University, Faculty of Engineering,
Department of Mechanical Engineering, Adana, Turkey*

Hüseyin AKILLI

Cukurova University, Faculty of Engineering, Department of Mechanical Engineering, Adana, Turkey

ABSTRACT

This study has been performed in closed water channel in Fluid Mechanics Laboratory at Cukurova University Department of Mechanical Engineering. The channel length, width and height are 8000, 1000 and 750 mm, respectively. The speed of the water in the channel has been adjusted by a pump operating at different speeds with the help of a speed control unit. Also, dye visulation technique has been used during the experiment. Aim of this study is investigation of the flow characteristic around square grooved cylinder horizontal positioned in shallow water. Two different cylinders have been selected to compare and interpret the effect on the flow with different objects. One of these cylinders is that the dimension ratio of the groove (width/depth) is 1, which has square shape. Throughout the experiment, Reynolds number, Froude number and water height have been selected as 5000, 0.27 and 90 mm, respectively. Also, the cylinders are 30 mm length hand made of polyoxymethylene. The cylinders have been positioned with the degree of $\alpha = 0^\circ$ which is direction of perpendicular of the fluid. In order to observe the effect of height on the flow structure, cylinder level has been changed. For this aim, cylinders have been positioned from upward of the fluid to the bottom at $h_D = 30$ mm, 15 mm 0 mm, respectively. When flow characteristic is compared between bare cylinder and square grooved cylinders, it has been observed that the fluid is smoother at bare cylinder than grooved cylinder. Furthermore, most stable flow occurrence has been observed at $h_D = 15$ mm for bare cylinder among all cylinders for all heights.

Key Words: Shallow Water, Flow Structure Around The Cylinder, Dye Experiment, Square Shape Grooved Cylinder.

INTRODUCTION

When the natural life is observed, it is seen that the objects in the flow are affected by the forces formed in the flow. Also, this flow created non-permanent loads both on the body and behind the body, and these loads and vibrations cause fatigue in the body. In addition, these vortices affected the environmental factors, especially in shallow water applications, resulting in erosion in streams and rivers, and transport of particles and pollution at the bottom. In order to prevent the problems, caused by the vortex structure formed behind an object placed in the flow, it was necessary to control the non-permanent flow structure and to reduce the turbulence intensity in the region behind the body. In general, control methods in the flow around an object were divided into two as active and passive control. Active control was the method of control from outside to the system. In passive control, there was no external energy supply to change the flow structure. For this reason, a lot of research is done in the literature. Flow control of one on orbicular cylinder surface was demonstrated in the study of Şahin and Canpolat [1]. Square shaped guttered cylinder was length 5 mm depth and 5 mm width with cylinder diameter of 50 mm. Flow was examined as a function of angular position from 0° to 150° . The results showed that 80° critical points were accepted because the flow separation was controlled between $0^\circ \leq \theta < 80^\circ$ and moved upwards after 80° . Yamagishi and Oki [2] performed a study related to flow characteristic around the circular cylinder. They evaluated the drag coefficient, pressure distribution, velocity distribution and turbulent distribution for various groove shapes. The result showed that drag coefficient of the smooth

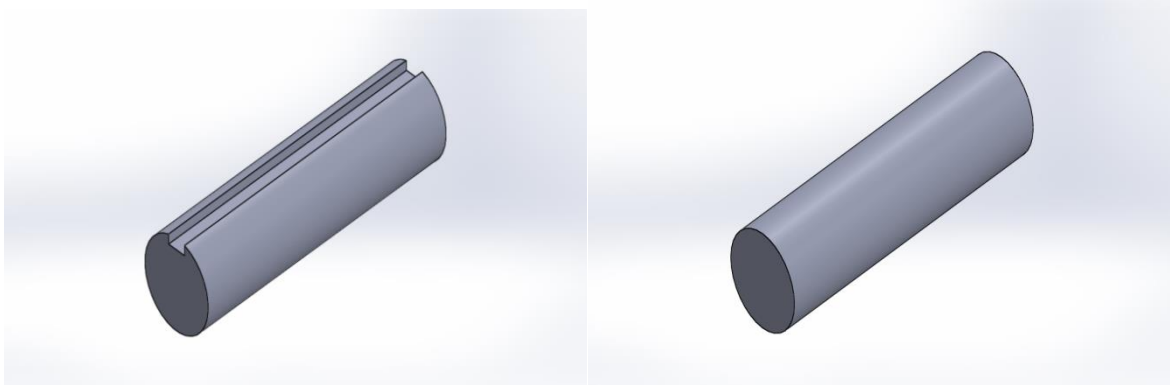
circular cylinder was higher than rectangular cylinder. Zhou et al. [3] presented a study regarding non grooved and grooved cylinder with the Reynolds number range of 7.4×10^3 to 1.8×10^4 . They aimed to understand drag coefficient and flow characteristic of the cylinder. Force measurement and particle image velocimetry (PIV) experiments demonstrated that shear layers and drag coefficient of the grooved cylinder were smaller than non-grooved cylinder. Gao et al. [4] presented a study about characteristics of fluid passing through around hallow cylinder and smooth cylinder. The hallow range was between 0.05 and 0.15, Reynolds number was selected as 2.67×10^4 . According to the results of the study, a slit contributes to reduction in friction and extinguishing the fluctuating amplitude of moving dynamic wind loads. Wang et al. [5] demonstrated fluid characteristics around cylinder shape of cactus analogue and smooth cylinder by using microphone and PIV with Reynolds number of 5.4×10^4 . According to the results of their work, cactus shaped cylinder irresolute aerodynamic force was lower than that of smooth cylinder. Butt et al. [6] introduced flow characteristics around hexagonal cylinder in the wind tunnel with the Reynolds number changing from 3.14×10^4 to 2.77×10^5 . Their patterns were five pieces, one of them smooth cylinder and four of them pressed outwards hexagonal shape with the 0° and 90° and patterns pressed inward 0° and 90° . As result of this study, smooth cylinder shapes had 0.65 times drag coefficient than that of the hexagonal patterns pressed outwards. Lim and Lee [7] investigated flow characteristics around U pitted cylinder with Reynolds number of 8×10^3 and 1.4×10^5 by using PIV technique. Furthermore, they compared the flow characteristics between circular cylinders U pitted and smooth cylinder. The outcomes showed that U grooved cylinder had lower vortex than smooth cylinder. Moreover, U-shaped grooves suppressed the formation of large-scale secondary stream wise vortices as well as turbulent kinetic energy in the near-wake region. Alonzo-García et al. [8] compared four U and V groove cylinders in a diamond shape by using Computational Fluid Dynamics (CFD) method. As a result of this study, a jet-flow was formed between the lateral cylinders, which could cause an important vortex induced vibration effect in the rear cylinder. Moreover, shear stresses at the valleys and peaks for the U grooved cylinders were higher than those of the V-grooved cylinders. Aköz [9] investigated flow features relatively embedded smooth circular cylinder for different heights and Reynolds numbers. Turbulent kinetic energy, turbulent intensity and Reynolds stress values were changing with different embedded rates and Reynolds numbers. Levy and Liu [10] performed an experiment about circular cylinder with thorns all over different spin height. He observed that vortex shedding and the dynamic pressure were affected importantly by spines. El- Makdah and Oweies [11] studied with star shaped cylinder pattern with the range of Reynolds number between 50×10^3 and 170×10^3 by using PIV technique. Furthermore, the wake flow in star shaped cylinder was analyzed and compared to a correspondingly sized circular cylinder. Wake flow was similar to the two cylinders at lesser Reynolds numbers. On the other hand, the obtained results for higher Reynolds number were not similar both star shaped cylinder and smooth cylinder. Liu et al. [12] compared smooth cylinder and grooved cylinder at low Reynolds number. As a result of that study, grooved cylinder had lower fluctuating stress than smooth cylinder. Özdil and Akıllı [13] investigated flow characteristics around two circular horizontal cylinders at different height in shallow water. In the experiment, where the PIV technique is preferred, the Reynolds number was selected as 5000 and the experiments were carried out by changing the distances to each of the cylinders. The result of this work showed that as the gap between the cylinders increased, the size of the wake-up zone also increased. In this study, it was aimed to control formed non-permanent flow on the back of a cylinder positioned different height, different geometries and different angles at the shallow water, passively. In order to observe the flow characteristics, dye was sent through the flow direction to the cylinders which was oriented parallel to channel bottom. There was very little distance between the base and the free surface in shallow water, making the flow more complicated than the flow in deep waters. However, there was not enough shallow water study in the literature.

EXPERIMENTAL SET-UP

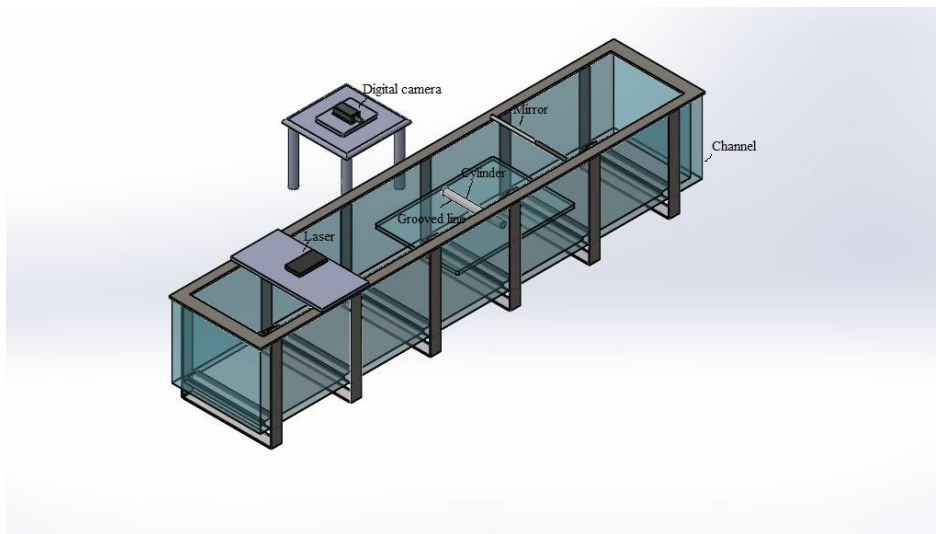
In this study, the experiments were carried out in a closed-circuit water channel. The water channel consisted of two reservoir parts and an acrylic section between these two reservoirs with dimensions of length =8000 mm, width =1000 mm, height =750 mm. The velocity of the water in the channel was adjusted by a pump with the help of a control unit. 30 mm long four different shapes cylinders, which made of polyoxymethylene material, were used in this experiment. Two cylinders, used in the experiment is expressed as one of them squared shape groove with $w/d=1$ and the other was bare, as can be seen figure 1. Moreover, the cylinders heights were positioned as 0 mm, 15 mm and 30 mm. Also,

grooved cylinder positioned in the direction of fluid flow, so that means groove was parallel to the channel bottom. The water height was kept constant at $h_w = 90$ mm for all experiments as well as Reynolds number and Froude number were kept constant in $Re = 5000$ and $Fr = 0.27$, respectively. Dye experiment was conducted to obtain information about flow characteristics. For this purpose, paint was given in the flow direction with the help of a nozzle. The nozzle was placed at an average distance of 1000 mm from the experimental device in order to prevent intrusion of the test area. Furthermore, continuous laser was used to illuminate the flow area. It was located on the channel and the test area was illuminated at a 90-degree angle with the help of a mirror. Also, image was captured with the Sony Dcr-Trv355e digital camera positioned perpendicular to the cylinder which was located parallel to the flow directions seen in figure 2.

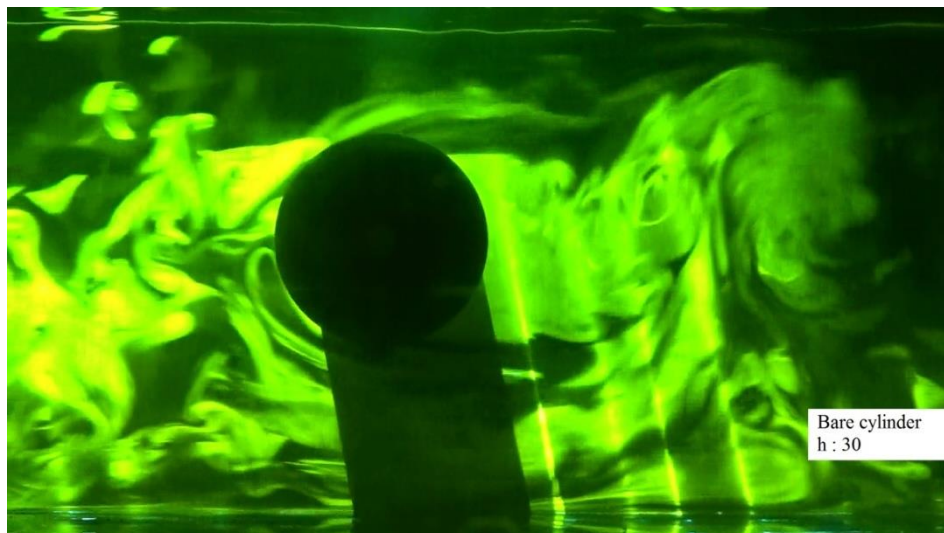
Figure 1. Square grooved cylinder with w/d ratio was 1 and bare cylinder.

Figure 2. Schematic representation of experimental set-up.

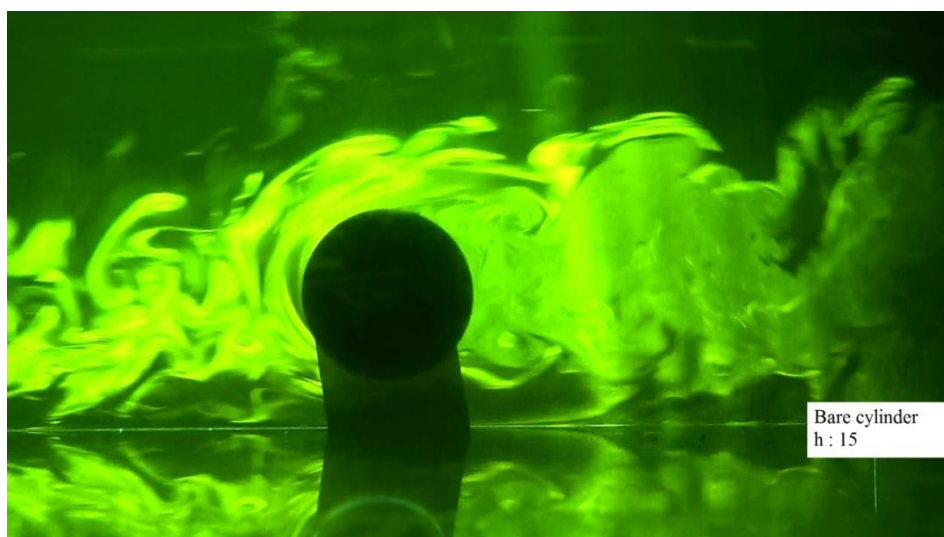
RESULTS AND DISCUSSION

In the literature, many studies were conducted that aimed both vortex control and turbulence intensity decrement. For this reason, the experimental study was done in order to examine fluid characteristic at the height of 30 mm, 15 mm, 0 mm for smooth cylinder and square shape grooved cylinder.

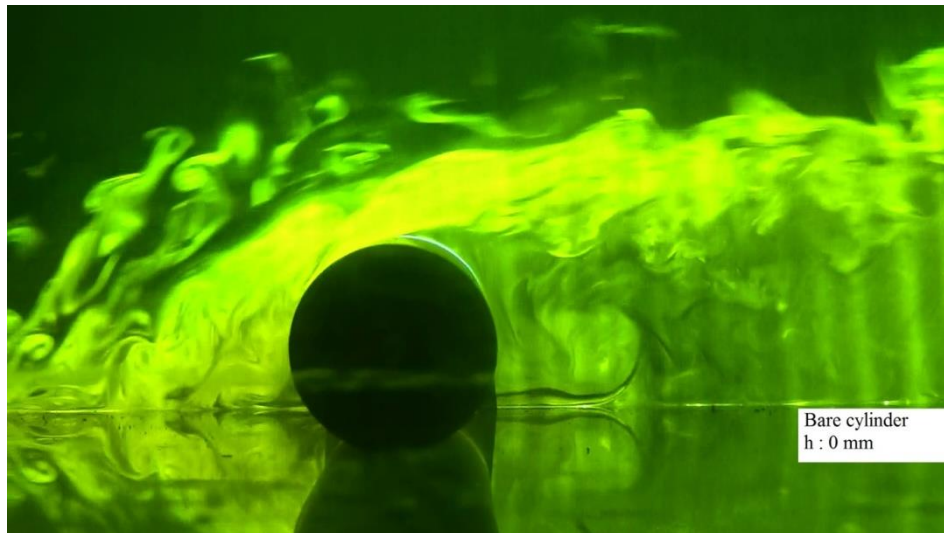
Figure 3. Bare cylinder at $h=30$ mm

Figure 3 indicated the Karman vortex street for no-grooved cylinder case at $h=30$ mm. Unsteady flow, behind of the bare cylinder, caused various problems like material fatigue. In order to prevent these problems control of vortex shedding is essential.

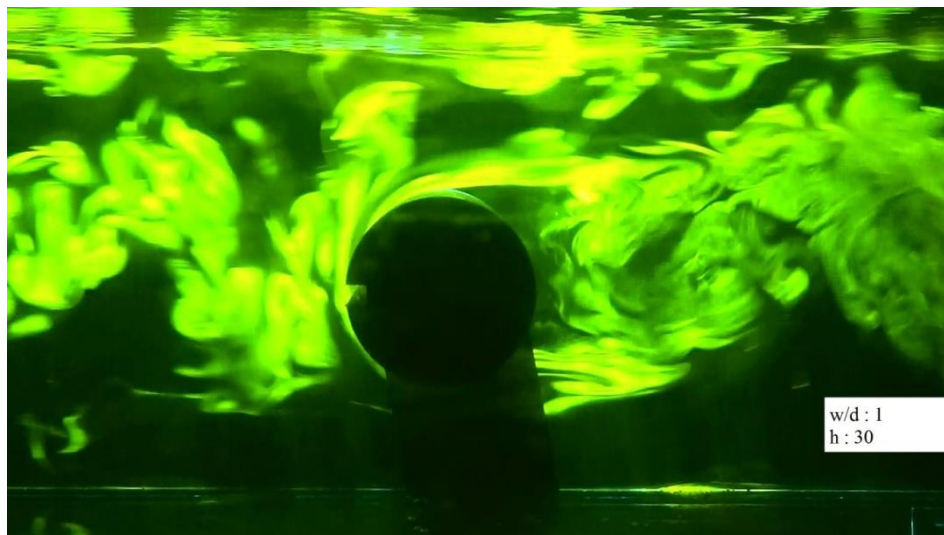
Figure 4. Bare cylinder at $h=15$ mm

As can be seen in figure 4, Karman vortex, which can be seen bare cylinder at $h=30$ mm, was suppressed at $h=15$ mm. It can be seen that fluid was smooth at $h=15$ mm.

Figure 5. Bare cylinder at $h=0$ mm

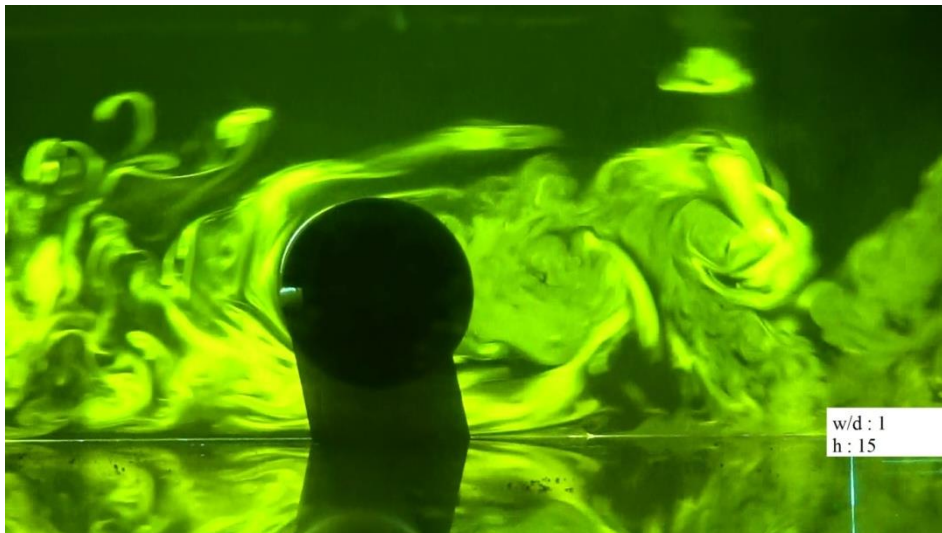
Figure 5 showed that fluid was smoother in the upper of the cylinder than bottom of the cylinder. Also, it indicated that turbulence occurred behind the cylinder bottom.

Figure 6. Square-shaped grooved cylinder at $h=30$ mm

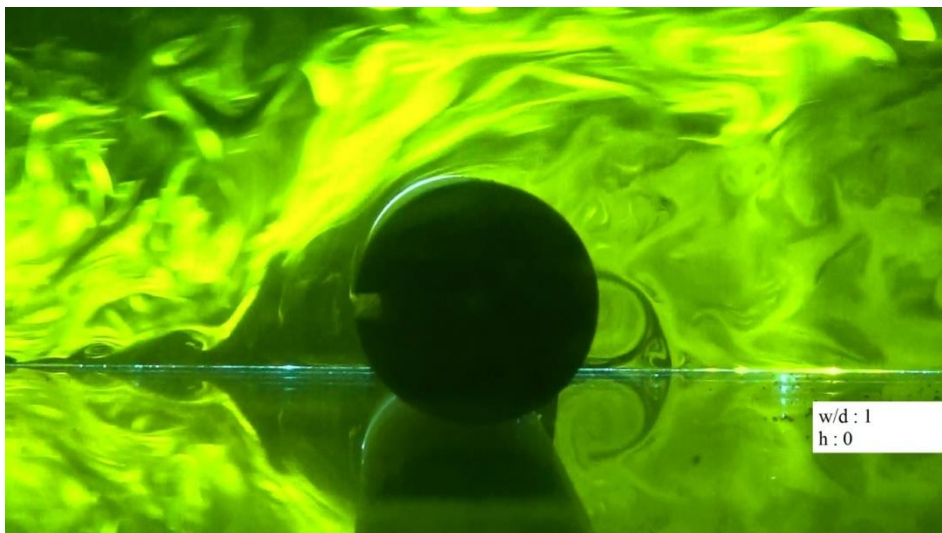
In figure 6, the vortex formation and unstable flow occurred in the square shaped cylinder at $h=30$ mm with the result similar to figure 3 for bare cylinder. On the other hand, in bare cylinder at $h=30$ mm, wake region was smaller than in grooved cylinder at $h=30$.

Figure 7. Square-shaped grooved cylinder at $h=15$ mm

In figure 7, turbulences and breaks occurred up and down as well as unsteady flow. Small turbulences occurred near body. As a result of these phenomena, vibration and fatigue could occur on the object.

Figure 8. Square-shaped grooved cylinder at $h=0$ mm

In figure 8, it was observed that flow had most stable characteristic at $h=0$ compression with the flows at both $h=15$ mm and $h=30$ mm for square shaped. Furthermore, turbulence occurred like bare cylinder at $h=0$ mm. However, this turbulence was formed closer to the grooved cylinder than bare cylinder. In this case, it affected the cylinder more than bare cylinder.

According to the outcomes of the study, most stable flow occurred at $h=15$ mm for bare cylinders. Furthermore, when it was compared heights, flow was more unbalanced in $h=30$ mm than at $h=0$ mm. On the other hand, as can be seen in the figures 3-8, flow was the most stable in bare cylinder at $h=15$ mm. Also, it was observed that groove has a bad effect on the flow around the cylinder.

CONCLUSION

In order to control the fluid characteristic around cylinders, square shape grooved cylinder and bare cylinder were compared for various heights in the dye experiment. The experiments were conducted under shallow water condition, $h_w=90$ mm. One of the cylinders, used in the experiments, was $w/d=1$ square shape grooved cylinder and the other was bare cylinder with no groove. In addition, the cylinders were positioned at heights of 0 mm, 15 mm, and 30 mm. The groove on the cylinder was positioned in the direction of flow. Also Re number and Fr number were selected as 5000 and 0.27, respectively.

According to the outcomes of the experiment, when it was compared bare cylinder and grooved cylinder at $h=30$ mm, vortex, turbulence and also unsteady flow were occurred in both of them. In bare cylinder at $h=15$ mm, flow was smoother than grooved cylinder at $h=15$ mm. When it was compared the both bare and grooved cylinders at $h=0$ mm, although turbulence occurred both in bare cylinder and grooved cylinder, turbulence occurred further away from the object in bare cylinder than grooved cylinder. Furthermore, when cylinder was positioned water bottom, jet effect was observed in the flow. This means that the grooved cylinder was also being got more fatigue than the bare cylinder. Also, the fluid was most stable in bare cylinder at $h=15$ mm among the other cylinder for all heights.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study is supported by the The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) under project no: 118M794. It is gratefully acknowledged for the continuous incentive support

REFERENCES

- [1] Şahin B, Canpolat Ç 2017. Influence of single rectangular groove on the flow past a circular cylinder. *International Journal of Heat and Fluid Flow*, 64:79-88.
- [2] Yamagishi Y, Oki M 2004. Effect of groove shape on flow characteristics around a circular cylinder with grooves. *Journal of visualization*, 7: 209-216.
- [3] Zhou B, Wang X, Guo W, Zheng J, Tan S. T 2015. Experimental measurements of the drag force and the near-wake flow patterns of a longitudinally grooved cylinder. *Journal of Wind Engineering and Industrial Aerodynamics*, 145:30-41.
- [4] Gao DL, Chen WL, Li H, Hu H 2017. Flow around a circular cylinder with slit. *Experimental Thermal and Fluid Science*, 82: 287–301.
- [5] Wang SF, Liu YZ, Zhang QS 2014. Measurement of flow around a cactus-analogue grooved cylinder at $ReD=5.4 \times 10^4$: Wall-pressure fluctuations and flow pattern. *Journal of Fluids and Structures*, 50: 120-136.
- [6] Butt U, Egbers LJC 2014. Mechanism of drag reduction for circular cylinders with patterned surface. *International Journal of Heat and Fluid Flow*, 45: 128–134.
- [7] Lim HC, Lee SJ 2003. PIV measurements of near wake behind a U-grooved cylinder. *Journal of Fluids and Structures*, 18: 119-130.
- [8] Alonzo-García A, Gutiérrez-Torres CDC, Jiménez Bernal JA, Mollinedo-Ponce De León HR, Martínez-Delgado SA, Barbosa-Saldaña JG 2015. RANS simulations of the U and V grooves effect in the subcritical flow over four rotated circular cylinders. *Journal of Hydrodynamic*, 27: 569-587.
- [9] Aköz MS 2012. Investigation of vortical flow characteristics around a partially buried circular cylinder. *Ocean Engineering*, 52:35-51.
- [10] Levy B, Liu Y 2013. The effects of cactus inspired spines on the aerodynamics of a cylinder. *Journal of Fluids and Structures*, 39: 335-346.
- [11] El-Makdah A, Oweis G.F 2013. The flow past a cactus-inspired grooved cylinder. *Experiments in Fluids*, 54: 1-16.
- [12] Liu YZ, Shi YL, Yu J 2011. TR-PIV measurement of the wake behind a grooved cylinder at low Reynolds number. *Journal of Fluids and Structures*, 27: 394–407.
- [13] Özdil NF, Akıllı H 2015. Flow structure around in-line horizontal circular cylinders at different elevations in shallow water. *Ocean Engineering*, 96: 56–67.

**DFT QUANTUM CHEMICAL STUDIES
ON 4-FLUORO-2-[(3-METHYLPHENYL) IMINOMETHYL]PHENOL**

Hasan TANAK

Prof. Dr., Physics Department, Faculty of Arts and Sciences, Amasya University, Turkey

ABSTRACT

In this study, quantum chemical calculations of the molecular structure, atomic charges, molecular electrostatic potential and frontier molecular orbitals have been performed at B3LYP/6-31G(d) level of theory for the title compound. The optimization calculations show that B3LYP/6-31G(d) method can well reproduce of the the title compound. The molecular electrostatic potential map shows that the negative potential sites are on electronegative oxygen, nitrogen and fluorine atoms as well as the positive potential sites are around the hydrogen atoms. These sites give information about the region from where the compound can have intermolecular interactions. The value of the energy separation between the HOMO and LUMO is very large This large HOMO–LUMO gap automatically means high excitation energies for many of excited states, a good stability and a high chemical hardness for the title compound.

Keywords: Atomic charges, DFT, MEP, Schiff Base, HOMO-LUMO.

INTRODUCTION

Schiff-bases (known as azomethines), having imine groups and benzene rings in the main chain alternately, and being p-conjugated, exhibit interest as materials for wide spectrum applications, particularly as corrosion inhibitors, catalyst carriers, thermo-stable materials, a metal ion complexing agents and in biological systems [1]. Schiff bases are used as starting materials in the synthesis of important drugs, such as antibiotics and antiallergic, antiphlogistic, and antitumor substances [2]. On the industrial scale, they have a wide range of applications, such as dyes and pigments [3]. The Schiff bases have been also under investigation during last years because of their potential applicability in optical communications and many of them have NLO behaviour [4].

By means of increasing development of computational chemistry in the past decade, the research of theoretical modeling of drug design, functional material design, etc., has become much more mature than ever. Many important chemical and physical properties of biological and chemical systems can be predicted from the first principles by various computational techniques. In recent years, density functional theory has been a shooting star in theoretical modeling. The development of better and better exchange-correlation functionals made it possible to calculate many molecular properties with comparable accuracies to traditional correlated ab initio methods, with more favorable computational costs. Literature survey revealed that the DFT has a great accuracy in reproducing the experimental values of in geometry, dipole moment, vibrational frequency, etc. [5]

In previous publication, the X-ray crystallography of 4-Fluoro-2-[(3-methylphenyl)iminomethyl]phenol were studied [6]. In spite of its importance, mentioned above, there is no any theoretical calculation on 4-Fluoro-2-[(3-methylphenyl)iminomethyl]phenol has been published yet. The aim of this study is to investigate the energetic and structural properties of the Schiff base compound, 4-Fluoro-2-[(3-methylphenyl)iminomethyl]phenol, using density functional theory calculations. In this work, the molecular structure, atomic charges, frontier molecular orbital energies and molecular electrostatic potential, were investigated on 4-Fluoro-2-[(3-methylphenyl)iminomethyl]phenol. These calculations are valuable for providing insight into molecular properties of Schiff base compounds.

MATERIALS AND METHODS

Quantum chemical calculations of compound have been performed using the DFT/B3LYP method at the 6-31G(d) basis set. Molecular geometry, molecular electrostatic potential (MEP), frontier molecular

orbitals, Mulliken charges were investigated at B3LYP/6-31G(d) level of theory. DFT calculations of this molecule were performed by the software of Gaussian 09W [7].

RESULTS AND DISCUSSIONS

The atomic numbering scheme for the title compound and the theoretical geometric structure are shown in Figure 1 and 2. The crystal structure is monoclinic and space group is Pc [6]. The optimized parameters (bond lengths, bond angles, and dihedral angles) of the title compound have been obtained using the B3LYP/6-31G(d) method. Calculated results are listed in Table 1 and compared with the experimental data of the title compound.

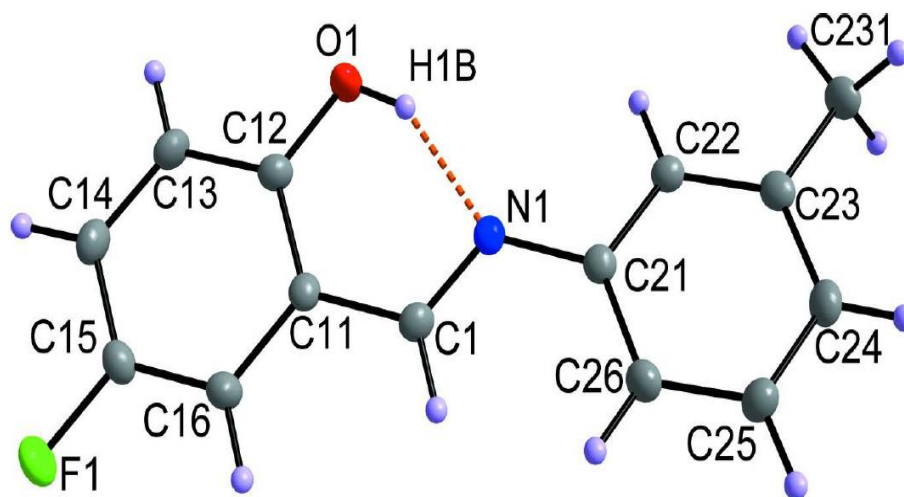

Figure 1. Ortep-3 diagram of the compound [6].

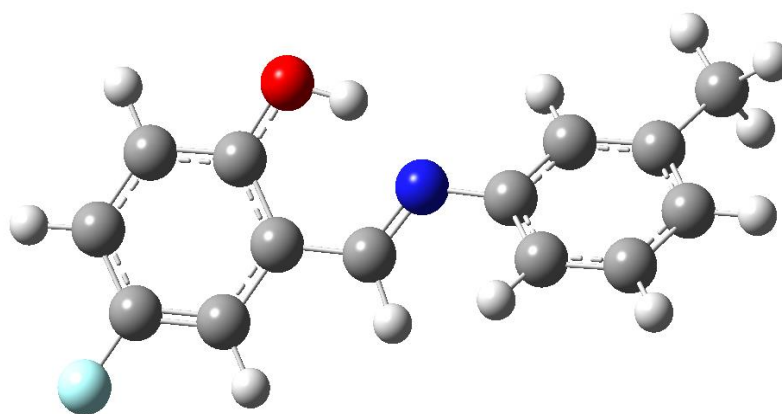

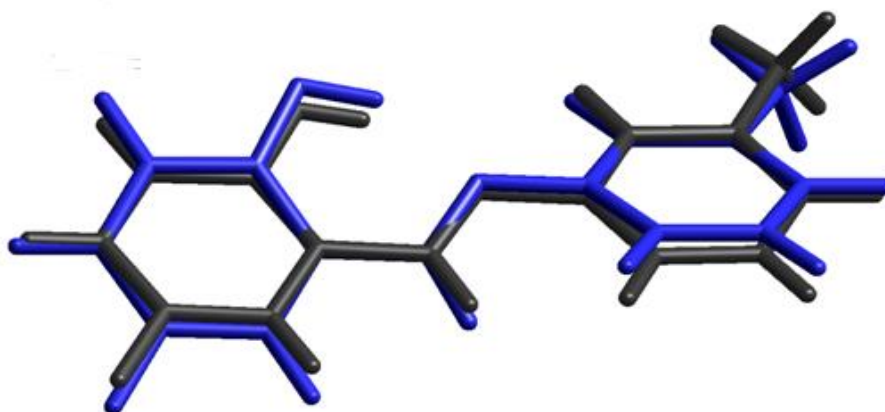
Figure 2 The theoretical structure of the compound

Table 1 Selected molecular structure parameter

	Experimental	DFT
Bond Lengths (Å)		
N1 C1	1.287(3)	1.291
N1 C21	1.422(3)	1.409
O1 C12	1.353(3)	1.343
O1 H1B	0.84	0.997
F1 C15	1.361(2)	1.352
Bond angles (°)		
C1 N1 C21	120.69(16)	121.18
N1 C1 C11	121.23(18)	122.29
O1 C12 C13	118.70(18)	118.37
F1 C15 C16	118.91(19)	119.56
C22 C21 N1	116.25(17)	117.51
Torsion angles (°)		
C21 N1 C1 C11	178.58(17)	177.39
N1 C1 C11 C12	1.9(3)	-0.45
C1 C11 C12 O1	0.2(3)	0.17
C13 C14 C15 F1	-178.87(18)	-179.94
C1 N1 C21 C22	171.08(18)	147.13

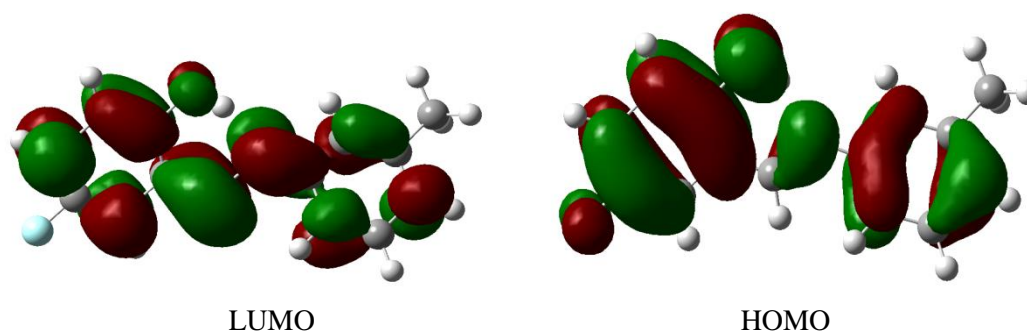
As seen from Table 1, calculated bond parameters are slightly different from the experimental ones. It can be noted that the experimental results belong to the solid phase and theoretical calculations belong to the gas phase. In the solid state the experimental results are related to molecular packing but in gas phase the isolated molecules are considered in the theoretical calculations.

A logical method for globally comparing the structures obtained with the theoretical calculations is by superimposing the molecular skeleton with that obtained from X-ray diffraction, giving a Root Mean Square Error (RMSE) of 0.403 Å for B3LYP (Figure 3). According to this result, it may be concluded that the B3LYP calculation well reproduce the geometry of the compound.

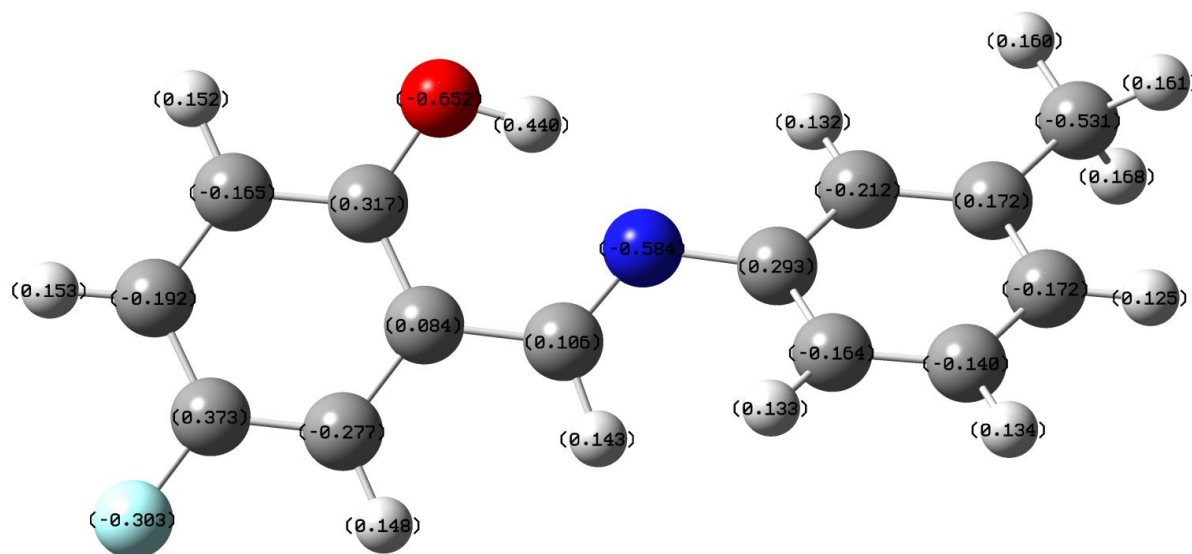
Figure 3 Superimposition of the X-ray structure of the compound (black) and its DFT (blue) optimized counterpart.

The frontier molecular orbitals play an important role in the electric and optical properties, as well as in UV-vis spectra and chemical reactions [8]. Figure 4 shows the distributions and energy levels of the HOMO and LUMO orbitals for the compound. Both the highest occupied molecular orbital (HOMO) and the lowest-lying unoccupied molecular orbital (LUMO) are mostly the p-antibonding type orbitals. The value of the energy separation between the HOMO and LUMO is 3.936 eV. This large HOMO-LUMO gap automatically means high excitation energies for many of excited states, a good stability and a high chemical hardness for the title compound.

Figure 4 Frontier orbitals of the compound

The Mulliken atomic charges of the title compound calculated at DFT/B3LYP method in gas-phase are presented in Figure 5. It can be seen from the figure that the Mulliken atomic charges of the O1, F1 and N1 have bigger negative atomic charges in gas phase.

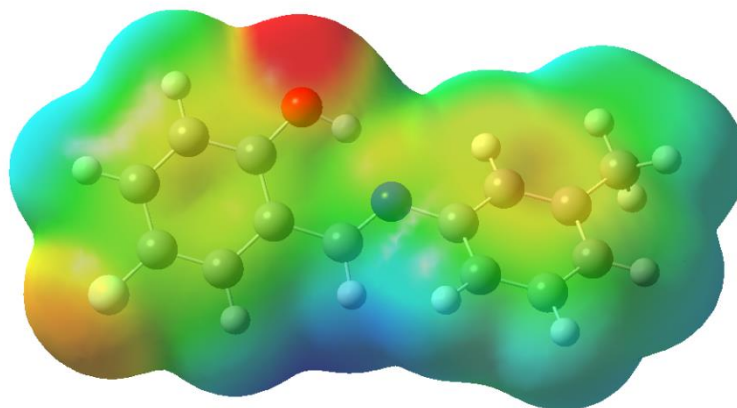

Figure 5. Mulliken atomic charges of the compound

Molecular electrostatic potential (MEP) is related to the electronic density and is a very useful descriptor in understanding sites for electrophilic attack and nucleophilic reactions as well as hydrogen bonding interactions [9].

To predict reactive sites for electrophilic and nucleophilic attack for the title molecule, MEP was calculated at the B3LYP/6-31G(d) optimized geometry. The negative (red colour) regions of MEP were related to electrophilic reactivity and the positive (blue colour) ones to nucleophilic reactivity shown in Figure 6. As easily can be seen in Figure 6, this molecule has three possible sites for electrophilic attack. The negative $V(r)$ values are -0.039 a.u. for the O1 atom which is the most negative region: about -0.021

a.u. for F1 atom and -0.012 a.u. for N1 atom. A maximum positive region is localized on the H1 atom with a value of +0.027 a.u. indicating a possible site for nucleophilic attack.

Figure 6 MEP surface of the compound

CONCLUSION

Density functional calculations have been performed for the title compound and the calculated results show that B3LYP/6-31G(d) method can reproduce the structural parameters well. The MEP map shows that the negative potential sites are on electronegative O, F and N atoms while the positive potential sites are around the hydrogen atoms. These sites give information about the region from where the compound can have non-covalent interactions and metallic bonding. The value of the energy separation between the HOMOs and LUMOs is very large and this energy gap gives significant informations about the title compound.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was supported financially by the Research Centre of Amasya University (Project No: FMB-BAP 18-0343).

REFERENCES

- [1] H. Tanak, *J. Mol. Struct.: THEOCHEM* 950 (2010) 5–12.
- [2] H. Tanak, M. Yavuz, *J. Mol. Model.* 16 (2010) 235–241.
- [3] A.E. Taggi, A.M. Hafez, H. Wack, B. Young, D. Ferraris, T. Lectka, *J. Am. Chem. Soc.* 124 (2002) 6626.
- [4] H. Unver, A. Karakas, A. Elmali, *J. Mol. Struct.* 702 (2004) 49–54.
- [5] H. Tanak, Y. Köysal, Ş. Işık, H. Yaman, V. Ahsen, *Bull. Korean Chem. Soc.* 32 (2011) 673.
- [6] A. Brink, H.G. Visser, A. Roodt, *Acta Cryst. E* 68 (2012) o1071.
- [7] M.J. Frisch, et al., *Gaussian 09*, Revision C.01, Gaussian Inc., Wallingford, CT, 2009.
- [8] I. Fleming, *Frontier Orbitals and Organic Chemical Reactions*, Wiley, London, 1976.
- [9] N. Okulik, A.H. Jubert, *J. Mol. Des.* 4 (2005) 17.

**THEORETICAL MODELING STUDIES
ON (E)-4-DIMETHAMINO[(1-PHENYLETHYL)IMINOMETHYL]BENZYNE****Hasan TANAK***Prof. Dr., Physics Department, Faculty of Arts and Sciences, Amasya University, Turkey***ABSTRACT**

In this study, quantum chemical calculations of the molecular structure, vibrational frequencies and gauge including atomic orbital (GIAO) ¹H chemical shift values of the title compound have been calculated using the density functional method (B3LYP) with 6-31G(d) basis set. The UV-vis spectra of the title compound has been predicted using TD-DFT method with the 6-31G(d) basis set in gas phase. The calculated results show that the optimised geometries can well reproduce the crystal structure, and the theoretical vibrational frequencies and chemical shift values show good agreement with experimental values.

Keywords: DFT, Vibrational frequency, Schiff Base.

INTRODUCTION

Schiff bases are an important class of organic compounds. They were first reported by Hugo Schiff in 1864 [1]. Schiff bases are condensation products of primary amines with carbonyl compounds. The common structural feature of these compounds is the azomethine group with the general formula R–HC = N–R1, where R and R1 are alkyl, aryl, cycloalkyl, or heterocyclic groups. These compounds are also known as anils, imines, or azomethines. Schiff bases are used as starting materials in the synthesis of important drugs, such as antibiotics and antiallergic, antiphlogistic, and antitumor substances [2]. On the industrial scale, they have a wide range of applications, such as dyes and pigments [3]. Schiff bases have also been employed as ligands for the complexation of metal ions. Schiff base ligands consist of a variety of substituents with different electron-donating and electron-withdrawing groups, and therefore may exhibit interesting electro-chemical properties. The Schiff base compounds have been also under investigation during last years because of their potential applicability in optical communications and many of them have nonlinear optical (NLO) behaviour [4].

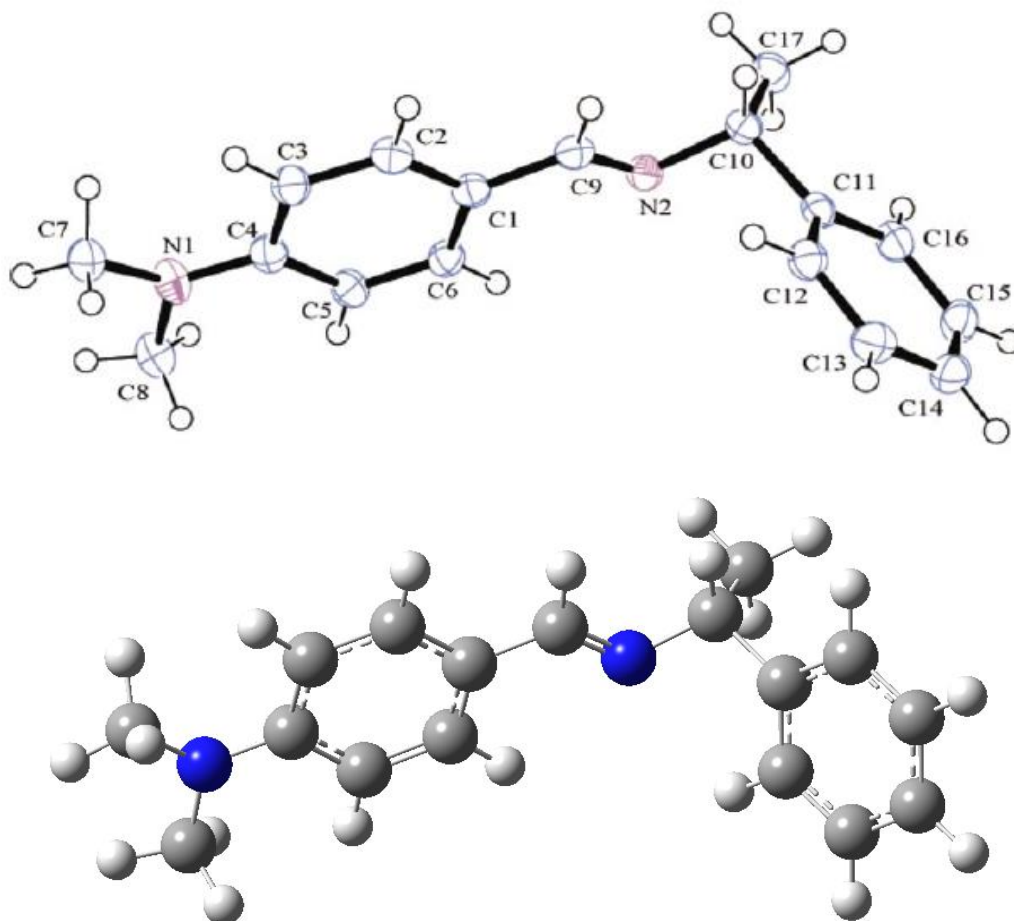
The crystal structure and spectral studies of (E)-4-Dimethamino[(1-phenylethyl) iminomethyl]benzyne was studied before [5]. In spite of its importance, mentioned above, no any theoretical calculations of the title compound have been investigated so far. The aim of this study is to investigate the energetic and structural properties of the Schiff base compound, (E)-4-Dimethamino[(1-phenylethyl)iminomethyl]benzyne, using density functional theory calculations. In this study, the molecular geometry, vibrational spectra and assignments, chemical shifts, and electronic absorption spectra of the title compound have been studied.

MATERIALS AND METHODS

DFT calculations of this molecule were performed by the software of Gaussian 09W [6]. The harmonic vibrational frequencies of the compound were calculated at the DFT/B3LYP method with the 6-31G(d) basis sets. The theoretical ¹H NMR chemical shift values were calculated using the Gauge-Independent Atomic Orbital (GIAO) method. The electronic absorption spectra of the molecule were computed using TD-DFT method.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The experimental and theoretical geometric structures are shown in Figure 1. The crystal structure is monoclinic and space group is P21 [5]. The optimized parameters (bond lengths and bond angles) of the title compound have been obtained using the B3LYP/6-31G(d) method. Calculated results are listed in Table 1 and compared with the experimental data of the title compound.

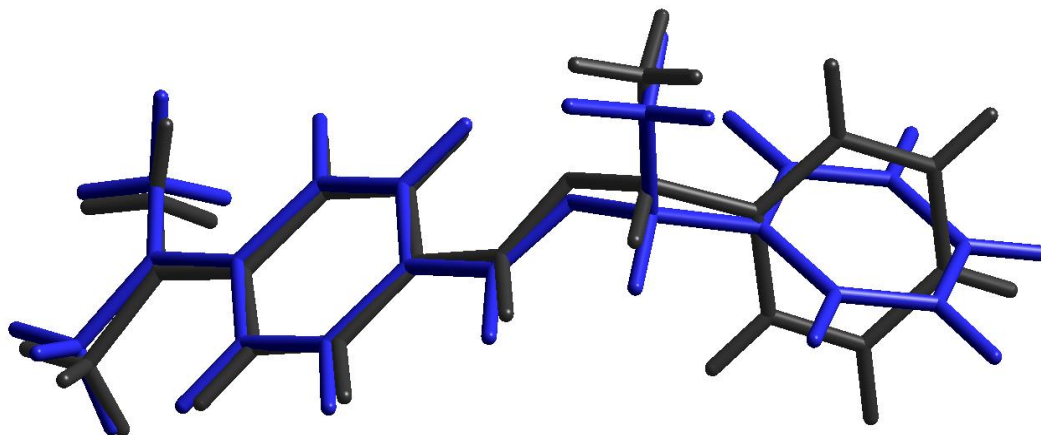
Figure 1. (top) Ortep-3 diagram of the compound [5]. (bottom) calculated geometrical structure

As seen from Table 1, calculated bond lengths and angles are slightly different from the experimental data. We noted that the experimental findings belong to the solid state and theoretical results belong to the gas phase. In the solid phase the experimental results are related to molecular packing but in gas phase the isolated molecules are considered in the theoretical calculations.

Table 1 Selected molecular structure parameter

	Experimental [5]	DFT
Bond Lengths (Å)		
N1 C4	1.3738(18)	1.383
N1 C7	1.452(2)	1.452
N1 C8	1.452(2)	1.453
N2 C9	1.273(3)	1.276
N2 C10	1.4698(17)	1.457
Bond angles (°)		
C4 N1 C7	120.14(12)	119.74
C4 N1 C8	120.46(12)	119.87
C7 N1 C8	116.91(13)	118.92
C9 N2 C10	117.27(16)	118.00
N1 C4 C3	121.67(16)	121.41
N1 C4 C5	121.03(14)	121.23

A logical method for globally comparing the structures obtained with the theoretical calculations is by superimposing the molecular skeleton with that obtained from X-ray diffraction, giving a Root Mean Square Error (RMSE) of 0.951 Å for B3LYP (Figure 2). According to this result, it may be concluded that the B3LYP calculation well reproduce the geometry of the compound.

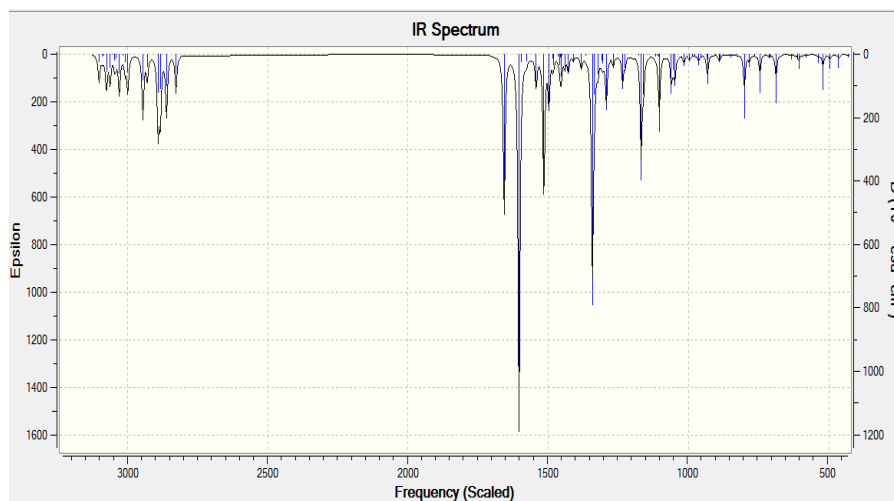
Figure 2 Superimposition of the X-ray structure of the compound (black) and its DFT (blue) optimized counterpart.

Harmonic vibrational frequencies were calculated using the DFT/B3LYP method with the 6-31G(d) basis set. The vibrational frequencies over the region 4000-400 cm^{-1} were given in Table 2. The IR spectra contain some characteristic bands of the stretching vibrations of the C-H, C-H₃, C=N and C-N groups. Simulated IR spectrum is given in Figure 3.

Table 2 Experimental and calculated vibrational frequencies (cm^{-1})

Assignments ^a	Exp. [5]	DFT
v (C-H) ring s	3061-2868	3101
v (C-H) ring s	3061-2868	3075
v (C-H ₃) s	3061-2868	3029
v (C-H ₃) as	3061-2868	2999
v (C-H ₃) as	3061-2868	2945
v (C-H) imine	2822	2861
v (C=N)	1629	1657
v (C=C)	1606-1448	1604
v (C=C)	1606-1448	1515
γ (C-H) + α (C-H ₃)	—	1454
v (C-N)	—	1342
γ (C-H)	—	1292
γ (C-H)	—	1169
ω (C-H)	—	800
ω (C-H)	—	687

^av, stretching; γ , rocking; ω , wagging; α , scissoring; s, symmetric; as, asymmetric.

Figure 3 Simulated IR spectra of the title compound.

GIAO ^1H chemical shift values were calculated using the DFT/B3LYP method with 6-31G(d) basis set and generally compared with ^1H chemical shift values. The calculated results are given in Table 3. The ^1H NMR chemical shifts of the compound calculated between 1.21-8.2 ppm. Theoretical ^1H chemical shift results are generally closer to the experimental data.

Table 3. Theoretical and experimental ^1H isotropic chemical shifts for the title compound.

Atom	Exp [5]	Calculated
H2	6.71	6.94
H3	7.69	6.25
H5	7.69	6.41
H6	6.71	8.2
H7a	3.02	2.56
H7b	3.02	3.02
H7c	3.02	3.23
H8a	3.02	2.55
H8b	3.02	3.29
H8c	3.02	3.04
H9	8.27	7.95
H10	4.51	4.23
H12	7.45	7.91
H13	7.35	7.21
H14	7.24	7.06
H15	7.35	7.12
H16	7.45	7.01
H17a	1.62	1.35
H17b	1.62	1.74
H17c	1.62	1.21

Electronic absorption spectra of the compound were calculated using the TD-DFT method based on the B3LYP/6-31G(d) level optimized structure in the gas phase. The experimental absorption spectra give two peak at 320 and 399 nm while calculated peak is predicted as 294 nm.

CONCLUSION

Density functional calculations have been performed for the compound and the calculated results show that B3LYP/6-31G(d) method can reproduce the structural parameters well. Detailed vibrational assignments of the title compound are ascribed to their structural vibrations, which show that the theoretical harmonic frequencies are in good agreement with their observed spectral features. NMR chemical shift values are exactly assigned to its molecular structure with the aid of the theoretical calculations at B3LYP/6-31G(d) level, in which the experimental and theoretical results support each other.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study was supported financially by the Research Centre of Amasya University (Project No: FMB-BAP 18-0343).

REFERENCES

- [1] H. Schiff, *Justus Liebigs Ann. Chem.* 131 (1864) 118.
- [2] B.S. Holla, B.S. Rao, K. Shridhara, P.M. Akberali, *Il Farmaco*, 55 (2000) 338-344.
- [3] A.E. Taggi, A.M. Hafez, H. Wack, B. Young, D. Ferraris, T. Lectka, *J. Am. Chem. Soc.* 124 (2002) 6626.
- [4] H. Unver, A. Karakas, A. Elmali, *J. Mol. Struct.* 702 (2004) 49–54.
- [5] A.D. Khalaji, S.M. Rad, G. Grivani, K. Fejfarova, M. Dusek, D. Das, *J. Chem. Crystallogr.* 41 (2011) 1145–1149.
- [6] M.J. Frisch, et al., *Gaussian 09*, Revision C.01, Gaussian Inc., Wallingford, CT, 2009.

RELATIONSHIP BETWEEN FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND CARBON DIOXIDE EMISSION: A RESEARCH ON THE BRICS COUNTRIES AND TURKEY

Mustafa EMİR

*Karadeniz Technical University, Faculty of Economics and Administrative Science, Business Administration,
Trabzon, Turkey*

Hilal OK ERGÜN

Trabzon University, Beşikdüzü MYO, Business Administration, Trabzon, Turkey

Tolga ERGÜN

Trabzon University, Vakfıkebir MYO, Business Administration, Trabzon, Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to investigate whether foreign direct investment (FDI) has an effect on carbon dioxide emission (CO₂) or not. The relationship between foreign direct investment with carbon dioxide emissions in the study is examined for the BRICS countries (Brazil, Russia, India, China and South Africa) and Turkey. Panel data analysis is used as the method. In this study, a 23-year period covering the years 1992-2014 is examined. According to the findings; Between 1992 and 2014, a positive and statistically significant relationship between carbon dioxide emissions and foreign direct investments in Turkey and the BRICS countries have been identified. In other words, as foreign direct investment increases in these countries, carbon dioxide emissions increase, albeit at a low level.

Keywords: Carbon Dioxide Emission, Foreign Direct Investment, Panel Data Analysis.

INTRODUCTION

International economic initiatives have an indispensable role in development of national economies in the circulation of knowledge and capital in a globalized world. In this context, foreign direct investment is a leading factor in the growth of the economy in terms of contributing to the increase in employment and production in host countries and enabling technology transfer. Continuous improvement of environmental quality is among important issues in order to achieve sustainable economic growth in the 21st century (Sung et al., 2018). While the countries' desire to grow has increased their energy consumption worldwide, the use of fossil fuel, the primary energy source for the energy in question, has increased carbon dioxide (CO₂) emission. As the carbon dioxide emission constitutes more than half of the Green House Gas which causes global warming, the reasons underlying its emission have started to be questioned (Akin, 2014: 1). It is argued that direct foreign capital investments bring environmental problems along with economic growth. From this point of view, the aim of this study is to investigate whether foreign direct investment (FDI) has an effect on carbon dioxide emission (CO₂).

In the first phase of the study, domestic and foreign studies in the literature examining the relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission are discussed. In the second phase, initially the methodology of the empirical study is provided, followed by the findings of the analysis. At the end of the study, the results of the analysis are interpreted and opinions and suggestions are included.

LITERATURE REVIEW

In order to investigate whether direct foreign capital investments have an impact on environmental deterioration, literature research has been conducted and the studies examining the relationship between direct foreign capital investments and carbon dioxide emission are given below, both in foreign and domestic. *Pao and Tsai (2011)* have examined dynamic relationships between income, carbon dioxide emissions and energy consumption for Brazil between 1980-2007. According to the results of the study, there is a strong two-way causality between income, energy consumption and emission.

Shahbaz et al. (2013) investigate the relationship between economic growth, energy consumption, financial development, trade deficit and carbon dioxide emission for the period 1975-1-2011-4 in Indonesia. ARDL boundary test approach and VECM Granger causality test are used. According to the

empirical findings of Shahbaz et al. (2013); in addition to increasing economic growth and energy consumption, carbon dioxide emissions, there is a two-way causality relationship between economic growth and carbon dioxide emissions.

Ren et al. (2014) calculate carbon dioxide emission in China's international trade by using input-output analysis for the period 2000-2010. According to the results of the study using industrial panel data analysis, China's increasing trade surplus has emerged as one of the major causes of rapidly rising carbon dioxide emissions, and the inflows of foreign direct investment have further increased China's carbon dioxide emissions in the relevant period.

Zakarya et al. (2015) analyze the relationship between total energy consumption, foreign direct investment, economic growth and carbon dioxide emission in BRICS countries using integration tests and Granger causality. Their results show that there is a cointegration relationship between carbon dioxide emissions and economic variables, and that there is a one-way causality from carbon dioxide emission to independent variables.

Baek (2016) estimates the impact of foreign direct investment, income and energy consumption on carbon dioxide emissions in five ASEAN countries between 1981 and 2010 using panel data. According to the results of the study, foreign direct investment increases carbon dioxide emission.

Behera and Dash (2017) examine the relationship between urbanization, energy consumption, foreign direct investment and carbon dioxide emissions of 17 countries in the South and Southeast Asia (SSEA) region between 1980 and 2012. The empirical findings of the study show that there is a cointegration relationship between fossil fuel energy consumption, foreign direct investment, urbanization and carbon dioxide emissions in middle-income countries. In middle-income countries, they have found out that both primary fuel consumption and fossil fuel consumption significantly increase carbon dioxide emissions and caused greenhouse gas problems in the SSEA region.

Sung et al. (2018) have investigated how foreign direct investment affects a country's level of carbon dioxide emission. They used panel data analysis for the 28 sub-sectors of Chinese manufacturing sector between 2002 and 2015 in order to examine this relationship. As a result of this study, they have obtained evidence that foreign direct investment is an important determinant of environmental quality in host country and this reduces the level of carbon dioxide emission of direct foreign capital investment.

Salahuddina et al. (2018) examine the empirical effects of economic growth, electricity consumption, foreign direct investment and carbon dioxide emissions by using time series data from 1980 to 2013 in Kuwait. In the study, ARDL boundary test approach is applied and they have concluded that there is co-integration between the series. They have concluded that economic growth, electricity consumption and foreign direct investment stimulate carbon dioxide emission in both short and long term. They have also made several recommendations for Kuwait in terms of carbon dioxide emissions and electricity consumption.

Shahbaz et al. (2018) investigate the role played by foreign direct investment, financial development, economic growth, energy consumption and innovative energy research in carbon emission in France from 1955 to 2016. They have concluded that foreign direct investment has a positive effect on carbon emission in France, in other words, foreign direct investment in France disrupt the environment and thus support the pollution shelter hypothesis.

The domestic literature concerning the subject is as follows: *Akin (2014)*, who examines the relationship between carbon dioxide emission level and foreign direct investment, analyzes 12 high income countries (Austria, Belgium, Denmark, Finland, France, Netherlands, England, Spain, Italy, Norway, Portugal, Sweden) covering the period of 1970-2012 with Generalized Moments Method which is the dynamic panel method. He uses energy consumption and per capita income as an auxiliary explanatory variable. According to the results of analysis, there is a statistically negative and substantive relationship between capital investment and carbon dioxide emission levels of the countries concerned. However, a positive

correlation is found between energy consumption and carbon dioxide emission. It has been found that the increase in per capita income in upper income countries reduces carbon dioxide emission.

Şahinöz ve Fotourehchi (2014) investigate validity of the relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission in Turkey for the period 1974-2011 according to “Pollution Shelter Hypothesis”. In addition, the validity of Factor Hardware Hypothesis is tested in the study. According to the results, the increase in economic scale and structural changes in turkey lead to increase in carbon dioxide emission.

Şeker et al. (2015) examine the impact of foreign direct investment in Turkey on gross domestic product, the square of gross domestic product and energy consumption on carbon dioxide emission. The research covers the years 1974-2010. They use ARDL test in the research. Şeker et al. (2015) emphasize that the impact of direct foreign capital investments on carbon dioxide emissions is relatively small but positive, and that the effects of GDP and energy consumption on carbon dioxide emissions are noteworthy. They have also determined that there is a causality from all explanatory variables towards carbon dioxide emissions in the long term according to the result of the vector-based Granger causality test.

Öztürk and Öz (2016) explained the relationship between energy consumption in Turkey, income, foreign direct investment and carbon dioxide emission with co-integration method and Granger causality analysis between 1974 and 2011. According to research results, it is demonstrated that there is a long-term relationship between variables and additionally Environmental Kuznets Curve Hypothesis and Pollution Shelter Hypothesis are also valid for Turkey. As a result, they have concluded that the growth hypothesis advocating one-sided causality relationship from energy consumption to economic growth also applies to Turkey.

Yılmaz et al. (2017) analyze the relationship between foreign direct investment, economic growth and carbon dioxide emissions in BRICS and MINT countries with co-integration tests for the period 1997-2013. According to their findings; FDI and economic growth, FDI and carbon dioxide emissions are moving together in the long run. However, the results of the analysis have not revealed a cointegration relationship between economic growth and carbon dioxide emission.

Akçay and Karasoy (2018) investigate the relationship between carbon dioxide emission with foreign direct investment in Turkey with causality analysis for the years 1974-2012. As a result of this study, a long-term causality relationship is determined from foreign direct investment to carbon dioxide emission and it is concluded that from foreign direct investment decreases carbon dioxide emission in spite of being not very hard. In addition, foreign direct investment has a negative impact on the environment and reduces pollution.

Şahin (2018) investigates the relationship between carbon dioxide emission, foreign direct investment, economic growth and energy consumption in 10 Asian countries (China, Malaysia, Singapore, Korea, India, Thailand, Brazil, Pakistan, Bangladesh, Philippines) with panel data analysis. The study covers the years 1990-2014. According to the results of the analysis, no causality relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission could be determined but there is one-way causality from economic growth and energy consumption to carbon dioxide emission.

MATERIALS AND METHODS

There are two main approaches in the regression which is formed by panel least squares method: Fixed Effects Model and Random Effects Model. In Fixed Effects Model, the differences in the behavior of the units are tried to be revealed by differences in the fixed term. However, slope coefficients are assumed to be fixed. In this model, the fixed term is called group-specific. In contrast to fixed effects model, if individual effects are not related to explanatory variables in the model, it is more appropriate to assume that units-specific fixed terms are distributed randomly according to the units and model accordingly (özer and Biçerli, 2003: 71).

When looking for an answer to which of the fixed effects model or random effects model should be used, the important point is the correlation between individual effects and independent variables. If

individual effects, for example, are considered to be correlated between enterprises and independent variables, the appropriate model is fixed-effect model, but if there is no correlation between individual effects and independent variables, the appropriate one is random effects model. The choice of the model to be used is especially significant in cases where time period is short and cross-sectional unit is large because two methods can give different results (Gülaç, 2014: 102).

BRICS countries (Brazil, Russia, India, China and South Africa) and Turkey are examined in the study and the comparison is made. In this study, 23-year period between 1992 and 2014, which can be accessed without interruption, is taken into consideration. In this study, panel data analysis is utilized due to handling of multiple countries and long periods. Since the carbon dioxide emission data after 2014 has not been published by the World Bank, it is the limitation of the study for 2014 and beyond. The reason for the study of Turkey and BRICS countries (Brazil, Russia, India, China and South Africa) included in the analysis is that they are among the groups of countries having a desire for growth and could be considered attractive for foreign direct investment.

In econometric analysis, EViews 10 and SPSS 22 package programs are utilized. Carbon dioxide emission is measured in metric tons per capita and net FDI inflows in US dollars. Data on CO₂ and FDI variables are obtained from World Bank database.

Table 1. Variables Used

Variables	Unit	Data Source
Carbon Dioxide Emission(CO ₂)	Metric tons per person	World Bank (www.worldbank.org)
Foreign Direct Investment (FDI)	Net entries in dollars (USD,\$)	World Bank (www.worldbank.org)

In the model, carbon dioxide emission is used as dependent variable and direct foreign capital investment is used as independent variable. Variables are determined by considering the studies in the literature. The following model has been created to investigate whether there is an effect on carbon dioxide emission of direct foreign investments in Turkey and the BRICS countries or not;

$$CO_2 = \alpha_0 + \alpha_1 FDI_t + \varepsilon_t \quad (1)$$

In the above model, the CO₂-dependent variable represents carbon dioxide emission rate per capita, while FDI variable directly expresses net inflows (in dollars). Table 2 presents descriptive statistical information about variables in the model.

Table 2. Descriptive Statistics

Statistical Indicator	Foreign Direct Investment (FDI)	Carbon dioxide Emission (CO ₂)
Mean	5.506694	3.71E+10
Median	3.524074	1.55E+10
Maximum	13.97997	2.91E+11
Minimum	0.771602	3358018.
Standard Deviation	4.124699	5.93E+10
Number of Observation	115	115

Empirical Findings

In the econometric analysis of the model, in line with assumptions of panel data analysis, firstly the series of CO₂ and FDI variables are tested with unit root tests and their stability is measured. Augmented Dickey Fuller (ADF) Test and Phillips and Perron (PP) tests are carried out in order to examine stability of the series.

Table 3. Unit Root Tests

Variables	ADF			PP		
	Intercept	Intercept-Trend	None	Intercept	Intercept-Trend	None
CO ₂	1.97477	0.34507	3.42996	3.13670	0.20048	5.10080
ΔCO ₂ *	-3.06655*	-1.71806*	-4.09442*	-4.46012*	-3.26780*	-5.26911*
FDI	1.76081	-0.20484	1.60530	1.08478	-1.35015	1.00029
ΔFDI*	-5.43200*	-4.24407*	-6.79840*	-13.3904*	-14.5482*	-9.36393*

Δ: Stationary in the first differences.

*: Sig. of 1%.

Table 3 shows stability testing results of the series of CO2 and FDI variables. Accordingly, both variables are not stable at the level. Stability is ensured by taking the difference of the series. Later, Hausman test is performed and decided between “Fixed Effects Analysis and “Incidental Effects Analysis”.

Hausman test is test used to determine which model should be preferred between two models. In Hausman test statistics, it is examined whether the difference between parameter estimators of fixed effects model and parameter estimators of random effects model is statistically substantive or not (Demirhan, 2009: 85).

Table 4. Hausman Test Results

Test Summary	Chi-Sq. Statistic	Chi-Sq. d.f.	Prob.
Cross-section random	0.522764	1	0.4697

Cross-section random effects test comparisons:

Variable	Fixed	Random	Var(Diff.)	Prob.
FDI	0.000000	0.000000	0.000000	0.4697

H_0 = Random Effects Model

H_1 = Fixed Effects Model

According to the results of Hausman test, h_0 is accepted since the probability value is above 0.05 ($p > 0.05$) and the results of the Random Effects model are taken as basis.

Table 5. Results of Random Effects Analysis

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
FDI	1.87E-11	1.12E-12	16.74465	0.0000
Constant	4.811936	2.241752	2.146507	0.0340
R-squared	0.713614	S.E.of regression		0.536690
Adjusted R-squared	0.711080	F Statistic		281.5725
Prob.(F-Statistic)	0.000000	Durbin-Watson Statistic		0.569299

According to the results of random effects analysis, FDI variable is statistically positive and significant at 1% significance level. R² value, which expresses explanatory value of the model, is calculated as 71%. In other words, foreign direct investment variable used as an independent variable can explain the carbon dioxide emission variable at the level of 71%. The F statistics showing general significance of the model are found to be statistically substantive at 1% significance level.

Table 6. Summary Statistics

R	R-squared	Adjusted R-squared	Std. Error of the Estimate	R-square Change	F Change	df1	df2	Sig. F Change	Durbin-Watson
,824 ^a	,679	,664	,329885982035986	,679	44,394	1	21	,000	,577

According to the results of the regression analysis stated in Table 6, 67% of R² value indicates explanatoriness of the model. Foreign direct investment, which is considered as independent variable, can account for 67% of carbon dioxide emission. In addition, the model is found to be substantive in general.

Table 7. Coefficients

Model	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Prob.	95% Confidence Interval for B	
	B	Std. Error	Beta			Lower Bound	Upper Bound
Constant	3,096	,096		32,379	,000	2,897	3,295
FDI	6,262E-11	,000	,824	6,663	,000	,000	,000

Coefficients of regression analysis for the model generated for Turkey in Table 7 are submitted. Accordingly, a statistically positive and significant relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission variables has been determined. In other words, a one-unit increase in foreign direct investment may result in an increase of 6,262E-11 units in carbon dioxide emission.

CONCLUSION AND SUGGESTIONS

In this study, the relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission is investigated. In this study, the period of 1992-2014 is examined and annual data are used. In the study, BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa) countries are examined with panel data analysis as the method. Then, Turkey is examined by using regression analysis and the results are compared to the BRICS countries.

Stability of series of variables has been tested according to panel least squares method. It is not stable at the level of dependent and independent variables in the model. For this reason, the first difference of both variables is turned into stable and analyzed. Then, fixed effects and random effects tests are performed for dependent and independent variables. Which of the two models is selected is measured by the Hausman test. As a result of Hausman test ($p > 0.05$), random effects model is preferred. As a result of the analysis, it is determined that direct foreign capital investment in BRICS countries has a positive and significant effect on carbon dioxide emission. R2 value, which represents the general explanatory value of the model, is calculated as 71% and the model is significant as a whole. In other words, changes in foreign direct investment can account for 71% of the change in carbon dioxide emission. As a result of the regression analysis, it has been identified that there is also a positive impact between foreign direct investment and carbon dioxide emission in Turkey.

The results of the analysis support the work of Zakarya et al. (2015) and Baek (2016) who have analyzed the relationship between foreign direct investment and carbon dioxide emission. There also points that overlap with the study of Shahbaz et al. (2018), who analyze the role of foreign direct investment in carbon emission in France.

Consequently, when examined 23 quarterly periods between 1992 and 2014, foreign direct investments in Turkey and the release of carbon dioxide in the BRICS countries have been found to be statistically positive effect on the lower level. In other words, the results obtained in terms of Turkey with the results obtained in the BRICS countries are in the same direction. In this context; more innovative investments can be made in production methods with more emphasis on renewable energy in addition to increasing profitability and efficiency in countries' direct foreign direct investment targets.

As a result of the study, if it is necessary to make suggestions for Turkey, it is obvious that measures should be taken to reduce carbon dioxide emissions and all institutions and non-governmental organizations should be supported. In addition, it is necessary to increase the level of awareness towards clean energy resources throughout the country. Additionally, the number of variables in the model and the number of periods under analysis can be expanded. On the other hand, it may be possible to expand future studies by using wider country groups and different analysis methods with the existing variables.

REFERENCES

- Acar, Merve (2016), "*Impact of Foreign Direct Investment on Economic Growth: The Case of Turkey*". Kastamonu University, Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Issue, 13.
- Akçay, Selçuk; Karasoy, Alper (2018), "*The Relationship of Foreign Direct Investment and Carbon Dioxide Emission: The Case of Turkey*". Ankara University, Journal of Social Sciences Faculty, Volume 73, No.2, p.501-526.
- Akın (2014), "*The Effect of Foreign Capital Investment on CO2 Emission: Dynamic Panel Data Analysis*" Akademik Bakış Dergisi, Vol: 44, International Peer-reviewed E-Journal of Social Sciences.
- Baek, Jungho (2016), "*A New Look At The FDI- Income-Energy-Environment Nexus: Dynamic Panel Data Analysis Of ASEAN*" Energy Policy 91,22-27.

- Behera, Smruti Ranjan ve Dash, Devi Prasad (2017), *The Effect of Urbanization, Energy Consumption, And Foreign Direct Investment On The Carbon Dioxide Emission In The SSEA (South And Southeast Asian) Region*, Renewable and Sustainable Energy Reviews,70, 96-106.
- Demirhan, Ayşe (2009). *Analysis of Changes in Banks' Sectoral Shares with Qualitative Dependent Variable Panel Data Model*. Journal of Business Administration IU: Management, 65, 78-97.
- Diler, Gonca (2018), *Structural Refracted and Seasonal Unit Root Analysis on Macroeconomic Variables of Turkey's Economy*, Journal of Social Studies and Behavioral Sciences, 2018, Vol 4, No 7, p. 106-120.
- Huiming Zhu, Duan, Lijun, Guo Yawei, Yu Keming (2016) “*The Effects Of FDI, Economic Growth And Energy Consumption On Carbonemissions In ASEAN-5: Evidence From Panel Quantile Regression*” Economic Modelling 58, 237–248.
- Gülaç, Hakan (2014), *Evaluation of the Relationship Between Investment Decisions and Financial Decisions of Enterprises: A Dynamic Panel Data Analysis on Turkey Manufacturing Sector Enterprises*, , PhD Program of Business Administration Department of Accounting and Finance, Institute of Social Sciences, Başkent University
- Pao, Hsiao-Tien ve Tsai, Chung-Ming (2011), “*Multivariate Granger Causality Between CO2 Emissions, Energy Consumption, FDI (Foreign Direct Investment) And GDP (Gross Domestic Product): Evidence From A Panel Of BRIC (Brazil, Russian Federation, India, And China) Countries*” Energy 36, 685-693.
- Pao,Hsiao-Tien ve Tsai, Chung-Ming (2011) “*Modeling and forecasting the CO2 emissions, energy consumption, and economic growth in Brazil*” Energy 36 , 2450-2458.
- Ren, Shenggang, Yuan Baolong, Ma, Xie, Chen, Xiaohong (2014), “*International trade, FDI (foreign direct investment) and embodied CO2 emissions: A case study of Chinas industrial sectors*” China Economic Review,28, 123-124.
- Salahuddina, Mohammad, Alam, Khorshed, Öztürk, İlhan ve Sohag, Kazi (2018). *The effects of electricity consumption, economic growth, financial development and foreign direct investment on CO2 emissions in Kuwait*, Renewable and Sustainable Energy Reviews81 (2002-2010).
- Shahbaz, Muhammad, Nasir Ali, Roubaud, David (2018), “*Environmental Degradation In France: The Effects Of FDI, Financial Development, And Energy Innovations,*” Energy Economics, 74, 843-857.
- Shahbaz, Muhammad, Hye, Qazi Muhammad Adnan, Tiwari, Aviral Kumar, Leitão, Nuno Carlos(2013) “*Economic Growth, Energy Consumption, Financial Development,International Trade And CO2 Emissions In Indonesia*” Renewable and Sustainable Energy Reviews,25-109- 121.
- Sung, Bongsuk, Song Woo-Yong, Park Sang-Do (2018). “*How Foreign Direct Investment A effects CO2 Emission Levels In The Chinese Manufacturing Industry: Evidence From Panel Data*”, Economic Systems, 42, 320-331.
- Omria, Anis ve Kahouli, Bassem(2014), “*Causal Relationships Between Energy Consumption, Foreign Direct Investment And Economic Growth: Fresh Evidence From Dynamic Simultaneous-Equations Models*” Energy Policy 67,913-922.
- Teixeiraa, Aurora A.C,Forte, Rosa ve Assunçao, Susana (2017). “*Do Countries' Endowments Of Non-Renewable Energy Resources Matter For FDI Attraction? A Panel Data Analysis Of 125 Countries Over The Period 1995–2012*”,International Economics 150, 57-71.
- Sarısoy, Sinan and Stars, Fazlı (2013). *The Relationship between Carbon Dioxide (CO2)Emission and Economic Growth: Panel Data Analysis for Developed and Developing Countries*, Namık Kemal University, Social Sciences Texts.
- Şeker, Fahri, Ertuğrul, Hasan Murat, Çetin, Murat (2015) “*The Impact Of Foreign Direct Investment On Environmental Quality: A Bounds Testing And Causality Analysis For Turkey*”, Renewable and Sustainable Energy Reviews, 52,347-356.
- Sbia, Rashid, Shahbaz, Muhammad, Hamdi, Helmi (2014) “*A Contribution Of Foreign Direct Investment, Clean Energy, Trade Openness, Carbon Emissions And Economic Growth To Energy Demand In UAE*”, Economic Modelling,191-197.
- Tang, Chor Foon ve Tan Bee Wah (2015), “*The Impact Of Energy Consumption, Income And Foreign Direct Investment On Carbon Dioxide Emissions In Vietnam*”, Energy 79,447-454.
- Ozer, Mustafa and Biçerli, Kemal (2003). *Women's labor force in Turkey Panel Data Analysis*, Journal of Social Sciences 2003-2004

Öztürk,Zafer ve Öz, Damla (2016), “*The Relationship between Energy Consumption, Income, Foreign Direct Investment, and CO2 Emissions: The Case of Turkey*” Journal of Faculty of Economics and Administrative Sciences, Çankırı Karatekin University, Volume 6, No 2, ps. 269-288.

Yaylalı, Muammer; Dogan, Ebul Muhsin; Yılmaz, Vildan Merve; Khan, Zeynep (2015), “*Investigation of The Relationship Between Foreign Direct Investment and Carbon Dioxide Emissions in Turkey with ARDL Approach*”, Alphanumeric Journal, 3 (2), 107-112.

Yılmaz, Tayfun; Zeren, Feyyaz and Koyun, Yaşar (2017), “*The Relationship Between Foreign Direct Investments, Economic Growth and Carbon Dioxide Emission: An Econometric Application on BRICS and MINT Countries*”, Journal of Economic and Administrative Sciences, Süleyman Demirel University C.22 P.4, s.1235

Zakarya, Ghouali Yassine, Mostefa, Belmokaddem, Abbas, SAHRAOUI Mohammed, Seghir, Guellil Mohammed (2015). “*Factors Affecting CO2 Emissions in the BRICS Countries: A Panel Data Analysis*” 4th World Conference On Business, Economics, Management 30 April-02 May 2015, Izmir, Turkey, Procedia Economics and Finance 26 (2015) 114 – 125.

**ÇANAKKALE/SARIÇAY VE ÇEVRESEL NİTELİKLERİNİN KONUT FİYATLARINA
ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI**

*RESEARCH INTO THE EFFECT OF SARIÇAY AND ENVIRONMENTAL QUALITIES ON
HOUSING PRICES IN THE CITY OF ÇANAKKALE*

Yavuz ALKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lapseki Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Bölümü

ÖZET

Talebin arz faktörü üzerindeki etkisinin piyasa ekonomisine yansımaları arzın piyasa sürümünün niceliği ve pazar fiyatı ile doğrudan ilişkilidir. Yani talebin fazla olması piyasaya sunulan mal ya da hizmetin miktarında ve fiyatında belirleyici bir rol üstlenmektedir. Bir başka ifadeyle herhangi bir ürüne olan talep fazlaysa söz konusu ürünün pazar potansiyeli ve değeri de fazla olmaktadır. Pazar değeri olmayan varlıkların aynı sistem üzerinden ekonomik değer arz ettikleri de bir gerçektir. Yani açık ve yeşil alanlar, göl, deniz, boğaz, orman gibi kaynaklara yakın ya da sahip olan konutların satış fiyatlarının belirginliğinde etkinlik gösterebilmektedirler. Bu kaynaklara sahip konutlara talebin artması fiyatlarının da artmasını beraberinde getirmektedir. Pek çok çalışmada konut fiyatlarının sahip olduğu bu kaynakların parasal değerleri ortaya konmuştur. Bu çalışmada da Çanakkale Sarıçay çevresindeki konutların Sarıçay, boğaz manzarası ve mevcut/geliştirilmiş peyzaj olanak ve donatılarına sahip olmaları kapsamında fiyatlarının artış oran ve miktarlarının belirlenmesine çalışılmıştır. Bunun için öncelikle çevresel niteliğe sahip olmayan konut fiyatları ile sahip olunan çevresel nitelikler doğrultusunda konut fiyatlarının nasıl bir değişkenlik arz ettiğinin ortaya konması planlanmaktadır. Bu süreçte kurumsal çalışan emlak müşavirleri ve Çanakkale Tüm Emlakçılar Meslek Odası'nın verilerine ulaşılması düşünülmektedir. Dolayısıyla sahip olunan doğal ve kültürel kaynakların bir anlamda piyasa değerlerine ulaşılabilir. Konut sahiplerinin elde ettikleri söz konusu rant değerlerinin gelir vergisine dahil edilerek hem yasal bir zemine kavuşturulması; hem de yerel ve milli gelire katkı sağlaması beklentiler arasında yer almaktadır. Bu sonuçlara ulaşmak için öncelikle çalışma alanı olarak belirlenmiş Barbaros, Namık Kemal ve İsmetpaşa mahallelerinin Sarıçay'a sınırı olan konutların satış fiyatlarının araştırılması planlanmaktadır. Söz konusu alanda oturan sakinlerden 20-60 yaş arasında 400 bireyle tesadüfi olarak ve yüz yüze görüşme yapılarak 400 anket uygulaması gerçekleştirilmesi düşünülmektedir. Anket sonuçlarından konut fiyatlarına etki eden Sarıçay ve peyzajına yönelik ölçütlerin fiyatları Hedonik Fiyatlandırma ve Koşullu Değerleme Yöntemleri kullanılarak belirlenebilecektir. Ayrıca bu konutların çevresel niteliklere sahip olmayan fiyatları ile sahip olan fiyatları arasında istatistiksel analiz yapılması ön görülmektedir. SPSS 15.0 programında doğrusal regresyon analizi yapılması planlanmaktadır. Buna göre de çevresel niteliklerden yoksun konutun fiyatı ile çevresel niteliklere sahip fiyatları arasındaki anlamlılık ya da ilişki durumları ortaya konmuş olabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Çanakkale, Sarıçay, Peyzaj Donatıları, Konut Fiyatları, Ekonomik Değer, Hedonik Fiyatlandırma, Koşullu Değerleme Yöntemi

ABSTRACT

The reflection of the effect of the supply factor of demand in the market economy is directly related to the quality and market price of supply entering the market. In other words, if demand is great it may undertake a determinative role in the amount and price of a product or service offered to the market. Stated differently, if demand for any product is great, the market potential and value of that product will be greater. It is a reality that assets without market value have economic value through the same system. In other words, sales prices for housing close to or including resources like open and green spaces, lakes, sea, straits, and forest specifically may display activity. The increase in demand for housing with these resources will result in an increase in price. Many studies have revealed the monetary value of these resources in housing prices. This study will attempt to determine the increase rate and amount of prices for housing in the Sarıçay river area in Çanakkale within the scope of whether they have views of the river or the straits and available/developed landscaping possibilities and equipment. For this, initially, it

is planned to reveal the variability in housing prices in line with housing which has environmental qualities and housing without environmental qualities. In this process, it is considered that data will be obtained from corporate real estate agents and Çanakkale Chamber for All Real Estate Agents. As a result, the market value for these natural and cultural resources will be attained in a sense. The inclusion of this unearned value obtained by homeowners in income tax is included among expectations for both establishing a legal basis and contributing to local and national income. To achieve these results, firstly the plan is to research housing sales prices in the determined study area of Barbaros, Namık Kemal and İsmetpaşa neighborhoods bordering the Sarıçay. It is thought that 400 individuals aged 20-60 years living in this area will be chosen at random and face-to-face interviews will apply 400 surveys. The survey results will determine the prices for criteria related to Sarıçay and landscaping which affect housing prices using hedonic pricing and conditional valuation methods. Additionally, it is predicted that statistical analysis will be performed between the prices of housing with environmental qualities and those without it. Linear regression analysis is planned to be performed using SPSS 15.0. Accordingly, the difference or correlation status between the price of housing without environmental qualities and the price of those with environmental qualities will be revealed.

Keywords: Çanakkale, Sarıçay, Landscape Equipment, Housing Prices, Economic Value, Hedonic Pricing, Conditional Valuation Method

**ÇİM ALAN TESİSİNDE FARKLI GÜBRE DOZLARININ BÜYÜMEDEKİ ETKİSİNİN
ARAŞTIRILMASI**

RESEARCH INTO THE EFFECT OF DIFFERENT FERTILIZER DOSES ON GRASS FACILITIES

Yavuz ALKAN

Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lapseki Meslek Yüksekokulu, Peyzaj ve Süs Bitkileri Bölümü

ÖZET

Günümüz koşullarında gelişmiş kent yapılarında çim alan tesisine yönelik çalışmalarda ağırlıklı olarak hazır (rulo) çim uygulamalarının öne çıktığını görmekteyiz. Zamandan kazanma adına kısa zamanda yetişmiş ve gelişmeye devam eden bir çim alan kazanımına bağlı olarak tercih edilen bu durumda taşıma veya uygulama esnasında veya geldiği yerden kaynaklı bazı sıkıntılardan dolayı hazır çim uygulamalarında da yer yer bozulan çim yüzeylerin ortaya çıkışıyla öne çıkan başarısızlıklar görülebilmektedir. Uygulanırlık kapsamında klasik çim alan tesisinde başlangıçta hazır çime kıyasla biraz zaman kaybı söz konusu olsa da ilk çim çıkışından sonra yapılacak gübre desteklemeleriyle bu kaybın önüne geçilebileceği, bahsedilen sıkıntılardan da bu uygulamada ortaya çıkmayacağı ön görülmektedir. Bu çalışmada bu kapsamda Çanakkale bölgesinde yoğun olarak çim karışımlarında tercih edilen *Lolium perenne Topgun* (İngiliz Çimi), *Festuca rubra Red Skin* (Kırmızı Yumak) ve *Poa pratensis Avalanche* (Çayır Salkım Otu) türlerinin tesadüf parselleri deneme deseni yöntemine göre 4 tekerrürlü olarak, toplamda 12 yetiştirme tavaasında performansları incelenecektir. Toplamda 36 tekerrür olması şeklinde planlanan deneme, orta bünyeli (tınlı toprak) toprak sınıfından oluşan ortamın tüm yetiştirme tavalara doldurularak 4 tekerrürlü olarak oluşturulması şeklinde planlanmaktadır. Çalışmada her tohum türü ve ortamı için hiçbir işlem yapılmamış bir kontrol tavaası; 50gr ve 100gr Amonyum Nitrat karıştırılmış 2 deneme tavaasının yer alması planlanmaktadır. Toplamda 4'ü kontrol; 8'i de deneme tavaası (parseli) olarak 12 tava yer alacaktır. Her bir tohum türü için 4 tekerrürlü uygulanan çim yetiştiriciliğinde çimlenme hızı, çimlenme gücü, kaplama yüzdesi, kök taraması ile kök hacmi, etkili kök derinliği, kardeşlenme yüzdesi ve hızı, ilk biçim öncesi sökülen bitkide yaş ve kuru ağırlık, büyüme, renk ve doku yüzdesi gibi özellikleri bakımından “çok iyi, iyi, orta, kötü, çok kötü” dereceleri ile değerlendirme yapılacaktır. Elde edilen verilere göre kullanılan gübre dozlarından en iyi performansı sağlayan uygulama, çim alan tesisinde tercih edilme özelliğine sahip olacaktır. Bu sonucu desteklemek ve teyit etmek amacıyla elde edilen verilere SPSS 15.0 programı dahilinde istatistiksel analiz testinin (Duncan/Post-Hoc) yapılması da ön görülmektedir. Bu çalışma ile hazır çim uygulamasına karşın klasik çim uygulamasının tercih ve kullanım yüzdesinin artması planlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Açık ve Yeşil Alan, Peyzaj Planlama, Çim Tohumu, Toprak Sınıfları, Uygulama

ABSTRACT

Currently, conditions in developed urban structures have led to the application of ready (sod) grass dominantly in studies about grass facilities. This situation is chosen linked to attaining a grass area that is cultivated in a short time and continues to develop in the name of gaining time. Failures of this application may be due to some problems during transport or application or due to the place of origin leading to the occurrence of occasionally disrupted grass surfaces in sod grass applications. Within the scope of applicability, though there may be a time loss initially in classic grass facilities compared to sod grass, support with fertilizer after the first grass seedlings appear may overcome this loss and it is predicted that the problems mentioned above will not occur with this implementation. Within the scope of this study, the performance of *Lolium perenne Topgun* (perennial ryegrass), *Festuca rubra Red Skin* (red fescue) and *Poa pratensis Avalanche* (bluegrass), commonly chosen grass mixtures in the Çanakkale region, will be investigated in a random parcel trial pattern method with 4 repeats in a total of 12 cultivation tray. The trial planned with a total of 36 repeats will fill all cultivation trays with a medium comprising medium-textured (loamy) soil planned to create 4 repeats. The study will have a control tray with no procedure performed with 50 g and 100 g ammonium nitrate planned in 2 trial trays for each seed type and medium. In total there will be 4 control and 8 trial trays (parcels) for a total of 12 trays. With 4 repeats for each seed type, grass cultivation will be assessed as “very good, good, moderate,

poor, very poor” in terms of features such as germination rate, germination power, coverage percent, root volume, effective root depth, tillering percentage and rate, wet and dry weight of plants uprooted before first mowing, growth, color and tissue percentage. According to the obtained data, the application ensuring best performance from the fertilizer doses used will have the characteristic of being chosen for use in grass facilities. With the aim of supporting and confirming these results, it is predicted that statistical analysis tests will be performed with the SPSS 15.0 program (Duncan/post-hoc). This study is planned to increase the percentage selection and use of classic grass applications against the application of sod grass.

Keywords: Open and Green Space, Landscape Planning, Grass Seed, Soil Class, Application

**İSTANBUL KENT MERKEZLERİNİN MİMARLIK İLKELERİ AÇISINDAN
İRDELENMESİ: ORTAKÖY ÖRNEĞİ**

*INVESTIGATION OF ISTANBUL CITY CENTERS IN TERMS OF ARCHITECTURAL PRINCIPLES:
ORTAKÖY EXAMPLE*

Serdar KASAP

Bilecik Şeyh Edebali University, Vocational school - Department of Interior Design, Bilecik- TURKEY

Sezer YÖRÜK

Nişantaşı University, Faculty of Engineering and Architecture/ Student of Architecture, Istanbul- TURKEY

ÖZET

Nüfusun gittikçe arttığı, hızlı, plansız ve denetimsiz bir şekilde gelişen kentlerimizde, özellikle de istanbul'da, yeni yerleşim alanlarına ihtiyaç duyulmakta, buna bağlı olarak, kentsel mekanlara olan ihtiyaç ta artmaktadır. En önemli kentsel mekanlardan biri olarak meydanlar, kentte yaşayanlar için toplanma, aktivite ve dağılma mekanları olmalarının yanısıra; sosyal, kültürel, dinsel, siyasal vb. gibi gereksinimlere de cevap verirler.

Mekân-insan etkileşiminin farklı boyutlara ulaştığı bir süreçte, benzersiz ve yeniden üretilmeyecek doğal, sosyo-kültürel miras değerlerine sahip alanların ivedilikle koruma altına alınması gereklidir. Toplumsal kimliğin şekillenmesinde etkili olan pek çok unsur vardır. Dil, tarih, din ve mezhepler, örf, adet ve gelenekler bu unsurlar arasında sayılabilir. İstanbul'daki tarihi, kültürel ve doğal değerlerinin korunması ve yaşayan bir kent mekanı olarak, gelecekteki gelişiminin var olan tarihi ve kültürel potansiyelini olumlu yönde etkileyecek biçimde düzenlenerek kent insanlarının yararına sunulması gerekir. Bu nedenle istanbul'da bulunan önemli bir tarihi geçmişe sahip ve yoğun kullanım talebi olan Ortaköy örnek olarak seçilerek Mimarlık ilkeleri açısından incelenmiş, sonuç ve önerilerde bulunulmuştur.

Key Word: İstanbul, Ortaköy, Kentsel Kimlik, Meydan, Kültür.

ABSTRACT

In our cities, where the population is growing rapidly, developing rapidly, unplanned and uncontrolled, especially in Istanbul, new residential areas are needed and accordingly, the need for urban spaces increases. As one of the most important urban spaces, squares are gathering, activity and dispersing spaces for the residents of the city. social, cultural, religious, political and so on. They also respond to such requirements.

In a process where space-human interaction reaches different dimensions, areas that have unique and inescapable natural, socio-cultural heritage values should be urgently protected. There are many factors that affect the formation of social identity. Language, history, religion and sects, customs, customs and traditions can be counted among these elements. The historical, cultural and natural values of Istanbul should be preserved and as a living city space, it should be arranged for the benefit of the people of the city by positively affecting the existing historical and cultural potential of its future development. For this reason, Ortaköy, which has an important historical background in Istanbul and is in demand for intensive use, has been selected as an example and examined in terms of architectural principles, and results and suggestions have been made.

Key Word: Istanbul, Ortakoy, Urban Identity, Square, Culture.

**MİMARİ AKIMLARA MODA YAKLAŞIMI; ZAMAN VE MEKANDA DEĞİŞİMLER
ÜZERİNE BİR İNCELEME**

**FASHION APPROACH TO ARCHITECTURAL STYLES; AN INVESTIGATION ON TIME AND
SPACE CHANGES**

Ömer ATABEYOĞLU

Doç. Dr., Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Gülşah BİLGE

Öğretim Görevlisi Dr., Ordu Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

ÖZET

Moda, belirli bir süre boyunca herhangi bir şeye karşı toplum olarak gösterilen eğilimdir. Mimarlık akımları da moda gibi toplumun eğilimini belirler. Bu süre boyunca toplum alışkanlık ve yaşantısını bu eğilime göre şekillendirir. Böylece eğilimler, toplumun geniş kesiminin kabul ettiği standartlar ortaya çıkartır. Toplum tarafından benimsenen bu standartlar çoğu zaman beğeni, popülerite, zamanın gereklilikleri, insani ihtiyaçlar, ticari faaliyetler ve dönemin önemli olayları gibi pek çok şey tarafından şekillendirilir. Aynı zamanda moda gibi mimarlık akımları da, her kültürden toplulukların ortak bir payda çevresinde birlikte hareket etmesini sağlayan dünyanın en birleştirici ve dinamik olgusudur. Zamanla bir başka eğilimin doğması veya toplumun ilgisini kaybetmesi ile eğilimler de değişim gösterir. Eğilimlerindeki değişimler aracılığıyla toplumlar yaşam tarzlarına bir dinamizm getirir. Bu dinamizm toplumları hem canlı tutar, hem de yeni arayışlar, alternatifler ve karşı görüşlerin ortaya çıkmasına fırsat sağlar.

Yaşamı şekillendiren her şeyin bir modası vardır. Bu bakış açısıyla, toplumların yaşam alanlarını şekillendiren ve yaşayış tarzlarına karar veren mimarının de bir modası olduğundan bahsedilebilir. Mimarlık akımları belirli dönemlerde etkili oldukları ve geniş alanlara yayılıp, geniş topluluklar tarafından kabul görmeleri nedeniyle aslında bir moda oluştururlar. Zamanla değişen gereksinimler ve gelişen yapım teknikleri mimariyi de önemli şekilde etkiler. Farklı dönem ve farklı akımlarda yer alan mimari öğelerin bir biri arasında aktarılması veya kaybolması moda ögesi olup olmamasını belirleyebilir. Bu çalışmada da, mimarlık alanında geçmişten günümüze kadar gelen akımlar moda kavramı temelinde ele alınmıştır. Mimari, zaman içerisinde dramatik değişimler göstermiştir. Bu değişimler, dönemlerinin mimari modası olarak düşünülebilir. Bu moda, yapı tarzından, yapım tekniğine, kullanılan yapı malzemesinden, fonksiyonel ve estetik özelliklere kadar hemen her şeyi etkiler.

Değişimler, moda akımlarının bir birinden ayrılmasını sağlayarak kronolojik bir değerlendirme şansı sunar. Çalışmada bu kronoloji kullanılarak dönemsel olayların ve ortaya çıktığı yerdeki kültürün etkisi incelenmiştir. Aynı zamanda mimari modanın değişim döngüleri ve akımların dünyadaki dağılımı da değerlendirilmiştir. Bu nedenle çalışma; zaman ve mekanda yatay ve düşey olarak kurgulanmıştır. Bunu sağlamak üzere, dünyanın her yerinden mimari akımlar kronolojik olarak sıralanmış, dönemlerindeki önemli olaylar belirlenmiş, ve akımın doğduğu yerler ve zaman dilimlerine göre haritalandırılmıştır. Böylece, mimari akımları arasında zaman, mekan ve dönemin önemli olayları arasında bir ilişki kurmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mimari, Mimarlık Akımı, Moda.

ABSTRACT

Fashion is a tendency of societies for a specific period of time. Architectural styles like fashion determine the tendency of society. In this period, societies shape their daily routines and experiences. Therefore, a trend sets certain standards accepted by a large community. The standards embraced by the society are mostly designed according to taste, popularity, temporal requirements, essential needs, commercial activities and historical events. At the same time, Architectural styles like fashion are a dynamic field creatively brings people from different cultures together like nothing else could.

Emergence of a new style or societies' losing interest in the trend might be the reason for a change, so it is face-paced and ever-evolving. Trends bring dynamism to daily life of societies. This dynamism both keeps societies' attention alive and provides opportunities for seeking new alternatives or opposed interests.

Everything that forms and sustain life has fashion. From this point of perspective, it could be discussed that like fashion architecture, that forms the space for people and shape the way of living, also has trends changing all the time. Architectural styles demonstrates similarities with fashion trends as both affects vast areas and millions of people for a certain period of time. Ever-developing technology and changing requirements force architecture to evolve. In this study, all architectural styles and their historical trends are examined from the perspective of fashion trends. Architecture has undergone dramatic changes over time. These changes create the fashion trends for architecture in those periods. These trends affects everything including techniques for building structure, materials used, equipment needed, functionality, aesthetic and so forth.

Architectural styles help differentiating between different trends and organizing them in a chronological order. In this paper, this chronological order is used to examine the historical events and cultural influences on the styles. In addition to that, trends in architecture with distinct architectural styles in different time periods and the dissemination of architectural styles around the world are represented. To be able to achieve that all the architectural styles are arranged in chronological order, highlights of those specific periods' are presented and areas in which the styles emerged and influenced are mapped. Therefore, the aim of this study is establishing a connection between architectural styles as well as determining the effects of trends and their results on the field of architecture.

Keywords: Architectural, Architectural Styles, Trend

SİVAS İLİ ALTINYAYLA İLÇESİ MERKEZ VE DELİİLYAS CAMİLERİNİN AHŞAP İŞLEME İLE DUVAR SÜSLEME TEKNİKLERİNİN İNCELENMESİ

Şirin KARAMAN

Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü

Mehmet Fatih ÇAKMAKTEPE

Öğr. Görevlisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas Meslek Yüksekokulu, El Sanatları Bölümü

ÖZET

Bu çalışmada, günümüze ulaşabilen nadir eserlerden ve kültürel mirasımızın ayrılmaz parçalarından olan camilerimize ayrı bir değer katan camii bezemeleri incelenerek kayıt altına alınmıştır. Yapıların dış cepheleleri oldukça sade olmasına rağmen iç kısımlarında çok renkli bezemeler kullanılmıştır. 18. yüzyıl olarak tarihlendirilen bu camilerdeki bitkisel ve yazılı bezemelerde görülen gerek ahşap ve gerekse kalemişi süslemeleri, kendilerine has nitelikleri ile dikkat çekici özelliklere sahiptir. Bu nedenle çalışmaya çok popüler olmayan bu camiler konu edilmiştir. Çalışma kapsamına alınan camilere gidilerek ahşap ve duvar süsleme teknikleri fotoğraflarla belgelenmiştir. Daha sonra fotoğraflardan elde edilen veriler vasıtasıyla elde ve autocad programında desen çizimleri ölçeklendirilerek yapılmıştır. Çizimler aslına uygun olarak renklendirilip, istendiğinde kullanıma hazır hale getirilmiştir. Buradaki amaç mimari eserlerin herhangi bir nedenle (deprem, sel, yangın vs.) zarar görmesi veya zamanla yıpranması durumunda eldeki çizimler restorasyon ve yapının tekrar inşası durumunda kullanılmak üzere saklanacaktır. Ayrıca çeşitli alanlarda (eğitim kurumları, devlet ve özel kurslar vb.) bezeme unsuru olarak kullanılan desenlerin farklı alanlara yardımcı olması sağlanacaktır. Kültürümüzün kıymetli eserlerini kayıt altına almak ve gelecek nesillere aktarılmasına katkı sağlamak temel amaç olarak görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Camii, Ahşap işçiliği, Süsleme, Altınyayla, Desen

ABSTRACT

In this study, the mosque ornaments that add value to our mosques, which are rare parts of our cultural heritage and inseparable parts of our cultural heritage, have been examined and recorded. Although the facades of the buildings are quite plain, the interior is decorated with multi-colored decorations. Both the wood and pencil ornaments seen in the vegetative and written decoration of these mosques dated to the 18th century have remarkable characteristics with their unique qualities. Therefore, work is not very popular these mosques were subject. The mosques included in the study were documented with photographs of wood and wall decoration techniques. Then, by using the data obtained from the photographs, the pattern drawings in the autocad program were made by scaling. Drawings have been colored in accordance with the original, ready to use when requested. The aim architectural works here for any reason (earthquake, flood, fire, etc.), hand drawings will be stored in case of damage or deterioration over time to be used if the building's restoration and rebuilding. In addition, patterns used as decoration elements in various fields (educational institutions, public and private courses etc.) will be provided to help different areas. It is seen as the main purpose of recording the valuable works of our culture and contributing to the transfer to future generations.

Keywords: Mousque, Woodworking, Ornament, Altınyayla, Pattern

GİRİŞ

Kültür ve sanat bir bütünün ayrılmaz iki parçası gibidir. Toplumunu bir arada tutan ve bir uygarlığı ayakta tutan en önemli dayanak noktalarındadır. El sanatları ise toplumun yaşantısından doğmuş inanç ve kültürlerle harmanlanarak bugünkü şeklini almıştır. İnsanın doğası gereği hep güzel ve güzelliklerle olmak istemektedir. Kendi eseri olan ihtiyacı için yaptığı bütün çalışmalarını da süslemiştir. Öyle ki yemek yediği kaşığından, giydiği çoraba, oturduğu çadıra ve ibadet ettiği camiye kadar geniş bir alanda süsleme görülmektedir.

Türklerin tarih sahnesinde ilk kez ne zaman görüldükleri konusunda bilim insanları arasında görüş farklılıkları bulunmaktadır. Bununla birlikte bugüne kalan eserler incelendiğinde sanat alanında daima başarılı örnekler rastlanmaktadır. Hunlar, Göktürkler, Uygurlar ve onları takip eden diğer Türk devletleri de sanat alanında güzel örnekler bırakmışlardır (Çoruhlu;2011).

Türklerin tarih sahnesinde görülmeleri M.Ö. birinci binde Asya Hunları ile başlamaktadır. Hunluların sanatta oldukça başarılı ve iyi düzeyde olduklarını Kurganlardan çıkan eserden anlamaktayız. Hun Kurganlarından birçok ahşap ve daha birçok farklı eser ortaya çıkarılmıştır. Ayrıca Hunluların kaya resimleri de oldukça gerçekçi ve güzel örneklerdir (Aslanapa;1993). Bulunan eserlerin nitelikleri Türklerin sanatta oldukları yeri göstermesi açısından çok önemlidir.

Türk resim sanatının en eski örnekleri Uygur Türklerine aittir. Duvar resimlerinde portrelerin ilk örneklerine rastlanmaktadır (Aslanapa;2005).

Uygur şehir kalıntıları ve resimlerinden kalık olarak ifade edilen yapılarda tuğla duvarlar sıvanarak üstleri resimler ile kaplandığı anlaşılmaktadır. Ahşap bölümler ise cila, boya altın varaklarla işlendiği görülmektedir (Esin;2006).

Türklerin tarihi incelendiğinde Orta Asya’da yaşayan Türklerin taşınabilir eşyalar üzerindeki süsleme sanatında çok iyi bir düzeyde oldukları anlaşılmaktadır. Taş ve ahşap oymacılığındaki eserlerine Pazırık ve Noin Ula kazılarında rastlanmaktadır (Ersoy;1993).

Selçuklular sanatsal açıdan atalarından getirdiklerine ek olarak bütün bezeme sanatlarında; ağaç işleri, taş oyma, metal, seramik ve dokuma alanlarında iyi bir homojenlik sağlamaktadırlar (Kuban;2002).

Türkler Orta Asya’dan beri sahip oldukları sanat gelenekleri sürdürerek Selçuklular, Beylikler ve Osmanlı İmparatorluğu döneminde de geliştirerek devam ettirmişlerdir. Ağaç işlerinde Farklı teknikleri birçok ağaç türünde başarıyla kullanmışlardır (Barışta;1998).

Ahşap cami ve mescitlerin sütun başlıkları, konsollar, tavan, saçak, mahfil ve kirişlerinde görülmektedir. Bugün çoğu aşınmış olan bu boyalı süslemeler genellikle aşı boyası ile yapılmaktadır (Ersoy;1993).

İnsanlar kültür ve medeniyetlerinin izlerini özellikle mimari alanda hep gelecek nesillere aktarmışlardır. Türk insanın Orta Asya’dan başlayarak zamanla geliştirerek yaşadığı topraklarda izini bırakarak ahşap ve kalem işi süsleme özelliklerini gelenek haline dönüştürerek Anadolu’nun köylerindeki bir konak ya da bir camide dahi sürdürmeye devam etmişlerdir. Mimari unsurlar içinde ise ibadethanelerin ayrı bir yeri olmuştur. Müslümanlar için camiler ibadethane olmanın yanında kimi camiler süslemeleriyle de birer sanat eseri niteliği taşıyan yapıt niteliği taşımaktadır. Camideki bezemeler gerek ahşap ve gerekse de kalem işi süslemeleri kendilerine has nitelikleri ile dikkat çekici özelliklere sahiptir. O nedendir ki çalışmaya çok popüler olmayan bu camiler konu edilmiştir.

Sivas ilinin kültürel geçmişine ilişkin çeşitli araştırma sonuçlarına göre yöre, Neolitik dönemlerden itibaren iskân edilmiştir. Zaman zaman Anadolu topraklarında Doğu ve Orta Anadolu kültürleri arasında geçiş sağladığı görülmektedir (Denizli H.....).

Sivas, Roma ve Bizanslılar döneminde Avrupa ve Asya arasındaki Baharat Yolu ve Mezopotamya ile Karadeniz arasındaki ticaret yolu üzerinde olan, mal ve esir ticareti merkezi konumundadır (a.g.e).

Mimari olarak yapıların dış yüzey ve yapısal niteliklerini korumak genelde daha kolaydır. Yapıların bu nitelikleri kullanılan malzemenin niteliği ile oldukça korunmuştur. Oysaki daha zayıf ve bozulması kolay olan bezemeler, boyalar, alçı ve diğer malzemeler zamana dayanamadığından yok olmaktadır. (1996,R.Yüksek;V)

Kalem işi veya kalemkari adı altında, genellikle fırça ile tezhip tekniğini andıran bir teknikte meydana getirilen renkli desenler anlıyoruz. Kalem işi daha çok sıva üzerinde, bazen de taş üzerinde görülür.

Ahşap inşaatın geniş ölçüde görüldüğü yerlerde, bu malzeme üzerinde de renkli nakışlar görülmektedir (Demiriz;1979,23).

Kalemişleri genellikle yapının son katmanı olarak sıva üzerinde boya halinde bulunduğundan, kimyasal yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı çabuk bozulmaya elverişlidir. Bulunduğu yer itibarıyla hava şartları, su sorunları nedeni ile çabuk bozularak sürekli yenilenmektedir. Bu nedenlerden dolayı günümüze orijinal olarak ulaşabilmiş kalemişi sayısı oldukça azdır (Renda,1982,s79 aktaran Yüksek,1996)

Camilerde var olan bu süsleme unsurları zaman zaman döküldüğü için alt katmanlardan da çeşitli süslemeler ortaya çıkmaktadır. Yeni ortaya çıkan bezeme unsurları devir ve üsluplarını değerlendirerek yeniden kazanmak için vakıf görevlileri çaba göstermektedirler.

Mimariye bağlı ahşap eserleri minberler, kapı ve pencere kanatları, parmaklık ve şebekeler olarak gruplandırmak mümkündür (Demiriz;1979,25).

Günümüzde hala başlangıçtaki işlevini yitirmeyen tek yapı örneği camilerdir. O nedenle kamuoyuna mal olmuş, bu yapılara hem kültür varlığı olarak bakmak ve korumak hem de halkın dini ihtiyaçlarını giderme açısından yaklaşma zorunluluğu vardır (Yüksek;1996).

Mimari yapıların dış yüzeyini yapısal niteliklerini korumak dış etkiler dikkat edilerek hazırlandığı için daha kolay korunmaktadır. Bunun aksine dış etkilerden fazla etkilenenler ise iç mekânda kullanılan alçı, boyalar, bezemeler ve diğer malzemeler zamana yenik düşmekte hızla bozulmaktadır (Yüksek;1996). Günümüze ulaşabilmiş kalemişi sayısı oldukça azdır. Bunun temel nedeni ise yapıda en üstte boya halinde bulunması nedeni ile kimyasal yapısından dolayı daha hızlı bozulmaktadır. Nem, hava koşulları ve diğer etkenler nedeni ile çabuk bozulmaktadır (Renda,1982;79).

Altınyayla (Tonus) İlçesi

Altınyayla, Sivas il merkezinin güney batısında ve Sivas'a Ulaş ilçesinden 80km Şarkışla üzerinden ise 112 km uzaklıkta yeni kurulan bir ilçedir. İlçenin yüzölçümü 717km² olup, denizden yüksekliği, 1050 metredir (Yasak;2004).

Altınyayla doğusunda Kangal, kuzey doğusunda Ulaş, batısında Şarkışla, güneyinde ise Kayseri ili ile çevrili bir yerleşim yeridir (a.g.e.).

Altınyayla ilçesi bu bölgede yapılan çeşitli kazılar sonucunda Hitit ve Romalılara ait eşyalara rastlanmıştır. Ele geçen buluntulara bakıldığında Altınyayla'nın eski bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır. Altınyayla tarihin ilerleyen zamanında Selçuklular ve Osmanlılara da yurt olmuştur (a.g.e.).

Altınyayla'nın bulunduğu bölge Tonus ismi ile ifade edilirken Osmanlı döneminde bu isim, merkezi Şarkışla kasabası olan ilçeye verilmiş ve Şarkışla (Şehir-kışla) kazası, Cumhuriyet dönemine kadar Tonus kazası olarak bilinmiştir. Cumhuriyet ile kazanın ismi "Şarkışla" olarak değiştirilmiştir. Tonus isimli bir köyün varlığına rağmen bu isim Şarkışla'nın Deliilyas bucağına devredilmiştir. (Mutlu;2011).

Fotoğraf 1. Altınyayla ilçesi (altınyayla.bel.tr - 23.06.2019).

Deliliyas Kasabası

Deliliyas; Altınyayla ilçesine 8 km, Sivas iline 85 km ve Altınyayla ilçesinin kuzeyinde yer alır. Orta Anadolu karasal iklim tipi görülmektedir. Arazinin çoğunluğu dağlıktır ve az kısmı yayladır. Kuzeyinde Kepez dağı, güneyinde Tonus Ovası bulunmaktadır (int.erişim tarihi:10.06.2019).

Deliliyas kasabası 1936 yılı idari taksimatında ve sonrakilerinde, eski ismi Tonus olarak bahsedilmektedir. Deliliyas H.1298 (M.1880-1881) Sivas Salnamesine göre Yeni yönetim nahiyelerinden biri olarak görülmektedir. Bucağın ismi önce Altınyayla olmuş ve 20 Mayıs 1990'dan itibaren Deliliyas merkez olmak üzere, Altınyayla ismi ile bir ilçe kurulmuştur (Mutlu;2011).

Fotoğraf 2. Placemap.net/10.06.2019.

Altınyayla (Ahmet Ağa) Merkez Camii

Sivas ili Altınyayla merkez camii günümüzde işlevselliğini sürdüren bir eserdir. Kâgir malzemeden yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Yapıda moloz-yonu-kesme taş, ahşap, alçı, bakır, demir, kireç ve çimento gibi malzemelerin kullanıldığı görülmektedir.

Kâgir malzemeden yığma tekniğinde inşa edilen eser, düz bir arazi üzerine kuzey- güney yönünde boyuna dikdörtgen planlıdır (Çizim 1). Câmii, arazi konumuna göre kuzey ve batı taraftan kaba yonu taş örgülü güneyden ise beton malzemeli avlu duvarlarıyla çevrilidir. Eserin kuzeyinde, harime paralel şekilde enine dikdörtgen planda uzanan son cemaat mahalli ve bu mahallin batısında kesme taş malzemeden yükselen tek şerefeli minaresi yer almaktadır. Avlunun batı tarafında, yakın dönemde inşa edilen tuvalet, abdestlik ve depo birimleri yer almaktadır (Anonim.....)

Günümüzdeki şeklini 1993 ve 1996 yılı onarımlarında alan cepheler, oldukça kalın çimento esaslı harç ile sıvalı olup badanalıdır. Son cemaat mahallinin batı cephesi, minare konumundan dolayı yaklaşık 3.50 metre ebadında içe doğru girinti oluşturmaktadır. Yapının beden duvarları cephelerden -kuzey

hariç- zeminden ortalama 1,10 metre yüksekliğinde üç taraftan kesme taş kaplamalı güçlendirme duvarıyla desteklenmiştir (a.g.e).

Cepheler doğuda bir, kuzeyde dört, batı ve güneyde üçer adet olmak üzere toplam on bir adet dikdörtgen formlu pencere açıklığıyla hareketlendirilmiştir. Pencerelerden harim tarafındakiler mazgal tipte olup mihrap üzerindeki büyük mahfil tarafındaki ise diğer pencerelere göre küçük ebatta tutulmuştur. Açıklıklardan kuzey cephedekiler, ahşap doğramalı ve cam bölmeli iki kanatla kapatılmış olup dıştan yarma-geçme demir parmaklıdır. Yapının diğer cephelerindeki pencere açıklıkları ise yakın dönemde tek kanatlı PVC doğramalı ve cam bölmeli pencerelerle kapatılmış olup dıştan basit demir parmaklıdır. Harimin üzerini örten ahşap tavanı; ortada bağımsız dört ahşap direk ile beden duvarlarına bitişik on beş adet (doğu ve batıda beşer adet, kuzeyde üç ve güneyde ikişer adet olmak üzere) olmak üzere yekünde on dokuz adet kare formlu ahşap ayak tarafından taşınmaktadır. Son cemaat mahallini örten ahşap tavanı ise güneyde duvara bitişik altı adet kare formlu ayak ile diğer kısımlarda ise beden duvarlarına oturmaktadır. Câmî dıştan ise son cemaat mahallini de kapsayacak şekilde dört yöne eğimli kırma çatıyla örtülüdür. Orijinalde toprak damlı olan çatı sonraki dönemde alaturka kiremit kaplamalı kırma çatıya çevrilmiş ve 1993 yılı onarımlarında ise kiremit kaplaması kaldırılarak bakır malzemeyle yenilenmiştir (a.g.e).

Harime giriş, son cemaat mahallinin güney aksındaki kapı açıklığından sağlanmaktadır. Yaklaşık 1,20x1,90 metre ebadındaki açıklık, yakın dönem onarımlarında yenilenen ahşap tablalı ve iki kanatlı bir kapıyla kapatılmaktadır. Harim, mihraba dik uzanan üç sahna ayrılmıştır. Bunlardan orta sahnin, Anadolu'daki çoğu ahşap direkli câmililerdeki gibi yanlara istinaden daha yüksek ve geniş tutulmuştur. Harimin aydınlanması batıda bir, kuzeyde iki, güney ve doğuda ise üçer adet olmak üzere yekünde dokuz adet dikdörtgen formlu ve mazgal tipli pencere ile sağlanmıştır (a.g.e.).

Mihrap, güney duvar ortasına yerleştirilmiş olup yakın dönem onarımlarında alçı ile sıvanmıştır. Yaklaşık 0,85x2,15 metre ebadındaki mihrap, basit işçilikli ve sadedir. Restorasyon öncesinde mihrap kavsarası ve niş yüzeyi yeşil renk yağlı boyalı ve niş kenarları beyaz badanalı iken boyanın kaldırılması ile altından çiçek motiflerini yer aldığı kalemşi çıkmıştır.

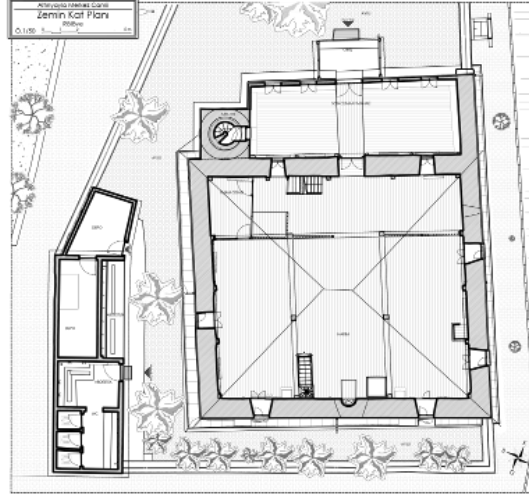
Minber; mihrabın hemen sol (batı) tarafında yer almaktadır. Ahşap malzemedan çakma, kafes ve kalemşi tekniklerinin birlikte kullanılarak meydana getirilen minber, 0,81 metre genişliğinde, 2,45 metre uzunluğunda ve 3,70 metre yüksekliğinde ebatlara sahip olup 7 basamaklıdır.

Vaaz kürsüsü; doğu duvarın güney kısmındaki pencerenin yanında yer almaktadır. Kürsüye çıkış kuzey cephedeki açıklıktan sağlanmaktadır. Ahşap malzemedan yapılan kürsü, çakma ve boyama tekniklerinde oluşturulan motiflerle tezyin edilmiştir (a.g.e).

Mahfil; harimin kuzey duvarı boyunca uzanmakta ve ahşap malzemedir (Resim 17). Mahfil, önde dört ahşap ayak ve aralarda üç ahşap direk ile arkada (kuzey duvarda) ise beş ahşap ayak olmak üzere toplam on ikisi ahşap direk/ayak tarafından taşınmaktadır. Yaklaşık 1,78x7,15 metre ebadında ve enine dikdörtgen plandaki mahfil, balkonsuzdur (Anonim.....) .

Çizim 1. Cami zemin planı. VGM

Çizim 1. Cami zemin planı. VGM

Altınayla Merkez (Ahmed Ağa) Camii Süslemeleri

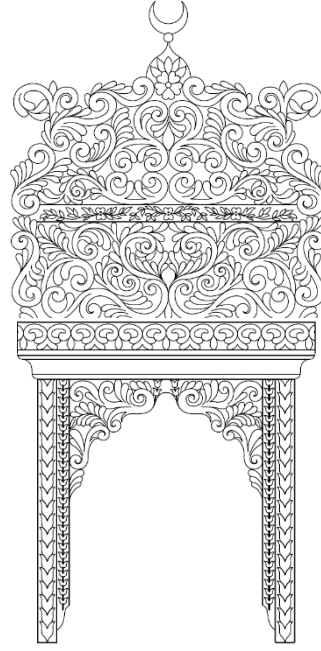
Sivas ili Altınayla ilçesi Merkez Camisi Ahmed Veled-i Sungur tarafından H.1313/M.1895-96 yılında yaptırılmıştır. Yapının cepheleri oldukça sade ve yalın olup, iç kısmında tezyinat cephelere istinaden tam bir tezat oluşturmaktadır. Süslemelerde ahşap ağırlıklı olmakla birlikte alçı malzemenin de kullanıldığı görülmektedir. Zengin tezyinata sahip bu eserimiz, Türkiye'deki ahşap direkli câmiler içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Ahşap süslemeler; minber, vaaz kürsüsü, mahfil ve tavanda görülmekte olup bunlar çakma, boyama/kalemişi, kabartma ve oyma teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Farklı tekniklerde kullanılan bu tezyinata yazı (direklerdeki kitabeler de), bitkisel (çiçek, akantus, palmet, kıvrık dal), geometrik ('S'-'C' kıvrımlar, daire, zikzak, şua, volüt, helezon, silme) ve nesnel (püskül, alem) desenlerin/motiflerin işlendiği görülmektedir. Alçı malzemeli süslemeler ise harim duvarlarındaki çerçevelerde ve lambalıklar ile tavan kaplamasının etek kısmındaki kuşaklarında görülmekte olup bunlar, kalıplama ve kalemişi teknikleri kullanılarak oluşturulmuştur. Farklı tekniklerde kullanılan bu tezyinata bitkisel (akantus, kıvrık dal ve çiçek) ve geometrik (silme, yiv ve 'S' kıvrımlar) desenlerin/motiflerin işlendiği görülmektedir.

Minber; köşeliklerin yüzeyi çakma teknikli 'S' ve 'C' kıvrımlar yapan akantus yaprakları ve palmetlerle bezenmiştir. Girişin iki parçadan oluşan taç kısmı, 'S' ve 'C' kıvrımlı akantus yaprakları ile palmet motiflerinin simetrik vaziyette yerleştirilen bitkisel bezemelidir. Birleşim kısmında yüzeyi ise yine simetrik şekilde yerleştirilen tek sıra çiçek ve yaprak motifleriyle bezenmiştir. Tacın orta kısmında bir hilâl deseniyle bitirilmektedir. Bitkisel motiflerin zemini kırmızı fonlu, giriş kısmının ayak yüzeyleri yeşil ve kırmızı renge, motifler ise beyaz ve mavi tonlarında yağlı boya ile boyanmıştır.

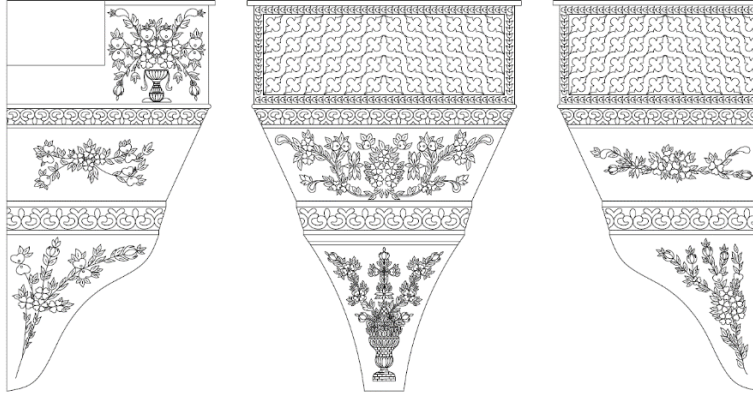

Fotoğraf 3. Minber ön görünümü.

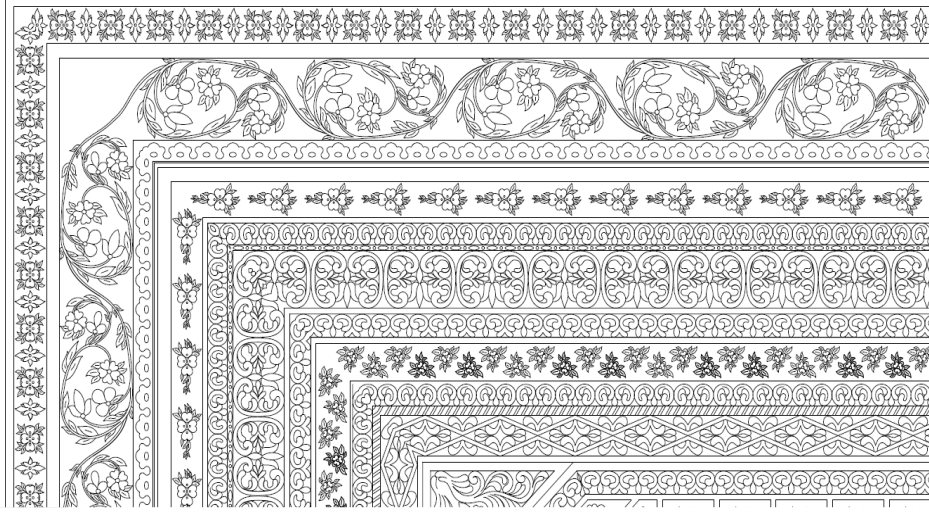
Çizim 2. Minber ön görünüm çizimi

Vaaz kürsüsü; ikili yaprakların yan yana dizilmesiyle ve üç dilimli palmetlerle oluşmuş bitkisel motifli birer kuşakla iki bordüre sahiptir. Pembe yapraklar sarı zemin üzerine paletler ise yeşil renkle boyanmıştır. Arada kalan bordür yüzeyleri, çiçek buketleriyle süslenmiştir.

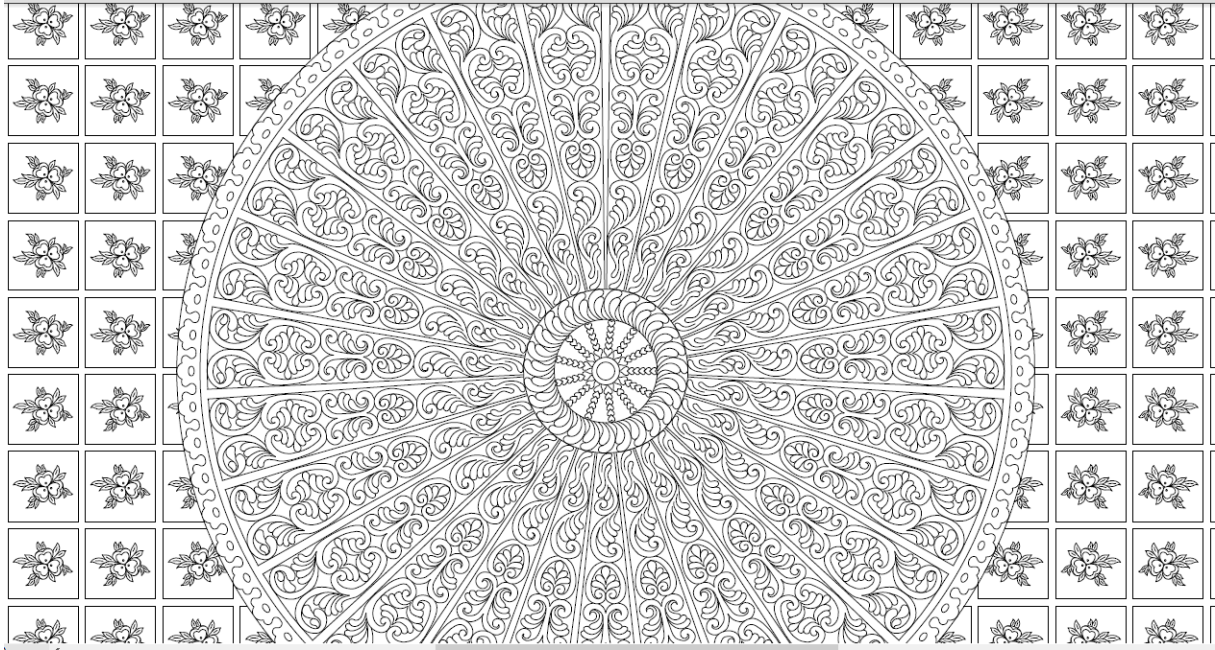
Çizim 3. Vaaz Kürsüsü çizimi. (Sağ taraftan, karşıdan ve sol taraftan çizimleri)

Mahfil; Mahfil katın tavanı dairesel ve ahşap kirişlerle motifsiz olarak tasarlanmıştır. Harime doğru olan tarafı ahşap oyma ve kalem işi tekniklerinin birlikte kullanılarak oluşturulan bitkisel motiflerle bezelidir. Bu alınlığın zemini yeşil renkli orta sahnın ise kalemişi boyamalıdır. Yan sahnın tarafı ise kalemişi ile yapılmıştır. Yan sahnalara denk gelecek beş yapraklı üçlü çiçek demetinin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuştur. Çiçeklerin etrafındaki yapraklar açık yeşil, çiçekler ise kırmızı, sarı, pembe ve beyaz renklerle oluşturulmuştur. Baklava dilimini anımsatan ve yanları 'C' olan kartuşların içerisine dört taraftan üçerli yaprakla çevrilmiş birer adet çiçek kabartması işlenmiştir. Üç dilimli palmet motifi ile "C" dolgu motifi olarak kullanılmıştır. Palmetler kırmızı, siyah ve beyaz renge; yapraklar siyaha çalan koyu yeşile; çiçekler ise sarı, kırmızı ve beyaz renge boyanmıştır.

Çizim 4. Altınyayla Camii tavan çizimi (Köşe).

Harimin orta sahının üzeri 6 adet direk tarafından taşınan üç kademededen oluşan tekne tavan ile örtülüdür. Tavanın ilk kademesi, ahşap kirişlerden ana tavanın kademelerine geçişi sağlayan kısmı teşkil etmektedir. Bu kademenin en alt bölümü, kirişlerle dar bir bordürle dört yönden çerçevelenmektedir. Yapraklı dörtlü çiçek buketleri ile çiçek motifinin değişmeli olarak sıralanmasıyla oluşan bitkisel bezeme ile bordür oluşturulmuştur. Demetteki yapraklar yeşil, çiçekler beyaz, kırmızı ve mavi renkte tekli çiçekler ise mavi renkte, zemin ise sarı renk olarak tasarlanmıştır. İkinci bordür kıvrım yapan yapraklı dalların taşıdığı toplamda beş adet çiçek ve lâle motifinin işlendiği bitkisel bezemelidir. Kıvrımlı dallar yeşil, çiçek ve lâlelerde ise mavi, beyaz, pembe ve siyah renk tonları kullanılmıştır. Helezon kıvrımların hemen üzerinde ise açık mavi renk tonlarında tek sıra şeklinde işlenen stilize palmet motifi yer almaktadır.

Çizim 5. Altınyayla Camii Tavan Çizimi. (Göbek)

Tavanın ikinci kademesi dört bordürden oluşmaktadır. En alttaki birinci bordür, yapraklarla buketlenmiş dörtlü çiçek demetlerinin yan yana tekrarıyla oluşan bitkisel bezemelidir. Kırmızı zemin üzerine işlenen kalemişi motiflerde, yapraklar yeşil renge, çiçekler ise sarı, pembe, beyaz ve mavi renk tonları kullanılmıştır. İkinci bordür 'C' kıvrımlar arasına sırasıyla yerleştirilen tek sıra palmet motifiyle bezelidir. Kırmızı zemin üzerine çakılan bu bitkisel motifler, mavi ve tonlarının kullanıldığı renklerle

boyanmıştır. Kademenin en geniş bordürünü oluşturan üçüncü bordür yüzeyi, çakma ve kalemişi tekniğinde yapılan motiflerle tezyin edilmiştir. Üçüncü kademeye geçişte alın vaziyetindeki bu bordürde, merkezde lâle olacak şekilde uç kısımları volütlü bakışıklı birer adet 'C' motifi yer almaktadır. 'C' kıvrımların içerisinde merkezdeki lâleye dönük durumda birer adet işlenmiş palmet motifi bulunmaktadır. Kahverengi zemin üzerine çakılan bu motiflerde, 'C' kıvrımlarda sarı, kırmızı ve pembe renkler; lâlede kırmızı, pembe ve yeşil renkler, palmetlerde ise yeşil ve mavi renk tonları tercih edilmiştir. Kademenin son bordürü ise yine çakma ve boyama tekniğinde 'C' kıvrımların taşıdığı palmet ve ikili yaprakların yan yana dizilimiyle bezenmiştir. Kırmızı zemin üzerine çakılan motiflerde; 'C' kıvrımlar yeşil ve siyah renge, yapraklar pembe ve kırmızı renge boyanmıştır.

Fotoğraf 4. Orta sahnin tavan kademelerinden detay

Harimin yan sahnin üzerini örten ahşap düz tavanları ise birbiriyle aynı düzenlemeye sahip olup kalemişi ve çakma tekniğinin birlikte kullanıldığı motiflerle bezenmiştir. Tavanın giriş ve beden duvarlarından geçişi sağlayan etek kısmı, alçı malzemedeki içbükey şekilde yapılan geniş bir bordürle çerçeveslendirilmiştir. Bordür yüzeyine, yapraklarla buketlenmiş dörtlü çiçek motifi simetri oluşturacak şekilde eşit aralıklarla yan yana sıralanmaktadır. Buradaki çiçek buketleri birbirine ters 'V' şeklini alan yapraklı tek bir kıvrık dala bağlanmakta olup dal merkezinden aşağı doğru sarkan iki adet püskül yer almaktadır. Bordür yüzeyindeki kalemişi bezemelerde, yapraklı dallar yeşile, çiçekler siyah kontörler içerisinde sarı ve kırmızıya, püsküller ise hâki yeşil renge boyanmıştır.

Boyuna dikdörtgen formdaki tavanlar dıştan kırmızı renk çıtalarla sınırlandırılan bir bordürle çerçeveslendirilmiştir. Bu bordür yüzeyi, kıvrımlar yapan yapraklı dal ve bu dalların kıvrım uçlarına çiğdemi anımsatan ikişer adet simetri olacak şekilde yerleştirilen çiçek motifiyle tezyin edilmiştir. Kalemişi tekniğinde bezenen bordürün zemin yeşile, yapraklı dalları siyaha, çiçekler ise sarı, kırmızı ve beyaz tonlarındaki renklere boyanmıştır. Tavan yüzeyleri, kuzey-güney yönünde eşit aralıklarla çakılan on bir adet çıtayla dilimlendirilmiştir. Çıtalar arasında kalan yüzeylere ise yapraklarla demetlenmiş ikili çiçek motifinin yan yana sıralanmasıyla tezyin edilmiştir. Kenar bordüründekiyle aynı zemin rengine sahip bu dilimlerde, yapraklar siyaha, çiçekler ise sarı, kırmızı ve beyaz renge boyanmıştır.

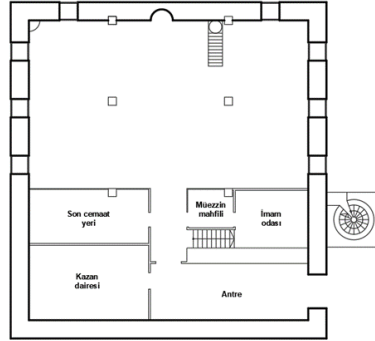
Delilyas Camii

Sivas ili Altınyayla ilçesi Delilyas Kasabası Camisi H.1325/M.1907 yılında yaptırılmıştır. Günümüzde işlevselliğini sürdüren eser, kâgir malzemedeki yığma tekniğinde inşa edilmiştir. Mihraba paralel dikdörtgen planlı cami moloz taş örgü ile inşa edilmiştir. İçten düz dam üst örtü sac ile kaplı ve kırma çatılıdır. Mihrap yönünde dikey yerleştirilmiş dört sıra halinde sekiz ahşap sütun üst örtüyü taşır. Dört ahşap sütun bağımsız olarak orta alanda yer alır. Diğer dört tanesi ise duvarlarla birleştirilmiştir. Böylelikle cami üç sahına ayrılmıştır. Kare formlu ahşap sütunların tavan ile birleşim noktasına kadar

ve gövdeden yarıya kadar uzanan bağdadi tarzda yapılmış “S” kıvrımlı payanda özelliği de olan mimari öğelerle hareketlilik verilmiştir.

Caminin doğu ve batı duvarında üçer tane, mihrap yönünde üç mazgal pencere yer alır. Mihrap yönünde yer alan mazgal pencerelerden biri tepe penceresi ise, günümüzde mihrabın yenilenmesinden dolayı yüksek olarak yapılan mihrabın altında kalmış ve böylece işlevini yitirmesi ile kapatılmıştır. Diğer iki mazgal pencere mihrabın sağ ve soluna yerleştirilmiştir. Yenilenen mihrap mavi beyaz fayanslarla kaplanmıştır. Mihrabın sağında yer alan ahşap minberin aynalıği da kare alanlar şeklinde bölünmüştür. Geometrik alanlar daha fazladır. Minberde genel olarak kuzey tarafta harime girişinin üzerinde kuzey cephe boyunca uzanan kadınlar mahfili yine ahşap malzeme ile yapılmıştır. Mahfilin sağ alt tarafı camekânlarla kaplanmıştır.

Caminin duvarları 1994 yılında beton sıva ile sıvanmıştır. Zemini toprak üstü ise tahta malzeme ile kaplı ve makine halısı serilidir. Caminin iki girişi mevcut doğu kapısı Sungurların batı kapısı Hacı Mehmetler kullanmışlardır (Kaynak: Şemsettin Doğan Deliilyas Kasabası Camii Yaptırma ve Yaşatma Derneği Başkanı).

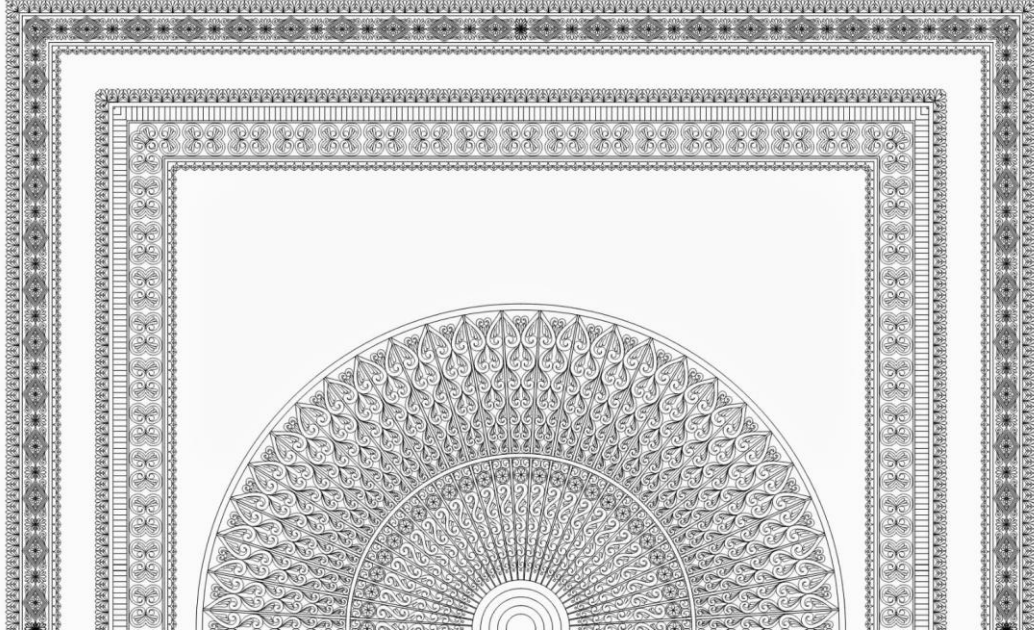

Çizim 6. Deliilyas Camii zemin planı
Plan çizimi: İnş.Müh.Sıddık Yılmaz

Delilyas Camii Süslemeleri

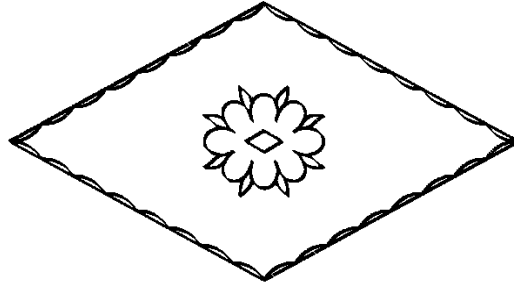
Sütunlarla bölünmüş caminin tavanı da üç bölüme ayrılmıştır. Orta alandaki ahşap tekne tavan dikdörtgen şekilli iç içe girmiş iki sıra bordürle çevrilmiştir. Bu bordürler applike tarzda yapılmıştır. Geometrik ve bitkisel süslemelidir. Bu motiflerin üzerinde renkli boyalar kullanılmıştır. Bu kare bordürlerin içi boş tutulmuş orta alana oldukça büyük yuvarlak bir tavan göbeği oturtulmuştur. Yine bu kısımda applike tarzda geometrik ve bitkisel tamamlanmıştır.

Çizim 7. Delilyas camii 1/2 tavan çizimi.

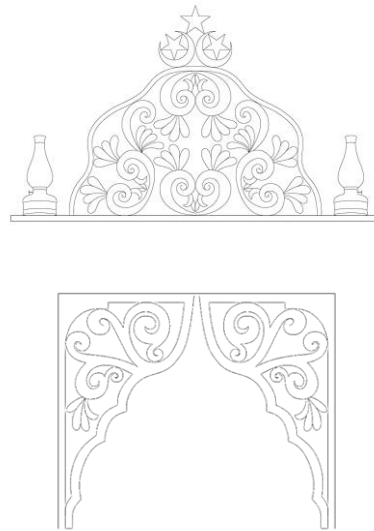
Tavan sonraki dönemlerde yağlı boya ile boyanmıştır. Orta sahanın her iki yanındaki tavan ise düz ahşap tavan ve üzeri yağlı boya ile boyanmıştır. Orta alanlardaki kısımlar ise avizenin olduğu bölüme baklava diliminin içinde kırmızı boya ile gül motifi yapılmıştır. Bu motifin yakın bir tarihte yapıldığı düşünülmektedir.

Çizim 8. Avize etrafındaki baklava dilimi formundaki desen.

Fotoğraf 5. Delilyas Camii Minber

Çizim 9. Delilyas Camii Minber ön görünüm çizimi

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmaya dâhil edilen geç Osmanlı erken Cumhuriyet dönemi Sivas ili Altınyayla ilçesi merkez (Ahmed Ağa) ve Deliilyas camileri mimari ve bezeme unsurları açısından incelenmiştir. Çekilen fotoğraflar yapılan çizimler ve elde edilen bilgilerle özenli bir çalışma yapılmıştır.

Her iki caminin de dış cepheleri son derece sade yapılmış iken içleri ise süslemeleri ile oldukça dikkat çekici niteliktedir. Özellikle tavan süslemeleri ahşap üzerinde yer alan oyma ve boyamanın mükemmel uyumu dikkate değerdir. Tavan göbeği, çevresindeki kareler halinde düzenlenmiş bitkisel bezemeleri ve onu üç kademe halinde çevreleyen 10 adet bordürle sanki bir halıyı andıran süslemelerin uyumu görülmektedir. Farklı malzeme ve farklı tekniklerin bir arada çok hoş bir uyumu sergilenmektedir.

Altınyayla camiinde ilk yerinde tespit yapılmış caminin restorasyon çalışmaları nedeni ile daha çoğunlukla fotoğraflar üzerinden çalışma yapılmıştır. Camiye yapılan ilk ziyarette duvarların hepsi tezyinatsızken restorasyon çalışmaları sonucunda duvar boyalarının kaldırılması ile yeni süsleme unsurları çıkmıştır. Var olan bezemeler üzerinden çalışmanın yapılması planlanmıştır. Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyon çalışması yapıldı ve en son restorasyon bitince caminin mevcut sıvası kaldırılınca altında başka süsleme unsurlarında varlığı tespit edilmiş oldu. Bu sıvalar zamanla bezeme boyalarının bozulması ve yenilenmemesi nedeni ile caminin daha temiz ve daha güzel görünmesi için yapıldığı düşünülmektedir. Camiye ilk gidişte mihrap yanındaki duvarda herhangi bir süsleme unsuru yok iken restorasyon sonucunda mihrabın her iki yanındaki duvarda vazoda çiçek motifleri çıkartılmıştır.

Fotoğraf 6. Sıva altından çıkan desenler.

Altınyayla camiinde kırmızı, yeşil, sarı, mavi, siyah ve beyaz renkler çoğunlukta kullanılmıştır. Renk kullanımı oldukça ustaca bir uyum göstermektedir.

Altınyayla caminde bulunan motifler birbirinin tekrarı şeklinde çalışılmış uzaktan bakılınca birbirinin aynı gibi görünen fakat yakından bakıldığı zaman ince detaylarda şablon kullanılmaması nedeni ile farklılıklar görülmektedir. Bu çalışmada motiflerin aslımı bozmadan şablon haline gelecek şekilde düzenlemeler yapılmıştır.

Deliilyas camisi de Altınyayla da olduğu gibi tekne tavan şeklinde yapılmış ahşap malzemeden yapılmıştır. Ahşap oyma ve boyamanın birlikte kullanımından doğan uyum görülmektedir. Sonradan yapılan boya bu uyum olumsuz etkilemekle birlikte yine.

Deliilyas camisi zaman zaman küçük tamirlerle ayakta tutulmaya çalışılmaktadır. Binanın tavanı özellikle toprak malzeme olması nedeni ile nem, çürüme, zararlı hayvanlar gibi yıpratıcı durumla karşı

karşıyadır. Dernek gelirini camiye ait olan tarlalardan elde etmekte bu da basit tamir ve ısınma giderlerini ancak karşılamaktadır. Devlet kurumlarının desteği ile mutlaka işin uzmanları tarafından restore edilmelidir.

Osmanlı İmparatorluğunun 18.yy dan itibaren süslemelerde batı etkisi çok fazla hissedilmektedir. Batı tarzı Türk süsleme sanatı üzerinde etkili olmuştur. Camilerde bezeme unsuru olarak kullanılmış “C” ve “S” motiflerinin kullanılması da Türk sanatı üzerindeki etkiyi göstermektedir. Her iki caminin tezyinatları aynı özellikler taşımaktadırlar.

Her iki caminin tavanı da düz ahşap tavan şeklinde yapılmıştır. Her iki caminin süsleme özelliklerini aynı bölgede yer alan Mihrali Bey konağında da görmek mümkündür. Mihrali bey konağının tavanı oldukça yüksek ve ahşap olarak yapılmıştır. Konağın bazı odaların tavanları sade iken sofa ve bazı odaların süslemeleri motif ve kompozisyon olarak camilerin bezemeleri ile benzerlikler göstermektedir (Fotoğraf 6).

Fotoğraf 7. Mihralibey konağı tavan süslemesi.

Sonuç olarak; Geç Osmanlı erken Cumhuriyet devri süsleme unsurlarını taşıyan günümüze kadar varlığını sürdürmüş önemli mimari yapılarıdır.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu (CÜBAP) tarafından SMYO-024 No'lu proje kapsamında desteklenmiştir.

KAYNAKLAR

- Anonim (.....). Sivas Bölge Müdürlüğü Arşivi.
Aslanapa O.(1993). Türk Sanatı El Kitabı. İnkılap Kitabevi. S.11-14. İstanbul.
Aslanapa O.(2005). Türk Sanatı. Remzi Kitabevi. S.15-16. İstanbul.
Barışta H.Ö.(1198). Türk El Sanatları. Kültür Bakanlığı Yayınları/2168.s.4-50.Ankara.
Ersoy A.(1993). XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği. Marmara Ün. Yayın No:509.s.2.İstanbul.
ÇORUHLU, Y.(2011). Erken Devir Türk Sanatı-İç Asya'da Türk Sanatının Doğuşu ve Gelişimi. Kabalcı Yayınevi. İstanbul.
Denizli H. (.....), Sivas Tarihi Ve Anıtları. Özbelsan A.Ş. Kültür Hizmeti. Sivas
Demiriz Y.(1979). Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme I. Erken Devir (1300-1453), Kültür Bakanlığı. İstanbul.
Esin E.(2006). Türklerde Maddi Kültürün Oluşumu. Kabalcı Yayınevi. s.31.istanbul.

Kuban D.(2002). Selçuklu Çağında Anadolu Sanatı. Yapı Kredi Yayınları 1567.s.9.İstanbul.
Mutlu N.Y.(2011). Sivas İline İdari Birimlerine Ait Eski ve Yeni Yer Adları.s75-79.Ankara.
Renda,R (1982), “Restorasyon Çalışmalarında Kalemşileri ve Duvar Resimlerinin Yeri”Röleve Degisi Özel Sayısı 1, 1982 s.79-82 aktaran R. Yüksek 1996 yayınlanmamış doktora tezi.
BİNARK, İsmet, “Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı”, Vakıflar Dergisi, S:12, Ankara 1978, s.271-290.; TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk – İslam Medeniyeti, Ankara 1965, s. 293.
Yüksek R.1996.Klasik dönem Osmanlı camilerinde kalem işleri(şehzade camii, Rüstem paşa camii, Selimiye camii, atik valide camii) ve geçirdiği onarımlar. İstanbul
Yasak İ.(2005). Sivas İli. S.105-109.Sivas
İnternet; <http://www.sivaskulturturizm.gov.tr/TR-76095/altinyayla.html> 10.09.2019

KARŞILAŞTIRMALI DİL BİLİM BAĞLAMINDA TÜRKÇE VE ÇAĞDAŞ YUNANCA DİLLERİNDE ‘GÖZ’ İLE İLGİLİ SÖZ ÖBEKLERİNİN İNCELENMESİ

Merve KOLDAMCA YILMAZ

Democritus University of Thrace

ÖZET

Deyim ve atasözleri ait oldukları toplumların izlerini taşır ve buna bağlı olarak da kendilerine özgü dil kullanım örnekleri gösterirler. Bu çalışma Türkçe ve Çağdaş Yunanca dillerinde, günlük hayatta sıklıkla kullandığımız deyim ve atasözlerinin karşılaştırmalı bir incelemesidir. Her iki dilde yer alan duyu organlarıyla kurulmuş söz öbekleri, nitel bir araştırma yöntemi kullanılarak hem genel sözlüklerden hem de deyim ve atasözü sözlüklerinden belge tarama tekniği ile dilde ne kadar yer tuttuğu tespit edilmiştir. Tespit edilen dil unsurlarının gösterdiği zenginlik göz önüne alındığında çalışmamızın örneklemini insanın en önemli uzvu olan görme organı ‘göz’ ile kurulan deyim ve atasözleri ile sınırlandırmaktayız. Çalışmanın örneklemini oluşturan ifadeler temel anlam ve yan anlam boyutunda benzerlikleri ve farklılıkları üzerinden incelenmiş ve buna göre de sınıflandırılmıştır. Örneğin Türkçe’de ‘aç gözünü’ deyimini, Yunanca’da da ‘‘άνοιξε τα μάτια σου’’ şeklinde ya da Türkçe’de ‘gözüm döndü’ deyimini, Yunanca’da ‘‘γύρισε το μάτι μου’’ şeklinde birebir aynı imgesel anlamı taşıyarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Türkçe’de ‘göze girmek’ deyimini olumlu bir imgesel anlam taşıırken, Yunanca’da ‘‘μπαινώ στο μάτι κάποιου’’ (göze girmek) deyimini, ‘birini rahatsız etmek, kıskandırmak’ şeklinde olumsuz bir anlam ifadesi ile karşımıza çıkmaktadır.

Bu gibi örneklerden hareketle, her iki kültürden dil kullanım örneklerinin hangi bağlamlarda kullanıldıklarını, kısmen dahi olsa göstermenin, kültürler arası ve diller arası çalışma alanlarına ve yabancı dil öğrencilerine katkı sağlayacağını düşünmekteyiz.

Anahtar sözcükler: Deyim, atasözü, anlambilim, Göz duyu organı, Türkçe, Yunanca

EXAMINATION OF PHRASES RELATED TO "EYE" IN TURKISH AND MODERN GREEK LANGUAGES IN THE CONTEXT OF COMPARATIVE LINGUISTICS

ABSTRACT

Idioms and proverbs bear the traces of the societies to which they belong, and accordingly, they show specific language use examples. This study is a comparative analysis of idioms and proverbs that we frequently use in daily life in Turkish and Modern Greek languages. The phrases created with the sensory organs in both languages were determined by using a qualitative research method and how much place they occupied in the language was identified through document scanning technique from both general dictionaries and idiom dictionaries. Considering the richness of the determined language elements, we limit the sample of our study to the idioms and proverbs formed with the organ of sight "eye" which is the most important limb of humans. The phrases constituting the sample of the study were examined based on their similarities and differences in the dimensions of central meaning and connotation, and were classified accordingly. For example, the phrase "aç gözünü" ("mind one's eye") in Turkish refers to "άνοιξε τα μάτια σου" in Greek or "gözüm döndü" ("see red") refers to "γύρισε το μάτι μου" by carrying the same semiotic meaning. However, while the phrase "göze girmek" ("find favour in somebody's eyes") has a positive meaning in Turkish, the phrase "μπαινώ στο μάτι κάποιου" has a negative meaning like "bothering someone, making someone jealous".

With reference to such examples, we think that putting forward, even if partially, in which contexts the language use examples from both cultures are used will contribute to cross-cultural and inter-linguistic fields of study and foreign language learners.

Key words: Idiom, proverb, semantics, Eye sense organ, Turkish, Gree

**ФЛАВОНОИДЫ *Alcea flavovirens* (Boiss et Buhse) Iljin ИЗ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА
FLAVONOIDS ALCEA FLAVOVIRENS (BOISS ET BUHSE) IJIN FROM THE FLORA OF
AZERBAIJAN**

Т.А. ГАДЖИБЕЙЛИ

Азербайджанский Медицинский Университет, Баку, AZ 1000, Azerbaijan

Alcea L. (шток роза), сем. *Malvaceae* (Мальвовые) известен как растение, содержащее полисахариды. Растение широко используется в народной медицине различных стран [1]. Из 60 видов растений данного рода, распространенных главным образом в восточной части Средиземноморья, на Кавказе встречается около 17 видов, в Азербайджане - 8, при этом 3 вида из них являются эндемичным, 1 вид встречается в культуре [2]. Ранее из некоторых представителей *Alcea* L. были выделены флавоноиды [3, 4], однако флавоноидный состав *A. flavovirens* ранее не был изучен [2-4].

Цель настоящей работы – изучение флавоноидного состава *A. flavovirens* (Boiss. et Buhse) Iljin. из флоры Азербайджана для выявления новых возможных источников флавоноидов.

SUMMARY

Alcea L. (stem rose), the *Malvaceae* family is known as a plant containing polysaccharides. The plant is widely used in folk medicine of various countries. Of the 60 species of plants of this genus, distributed mainly in the Mediterranean, about 17 species are found in the Caucasus, 9 in Azerbaijan and 3 of them are endemic. Earlier flavonoids were isolated from some of representatives of *Alcea* L., however the flavonoid composition of *A. flavovirens* has not been previously studied.

Key words: Genus *Alcea*, Flavonoid Composition, Chromatography.

Материалы и методы

Цветки *A. flavovirens* заготовили в начале июня 2018 года в окрестностях г. Исмаиллы Азербайджанской Республики.

УФ спектры веществ снимали на приборе марки Agilent Cary 60 UV-Vis Agilent Technologies. ИК-спектры на приборе марки Agilent Cary 6000 (США). Температуру плавления определяли на приборе Stuart SMP 20. а удельное вращение на поляриметре марки Rudolf Research Analytical Autopal. Для бумажной хроматографии использовали бумагу Filtrak FN5 и в качестве системы растворителей применяли БУВ. 4:1:5. Упаривание проводили на роторном испарителе марки IKA RV 8.

Для выделения флавоноидов 0,8 кг измельченные воздушно-сухие цветки дважды экстрагировали 80%-ным этанолом в соотношении 1:8 и 1:6. Экстракты объединили, упаривали на роторном испарителе до водного остатка (150мл), последовательно обрабатывали хлороформом, смесью этилацетат-гексан и этилацетатом.

Из извлечения, смесью этилацетат-гексан, методом многократной дробной кристаллизацией выделили вещества 1 (0,202г), 2 (0,160 г) и 3 (0,203 г), а из этилацетатного извлечения - вещества 4 (0,266 г) и 5 (0,306 г).

Результаты и их обсуждение

Вещество 1 – $C_{15}H_{10}O_5$, желтое кристаллическое вещество с т.пл. 350-352 °С (метанол-хлороформ), УФ-спектр: $\lambda_{\text{max}}^{\text{метанол}}$ 272, 333 нм, Данные УФ- и ИК- спектра соответствуют апигенину [5].

Вещество 2 – $C_{16}H_{10}O_7$, т.пл. 280-282 °С (этанол), УФ-спектр: $\lambda_{\max}^{\text{метанол}}$ 364, 262 нм, т.пл. пентаацетата 190-192 °С. Лимонно-желтые кристаллы. Данные УФ- и ИК- спектра соответствуют гербацетину (3,5,7,8,4'-пентагидроксифлавонон) [3,8].

Вещество 3 – $C_{30}H_{26}O_{13}$, т.пл. 253-260 °С, $[\alpha]_D^{20}$ -70° (с 0,8; метанол), УФ-спектр: $\lambda_{\max}^{\text{метанол}}$ 268, 320 нм. Кристаллы светло желтого цвета. При кислотном гидролизе обнаруживается кемпферол, D-глюкоза и *n*-кумаровая кислота. ИК- и УФ- спектры вещества **3** идентичны с *trans*-тирилозидом (6''-*O*-*p*-кумароил-астрагалин) [5-8].

Вещество 4 – $C_{21}H_{20}O_{11}$, т.пл. 175-176 °С (метанол), $[\alpha]_D^{20}$ -56° (с 0,1; метанол), УФ-спектр: $\lambda_{\max}^{\text{метанол}}$ 375, 270 нм; +Al Cl₃: 304 пл., 351мл., 279;

+ Al Cl₃/ HCl: 396, 346 пл., 302 пл., 275. При кислотном гидролизе дает эквимолярное количество кемпферол (64,7%) и D-глюкозу. Данные УФ-и ИК- спектра соответствуют кемпферол-3-*O*-β-D-глюкопиранозиду (астрагалину) [9].

Вещество 5 – $C_{21}H_{20}O_{12}$, т.пл. 197-198°С, $[\alpha]_D^{20}$ -86° (с 0,1; метанол). При кислотном гидролизе расщепляется на гербацетин (64%) и D-глюкозу. Физико-химические и спектральные данные (УФ- и ИК-) соответствуют гербацетин-3-*O*-β-D-глюкопиранозиду [9].

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Впервые из цветков *A.flavovirens* из флоры Азербайджанской Республики выделены и идентифицированы флавоноиды: апигенин, гербацетин, *trans*-тирилозид (6''-*O*-*p*-кумароил-астрагалин) [5-8], кемпферол-3-*O*-β-D-глюкопиранозид (астрагалин) [9], гербацетин-3-*O*-β-D-глюкопиранозид.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1. Растительные ресурсы. Цветковые растения, их химический состав, использование. Сем.*Paeoniaceae-Thymelaceae*. Наука, Ленинград, с. 181 (1986)
2. Флора Азербайджана, т. VI, Издательство Академии Наук Азерб. ССР, Баку, с. 226-231
3. Pakudina Z.P., Sadykov A.S., Zuparov A., *Chem. Nat. Comp.*, **5**, 628-629
4. Пакудина З.П. (1977), В кн.: Вопросы химии, Фан, Ташкент, 12
5. Zapesochnaya G. G., Ivanova S. Z., Sheichenko V. I., Tyukavkina N. A., Medvedeva S. A., *Chem. Nat. Comp.*, **2**, 141-145 (1980)
6. Chari W.W, Jordan M/, Wagner H. (1979), *Planta Medica*, **34**, 93 (1978)
7. Itoh T., Ninomiya M., Yasuda M., Kochikawa K. et all 2009, *Bioorg.Medicinal Chem.*, **17**, 5374
8. Azimova S.S. and Vinogradova V.I. (eds.) (2013), *Natural Compounds-Flavonoids*, Springer Science Media, New York, **201**, 205
9. Braunberger Ch., Zehl M., Conrad J., Fisher S, Adhami H., Beifuss U., Krenn L. (2013), *Journ. of Chromatography*, **932**, 111

Апигенин - ¹H NMR (Py-d₅): 6.62 (d, J_{2,0}, H-6), 6.71 (d, J_{2,0}, H-8), 6.80 (s, H-3), 7.09 (d, J_{9,0}, H-30,50), 7.84 (d, J₉, H-20,60), 13.68 (br s, 5-OH) [4, 7, 11]
¹³C NMR (DMSO-d₆-D₂O, 2:1) [22, 23]:

Table 1

C-2 164.1 C-10 122.7
 3 104.3 20 129.8
 4 183.2 30 117.3
 5 162.0 40 161.8
 6 100.3 50 117.3
 7 164.9 60 129.8
 8 95.6
 9 158.7

10 105.1

$^1\text{H NMR}$ (Py- d_5): 6.62 (d, $J = 2.0$, H-6), 6.71 (d, $J = 2.0$, H-8), 6.80 (s, H-3), 7.09 (d, $J = 9.0$, H-3',5'), 7.84 (d, $J = 9$, H-2',6'), 13.68 (br s, 5-OH) [4, 7, 11]

$^{13}\text{C NMR}$ (DMSO- d_6 - D_2O , 2:1) [22, 23]:

Table 1

C-2	164.1	C-1'	122.7
3	104.3	2'	129.8
4	183.2	3'	117.3
5	162.0	4'	161.8
6	100.3	5'	117.3
7	164.9	6'	129.8
8	95.6		
9	158.7		
10	105.1		

Астрагалин

$\text{C}_{21}\text{H}_{20}\text{O}_{11}$: 448.3870

Мр: 212–215°C [1, 2]

UV: 267.5, 297, 351; + AlCl_3 : 274; + CH_3COONa : 276, 371; + CH_3Ona : 276, 398[3]

IR: 3440–3290 (OH), 1670 (C = O γ -pyrone), 1100–1000 (C-O glucosides) [3]

$^1\text{H NMR}$ (100 MHz, Py- d_5): 6.50 (1H, d, $J = 2$, H-6), 6.55 (1H, d, $J = 2$, H-8), 7.21 (2H, d, $J = 9$, H-3',5'), 8.32 (2H, d, $J = 9$, H-2',6'), 5.44 (1H, d, $J = 7$, H-1''), 3.66–4.46 (6H, m) [1–3]

$^1\text{H NMR}$ (DMSO- d_6): 6.25 (1H, d, $J = 2.0$, H-6), 6.49 (1H, d, $J = 2.0$, H-8), 6.92 (2H, d, $J = 8.5$, H-3', H-5'), 8.07 (2H, d, $J = 8.5$, H-2', H-6'), 12.53 (1H, s, 5-OH), 10.87 (1H, s, 7-OH), 10.16 (1H, s, 4'-OH) [1–3]

$^{13}\text{C NMR}$ (DMSO- d_6) [20]:

Table 1

C-2	161.1	C-1'	120.8	C-1''	100.8
3	133.1	2'	130.8	2''	74.1
4	177.3	3'	115.0	3''	76.3
5	156.1	4'	159.9	4''	69.8
6	98.7	5'	115.0	5''	77.4
7	164.4	6'	130.8	6''	60.7
8	93.6				
9	156.3				
10	103.8				

СОДЕРЖАНИЕ ФЛАВОНОИДНОГО СОСТАВА VICIA FABA L. ИЗ ФЛОРЫ АЗЕРБАЙДЖАНА.**Т.А. ГАДЖИБЕЙЛИ***Азербайджанский Медицинский Университет, Baku, AZ 1000, Azerbaijan*

Род *Vicia L.* (горошек или вика), принадлежит к семейству Fabaceae (Бобовые), широко распространен в Северном полушарии. Из 150-и видов в Азербайджане растет 40-42 вида, которые в основном встречаются в садах, на обочинах дорог и в плодородных землях. Известно, что терапевтические эффекты растений обусловлены наличием в них групп биологически активных веществ (алкалоиды, флавоноиды, сапонины, эфирные масла, микроэлементы и др.) Это обеспечивает основу для его фармакологических эффектов.

Виды рода широко используются в народной и научной медицине. Таким образом, экстракт цветков используется при кожных заболеваниях, аллергиях и пятнах на коже. В качестве противогрибкового средства используется ацетоновый экстракт *Vicia Faba*. Цель настоящей работы – изучение флавоноидного состава вида *Vicia Faba L.* из флоры Азербайджана для выявления новых возможных источников флавоноидов.

Материалы и методы

Сырье *Vicia Faba L.* заготовили в начале июня 2019 года в окрестностях г. Кусары Азербайджанской Республики.

УФ спектры веществ снимали на приборе марки Agilent Cary 60 UV-Vis Agilent Technologies. ИК-спектры на приборе марки Agilent Cary 6000 (США). Температуру плавления определяли на приборе Stuart SMP 20. а удельное вращение на поляриметре марки Rudolf Research Analytical Autopal. Для бумажной хроматографии исп ользовали бумагу Filtrak FN5 и в качестве системы растворителей применяли БУВ. 4:1:5. Упаривание проводили на роторном испарителе марки IKA RV 8.

Для выделения флавоноидов 0,8 кг измельченные воздушно-сухие цветки дважды экстрагировали 80%-ным этанолом в соотношении 1:8 и 1:6. Экстракты объединили, упаривали на роторном испарителе до водного остатка (150мл), последовательно обрабатывали хлороформом, смесью этилацетат-гексан и этилацетатом.

Из извлечения, смесью этилацетат-гексан, методом многократной дробной кристаллизации выделили вещества 1 (0,202г) и 2 (0,203 г)

Результаты и их обсуждение

Вещество 1 – $C_{15}H_{10}O_5$, желтое кристаллическое вещество с т.пл. 350-352 °С (метанол-хлороформ), УФ-спектр: $l_{\text{метанол}}$ 272, 333 нм, Данные УФ- и ИК- спектра соответствуют апигенину.

Вещество 2 – $C_{30}H_{26}O_{13}$, т.пл. 253-260 °С, $[\alpha]_D^{20}$ -70° (с 0,8; метанол), УФ-спектр:

$l_{\text{метанол макс.}}$ 268, 320 нм. Кристаллы светло желтого цвета. При кислотном гидролизе обнаруживается кемпферол, D-глюкоза и *n*-кумаровая кислота. ИК- и УФ- спектры вещества 3 идентичны с *trans*-тирилозидом (6"-*O*-*p*-кумароил-астрагалин) .

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Впервые из сырья *Vicia Faba* L. из флоры Азербайджанской Республики выделены и идентифицированы флавоноиды: апигенин, *trans*-тирилозид (6"-*O*-*p*- кумароил-астрагалин)

Список литературы

1. Флора Азербайджан, Баку, 1961, том V, с.477.
2. Akroum S. Antifungal activity of acetone extracts from *Punica granatum* L., *Guercus suber* L. and *Vicia faba* L./*J.Mycol.Med.*2016,№16,p.188
- 3..Campeol E, Catalinos S.D., Gremonti R., Morelli L. Flavonoids analysis of *Vicia* species of Narbonensis complex, *V.Kalakhensis* Khatt and *V.erstaloides* Maxt / *Cariologiya*, 2000, т.53, N 1, с.63-68

THE FLAVONOID COMPOSITION OF VICIA FABA L. FROM THE FLORA OF AZERBAIJAN

HAJIBAILI T.A.

Azerbaijan Medical University, Department of Pharmaceutical Chemistry

SUMMARY

Vicia L., a flavonoid-containing plant, belongs to the genus Fabaceae, 40-42 species grow in Azerbaijan. Species of the genus are widely used in folk medicine and scientific medicine.

Two types of plants were collected by us from different parts of the country. Flavonoid compounds, including apigenin and kumaroil-astragalins were prepared and quantified for successive extracts from dried ground raw materials. It was also found that *Vicia Faba* seeds contain phenolic compounds, alkaloids, saponin and protein. The extracts were purified and analyzed by thin chromatography, UV, IR and NMR spectroscopy.

Key words: Genus *Vicia*, Flavonoid Composition, Spectroscopy.

**TÜRK SÜSLEME SANATLARINDAN OLAN TEZHİP ÇALIŞMALARINDA YARI
ÜSLUPLAŞTIRILMIŞ ÇİÇEKLERİNİN DÖNEMSEL OLARAK GELİŞİMİNE BİR BAKIŞ**
*A VIEW ON THE PERIODICAL DEVELOPMENT OF SEMI-STYLISHED FLOWERS IN TURKISH
DECORATIVE ARTS*

Tahsin BOZDAĞ

“Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar fakültesi, Plastik sanatlar, Sanatta Yeterlilik Öğrencisi” Görsel Sanatlar Öğretmeni

ÖZET

15. yy sonlarından itibaren Mushaf'ların sure başı tezhiplerinde ufak çiçekli ot kümeleri şeklinde görülen yarı üsluplaştırılmış çiçekler yerlerini, XVI.yy ilkyarısından sonra has bahçe çiçekleri ile yapılan yeni bir üsluba bırakır. Diğer motifler gibi bu uygulama da ilk olarak kitaplara tatbik edilmiş sonra diğer süsleme alanlarında kullanılmıştır. Bilhassa çini sanatının en yüksek ve olgun dönemi olan XVI. yy eserlerinde hemen hemen bütün bahçe çiçeklerini bulmak ve o müstesna domates kırmızısı ile lale, karanfil, gül vs. seyretmek mümkündür. XVI. yy Kanuni devrinde saray'ın ser nakkası Kara Memi tarafından bu üslubun ortaya çıkarıldığını biliyoruz.

Bu dönemde bahçe çiçekleri ile beraber bahar dalları ve servi ağacı da çok sık karşılaştığımız motiflerdendir. Üsluplaştırılmış olmalarına rağmen karakterini kaybetmeyen bu çiçekler, ayrı ayrı isimleri ile desen içinde fark edilirler. Bu özelliği sebebi ile kompozisyon içinde yarı üsluplaştırılmış çiçekler kullanılırken her biri kendi sapı ve kendi yaprağı ile çizilmelidir. Karanfil, yaprağı ile kendi sapı üzerinde, gül, yaprağı ile kendi sapı üzerinde bulunur. Sadece ulama desen çiziminde ve pervazlarda bu kaideye uyulmadığı görülür. Bu farklılık, Kara Memi'ye ait, Muhibbi Divanının haklar ve tezhiplerinde her çiçek kümesinin ayrı çıkışla çizilmesine sebep olmuştur. Sonsuzluk hissi uyandıran ulama desenler, burada yerini birer bahçe havası veren ayrı ayrı çıkışlı ve farklı çiçek topluluklarına bırakmıştır. Muhibbi Divanını tezhiplayen Kara Memi, yeni bir üslubun yaratıcısı olurken, sanatının ana kaidelerini zorlayan hatta bazı yerlerde bozan kendine has uygulamalar, yorumlar meydana getiren bir sanatkardır. Rumi helezonunu hatayi motifi ile bitirmek sahife de yer alan yazıya ters yönde çıkarılan çiçek kümeleri ve ağaç boyunda lale motifleri, Kara Memi'nin Türk tezyinatında sanatkarın kendisine örnek aldığı tabiatı, hakikat ve mantık çerçevesinden çıkardığını gösteriyor. Türk sanatkarının belki en mühim özelliği olan gerçekçi düşünce mahsulü olarak hazırlanmış desenler burada fanteziye dönüşmüştür. Bu çalışmanın da amacı yüzyıllar boyunca eşsiz değerler taşıyan Türk süsleme sanatlarındaki bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması ve çalışmışlarında kaynak teşkil etmesi açısından ele alınmıştır.

Anahtar Kelime: Sanat, Hatai, Türk

SUMMARY

Since the end of the 15th century, the semi-stylized flowers seen as small clustered grass clusters in sura gilding of the Mushafs were replaced with a new style made with genuine garden flowers after the first half of the XVIth century. Like other motifs, this application was first applied to books and then used in other decoration areas. Especially the highest and mature period of tile art XVI. century works to find almost all the garden flowers and that exceptional tomato red with tulips, cloves, roses, etc. It is possible to watch. XVI. We know that this style was unearthed by Kara Memi, who was the seragan of the palace during the 19th century.

In this period, spring flowers and cypress trees along with garden flowers are among the motifs that we frequently encounter. Although they are stylistic, these flowers do not lose their character and they are noticed in the pattern with their names. Because of this feature, when using semi-stylized flowers in the composition, each should be drawn with its own stem and its own leaves. Cloves are on their stalks with their petals, roses are on their stalks with their petals. Only in the pattern drawing and moldings it is seen that this base is not followed. This difference, Kara Memi'ye ait, Muhibbi Council's rights and illumination of each flower cluster with separate output scratched. The eternal patterns of infinity have

left their place to individual floral communities, each with a garden atmosphere. While illuminating the Muhibbi Divan, Kara Memi is the creator of a new style and is an artist who creates unique practices and interpretations that force the main rules of her art and even distort it in some places. The clusters of flowers and tulip motifs on the tree, which were extracted in the opposite direction to the script on the shore, show that Black Memi has taken the nature that the artist took as an example to him in the Turkish ornament from the framework of truth and logic. Perhaps the most important characteristic of the Turkish artist, the designs prepared as a product of realistic thought turned into fantasy here. The aim of this study is to convey the knowledge of Turkish decorative arts which have unique values for centuries and to be a resource in their works.

Keywords: Art, Hatai, Turkish

**TÜRK SÜSLEME SANATLARINDA KULLANILAN RUMİ MOTİFİNİN YAPIM
AŞAMASINDA UYULMASI GEREKEN TEKNİK ÖZELLİKLER**
TECHNICAL SPECIFICATIONS THAT MUST BE COMPLETED IN THE CONSTRUCTION
STAGE OF RUMI MOTIF USED IN TURKISH DECORATIVE ARTS

Tahsin BOZDAĞ

“Atatürk Üniversitesi, Güzel Sanatlar fakültesi, Plastik sanatlar, Sanatta Yeterlilik Öğrencisi” Görsel Sanatlar Öğretmeni

İbrahim KAYA

Görsel Sanatlar Öğretmeni

ÖZET

Türk süsleme sanatlarında kullanılan çeşitli motif türlerinden biri olan Rumiler, gerek tek başlarına gerekse hatayi, penç gibi başka motif türleriyle kademeli olarak uygulanıp sınırsız kompozisyonlar oluşturma bilmektedir. Türk Süsleme Sanatlarında kullanılan diğer motiflerde olduğu gibi rumi motifleriyle hazırlana bütün eserlerde de belli başlı temel kurallar vardır. Rumi motifleri hatayi motifleriyle birlikte kullanıldığında iki motif kesinlikle aynı dal üzerinde kullanılamaz. Bu motif türlerinde her birinin dalı ayrıdır ve bu dallar birbirine alt üst sırayla geçer. Bir çalışmada farklı rumi motifleri tercih edilse bile bu kural uygulanır ve her tür rumi ayrı dalda uygulanır. Sonsuz çeşitlilik imkânı sağlayan Rumiler kapalı form olarak sabit bir hal almıştır. Bir kompozisyonda iki rumi motifinin arka arkaya gelmesi ve Rumilerin açılıp simetrik olarak ortada birleşmesi ile bir şemseyi andıran geleneksel bir form ortaya çıkar. Ayırma rumi motiflerinde birleşim yerlerinin ve orta bağlarda uç kısmın birleştiği yerlere tepelik getirmek suretiyle birleştirme yapılır. Bir plan dahilinde tasarlana kompozisyonlarda Rumiler düzenli olarak boşlukları dengeleyecek şekilde yerleştirilmelidir. Bu çalışmada Türk Süsleme Sanatlarında oldukça yaygın olarak kullanılan rumi motifinin geleneksel sanatların disiplin anlayışına uyarak eksiksiz bir şekilde gelecek nesillere aktarılmasını ve rumi motifinin zaman içerisinde kurallarından ayrılmadan eserlerde kullanılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelime: Sanat, Rumi, Türk

SUMMARY

Rumis, which is one of the various motif types used in Turkish decorative arts, can be applied alone or with other motif types such as hatayi and claw, and can create unlimited compositions. As in other motifs used in Turkish Decorative Arts, all works prepared with rumi motifs have certain basic rules. When the Rumi motifs are used together with the errori motifs, the two motifs cannot be used on the same branch. In these motif types, each branch has a separate branch and these branches cross each other upside down. Even if different rumi motifs are preferred in one study, this rule is applied and each type of rumi is applied in a separate branch. Providing endless diversity, the Rumis have become stable as a closed form. In a composition, a traditional form resembling an umbrella emerges when two rumi motifs come one after the other and the Rumis open and symmetrically merge in the middle. In the separation rumi motifs, the joining is made by bringing the joints and the ends in the middle bonds to the junction. In compositions designed according to a plan, the Greeks should be placed on a regular basis to balance the gaps. In this study, it is aimed to transfer the rumi motif which is widely used in Turkish Decorative Arts to the future generations in accordance with the disciplinary understanding of traditional arts and to use the rumi motif in the works without leaving the rules in time.

Keywords: Art, Rumi, Turkish

KEŞİKÇIDAĞ MAĞARALAR KOMPLEKSİNDƏ MƏDƏNİ VƏ ETNİK TƏDQIQATLAR
CULTURAL AND ETHNIC STUDIES IN THE KESHIKCHIKDAG CAVES COMPLEX

Musa MURSAQULİYEV

*“Keşikçıdağ” Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun direktoru, Azərbaycan Respublikası, Ağstafa şəhəri,
Director of the “Keshikchidag” State historical and cultural reserve, Azerbaijan, Aghstafa district*

ÖZET

Azərbaycan coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhədində yerləşir. Ölkəmiz zəngin tarixinə, coğrafi-siyasi mövqeyinə görə dünyanın ən zəngin bölgələrindən biridir. Belə ərazilərdən biri də Ağstafa rayonunun mərkəzindən 75 km məsafədə, dəniz səviyyəsindən 750-950 metr hündürlükdə, Gürcüstan Respublikası ilə sərhəddə yerləşən Keşikçıdağ mağaralar kompleksidir. Bu ərazidə tapılan maddi-mədəniyyət nümunələrinin yaşı daş dövrünə qədər gedib çatır. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bu ərazidə yaşayışın izləri daş dövrünə təsadüf edir. Tarixi minilliklərə qədər gedib çatan əcdadlarımız qədim zamanlarda Aya, Günəşə, müxtəlif ağac və heyvanlara etiqad göstərmişlər. Bu inanclar-kulturlar bir daha Keşikçıdağ mağaralar kompleksinin qədim yaşayış məskənlərindən biri olduğunu sübut edir. Belə inanc yerlərindən biri də qoruq ərazisində yerləşən Qüdrət bulağıdır. Təbii sıgınacaqların qarşısında müqəddəs ağaclar bitir və gur həyatın izləri indi də müşahidə olunur. Zaman ötdükcə bu torpaqlar bütürəstlərlə yanaşı oda sitayiş edən atəspərəstlərin əsas mərkəzlərindən olmuşdur. Xristianlığın yayılması ilə Keşikçıdağ mağara-məbədlərində yaşayış yenidən inkişaf dövrünü yaşamışdır. Ceyrançöl mağaralarındakı memarlıq izlərinin qədim tarixi dövrlərə aid qatları var. Belə ki, Qafqaz Albaniyasındakı rahiblər öz dinlərini və dünyagörüşlərini hişf etmək üçün bu mağaralarda özlərinə məskən salmışlar. Mağaraların divarlarında əks olunan divar naxışları bu ərazilərdə mədəniyyətin necə inkişaf etdiyinin bariz nümunəsidir. Bizə çatan divar naxışları burada yaşayan alban və türklər tərəfindən yaradılmışdır. Mağaralar kompleksində aparılan arxeoloji-epiqrafik tədqiqatlar zamanı əldə edilən materiallar burada tapılmış mədəni təbəqənin “ikilaylı” olduğunu sübut edir. Bu da abidənin Alban yadigarı olduğunu bir daha təsdiqləyir.

Keşikçıdağ mağaralar kompleksində etnik tədqiqatlarla yanaşı bir sıra mədəni tədqiqatlar da aparılmışdır. Tarix elmləri doktoru, professor Arif Məmmədov öz məqalələrində qeyd edir ki, Keşikçıdağın dulus qablarının üzərindəki təsvirlər əsasən insan, heyvan, ilan, quş rəsmlərindən, əkinçilik, ovçuluq, bağçılıq və maldarlıqla bağlı səhnələrdən, qabların üzərindəki işarə və damğalardan ibarətdir. Orta əsrlərə aid boz və qəhvəyi rəngli cilalı instruksiyalı gil qablar zövqlə, gözəl bədii tərtibatla hazırlanmışdır. Qabların üzərindəki təsvirlərin bir çoxu hələ tunc dövründən başlayaraq Azərbaycanda yayılmış qayaüstü təsvirlərlə uyğunluq təşkil edir və onların davamı sayılır.

Keşikçıdağ mağaralar kompleksi ərazisində qədim albanlar qalaları, müşahidə qüllələri, məbədlər, yardımçı tikililər yaradıb, bizə miras qoymuşlar. Keçmişdən yadigar qalan bu maddi-mədəniyyət abidələrimizi qoruyub gələcək nəsillərə mədəni irs kimi çatdırmaq bizim əsas vəzifəmizdir.

Anahtar kelimələr (Keywords): Tədqiqat, Etnik, Dulus Qablar (Study, Ethnic, Pottery Containers).

GİRİŞ

Azərbaycan coğrafi baxımdan Avropa və Asiya qitələrinin sərhədində yerləşir. Ölkəmiz tarixinə, coğrafi-siyasi mövqeyinə görə dünyanın ən zəngin bölgələrindən biridir. Gəncə-Qazax düzənliyini iki hissəyə ayıran Kür çayının sol və sağ sahilləri tarixin bütün dövrlərində insanların yaşaması üçün münbit ərazi hesab edilmişdir. Belə ərazilərdən biri də Ağstafa rayonu ərazisindən 75 km məsafədə, Gürcüstan Respublikası ilə sərhəddə yerləşən “Keşikçıdağ” Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğudur. Mağara-hücrələr kompleksi Candargölün 15 km şimal-şərq istiqamətindən başlayaraq dəniz səviyyəsindən 750-950 metr hündürlükdə, dağların cənub və cənub-qərb tərəfindəki sıldırım qayalıqlarda yerləşir. Ümumilikdə ərazidə 70-ə qədər təbii və süni mağara, 87 kurqan, ilkin orta əsrlərdən qalma, dik qaya üzərində müdafiə məqsədilə 11 metr hündürlüyündə olan üçmərtəbəli tikili-Keşikçiqala, yerli daş materiallardan inşa olunmuş, üzü cənub istiqamətinə baxan, bir-birindən 1500 metr aralıda yerləşən iki məbəd, yerli əhali

tərəfindən “Qüdrət bulağı” kimi tanınan ziyarətqah və qədim yaşayış məskənləri var. Bölgə üzərində hakim olan ərazinin ən hündür yüksəkliyindən Kaxetiya ilə aradakı dağ silsiləsi, ətraf dərələr, qərb və cənuba uzanan geniş vadi, nəinki Qazax, Ağstafa, Tovuz və Gəncə-Samux rayonlarının ərazilərinin, həmçinin Gürcüstan və Ermənistan Respublikalarının əraziləri ovuc içi kimi görünür.

GELİŞME(ANA ÇALIŞMA)

Səthi dalğavari düzənlik olan Qarayazının Ağstafa inzibati rayonuna daxil olan qisminin şimal-şərqində Qaltan deyilən böyük bir ərazini tutan dağlıq məkan yerləşir. Məhz bu dağlıq yerin ən yüksək zirvəsi Keşikçidağdır, əvvəllər Keşikdağ da deyilib. Üzü günbatana baxanda qəşərdəki yüksəklik isə Molladağdır. Bu ərazidə yaşayışın izləri hələ daş dövründən başlayaraq dövlətçilik ənənələri eradan öncə III yüzillikdə Güney Qafqazda-Kür və Alazan çayları arasındakı zolaqda mövcud olmuş Skif (İskit) padşahlığının tərkib hissəsi olmuşdur. Savir Türkləri Sasani şahı tərəfindən 576-cı ildə Bizans-Sasani müharibələrinin gedişində Quzey Qafqazdan Güney Qafqaza köçürüləndə onlar ilk öncə Kürün sol sahilində-İndi Qarayazı dediyimiz çölü də əhatə edən ərazidə yerləşdirilmişdir. Bundan bir qədər sonra 586-cı ildə Bizans komandanlığı bölgəni özlərinə götürərkən onların təşəbbüsü ilə Savirlər Kürün sağ sahilindən sol sahilinə köçürülmüşdür. Buna baxmayaraq, görünür, Savirlərin yaxşı bələd olduqları hər iki sahilyanı vadi onların iqtisadi-təsərrüfatçılıq məkanı olaraq qalmışdı. Bu vəziyyətin dəyişməz olaraq qaldığı bütün tarixi qaynaqlarda izlənilir.

Albaniya dövlətinin mövcudluğu dövründə Qarayazı çölünü də əhatə etməklə Kürün sol sahilə Alazan çayına qədər Kambisena adlanır və ölkənin İveriya ilə həmsərhəd vilayəti idi. Kür çayı və Böyük Qafqazın arasında böyük çökəklikdə yerləşən ərazilərin toponimlərinin əksəriyyətinin türkcə izah edilməsi bundan xəbər verir. Qarayazının quzeyini təşkil edən Qaltanda İlham Əliyev yüksəkliyi, Sac dağı, Karvan dərəsi, Qüdrət bulağı, Qula bulağı (içməli suyu var), Çoban dağı (Ceyrançölün ən yüksək zirvəsində yerləşir-890 metr), Göy Tomtu, Sahandur kimi yer adları-toponimlər mövcuddur. Qaltan yer adının mənası “daşlı-kəsəkli məkan” kimi izah oluna bilər, belə ki, bu dağların ətəklərindən çıxan və tikintidə istifadə olunan qumdaşı xalq arasında “qaltan” adlanır. Karvan dərəsi Qarayazıda Ağ göl (Candar gölü) –Keşikçidağ istiqamətindən Kaxetə doğru uzanan dərədədir. Uzaq keçmişdə Qazaxlar ölkəsi ilə Kaxet və Car-Balakən arasındakı ticarət karvanları kəsə yolla bu dərə ilə hərəkət edərlərmiş. Qarqar – Qarayazı tuğay meşəliyinin yaxasında kiçik su qoludur. Qarayazıya Qarqardan sahilə eniş yeri isə Qarqar Suadı adlanır. Maraqlıdır ki, Qarabağda da bu adda çay var və ilkin orta əsrlərdə Albaniya əhalisini təşkil edən tayfalardan biri Qarqarlar idi.

Belə ki, bu ərazilərin güneyi Yelizavetopol (Gəncə) quberniyasının Qazax qəzasına daxil idi. Ərazi Qarayazı qismində dövlət mülkiyyətində götürülmüşdü. XVIII yüzilliyin əvvəllərinə aid tarixi qaynaqlarda qeyd olunur ki, bu bölgə Dəmirçihasanlı tayfasına mənsubdur. Ondən quzeydəki ərazidən isə Səfərçəmənli tayfası istifadə edir. Ərazinin sərhədlərinin təsvirində elə bil tam bugünkü sərhəd cızılmışdır. Keşikçidağ mağaralar kompleksi də Qarayazının cızılan sərhədlərinin içərisində qalır. Öz dövründə dərin təhsil görmüş, öz milli tarixini elə də pis bilməyən bir sıra tarixçilər öz əsərlərində qeyd edirdilər ki, Ərəb xilafətinin, Çingiz xanın və Teymurləngin yürüşləri zamanı burada yaşayan xristian türkləri zaman-zaman islamı qəbul edərək bölgəyə köçürülmüş tayfalarla qaynayıb qarışmışlar.

Bu ərazidə tapılan maddi-mədəniyyət nümunələrinin yaşı daş dövrünə qədər gedib çatır. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, bu torpaqlarda yaşayışın daha da dirçəlməsi eradan əvvələ təsadüf edir. Bunu ərazidə yerləşən çoxlu sayda kurqan, katokomba və qutu qəbirlərin olması bir daha sübut edir. Tarixi minilliklərə qədər gedib çatan əcdadlarımız qədim zamanlarda Aya, Günəşə, müxtəlif ağac və heyvanlara etiqad göstərmişlər. Bu inanclar-kultlar bir daha Keşikçidağ mağaralar kompleksinin ərazisinin qədim yaşayış məskənlərindən biri olduğunu sübut edir. Belə inanc yerlərindən biri də qoruq ərazisində yerləşən Qüdrət bulağıdır. Qüdrət bulağı “Qaltan bulağı”nın indiki adıdır, İlham Əliyev yüksəkliyinin gündöğən səmtində yerləşir. Kolluq dərədən axan, ləzzətli suyu olan bu bulaq yerli əhali tərəfindən inanlı hesab olunur. Təbii sığınacaqların qarşısında müqəddəs ağaclar bitir və gur həyatın izləri indi də müşahidə olunur.

Mağara hücrələrin döşəməsində, divarlarında qumdaşını çapmaq və dərinləşdirmək yolu ilə açılmış, üzəri lay daşla örtülü məzar tipi sərdabələr bu məbədi idarə etmiş din adamlarının dəfn olunduqları yer

xüsusi maraq doğurur. Yerləşgələrdən birinin girişini qaya süxurunun özündən yonulmuş sütunlar bəzəyir. Bu yerləşgənin mağara-məbədin sövməsi (kiçik kilsə) funksiyası daşdığı açıq görünür.

Zaman ötdükcə bu torpaqlar büt-pərəstlərlə yanaşı oda sitayiş edən atəşpərəstlərin əsas mərkəzlərindən olmuşdur. Xristianlığın yayılması ilə Keşikçidağ mağara-məbədlərində həyat yenidən inkişaf dövrünü yaşamışdır. Ceyrançöl mağaralarındakı rəsmlərin tarixi dövrlərə aid qatları var. Belə ki, Qafqaz Albaniyasından köç edən rahiblər öz dinlərini və dünyagörüşlərini hifz etmək üçün bu mağaralarda özlərinə məskən salmışlar. O dövr insanların inanclarında təbii yüksəklikdə, açıq sahədə, bürclərdə, qüllələrdə, qaya üstündə ibadət üstün bilinirdi. Onları rahibliyə, tərki-dünyalığa təşviq edir, bunu tanrıya qovuşmağın özəl, daha gərgin yolu sayırdılar. VII-VIII əsrlərdə İslam dininin Azərbaycanda yayılması ilə əlaqədar bu mağara-məbədlər albanların özlərini və dinlərini məhv olmaqdan qorumaq üçün sığınacaq rolunu oynamışdır. Bizə çatan divar naxışları albanlar və türklər tərəfindən yaradılmışdır. Mağaralar kompleksində aparılan arxeoloji-epiqrafik tədqiqatlar zamanı əldə edilən materiallar burada tapılmış mədəni təbəqənin “ikilaylı” olduğunu sübut edir. Bu da abidənin Alban yadigarı olduğunu bir daha təsdiqləyir.

SONUÇ

Burada yaşayan əhəlinin etnik tərkibi müxtəlif olmuşdur. Keşikçidağ ərazisində yaşayanların əsasını albanlar təşkil etmişlər. Yeni etnik araşdırmalarda “Alban” adını qədim türk “alp” (cəsur, igid) sözü ilə bağlayırlar. Böyük Azərbaycanın Kambisena vilayəti ərazisində albanların təsərrüfat sahələri, metal və kərpic küreləri mövcud olmuşdur. Məbəd və kilsə kahinlərinə ianələr gəlmiş, onların çoxlu sayda işçi qüvvəsi iqtisadiyyatda fəaliyyət göstərmişdir.

Ölkəmizdə incəsənətin ibtidai mənşəyi Azıx insanı ilə başlayıb, Mezolit dövründə Qobustan sakinlərinin qayaüstü təsvirləri ilə davam etdirilsə də, Orta əsrlərdə özünün ən yüksək inkişaf dövrünü yaşamışdır. O dövrün nümunələrində Azərbaycanın təbii zənginlikləri, heyvanat aləmi, müxtəlif mərasimlərlə bağlı inancları, dünyagörüşlərini əks etdirən rəngarəng süjetli təsvirlər əks olunmuşdur. Keşikçidağ mağaralar kompleksində etnik tədqiqatlarla yanaşı bir sıra mədəni tədqiqatlar da aparılmışdır. Tarix elmləri doktoru, professor Arif Məmmədov öz məqalələrində qeyd edir ki, Keşikçidağın dulus qabları üzərindəki təsvirlər əsasən, insan, heyvan, ilan, quş rəsmlərindən, əkinçilik, ovçuluq, bağçılıq və maldarlıqla bağlı səhnələrdən, qabların üzərindəki işarə və damğalardan ibarətdir. Bu rəsmlər həmin dövrdə yaşamış insanların təsərrüfat həyatının, dini inanclarının, dünyagörüşünün, mədəniyyətinin və incəsənətinin inkişaf dinamikasını göstərir. Orta əsrlərə aid boz və qəhvəyi rəngli cilalı instruksiyalı gil qablar zövqlə, gözəl bədii tərtibatla hazırlanmışdır. Dulus məmulatları üzərində bölgənin təbii coğrafi həyat şəraitini əks etdirən maral, gur, öküz, keçi, canavar, təkər və astronomik təsvirlər daha çoxdur. Keşikçidağ mağaralar kompleksində tapılmış cam tipli qabın içərisində maral, qaban, pələng və ətrafında keçi rəsmləri həkk edilmişdir. Orta əsr qablarının əksəriyyəti içəri tərəfdən yaşıl, göy, ağ və qarışıq rənglərdən alınmış boyalarla örtülmüşdür. Qabların üzərindəki təsvirlərin bir çoxu hələ Tunc dövründən başlayaraq Azərbaycanda yayılmış qayaüstü təsvirlərlə uyğunluq təşkil edir və onların davamı sayılır. Belə ki, keçi, şir təsvirlərinə bizim e.ə IV-III minilliklərdən rast gəlinə də, Orta əsrlərin dulus qabları üzərində də onların təkmilləşmiş formaları öz əksini tapmışdır. Təsvirlərdəki rənglər həm də insanların dini ideoloji baxışlarını əks etdirir. Keşikçidağdan tapılmış əsasən cızma üsulu ilə həkk olunmuş və qarşı-qarşıya əks etdirilmiş keçi rəsmləri diqqəti cəlb edir. Onlar kiçik ölçüdə yandan təsvir olunmuşlar. Bəzi keçilərin buynuzları ellips şəkildə bədənin arxa hissəsinə doğru uzanmış, bəzilərinin buynuzları dalğavari şəkildə təsvir olunaraq ucları qabaq istiqamətinə çevrilmişdir. Bu da onu göstərir ki, keçi Keşikçidağ sakinlərini ət, süd kimi zəruri ərzaq məhsulları ilə təmin edirmiş, onun dərisindən məişətdə istifadə olunduğu kimi, tükündən də dulus qablarının və təndirin hazırlanmasında istifadə olunmuşdur. Qablardan birinin üzərindəki səhnədə keçilər sürü halında, digərində isə müxtəlif istiqamətlərdə dayanmış şəkildə təsvir olunmuşlar. Keşikçidağ ərazisindən tapılmış XIV-XV əsrlərə aid boşqab tipli qabın içərisində dəvə rəsmi vardır. O, uzun bədənli, uzunayaqlı və qoşa hürgüclü formada təsvir edilmişdir. Dəvənin ayaqları düz nazik xətlə, boynu isə qalın xətlə təsvir edilmişdir. Dulus qablardan birinin təsvirində qoyun və canavar üz-üzə dayanmışdır ki, bu da qədim inanclarımızdan biri olan qurd ağzı bağlama ovsunu ilə əlaqəlidir. Maldar əhəli arasında itən heyvanların gecədən səhərə salamat çıxması üçün bu cür ovsunlardan istifadə olunurdu. Adətən hava qaralanadək bığağın ağzına ip qoyulur və bağlanırdı. Belə hesab edilirdi ki, əgər qurd gecə həmin heyvana rast gəlsə də, ona

toxunmayacaq. Dulus qabları üzərindəki it, uzunqulaq, dəqiq bilinməyən digər heyvan rəsmləri kimi təsvirlər, bədii yaradıcılıq baxımından seçilir. İt hələ ibtidai dövrdən başlayaraq insanların həyatı ilə sıx bağlı olduğundan qabın üzərindəki təsvirdə canlı şəkildə verilmiş və real vəziyyəti əks etdirilmişdir.

Keşikçidağ mağaralar kompleksi ərazisində qədim albanlar qalalar, müşahidə qüllələri, məbədlər, yardımçı tikililər yaradıb bizə miras qoymuşlar. Babalarımızdan yadigar qalan bu maddi-mədəniyyət abidələrimizi qoruyub gələcək nəsillərə mədəni irs kimi çatdırmaq bizim əsas vəzifəmizdir.

KAYNAKÇA

1. İsmayıl Umudlu. “Qarayazı və onun quzeyindəki dini abidələr haqqında”, Bakı, 2019.
2. Musa Mursaqlıyev, Arif Məmmədov. “Keşikçidağın orta əsrlər dulus məmulatı üzərindəki incəsənət təsvirləri”, Mədəniyyət qəzeti, Bakı, 2018.
3. Fəridə Məmmədova. Azərbaycanın siyasi və tarixi coğrafiyası. Bakı, 1993.
4. Azərbaycan Milli Ensiklopediyası. 25 cildə, (“Azərbaycan” cildi). Bakı, “AME”-nin Elmi Mərkəzi, 2007, 884 s.
5. Mansurov Mansur. Ceyrançöl arxeoloji ekspedisiyasının 2009-cu il çöl-tədqiqat işlərinin ilkin nəticələri. AMEA Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu. Azərbaycanda arxeoloji tədqiqatlar. Bakı, “Xəzər Universiteti”, 2010, s. 19-25.

**DAMCILI MAĞARASINDA APARILMIŞ ARXEOLOJİ TƏDQIQATLARIN
TARİXİ ƏHƏMİYYƏTİ**

THE HISTORICAL IMPORTANCE OF ARCHEOLOGICAL RESEARCH IN THE DAMJILI CAVE

Səadət ƏLİYEVƏ

*p.ü.f.d., "Avey" Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğunun direktoru, Azərbaycan Respublikası, Qazax şəhəri
Doctor of Philosophy, Director of the "Avey" State historical and cultural reserve, Azerbaijan, Gazakh district*

ÖZET

Tarixi qatları tam olaraq araşdırılmamış, qədim və zəngin bölgələrdən biri olan Azərbaycanın Qazax bölgəsində, "Avey" Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğu ərazisində dünya əhəmiyyətli Damcılı mağara düşərgəsini tədqiq etmək üçün 2015-ci ildə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Arxeologiya və Etnoqrafiya İnstitutu, Yaponiyanın Tokio Muzey Universiteti və "Avey" Dövlət tarix-mədəniyyət qoruğu arasında üçtərəfli beynəlxalq memorandum imzalanmışdır. 2016-cı ildən isə həmin ərazidə yaponiyalı və azərbaycanlı arxeoloqlar müştərək elmi-tədqiqat işlərinə başlamışlar. Bu tədqiqat layihəsinin məqsədi ərazidə son mezolit dövrünə aid məskənlərin, layların aşkarlanmasıdır.

Damcılı mağarasında 2016-cı ildən başlanan qazıntılar Orta Paleolitdən başlanan və bütün dövrləri əhatə edən parlaq mədəni ardıcılığı aşkara çıxarmışdır. Qazıntılar zamanı əldə olunmuş radiokarbon məlumatlar bu qatların bəzilərinin b.e.ə. 7-ci minilliyin axırlarına, mezolit sonuna aid edilə biləcəyini göstərmişdir.

2017-ci ilin qazıntıları göstərdi ki, sahənin xronologiyası mezolit və neolit dövrlərini əhatə edir və bu dövrlərdə tapılan maddi-mədəniyyət nümunələri ərzaq məhsulları istehsalının, regional iqtisadiyyatın meydana gəlməsini təsdiq edir. Daha dərin qatlardan tapılan keramika-qranit kompleksləri isə mezolit dövrünə aid edilmişdir. Hazırda bu imkanı aydınlaşdırmaq məqsədilə artefaktların radiokarbon məlumatlarının toplanması və təhlili aparılır. Bu müşahidələr Damcılı ardıcılığının mezolit-neolit keçidinin dəqiq başa düşülməsinə və onun Azərbaycanın bir bölgəsində ilk dəfə bu qatların bir-birini əvəzləməsinə əhəmiyyətli dərəcədə töhfə verəcəyini söyləməyə imkan verir. Qazıntılar zamanı ərazidə Orta Paleolitə ilkin təbəqələrinin açılması da böyük uğur idi. Yalnız Orta Paleolitə bir neçə sahəsində qazıntı yerindən əldə olunan məmulatların çox az miqdarı bərpa olunmuşdur. Bu da onu göstərmişdir ki, litoloji artefaktlar burada istehsal edilməmiş, mağaraya hazır məmulatlar şəklində gətirilmişdir. Həmçinin bu interpretasiyanı obsidian, çaxmaqdaşı, xalsedon da daxil olmaqla, artefaktların istehsalında istifadə olunmuş çoxsaylı xammal müxtəlifliyi dəstəkləyir.

İstənilən halda Damcılı mağarasında Orta Paleolit kompleksinin dəqiq öyrənilməsi, sözsüz ki, Cənubi Qafqazda müasir insanların əmələ gəlməsindən əvvəl dövrün mədəni dinamikasını daha yaxşı anlamağa kömək edir.

Anahtar kelimələr: Abidə, Tədqiqatlar, Qoruq, Analiz.

ABSTRACT

In 2015, between the Institute of Archeology and Ethnography of the National Academy of Sciences of Azerbaijan, Tokyo Museum University of Japan, and "Avey" State Historical and Cultural Reserve have signed a trilateral international memorandum to explore the world-renowned Damjili cave located in the area of "Avey" State Historical and Cultural Reserve in the Gazakh region, one of the ancient and rich regions of Azerbaijan, which historical layers have not been fully explored. Since 2016, Japanese and Azerbaijani archaeologists began joint research activities in the same area. The purpose of this research project is to identify the last Mesolithic period's settlements and layers in the area.

Excavations in the Damjili cave since 2016 have revealed a striking cultural sequence that dates from the Middle Paleolithic and covers all periods. The radiocarbon data obtained during excavations indicate that some of these layers were it has been shown that it can be attributed to the BC end of the 7th millennium, the end of the mesolithic period.

Excavations in 2017 showed that the area's chronology covers the Mesolithic and Neolithic periods, and the material and cultural samples found during these periods confirm the formation of food production and regional economies. The ceramic-granite complexes found in deeper layers belong to the Mesolithic period. Currently, we are collecting and analyzing radiocarbon data of artifacts to clarify this possibility. These observations allow for a clear understanding of the Mesolithic-Neolithic transition of the Damjili sequence, and let us told that which will significantly contribute to the substitution of these layersfor the first time, in one of the region of Azerbaijan.

The discovery of the earliest strata of the Middle Paleolithic area during excavations was also a great success. Only very few items were restored from a few areas of the Middle Paleolithic. It also showed that the lithological artifacts were not manufactured here, they were brought to the cave in the form of ready-made products. It is also supported this interpretation, the great variety of raw materials used in the production of artifacts including obsidian, flint, and chalcedony.

In any case, the precise study of the Middle Paleolithic complex in the Damjili cave is, of course, it helps to better understand the cultural dynamics of the era before the emergence of modern people in the South Caucasus.

Keywords: Monument, Researches, Reserve, Analysis

AVRUPA ORTAOKULLARINDA OKUTULAN ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA TÜRK İMGESİ*

IMAGES OF TURKS IN MOTHER TONGUE TEXTBOOKS TAUGHT IN EUROPEAN SECONDARY SCHOOLS

Necati DEMİR

Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Ankara-Türkiye

Berker KURT

Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Antalya-Türkiye

ÖZET

Öğretim programlarının temel amacı, öğrencilerin sahip oldukları kültürel değer ve zenginliklerin farkına varmalarını, onlara farklı ülke ve milletlerin kültürlerinden örnekler sunarak bu kültürleri tanımalarını, kendi kültürlerinin ayırt edici yanlarını ortaya koymalarını ve evrensel değerlere ulaşmalarını sağlamaktır. Bu amaç çerçevesinde hazırlanan ve öğretim programlarının en temel uygulama aracı olan ders kitapları, millî ve evrensel kültür unsurları barındırmaktadır. Bu araştırmanın amacı geçmişten günümüze önemli ilişkiler içinde olduğumuz iki Avrupa ülkesinde ortaokul çocukları için hazırlanmış ana dili ders kitaplarındaki metin ve etkinliklerde Türk algısını ortaya koymaktır. Bu amaca ulaşmak için Almanya ve Avusturya’da okutulan ana dili ders kitaplarındaki tema, metin ve etkinlikler doküman analizi yoluyla ele alınmış, bunlarda geçen Türk, Türklük ve Türkiye’ye dair ifadelerin varlığı taranmıştır. Sonuçta iki ülkenin ders kitaplarında da Türk’e ilişkin veriler tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkçe eğitimi, ders kitapları, Almanya, Avusturya, Türk, Türklük, dil eğitimi.

ABSTRACT

The main educational objective of some international programs is to increase student awareness of both the depth and value of their own national cultural inheritance, by making comparison with the achievements of other countries using specific examples. The general aim is to reveal the unique elements of their own culture, hence developing students’ understanding of their own nation’s place in the wider cultural world. Textbooks, being the basic instructional tool in the curriculum, work within this framework and cover both national and international cultural issues. The aim of this study is to describe how Turkey and the Turkish language is presented in mother tongue, middle school text books in two European countries with whom Turkey has strong relations, both today and in the past. To achieve this goal, themes, texts and activities in native language textbooks used in Germany and Austria were analysed. Instances of the use of Turkish language, expressions and culture were found, examined and discussed.

Keywords: Turkish education, textbooks, Germany, Austria Turkish, Turkishness, language education.

1. Giriş

Öğretim programları, öğrencilerin sahip oldukları kültürel değer ve zenginliklerin farkına varmalarını, farklı ülke ve milletlerin kültürlerinden örnekler sunarak bu kültürleri tanımalarını, böylece hem kendi kültürlerinin ayırt edici yanlarını ortaya koymalarını hem de evrensel değerlere ulaşmalarını sağlamayı amaçlamaktadır. Demirel (2004:5), öğretim programlarını “kasıtlı kültürleme” aracı olarak görmektedir. Yani bugün ve gelecekteki insan gücünün, hangi bilgi, beceri ve kültür seviyesine sahip olması gerektiği öğretim programlarıyla belirlenmiştir. Örneğin Türkiye ve Almanya’da ana dili ders programı ve ders kitapları üzerine karşılaştırmalar yapan Durmuşçelebi (2007), Türkçe öğretim

* Bu çalışmanın verileri, Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen “SBA-2019-4119” kodlu ve “Türkiye ve Avrupa’da Ana Dili Eğitiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Karşılaştırılması” adlı normal araştırma projesinden hareketle elde edilmiştir.

programının “ideal insan” tipi yetiştirmeyi; Almanca öğretim programının da daha çok bireyselliği ortaya çıkarmayı, yani bireyin kendisini ve çevresini tanımasını amaçladığı ve bu yönde hazırlandığını ifade etmektedir. Özdemir’in (2019:111) yaptığı çalışmada da Türkçe kitapları için benzer bir sonuç ortaya çıkmıştır. Çalışmada, incelenen ders kitaplarında toplumun hedeflerini kişisel hedeflerin önünde gören toplulukçu kültürün, bireyci kültürden daha baskın olduğu vurgulanmaktadır.

Öğretim programlarının yansıtıcısı ve en temel uygulama aracı ders kitaplarıdır. Kazandırılması amaçlanan bilgi, beceri ve kültürün bulunduğu yer, öğrencilere sunulan ders kitaplarıdır. Bu anlamda ders kitaplarının nitelikli olması, millî ve evrensel değerlere yer vermesi gerekir. Ancak Türkçe ders kitaplarının millî ve evrensel değeri aktarma konusunda eksik kaldığı bazı araştırmalarla dile getirilmiştir (Somuncu, 2008; Parlakyıldız, 2009; Karagöz, 2009, Ekinci Çelikpazu ve Aktaş, 2011, Şentürk ve Aktaş, 2015).

Geçmişten bugüne tarihin her safhasında kadim millet olan Türkleri bulmak mümkündür. İnsanlık tarihine bilim, politika, sanat ve edebiyat alanlarında yapmış oldukları katkı tartışılmazdır. Birçok medeniyete beşiklik eden Anadolu topraklarında kurulmuş olmaları, jeopolitik konumu, Asya ve Avrupa kültürünün kesişme noktasında olması, Türk milletini önemli yapan unsurlardandır. Buna bir de 1961 yılında Avrupa’ya başlayan işçi göçü eklendiğinde Türk, hem tarihi bir güç hem de günlük yaşamda paylaşımında bulunulan insan olma vasfı kazanmaktadır. Bu vasıflar başta tarih kitapları olmak üzere, dil öğretimi ve diğer kitaplarda da Türk’ün yer alabileceği fikrini doğurmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Avrupa ülkelerinde okutulan ana dili ders kitaplarındaki Türk, Türklük veya Türkiye ile ilgili bilgileri tespit etmektir. Bunun için Almanya ve Avusturya’da ana dili derslerinde kullanılan ders kitapları incelenmiştir. Araştırma, bu ülkelerdeki Almanca ders kitaplarında Türk, Türklük ve Türkiye’ye ilişkin bilgiler olup olmadığı; varsa nasıl yer verildiği sorusu üzerine şekillenmiştir.

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde “doküman incelemesi” ve “içerik analizi” yöntemleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmanın dokümanını Avusturya’da ve Almanya’nın Berlin, Branderburg, Mecklenburg,-Vorpommern, Sachsen, Sachsen-Anhalt, Thüringen eyalet ve bölgelerindeki ortaokul 6. sınıflarda okutulan ana dili ders kitapları oluşturmaktadır. Ülkelerin ana dili derslerinde kullanılan ders kitapları ve dolayısıyla bu çalışmanın da veri kaynakları şunlardır:

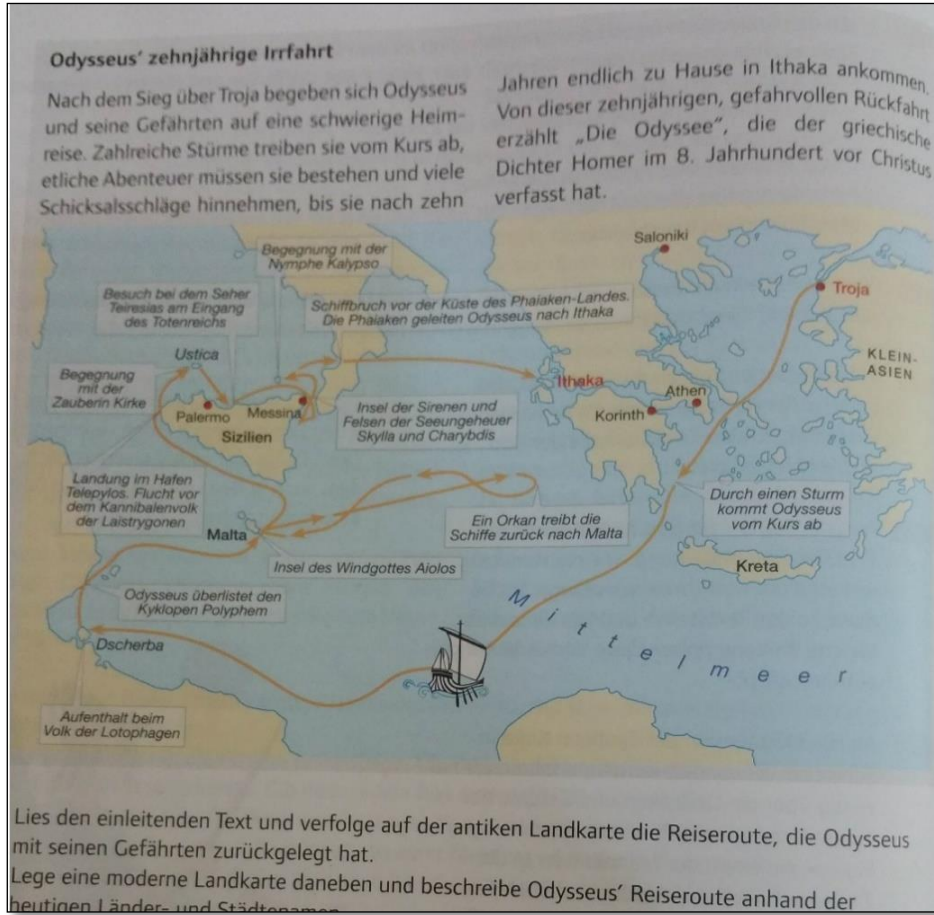
Tablo 1. Ülkelerin ana dili derslerinde kullandıkları kitaplar

Ülke	Kitaplar	Toplam
Avusturya	1. Treffpunkt Deutsch 2 Sprachbuch (Buluşma Noktası Almanca 2 Ders kitabı) 2. Treffpunkt Deutsch 2 Arbeitsheft (Buluşma Noktası Almanca 2 Etkinlik kitabı) 3. Starke Seiten Deutsch 2 Sprachbuch (Güçlü Sayfalar Almanca 2 Ders kitabı) 4. Starke Seiten Deutsch 2 Grammatik (Güçlü Sayfalar Almanca 2 Dil bilgisi)	4
Almanya	1. Deutschburch 6 (Almanca 6) 2. Deutschburch 6 Arbeitsheft (Almanca Çalışma Kitabı 6)	2

3. Bulgu ve Yorumlar

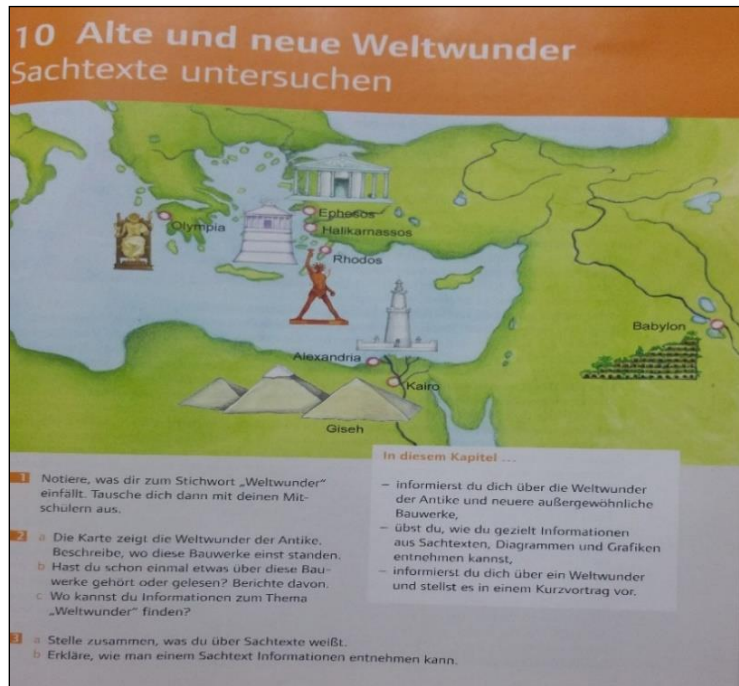
3.1. Almanya’daki Kitaplarda Türk, Türklük ve Türkiye

Tematik olarak hazırlanan *Deutschburch 6* (Almanca 6) ders kitabının altıncı teması “*Helden, Zauberinnen, Ungeheuer*” (Kahramanlar, Büyücüler, Canavarlar) ana başlığı ve “*Sagen untersuchen und erzählen.*” (İnceleyin ve Efsaneleri Anlatın) alt başlığını taşımaktadır. Buradaki metinlerden biri Yunan mitolojisinin önemli destanı *Odyseia*’dır. Destanın anlatıldığı sayfalardaki bir yol haritasının başlangıç noktası Troya’dır (Şekil 1). Her ne kadar Türklük öncesi dönemi de içerse, Anadolu topraklarının destanlara konu olan önemli bir coğrafyada olduğu Alman çocuklarına aktarılmaktadır.

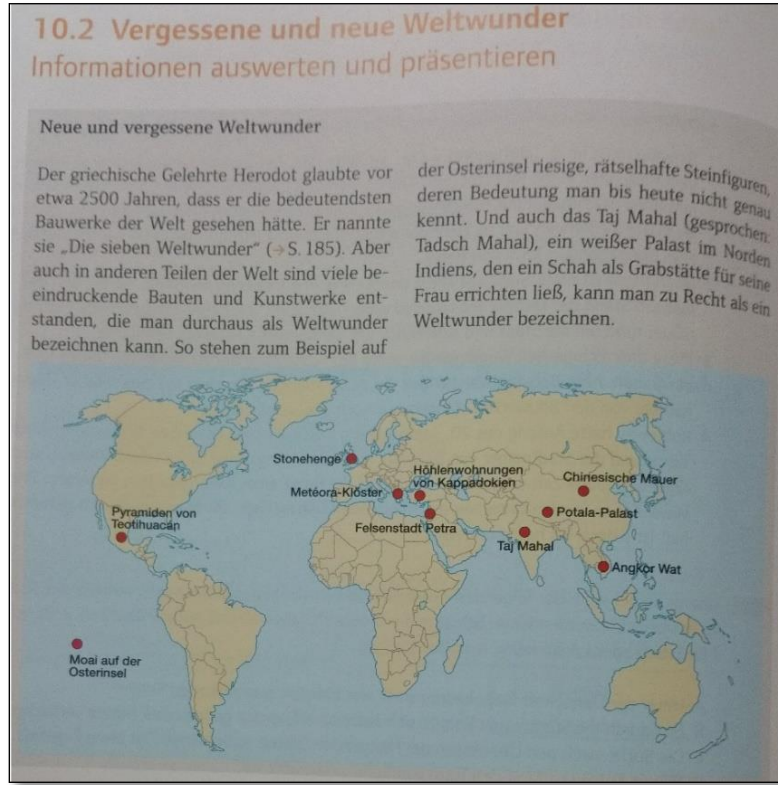
Şekil 1. *Odysseia* destininin yol haritası

Kitabın onuncu teması “*Alte und neue Weltwunder*” (Dünyanın Eski ve Yeni Harikaları) ana başlığı ve “*Sachtexte untersuchen*” (Gerçek Metinleri İncelemek) alt başlığını taşımaktadır. buradaki görselde de Anadolu toprakları ile Efes ve Halikarnas’a vurgu yapılmaktadır (Şekil 2).

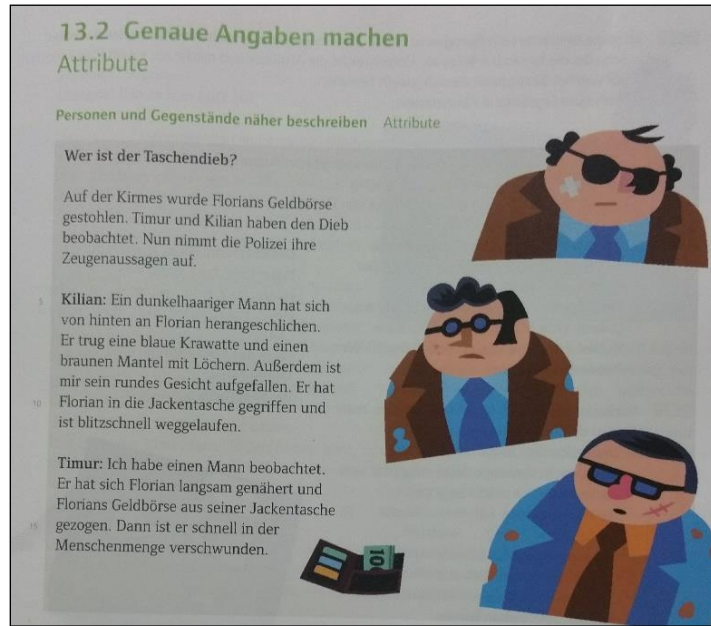
Şekil 2. Almanca kitabındaki onuncu temaya giriş sayfası

Aynı temada “*Vergessene und neue weltwunder*” (Unutulmuş ve Yeni Dünya Harikaları) başlığı altındaki görselde bulunan yerlerden biri Kapadokya’dır (Şekil 3).

Şekil 3. Almanca kitabındaki yeni ve unutulmuş dünya harikaları görseli

“*Grammatiktraining*” (Dil Bilgisi Eğitimi) ana başlıklı ve “*Sätze und satzglieder*” (Cümle ve İfadeler) alt başlıklı on üçüncü temada bir hırsızlık olayını anlatan diyalogdaki karakterlerden biri Türk’tür (Şekil 4). Timur adlı kahramanımız şahittir ve polise hırsızlık olayıyla ilgili bilgiler vermekte ve olayın aydınlatılmasını sağlamaktadır.

Şekil 4. Almanca kitabındaki bir diyalog örneği

Bu metnin varlığı Türklerin sosyal hayatta yer aldığını, kabul edildiğini ve Almanca konuşabildiğini göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Deutschbuch 6 Arbeitsheft'taki (Almanca Çalışma Kitabı 6) dil bilgisi konularından biri de etken ve edilgen fiillerdir. Konuyla ilgili alıştırmalardan biri Türk lokumunun yapılışını anlatmakta ve buna ilişkin sorular sormaktadır (Şekil 5).

Verben Aktiv und Passiv

Merkwissen Aktiv und Passiv

Aktiv und Passiv sind zwei Verbformen, die man bei der Darstellung von Handlungen und Vorgängen unterscheidet. Man kann aus zwei Perspektiven schauen.

- **Aktiv:** Der Handelnde (Handlungsträger) wird betont, z. B.: Edmund kriecht in den Schrank.
- **Passiv:** Die Handlung / Der Vorgang wird betont, z. B.: Der Schrank wird geschlossen und verriegelt.

Das Passiv wird meist mit *werden* und dem Partizip II (Partizip Perfekt) des Verbs gebildet, z. B.: *wird geschlossen, werden verriegelt.*

Hier findest du ein Rezept für Türkischen Honig. Die Sätze stehen im Aktiv. Wandle sie ins Passiv um.

Du benötigst für die Herstellung 3 Eiweiß, 250 g Zucker, einen Esslöffel Honig, 180 g Nüsse und kandierte Kirschen sowie etwas Wasser.

Für die Herstellung werden 3 Eiweiß, 250 g Zucker, ein Esslöffel Honig, 180 g Nüsse und kandierte Kirschen sowie etwas Wasser benötigt.

Du füllst Zucker, Honig und Wasser in einen Topf und kochst das Ganze etwa eine Stunde.

Nun schlägst du das Eiweiß zu einem sehr steifen Schnee.

Dann gibst du die Zuckermasse unter ständigem Rühren hinzu.

Hacke die kandierten Kirschen und die Nüsse grob mit einem Wiegemesser.

Mische sie anschließend unter die Zuckermasse.

Lege die Masse auf ein Stück Backpapier oder auf ein Backblech.

Sie trocknet über Nacht.

Jetzt schneidest du die feste Masse in Portionsstücke.

Probiere nun die Leckerei!

Şekil 5. Almanca etkinlik kitabında Türk lokumunun yapılışı

3.1. Avusturya'daki Kitaplarda Türk, Türklük ve Türkiye

Treffpunkt Deutsch 2 Sprachbuch'ta (Buluşma Noktası Almanca 2 Ders kitabı) Alman Türkolog ve çevirmen Sabine Adatepe tarafından kaleme alınmış bir öyküde, bir Türk çocuğu olan Murat'ın okulunda başından geçen bir olay anlatılmaktadır (Şekil 6). Olay özetle şöyledir:

Murat'ın yeni okuluna başlayacağı ilk gün, tesadüfen annesi de yeni bir işe girmiştir ve oraya gitmek zorundadır. Okula tek başına gitmek zorunda kalan Murat, bu durumdan biraz korkar ancak telkinlerle bunu başaracağına kendisini inandırır. Hatta, bunu başararak "Bana çocuk gibi davranıyorlar!" serzenişlerinden de kurtulacaktır. Murat yola koyulur, okula gider, sınıfın kapısını çalar ve içeri girer. Hiç tanımadığı 21 çift göz ona bakmaktadır ve heyecanlanmıştır. Alman öğretmeni, Murat'ı sınıftakilere tanıtmaya başlar. Bu Murat. Sen Türksün değil mi? diye sorar öğretmeni. Murat soruya biraz kızarak Hamburg yakınlarındaki Pinneberg'ten geldiğini söyler. Arka sıradaki öğrencilerden biri Murat'ın bu tavrına kahkaha atarak Türkçe "Hoş geldin lan şişko" diyerek karşılık verir. Tanıştırma faslı bir süre daha devam eder. Sıra Murat'ın nereye oturacağına gelmiştir. Sınıfta tek oturan, genellikle kimseyle konuşmayan, kimsenin sevmediği, sürekli kavga eden ve Drakula lakaplı bir öğrenci vardır. Öğretmen Murat'a onun yanına oturmasını söyler ve ikili arasında kan kardeşliğine kadar gidecek anılar o an başlar. Romen veya çingene diye alay edilen Drakula'nın aslında çok önemli bir yeteneği vardır: çok güzel şarkı söylemek. Ve bu yetenek Murat geldikten sonra ortaya çıkmıştır. Murat'ın Drakula ile arkadaşlığı üzerine öykü sürüp gider.

Lügenbaron Münchhausen auf der Spur – Lügendgeschichten untersuchen

Der Ritt auf der Kanonenkugel und andere Abenteuer

Im gleichen Feldzug belagerten wir eine Stadt – ich habe vor lauter Belagerungen vergessen, welche Stadt es war – und Marschall Münch hätte gerne gewusst, wie es in der Festung stünde. Aber es war unmöglich, durch all die Vorposten, Gräben und spanischen Reiter hindrängeln zu können.

Vor lauter Mut und Dienstfeier, und eigentlich etwas voreilig, stellte ich mich neben eine unserer größten Kanonen, die in die Stadt hineinschossen, und als sie wieder abgefeuert wurde, sprang ich im Hui auf die aus dem Rohr herausschießende Kugel! Ich wollte mitans der Kugel in die Festung hineinfliegen! Während der sonstigen Flugs suchten allerdings meine Bedenken. Howis kommt du leicht, dachte ich, aber wie kommst du wieder heraus?

– Man

samt dem Gaul kurz entschlossen durch die Kanüle hindurch! Das ging so schnell, dass ich mit knapper Mühe und Not die Zeit fand, dem Hut zu ziehen und die Damen um Entschuldigung zu bitten.

Ein anderes Mal wollte ich mit meinem Litaier über einen Sumpf springen. Bevor ich sprang, fand ich ihn lange nicht so breit wie während des Sprungs.

Nun, wir wendeten mitten in der Luft um und landeten mit heiler Haut auf den Trocknen. Aber auch beim zweiten Anlauf sprangen wir zu kurz und sanken, nicht weit vom anderen Ufer, bis an den Hals in den Morast! Und wir wären rettungslos umgekommen, wenn ich mich nicht, ohne mich lange zu besinnen, mit der eignen Hand am eignen Haaropf aus dem Sumpf herausgezogen hätte! Und nicht nur mich, sondern auch mein Pferd! Es ist manchmal ganz nützlich, kräftige Muskeln zu besitzen.

Trotz meiner Tapferkeit und Klugheit und trotz meines Litaiers Schwelgerei und Ausdauer geriet ich, nach einem Kampf mit einer vielfachen Übermacht, in Kriegsgefangenschaft. Und was noch schlimmer ist: Ich wurde als Sklave verkauft! [...]

Kurz darauf schlossen die Russen und die Türken Frieden, und ich wurde als einer der ersten Gefangenen ausgeliefert und nach Petersburg zurückgeschickt. Dort nahm ich meinen Abschied und kehrte nach Deutschland zurück. [...] Da mein Litaier von den Türken beschlagnahmt worden war, musste ich mit der Schlittenpost reisen.

und bin aus Lebenskräften hinaus. Aber sonst er sich anstrenge, es kann kein Ton heraus! Trotzdem erreichten wir die nächste Poststation gesund und munter und beschloßen, Rast zu machen und uns von den Strapazen zu erholen. Der Postillon hingte sein Horn an einen Nagel beim Küchenschemel. Und wir setzten uns zum Essen.

Auf einmal erklang „Tering, tering, tering, tering!“ Wir sperrten die Ohren auf und machten große Augen. Dann riefen wir, wie wir der Postillon nicht hätte blasen können. Die – Bitte warten in drei Horn feingehört! Nun taugte die Nacht und nach auf, und es wurde ein richtiges Taktkonzert daraus. Wir hörten unter anderem „Ohne Luft“ und ohne Viehl“. „Gestern Abend war vierter Michael die“ und sogar das schöne Abendlied „Nun ruhen alle Wälder“.

So endete der Spaß mit dem Posthorn, und damit endet zugleich meine russische Reitergeschichte. Sollten womöglich einige Leser glauben, ich hätte bis hierher dann und wann gelogen, so rate ich ihnen in ihrem eigenen Interesse, das Buch nachzuschlagen. Denn auf der nächsten Seite bereits folgen Abenteuer, die sich wunderbarere als die bisherigen, aber ebenso wahr sind.

Merke:
Lügendgeschichten sind erfundene („erlogene“) Erzählungen, in denen mehrere unwahrscheinliche Ereignisse locker nebeneinander verknüpft sind. Meist handelt es sich um anschauliche und spannend erzählte Ich-Erzählungen aus der Sicht der Hauptfigur, die einem Zuhörer/leser zur Belustigung erzählt werden.

1. Unterstreiche in diesen Geschichten die Stellen, die unglaubwürdig sind, blau.
2. Der Text erzählt von mehreren Abenteuern Münchhausens. Finde sie im Text und kennzeichne sie grün. Fasse jedes Abenteuer in einem Satz zusammen und zeichne dazu eine kleine Illustration. Arbeite in deinem Heft.
3. Finde heraus, um welche Lügen es sich handelt. Sprich darüber: Wodurch unterscheiden sie sich von den Eulenspiegelgeschichten?
4. Schreibe zu der Überschrift „Münchhausens Abenteuer auf seiner Reise durch Österreich“ eine Lügendgeschichte. Achte auf die typischen Merkmale. Arbeite in deinem Heft.

152

153

Und als eine türkische Kanonenkugel, unser Feldlager gemünzt war, an mir log, schwang ich mich auf sie hinüber

Kurz darauf schlossen die Russen und die Türken Frieden, und ich wurde als einer der ersten Gefangenen ausgeliefert und nach Petersburg zurückgeschickt. Dort nahm ich mei-

Şekil 7. Avusturya'daki Almanca kitabında bir metin

Dil bilgisi kurallarının öğretildiği *Starke Seiten Deutsch 2 Sprachbuch* (Güçlü Sayfalar Almanca 2 Ders kitabı) kitabında Türk, Türklük ve Türkiye kavramlarının örnekler vasıtasıyla kullanıldığı görülmektedir (Şekil 8).

31. Ergänze zu den Nomen die

Käse aus Holland: holländischer Käse
Konfekt aus Belgien: _____
Wein aus Frankreich: _____
Pyramiden in Ägypten: _____
Curry aus Indien: _____
Heldensagen aus Griechenland: _____
Honig aus der Türkei: _____
Bier aus Irland: _____
Eis aus Italien: _____
Tee aus Russland: _____
Gulasch aus Ungarn: _____
Grapefruits aus Zypern: _____

30. Leite von den Ländernamen die Adjektive ab.

Ungarn – ungarisch
Italien – _____
Frankreich – _____
Griechenland – _____
Belgien – _____
Holland – _____
Indien – _____

ch. Beachte dabei die Großschreibung.

Albanien	Kroatien	Türkei
anien	Großbritannien	Belgien
olen	Tschetschenien	Lettland
	11.	
	12.	
	13.	
	14.	
	15.	

Türkei – _____
Ägypten – _____
Irland – _____
Tunesien – _____
Russland – _____
Zypern – _____
China – _____

Şekil 8. Avusturya'daki Almanca kitabında dil bilgisi etkinlerde Türk

4. Sonuç ve Tartışma

Almanya ve Avusturya'da ortaokul 6. sınıflardaki Almanca ders kitaplarında Türk imgesinin varlığını tespit etmeyi amaçlayan bu çalışmayla dil öğretim kitaplarında Türk, Türklük ve Türkiye'ye ilişkin örtük veya doğrudan bilgilerin verildiği görülmüştür. Uzun yıllar tarihi münasebetimizin olduğu bu ülkelerin

tarih kitaplarında olumlu veya olumsuz bir yer edinmek doğal bir durumdur, ancak dil öğretimi kitaplarında da Türk varlığını görmek, Türk'ün dünya üzerindeki önemini ortaya koyması açısından önemlidir. Araştırma bulgularıyla şu sonuçları elde etmek mümkündür:

1. Türkiye'nin jeopolitik konumu ve tarih boyunca önemli bir toprak olan Anadolu üzerinde kurulması, farklı medeniyetlere beşiklik etmesi ve bundan kaynaklı zenginlikleri, kendi değerlerini ve evrensel değerleri çocuklarına aktarmak isteyen milletlerin ister istemez Türk'e, Türklüğe, Türkiye'ye veya Anadolu'ya temas etmesini gerektirmektedir. Bu açıdan Almanya'daki ders kitaplarının mitoloji, efsane ve destanları işleme nedeniyle doğrudan Anadolu topraklarına, örtük olarak da Türkiye'ye daha fazla yer verdiği görülmektedir.

2. Avrupa ülkelerinin birçoğunda Türk nüfusu önemli bir orana sahiptir ve Türkler ülkelerin ekonomi, bilim, eğitim, sanat, spor ve sosyal faaliyetlerinde yer edinmiştir. Bu durum Türklerin olumlu veya olumsuz yönlerle ders kitabındaki metinlere girmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Her iki ülkenin kitabında da Türklerin metinlere konu olduğu görülmüştür. Almanya'daki tarih kitaplarında Türklük imajını ortaya koyan Pamuk ve Pamuk (2018) da Türklerin işçi göçünden sonra misafirlikten vatandaşlığa doğru uzanan öykülerinin konu edildiğini böylece Alman toplumunun bir parçası olmayan Türklere mesaj verildiğini dile getirmektedir.

Avusturya'daki Almanca ders kitabında ise Türk imajına karşı olumsuz bir yargı olduğu söylenebilir. *Metin ve Drakula* metnindeki çocuğun Türk olduğunu söylemek istememesi, belalı bir çocukla arkadaş olması; *Top Mermisi ve Diğer Maceralar* başlıklı metindeki askeri Türklerin esir etmesi ve onun seyahat aracına el koyması, Türklüğe karşı olumsuz yargılardır. İsmailoğlu Kaçır'ın (2018) Avusturya'daki tarih kitaplarında Türklük imajı üzerine yaptığı çalışmasında da benzer bir olumsuz algının olduğu şöyle belirtilmiştir: "Bugün ise Türkiye'nin Avrupa Birliğine alınıp alınmaması ikileminin yanı sıra laiklik, kürt meselesi, Kıbrıs, terör, çocuk gelinler gibi ezberlenmiş konuların gölgesinde bir Türkiye imajının karşımızda durduğunu söyleyebiliriz."(s.74).

Almanya ve Avusturya'daki Almanca ders kitaplarında Türk imajı dil bilimsel malzeme olarak da kullanılmıştır. Bu durum dolaylı olarak ülke tanıtımına katkı sağlamaktadır. Etken-edilgen fiillerin öğretiminde Türk lokumunun kullanılmış olması, ülkeler arasında marka, tescil ve patent savaşlarının yaşandığı günümüzde lokumun menşeyini dolaylı yoldan vermesi açısından önemlidir.

Kaynaklar

- Dedeoğlu, H. (203). Almanya'da Bavyera eyaleti ilköğretim ders kitaplarında Türk imgesi üzerine bir analiz. *Eğitim ve Bilim*, 38 (170), 401-417.
- Demirel, Ö. (2004). Kuramdan uygulamaya eğitimde program geliştirme. Ankara: Pegem Akademi
- Durmuşçelebi, M. (2007). Türkiye ve Almanya'da ilköğretimde anadili öğretimi-öğretim programları ve ders kitapları açısından bir karşılaştırma. Yayınlanmamış Doktora Tez. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçenin Eğitimi ve Öğretimi Anabilim Dalı.
- Ekinci Çelikpazu, E. ve Aktaş, E. (2011). Meb 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin değer iletimi açısından incelenmesi. *Turkish Studies* 6(2), 413-424.
- İsmailoğlu Kaçır, T. (2018). Almanya lise tarih ders kitaplarında Türk İmajı. Ed. Ahmet Şimşek, *Dünyada Türk imajı tarih ders kitaplarındaki durum*, s. 62-74,. Ankara: Pegem Akademi.
- Karagöz, B. (2009). Yapılandırmacı yaklaşıma göre ilköğretim 6 ve 7. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki değerlerin incelenmesi (Muğla ili örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özdemir, S. (2019). Kuramdan uygulamaya Türkçe ders kitabı incelemeleri. Ankara: Anı.
- Pamuk, İ. ve Pamuk, A. (2018). Avusturya tarih ders kitaplarında türk imajı. Ed. Ahmet Şimşek, *Dünyada Türk imajı tarih ders kitaplarındaki durum*, s. 1-18,. Ankara: Pegem Akademi.
- Parlakıldız, H. (2009). İlkokul ikinci devrede Türkçe ders kitaplarındaki moral değerlere kısa bir bakış (1948-1968 yılları arası), *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 22(1), 245-262.
- Somuncu, S. (2008). İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebî metinlerin temel evrensel değerleri içermesi bakımından incelenmesi. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Şentürk, L. ve Aktaş, E. (2015). Türkiye’de ve Romanya’da okutulan ana dili Türkçe ders kitaplarının değer iletimi açısından karşılaştırılması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 13(29), 215-243.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* . Ankara: Seçkin.

**TÜRKİYE, AVUSTURYA VE MACARİSTAN'DAKİ ANA DİLİ DERS KİTAPLARINDA
TEKNOLOJİ KULLANIMI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME¹**

*AN EVALUATION ON THE USE OF TECHNOLOGY IN MOTHER TONGUE TEXTBOOKS IN
TURKEY, AUSTRIA AND HUNGARY*

Berker KURT

*Dr. Öğr. Üyesi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı,
Antalya-Türkiye*

Necati DEMİR

*Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Bölümü, Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı,
Ankara-Türkiye*

ÖZET

Endüstri 4.0 veya dördüncü endüstri devrimi olarak adlandırılan dijital çağın yaşandığı günümüz dünyasında teknolojik ilerlemelerin tıptan sanata, bilimden eğitime tüm alanlarda varlığını hissettirdiği görülmektedir. Eğitimin en temel materyali olan ders kitaplarının da bu teknolojik ilerlemelerden etkilenmesi doğal bir süreçtir. Bu doğrultuda farklı ülkelerin ortaokullarında okutulan ana dili ders kitaplarında teknoloji kullanımını ortaya koymak bu araştırmanın amacı olmuştur. Bu amaca ulaşmak için doküman analizi yoluyla Türkiye, Avusturya ve Macaristan'da ortaokul 6. sınıflarda okutulan ders kitapları iki açıdan değerlendirilmiştir. İlk olarak ders kitaplarındaki tema, metin ve etkinliklerde teknolojik bilgi, değişim ve ilerlemelere yer verilip verilmediği; ikinci olarak da ders kitaplarının teknolojik altyapıyı kullanma durumları analiz edilmiştir. Sonuç olarak Türkiye ve Avusturya'daki ders kitaplarında teknoloji tema, konu veya metin olarak kendisine daha fazla yer bulurken Macaristan'daki kitaplar bu konuda biraz eksik kalmıştır. Ders kitabı ile teknolojinin entegrasyonunda ise tersi bir durum söz konusudur. Macar kitapları, Avusturya ve Türkiye'ye göre teknolojiye daha entegre ve bu yönüyle örnek durumundadır. İncelenen Türkçe ders kitabının teknoloji kullanımını açısından oldukça eksik kaldığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Türkçe Eğitimi, Ders Kitapları, Teknoloji, Dil Eğitimi, Türkiye, Avusturya, Macaristan.

ABSTRACT

In today's world a fourth industrial revolution, or a digital revolution, is making advances in many fields, including medicine, art, science and education. Textbooks, the most basic educational tools, have naturally been influenced by these advances. The specific objective of this research has been to identify the influence, uptake and utilisation of digital technology in middle school language textbooks in three countries. Using documentary analysis 6th Grade Turkish, Austrian and Hungary texts was be studied and evaluated using two criteria. First text was be analysed for themes and activities incorporating digital advances. Secondly, the use of the technological infrastructure of the textbooks was be analyzed. As a result, the textbooks in Turkey and Austria found more space for technology as a theme, subject or text, while the books in Hungary remained somewhat incomplete. In the integration of technology with the textbook, the opposite is the case, Hungarian books are more integrated than Austria and Turkey. It was observed that the Turkish textbook was quite incomplete in terms of the use of technology.

Keywords: Turkish Education, Textbooks, Technology, Language Education, Turkish, Austrian, Hungary.

¹ Bu çalışmanın verileri, Akdeniz Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen "SBA-2019-4119" kodlu ve "Türkiye ve Avrupa'da Ana Dili Eğitiminde Kullanılan Ders Kitaplarının Karşılaştırılması" adlı normal araştırma projesinden hareketle elde edilmiştir.

1. Giriş

“Endüstri 4.0” veya “Dördüncü Endüstri Devrimi” terimi, 2006 yılında Alman Hükümeti tarafından “Endüstri 4.0”, “Endüstriyel 4.0” veya “Nesnelerin Endüstriyel İnterneti (*Industrial Internet of things - IIoT*)” şeklindeki kullanımlarıyla (Skilton& Hovsepian, 2018:9) ekonomik-politik bir kavram olarak literatüre girmiş; Almanya’nın Hannover kentinde 2011 yılında düzenlenen Dünya Ekonomik Fuarı’nda Schwab tarafından sunulan raporda bilimsel bir terim olarak ilk defa kendisine yer bulmuş (Sukhodolov, 2018:5) ve tıptan sanata, bilimden eğitime birçok alanda teknolojiyi ifade eden bir kavram olarak kullanılmaya başlanmıştır. Dünya Ekonomik Fuarı’ndaki konuşmasında Profesör Klaus Schwab, terimi şöyle açıklamaktadır: "Yapay zekâ, eşzamanlı ve benzeri görülmemiş robotik gelişmeler, nesnelerin interneti, otonom araçlar, 3D baskı, nanoteknoloji, biyoteknoloji, malzeme bilimi, enerji depolama, kuantum hesaplama ve böylece endüstrileri yeniden tanımlamak, geleneksel sınırları bulanıklaştırmak ve yeni fırsatlar yaratmak. Bunu Dördüncü Sanayi Devrimi olarak adlandırdık ve temel olarak yaşam, çalışma ve bunların birbirleriyle ilişkilerini değiştiriyoruz." (Skilton& Hovsepian, 2018:9). Schwab’ın ifade ettiği değişikliklerin son yıllarda birçok alanda kendini iyiden iyiye hissettirdiği ve etkinin gün geçtikçe artacağı kabul edilebilir bir öngörü olarak yerini almıştır.

Endüstri 4.0’ın en çok etkilediği alanların başında eğitim gelmektedir. Değişen ve gelişen teknolojiyle birlikte yeniliklere uyum sağlamak, şimdilik adı bilinmeyen birçok mesleğe nesilleri hazırlamak ve böylece çağın gerisinde olmayan bireyler yetiştirmek eğitimin en önemli görevidir. Bu açıdan bakıldığında eğitim-öğretim faaliyetinin paydaşları olan öğretmen, öğrenci, öğretim programları, yaklaşım-yöntem-teknik-stratejiler, materyal ile eğitim ortamlarının yeniliklere ayak uydurması ve verimliliklerinin en üst düzeye çıkarılması kaçınılmaz bir gerçektir.

Teknolojik gelişmeler doğrultusunda, bugün, birçok ülkenin öğretim programlarını revize ettikleri görülmektedir. Programların uygulanması ve yorumlanmasında geçmişten günümüze en önemli araç olan ders kitapları da revizelerden etkilenmiştir. Sınıf tabanlı öğrenme ortamında öğretmen, öğrenci ve içerik arasında etkileşimi sağlayan ders kitapları, ön ve arka kapakları arasında yazı ve resimlerden mütevellit sayfalardan ibaret olma özelliğini devam ettirmekle birlikte, harici görsel ve işitsel içeriklerle artık hacminin ötesinde uygulamalara imkân veren çoklu öğrenme aracı hâline gelmiştir.

Bu çalışmanın amacı, farklı ülkelerdeki ana dili ders kitaplarının teknolojik özelliklerini ortaya koymaktır. Bunun için Türkiye, Avusturya ve Macaristan’da ana dili -sırasıyla Türkçe, Almanca ve Macarca- derslerinde kullanılan ders kitapları incelenmiştir. Araştırma iki soru çerçevesinde şekillenmiştir:

1. Ders kitaplarında teknolojiyle ilgili içeriklere yer verilme durumu nasıldır?
2. Ders kitaplarının teknolojiyi kullanma durumu nasıldır?

2. Yöntem

Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı çerçevesinde “doküman incelemesi” ve “içerik analizi” yöntemleri kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar. İçerik analizinde yapılan işlem, birbirine benzeyen verileri, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirmek ve bunları okuyucunun anlayabileceği bir şekilde düzenleyerek yorumlamaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2005).

Araştırmanın dokümanını Türkiye, Avusturya ve Macaristan’da ortaokul 6. sınıflarda okutulan ana dili ders kitapları oluşturmaktadır. Ülkelerin ana dili derslerinde kullanılan ders kitapları ve dolayısıyla bu çalışmanın da veri kaynakları şunlardır:

Tablo 1. Ülkelerin ana dili derslerinde kullandıkları kitaplar

Ülke	Kitaplar	Toplam
Türkiye	1.Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Türkçe 6. Sınıf Ders Kitabı, Ekoyay Yayıncılık	1
Avusturya	1.Treffpunkt Deutsch 2 Sprachbuch (Buluşma Noktası Almanca 2 Ders kitabı) 2.Treffpunkt Deutsch 2 Arbeitsheft (Buluşma Noktası Almanca 2 Etkinlik kitabı) 3. Starke Seiten Deutsch 2 Sprachbuch (Güçlü Sayfalar Almanca 2 Ders kitabı) 4. Starke Seiten Deutsch 2 Grammatik (Güçlü Sayfalar Almanca 2 Dil bilgisi)	4
Macaristan	1. Anyanyelv Felsőöknök Tankönyv 6. Oszályosoknak (Ana Dili Ders Kitabı 6) 2. Anyanyelv Felsőöknök Munkafüzet 6. Oszályosoknak (Ana Dili Çalışma Kitabı 6) 3. Fogalmazás Gvaktorló 6. Oszály (Yazma Eğitimi Uygulamaları 6) 4. Sokszínű Írodalom 6 (Çok Renkli Edebiyat) 5. Sokszínű Írodalom Munkafüzet 6 (Çok Renkli Edebiyat Çalışma Kitabı) 6. Sokszínű Magyar Nyelv 6 (Çok Renkli Macar Dili 6) 7. Sokszínű Magyar Nyelv Munkafüzet 6 (Çok Renkli Macar Dili 6 Çalışma Kitabı)	7

3. Bulgular

3.1. İçerik Olarak Teknoloji

3.1.1. Türkiye'deki Ders Kitapları

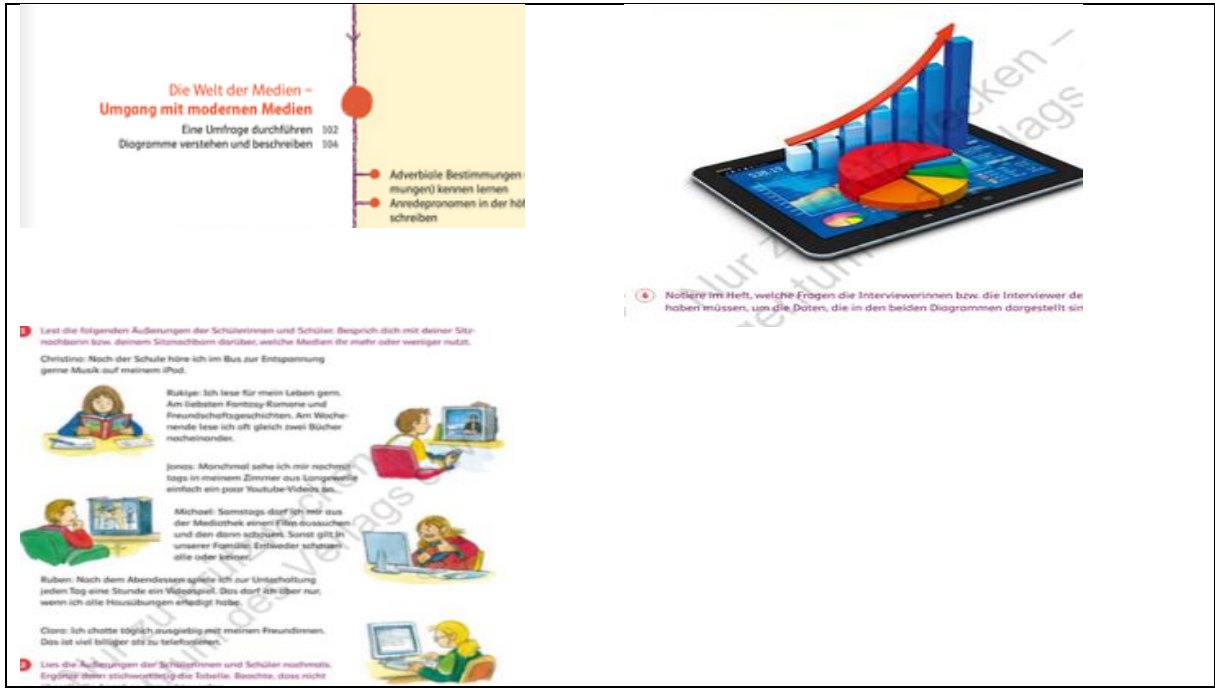
6. sınıf Türkçe ders kitabının içeriğinde bilim ve teknoloji teması yer almakta ve burada buluşlar, robotlar, uçak ve uçak yolculuğu üzerine bilgiler verilmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. Türkçe ders kitabındaki içerik örnekleri

3.1.2. Avusturya'daki Ders Kitapları

Avusturya ders kitaplarında teknoloji konusu tematik olarak incelenmiş "Medya Dünyası" başlıklı temada, teknolojik gelişmeler, tablet uygulamaları ve elektronik mektup göndermeyle ilgili bilgiler sunulmuş, etkinlikler düzenlenmiştir (Şekil 2).

Şekil 2. Almanca ders kitabındaki içerik örnekleri

3.1.3. Macaristan'daki Ders Kitapları

Ana dili eğitiminde çok farklı kitapların kullanıldığı Macaristan'da Macar Dili (Magyar Nyelv 6) ve Edebiyat (Irodalom 6) ders kitapları tematik olarak hazırlanmış metinlerin yer aldığı kitaplardır. Diğerleri ise genellikle etkinliklerden oluşmaktadır. Edebiyat kitabı edebî tür temelinde temalandırılmış ve masallardan başlayarak efsane, türkü vb. halk edebiyatı ürünleriyle oluşturulmuştur. Bu nedenle teknolojik verilere yer verilmemiştir. Macar dili kitabı da tematik olarak hazırlanmış olmakla birlikte az da olsa teknolojik görsellere yer verilmiştir (Şekil 3).

Şekil 3. Macarca ders kitabındaki içerik örneği

3.2. Kullanım Olarak Teknoloji

3.2.1. Türkiye'deki Ders Kitapları

Türkiye'de 6. sınıflarda kullanılan Türkçe ders kitaplarının Millî Eğitim Bakanlığı'nın internet tabanlı bilgi ağı olan EBA (www.eba.gov.tr) sistemiyle desteklenmeye çalışıldığı görülmektedir (Şekil 4). Özellikle bir sonraki derse hazırlık çalışması olarak öğrencilerin video izlemesi veya dinleme yapması önerilmektedir.

Şekil 4. Türkçe ders kitabındaki EBA içerik örnekleri

Bunlar haricinde her temada zorunlu olarak bulunması gereken dinleme metinleri EBA sisteminde yer almaktadır.

Türkçe ders kitabının arka kapağında kitapla ilgili daha içeriklere ulaşmak için bir karekod ile kitap ve internet ilişkisini ortaya koyan görsel yer verilmiştir (Şekil 5). Ancak karekod ile kitaba özel uygulamalara değil EBA'nın ana sayfasına ulaşılmaktadır.

Şekil 5. Türkçe ders kitabının arka kapağı

3.2.2. Avusturya'daki Ders Kitapları

Avusturya'da ana dili eğitiminde kullanılan Almanca ders kitaplarındaki etkinliklerin bazılarının bilgisayar, tablet veya akıllı telefonlarla erişim sağlanacak WEB 2.0 araçlarıyla desteklendiği görülmektedir. Bunun için iki seçenek bulunmaktadır. İlki, ders kitabını hazırlayan yayınevinin internet sayfasındaki arama bölümüne kitabın adının veya ISBN'sinin yazılması durumunda kitapla ilgili içeriklere ulaşılması sağlanmaktadır (Şekil 6 ve 7).

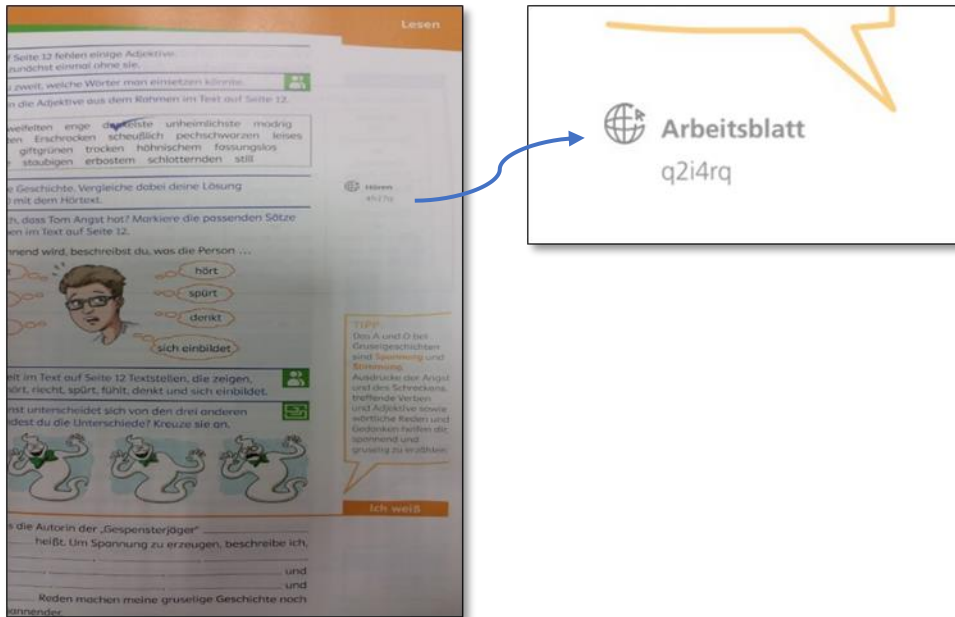

Şekil 6. Yayınevi internet sayfası 1

Şekil 7. Yayınevi internet sayfası 2

İkinci olarak ders ve çalışma kitaplarının kenar boşluklarında yer alan kodlarla (Şekil 8) öğrencilerin metin veya etkinlikle ilgili internet tabanlı çalışmalara katılması sağlanmaktadır.

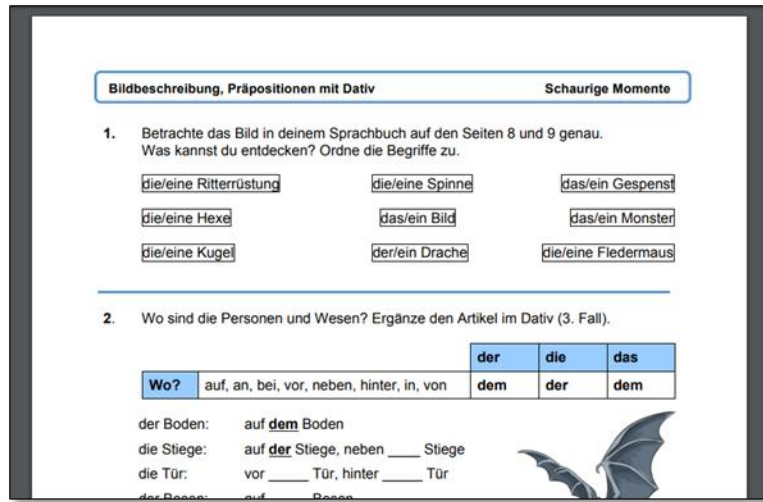
Şekil 8. Ders kitabındaki kod

Her iki yolla öğrencilerin ulaşabileceği içerikler, dinleme dosyası veya PDF formatında hazırlanmış çalışma kağıtlarıdır (Şekil 9 ve 10).

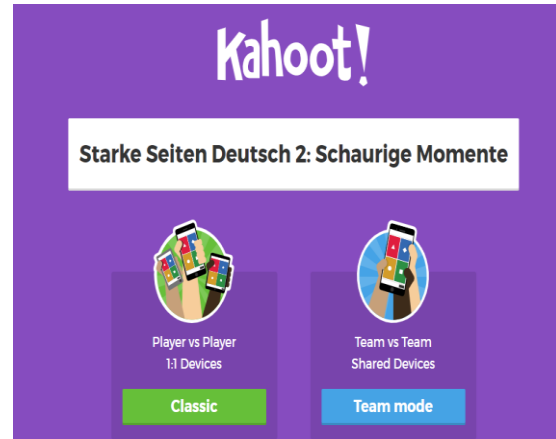
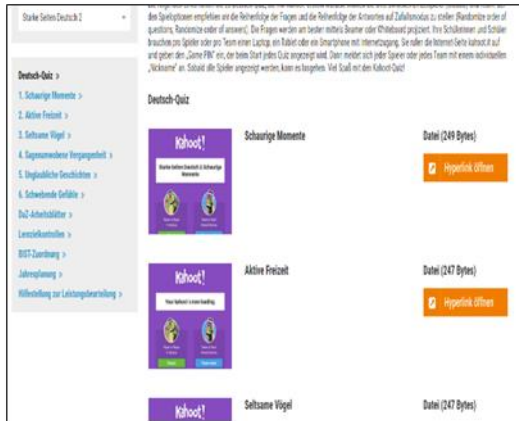

Şekil 9. Kodun girilmesiyle açılan içerik örneği 1

Şekil 10. Kodun girilmesiyle açılan içerik örneği 2

Avusturya'daki ana dili ders kitaplarındaki bir diğer uygulama da ünite, bölüm veya tema sonlarındaki değerlendirme çalışmalarını internet tabanlı yeni nesil öğrenme veya oyunlaştırma aracı olan Kahoot! ile düzenlenmiş ve desteklenmiş olmasıdır (Şekil 11).

Şekil 11. Ders kitabının Kahoot! uygulaması

3.2.3. Macaristan'daki Ders Kitapları

Macaristan'da ana dili eğitiminde kullanılan ders kitaplarının oldukça farklı teknolojik araçlara sahip olduğu görülmektedir. Ders kitaplarını hazırlayan yayınevi tarafından "MozaWeb" adı verilen ücretli sistemle okul, öğretmen ve öğrencilerin ders kitabındaki içeriklerle ilişkili birbirinden farklı içeriklere ulaşması sağlanmaktadır. Binlerce 3D modellemeleri, videolar ve görevlerin yer aldığı "Medya Kütüphanesi" bölümü; ders müfredatının işlenmesini kolaylaştıran yüzlerce etkinliğin yer aldığı "Tematik Uygulamalar" bölümü; öğrencilerin dijital kitaplarının, not defterlerinin ve ödevlerinin yer aldığı "Kendi Öğrenme Arayüzüm" bölümü ve ders kitaplarının yer aldığı "Dijital Ders Kitapları" bölümü MozaWeb sisteminin temel birimlerini oluşturmaktadır (Şekil 12 ve 13).

Şekil 12. MozaWeb ana sayfa örneği 1

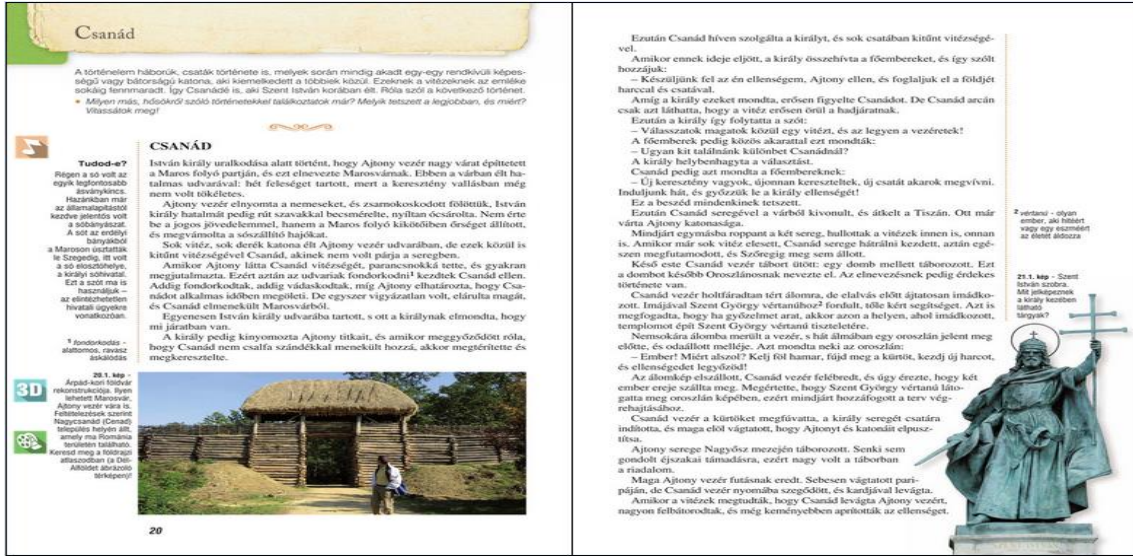
Şekil 13. MozaWeb ana sayfa örneği 2

Basılı ders kitapları MozaWeb sistemine entegre olup kitaptaki metni veya bölümü destekleyen görsel ve işitsel materyaller barındırmaktadır. Şekil 13'te görüldüğü gibi 6. sınıf Edebiyat ders kitabı 42 adet 3D animasyon, 15 video ve 42 ses dosyasıyla desteklenmektedir.

Şekil 14. Macar Edebiyat ders kitabı e-satış görseli.

Şekil 15'te de görüldüğü gibi metin işlenirken veya etkinlik yapılırken internet arayüzünde onunla ilgili neler olduğu sayfa kenarında gösterilmektedir. Ders kitabı internet üzerinden açıldığında basılı ders kitabında resim olarak görülen bölüm video olarak izlenebilmektedir. Örneğin Şekil 15'te ağaçtan yapılmış bir yapının önünde duran adamın olduğu resim, internet arayüzünde videoya dönüşmekte kapıdan içeri giren adam yapının tanıtımını yapmaktadır.

Şekil 15. Macar Dili ders kitabı sayfa örneği.

4. Sonuç, Tartışma ve Öneri

Eğitim-öğretim faaliyetlerinin en temel materyali olan ders kitapları, son yıllarda özellikle de Endüstri 4.0'ın getirmiş olduğu teknolojik yeniliklerle basılı olmasının yanında internet tabanlı uygulamalarla da desteklenen ve böylece çoklu öğrenmelere olanak sağlayan bir yapıya bürünmüştür. Ders kitaplarındaki teknoloji içeriğini ve kullanımını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada Türkiye, Avusturya ve Macaristan'da ana dili derslerinde okutulan ders kitapları incelenmiştir. Buna göre;

1. İçerik olarak Türkçe ve Almanca ders kitaplarında teknolojiyi işleyen tema, metin veya görseller bulunmaktadır. Bu açıdan Türkiye ve Avusturya'daki kitapların birbirine benzer olduğu görülmektedir. Türkçe kitaplarının teknolojiyi konu edinmesi üzerine yapılan bazı çalışmalarda konu varlığının yeterli olmadığı savunulmaktadır. Okur'un (2012) çalışmasında incelenen Türkçe ders kitaplarının bilim ve teknolojiyi öğrenciye yeterince aktaramadığı sonucuna ulaşılmıştır. Benzer olarak Maden, Maden ve Banaz'ın (2018) çalışmasında, 5. sınıf Türkçe ders kitabının bilim ve teknolojiye yararlanma ve aralarında bağ kurma bakımından eksik olduğu ifade edilmiştir.

Ana dili ders kitabı çeşitliliği en fazla olan Macaristan'da ise çeşitlilik ile teknolojinin konu olarak işlenmesi arasında ters orantı bulunmaktadır. Edebî tür temelli hazırlanan Edebiyat kitabı ve tematik hazırlanmış ve metin yoğunluğun fazla olduğu Macar Dili kitabında teknoloji konusuna birkaç resim ve e-posta gönderimine ilişkin az sayıdaki etkinlik haricinde çok fazla rastlanmamaktadır.

2. Ders kitapları ve teknolojik uygulamalar çerçevesinde Macaristan ve Avusturya'nın ders kitapları ile internet tabanlı araçlarının entegrasyonunu sağlamada Türkiye'ye göre daha ileride oldukları görülmektedir. Özellikle Macaristan'daki ders kitabı ve internet entegrasyonu; kitapların görsel, işitsel, 3D uygulama ve modellemelerle zenginleştirilmiş olması, bu ülkenin Türkiye ve Avusturya'ya göre daha önde olduğunu göstermektedir.

Avusturya ve Macaristan'daki ders kitaplarının internet tabanlı içeriklere yönlendirmesi metin veya etkinlik özelinde yapılmaktadır. Metin veya etkinlikle ilgili hangi içeriğin açılması gerektiği kod veya şekille ifade edilmiştir. Türkçe ders kitabında ise EBA'daki hangi içeriğe girilmesi gerektiği hatırlatma bilgisi olarak yazılmış veya kitabın arka kapağındaki karekodla ana sayfaya yönlendirme sağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle incelenen ülkelerdeki kitap ve internet arasındaki entegrasyon, metin veya etkinlik özelinde sağlanmışken Türkiye'deki kitapların yönlendirmeyi genel ağ yaptığı görülmektedir. Bu yönüyle Türkçe ders kitabının eksik olduğu görülmektedir. Sonuç olarak incelenen ülkelerdeki ders kitabı ve internet entegrasyonu sıralaması en başarılıdan daha az başarılıya doğru yapılacak olursa Macaristan-Avusturya-Türkiye sıralaması ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda, Millî Eğitim Bakanlığı'nın Endüstri 4.0 ışığında ve 2023 Eğitim Vizyonunun hedefleri çerçevesinde bu ülkelerdeki kitap-internet

ilişkinini her yönüyle incelemesi, böylece Türk çocuğuna daha nitelikli ve çağdaş kitaplar hazırlayarak sunması gerektiği önerilebilir.

Tanım ve Kısaltmalar

Arayüz: Bilgisayar yazılımlarının kullanıcı tarafından çalıştırılmasını sağlayan, çeşitli resimlerin, grafiklerin, yazıların yer aldığı ön sayfa (<https://sozluk.gov.tr/?kelime=>).

3D: Türkçedeki karşılığı 3 boyut (3B) anlamına gelmektedir. Üç boyutlu uzay, yani en, boy ve derinlik algılarının hepsinin birden var olduğu ortamdır. Cisimlerin uzunluğu, genişliği ve derinliği bulunduğu için 3 boyutlu olarak adlandırılırlar. (https://www.turkcebilgi.com/%C3%BC%C3%A7_boyutlu_uzay)

EBA: Eğitim Bilişim Ağı. Türkiye'nin dijital eğitim platformu.

MozziWeb: Macaristan kökenli olmakla birlikte yirmiden fazla ülkede akıllı tahta, tablet veya cep telefonlarında kullanılabilen eğitim öğretim içeriklerin yer aldığı internet tabanlı sistem.

WEB 2.0: İnternet ortamında sadece okuyucu veya tüketici olarak yer alma sürecinden

ISBN: Uluslararası Standart Kitap Numarası

PDF: Taşınabilir Belge Formatı (PDF), belgeleri yazılım, donanım veya işletim sisteminden bağımsız olarak güvenilir şekilde sunmak ve paylaşmak için kullanılan bir dosya formatıdır (<https://acrobat.adobe.com/tr/tr/acrobat/about-adobe-pdf.html>).

Kaynaklar

<https://www.mozaik.info.hu>

<https://www.oebv.at/>

Maden, S, Maden, A ve Banaz E. (2018). Ortaokul 5. sınıf Türkçe ders kitaplarının dijital okuryazarlık bağlamında değerlendirilmesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11 (55), 685-698

Okur, A. (2012). Türkçe ders kitaplarında bilim ve teknoloji. *Turkish Studeis*, 7(4), 2413-2429.

Skilton, M. & Hovsepian, F. (2018). The 4th industrial revolution responding to the impact of artificial intelligence on business, Switzerland: Springer International Publishing.

Sukhodolov, Y. A. (2019). The notion, essence, and peculiarities of industry 4.0 as a sphere of industry. industry 4.0: industrial revolution of the 21st century (Eds. Elena G. Popkova, Yulia V. Ragulina, Aleksei V. Bogoviz). Switzerland: Springer International Publishing.

www.eba.gov.tr

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin.

ÖRGÜTSEL USTALIK ÜZERİNDE, ÖĞRENEN ORGANİZASYONLARIN ETKİSİ
THE EFFECT OF LEARNING ORGANIZATIONS ON ORGANIZATIONAL AMBIDEXTERITY

Ö. Okan FETTAHLIOĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü Öğretim Elemanı

Furkan POYRAZ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD YL. Öğrencisi

Sümeyye YALÇIN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme ABD YL. Öğrencisi

ÖZET

Bu çalışmanın genel amacı; öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin, örgütsel ustalık üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmeye yöneliktir. Katılımcıların öğrenen organizasyon ve örgütsel ustalık olgularına yönelik algılarını tespit etmek ve söz konusu iki olgu arasında ilişki olup olmadığının tespiti ise çalışmanın alt amaçları olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın yöntemi konusunda, çalışmanın etkileşimsel bir model olarak desenlendiği, bu desene uygun araştırma modeli ve hipotezlerin oluşturulduğu söylenebilir. Hipotezler doğrultusunda değişkenler arası ilişki ve etkileşim ayrı ayrı ele alınmıştır.

Araştırmanın çalışma grubunu Ankara ilinde faaliyet gösteren bilişim sektöründe çalışan 373 personel oluşturmaktadır. Araştırmada veri elde edebilmek için Avcı (2012) tarafından geliştirilen, 15 sorudan oluşan “Öğrenen Organizasyon Ölçeği” ile Lubatkin vd (2006) tarafından geliştirilen, 12 sorudan oluşan “Örgütsel Ustalık Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçekler yardımı ile toplanmış olan verilerin analizinde ise SPSS 21.0 istatistik programı kullanılmıştır.

Araştırma kapsamında elde edilen bulgulara göre iki temel sonuca ulaşılmıştır. Bunlardan ilki, öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri ile örgütsel ustalık ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bir ilişki kurulabileceği sonucudur. İkincisi ise örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi olabileceği sonucudur.

Araştırma sonucuna göre farklı becerileri bir arada uygulayabilme yeteneği olarak da ifade edilebilen örgütsel ustalığın işletmelere stratejik bir avantaj sağlayabilmesi için, öğrenen organizasyonların kullanılabileceğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Ustalık, Öğrenen Organizasyonlar, Bilişim Sektörü

ABSTRACT

The general purpose of this study; learning organization and its sub-components to determine whether it has an impact on organizational ambidexterity. To determine the perceptions of trainers about learning organization and organizational ambidexterity and whether there is a relationship between these two cases was determined as sub-objectives of the study.

Regarding the method of the research, the study is designed as an interactive model, it can be said that the research model and hypotheses were created according to this pattern. The relationships and interactions between the variables were discussed separately according to the hypotheses.

The study group of the research consists of 373 personnel working in the informatics sector in Ankara. In the “Learning Organization Scale 15, which consists of 15 questions by Avcı (2012) and in the “Organizational Mastery Scale” section, which is composed of 12 questions by Lubatkin et al. (2006). SPSS 21.0 statistical program was used to analyze the data collected with the help of scales. According to the findings of the research, two main conclusions were reached.

The first of these, positive organization between the learning organization and its subcomponents and organizational mastery and subcomponents. It is concluded that a meaningful relationship can be established at a moderate level. The second is that learning organization and its sub-components may have a positive effect on organizational mastery and subcomponents.

According to the results of the research, the ability of applying different skills together can be expressed as organizational ambidexterity to provide a strategic advantage to businesses, It is possible to say that learning organizations can be used.

Keywords: Organizational Mastery, Learning Organizations, IT Sector

1. GİRİŞ

Bilginin asıl güç olarak kabul edildiği günümüz dünyasına gelinceye dek, ulusların gelişiminde de etkin rol oynayan birincil etmenin bilgi olduğu söylenebilir. Kişisel olarak her bireyin bilgi düzeyinin yüksek olması, toplumsal gelişimin de öncülüğünü yapacaktır. Bu bağlamda bireylerden oluşan işletmelerin de bilgi düzeyi yüksek elemanlara sahip olması, o işletmeyi daha başarılı kılacaktır.

İşletmelerin sadece bireysel yetenek ve bilgi düzeyi yüksek elemanlara sahip olması tek başına yeterli olmayacaktır. Bu bireylerin bir araya gelmesi ve grup halinde, akabinde ise örgütsel düzeyde bilgi öğrenimi ve paylaşımı yapmaları gerekli bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda karşımıza örgütsel öğrenme kavramı çıkmaktadır. Türkiye’de 600 işletme üzerinde yapılan bir çalışmada, işletmelerin 298 (yaklaşık %50)’inin örgütsel ustalık düzeyinde olduğu bulgusuna rastlanmıştır.

Öğrenen örgütlerin oluşturulmasından ziyade, bu felsefenin devamının sağlanması adına bir örgütsel bir yapılanma haline getirilmesi önemlidir. Yenilik ve değişimlere uyum sağlamak hatta öncülük etmek gayesi olan her işletmenin, öğrenen organizasyon haline gelmesi beklenebilir. Hatta daha da ötesinde örgütsel usta haline gelmesi hedeflenmelidir.

Günümüzde birçok organizasyon örgütsel ustalığın, araştırma ve yararlanma boyutlarını aynı anda uygulayamadıkları için, rekabet etme konusunda başarısız olmaktadır. Her iki boyutu aynı eş zamanda uygulayabilen Google, Apple vb. organizasyonlar ise oldukça başarılı bir örgütsel ustalık yapısına sahiptirler. Buradan da anlaşılacağı gibi, örgütsel ustalık boyutlarını organizasyonlar içerisinde devamlı ve eşit bir şekilde organize edebilen işletmeler, kendilerini ileri bir noktaya taşıyabilmektedir. Örgütsel ustalık ile örgütsel öğrenme kavramları birbirini destekleyen hatta iç içe girmiş kavramlar olarak düşünülebilir. Çünkü örgütsel ustalık seviyesine gelinebilmesi için işletmelerin öğrenen organizasyon haline de gelmesi gerektiği düşünülebilir. Bize göre örgütsel öğrenme bilgi ve yeniliğe ulaşmak için araç konumunda olurken, örgütsel ustalık elde edilmiş bilgi ve yeniliğin uygulandığı aşamayı ortaya çıkartmaktadır. Yapılan araştırmalardan veya alın yazından anlaşılacağı gibi, örgütsel ustalık konusunda organizasyonların birden fazla stratejiyi uygulayabilme becerisi üzerine odaklanılmaktadır. Bunu sağlamak adına da örgütsel öğrenmenin ortaya çıkması gerektiği düşünülebilir. Bu çalışma, öğrenen organizasyonun, örgütsel ustalık olgusu üzerindeki etkilerine yönelik veri elde edebilmek adına yapılmıştır. Çalışma kapsamında, “örgütsel ustalık ve alt bileşenleri ile öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu” ve “örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi olduğu” düşüncelerinden hareket edilmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Örgütsel Ustalık

İşletmelerin kalite, fiyat ve hız üçlemi yanında farklı beceri ve yeteneklerini de ortaya koymaları, rekabet avantajları sağlamada zorunluluk haline gelmiştir. Özellikle de emtialaşmanın (aynılaşmanın) yaşandığı şu zamanlarda işletmeler, farklı yönetim teknik ve becerilerini hayata geçirmeye odaklanmış durumdadırlar. Ancak sadece yetenek ve becerilere sahip olmak da yetmez duruma gelmiştir. Bu nedenle de işletmelerin aynı anda farklı potansiyel yeteneklerini bir arada kullanmaları gerekli hale gelmektedir.

Aynı anda farklı stratejik yetenekleri bir arada kullanmak gerekliliği, işletmeler açısından örgütsel ustalık kavramını ortaya çıkartmıştır. Ancak bu kavramın, ütöpik bir kavram olduğu veya sadece metafor olarak ortaya atıldığını da söylemek mümkündür. Çünkü örgütsel ustalık kavramının ana dayanağı aynı anda farklı yetenekleri bir arada kullanabilme beceresine sahip olmaktadır.

Ustalık kavramının kelime kökenine bakıldığında, Latince ambos (her ikisi de) ve dexter (sağ) kelimelerinin birleşiminden oluştuğu söylenebilir (Gülenç, 2019:47). Örgütsel ustalık (organizational ambidexterity) kavramı ise, örgüt ve ustalık kavramlarının birleştirilmesi ile ilk defa 1976 yılında Robert Duncan tarafından yazılan, “The Ambidextrous Organization: Designing Dual Structures for innovation” isimli makalede kullanılmış ve literatürde yerini almıştır (Lubatkin vd., 2006: 647).

Örgütsel ustalığın fikir babası olan Duncan (1976)’a göre organizasyonlar, çift yetenekli örgütler olmak zorundadır. Çünkü örgütler yenilik yapabilmek için organik, yenilikleri uygulayabilmek için de mekanik örgüt yapılarına ihtiyaç duymaktadırlar. Hem organik hem de mekanik özellikte, iki farklı birim oluşturabilen bu işletmeler, çift yetenekli örgütler (örgütsel ustalık) olarak adlanmaktadır (Duncan, 1976:169).

Çevresel değişime tepki göstermekte yetersiz kalan ve daha çok kapalı sistemler olarak karakterize edilen örgütlere mekanik örgüt adı verilmektedir. Çevresel değişimlere ayak uydurabilen açık sistem tarzında örgütlenmiş ve dinamik işleyiş karakterine sahip örgütler ise organik örgütler olarak tanımlanmaktadır (Koçel, 2015:318-319). Bize göre, Duncan (1976)’ın makalesini yazdığı ve örgütsel ustalığı literatüre kazandırdığı dönemlerde örgütler, mekanik ve organik olarak tanımlansalar dahi, günümüzde değişime ayak uyduramayan kapalı sistemler olarak karakterize edilebilecek örgütlerin mevcudiyeti söz konusu değildir. Bu nedenle de Duncan’ın tanımladığı örgütsel ustalık kavramı yetkinliğini kaybetmiş ve günümüzde geçerli olacak şekilde yeniden tanımlanması gereklidir.

Bize göre örgütsel ustalık kısaca, “yeni fırsatlar için örgütsel kaynakların yeniden biçimlendirilmesi” olarak tanımlanabilir. Çünkü işletmelerin çevre koşullarına uyum sağlamak amacıyla, bir yandan yeni fırsatları araştırması, bir yandan da mevcut kaynaklarından yararlanması gereklidir. Bu nedenle de, değişen çevreye uyum ve yeni fırsatların araştırılmasını dengeli bir şekilde hayata geçirebilmek için, örgütsel kaynakların yeniden biçimlendirilmesi gereklidir.

Örgütsel ustalık konusunda bazı araştırmacılar Duncan (1976)’ın çalışmasını temel almışlar ve örgütsel ustalığı “bir örgütün iki farklı şeyi aynı anda ve eşit düzeyde yapıp yönetebilmesi” olarak tanımlamışlardır (Gibson ve Birkinshaw, 2004:210; Han ve Celly, 2008:335; Tan ve Liu, 2014:424). Bu tanımlamalar ışığında da örgütsel ustalık, hem devrimci (araştırmacı) hem de artan (faydacı) değişimleri birlikte uygulayabilme şeklinde yorumlamıştır (Tushman ve O’Reilly 1996:8). Bir başka ifade ile örgütsel ustalık, faydalanma ve araştırma boyutunun eş zamanlı olarak işletilmesi olarak ele alınmıştır (He ve Wong, 2004:483).

Duncan’ın fikirleri ışığında geliştirilen araştırmacı örgütsel ustalık ve faydacı örgütsel ustalık boyutlarının karşıt görüşü olarak, yapısal örgütsel ustalık ve bağlamsal örgütsel ustalık fikirleri de bazı araştırmacılar tarafından ortaya atılmıştır.

Örgüt içinde birbiriyle çelişen ve zıttı olan unsurların aynı anda dengeli olarak kullanılması yapısal ustalık (O’Reilly ve Tushman, 2013:328); örgütsel birim içinde eş zamanlı uyum ve düzen gösterecek şekilde başarılı olan davranışsal kapasiteye ise bağlamsal ustalık (Kauppila, 2007:3) olarak tanımlanmaktadır.

Örgütsel ustalık konusunda alan yazın incelendiği zaman “araştırmacı ve faydacı” boyutlarının daha çok kabul gördüğünü söylemek mümkündür. Örgütsel ustalık kavramı ister “araştırma ve faydalanma boyutu” isterse de “uyum ve uyarılma boyutu” olarak adlandırılrsa da, söz konusu kavramın nasıl hayata geçirilebileceği konusunda net bir cevap bulunamamaktadır. Bu durum da bizleri, bu kavramın şu an için bir metafordan öteye gidemediği, ama ileride nasıl uygulanabileceği konusunda net cevaplara ulaşabildiği zaman yönetsel uygulama niteliğine kavuşacağı düşüncesine yöneltmektedir.

Fikrimizi destekleyecek şekilde Carmeli ve Halevi (2009) örgüt bilimcilerin, “insanların aynı anda iki elini birden kullanabilme yetisi” şeklinde bir metafor kullanarak tanımlamaya çalıştıklarını ve bu metafora göre, mevcut yetkinlikleri kullanarak aynı zamanda yeni fırsatlar araştırabilmenin “örgütsel ustalık” olarak tanımlandığını ifade etmektedir (Carmeli ve Halevi, 2009:211).

Alan yazınına sadık kalmak adına yaptığımız çalışmada araştırmacıların geneline uyum sağlayarak, araştırmacı ve faydacı boyutları kullanılmıştır.

Araştırma boyutu, yenilik ve risk alma gibi eylemleri kapsamakta; yararlanma ise var olan yetkinlikler aracılığıyla radikal değişikliklere ve böylece değer yaratan faaliyetlere odaklanmaktadır. Bununla birlikte, yararlanma stratejisi kısa dönemli bir bakış açısına ve verimlilik elde etme amacına sahip iken, araştırma boyutu ise daha gelecek odaklı ve uzun dönemli bir özellikte beraber, örgütsel süreçlerde esnekliği arttırmayı destekleyen faaliyetleri nitelendirmektedir (Bodwell ve Chermack, 2010: 196).

Örgütsel ustalığı, uzun vadeli yaşam seyrini sürdürmek istiyorsa işletmeler kendi içerisinde eşit bir şekilde örgütsel ustalığın iki farklı boyutu olan araştırma ve yararlanma boyutlarını uygulayabilirler ise yaşam sürelerini uzatabileceği sonucuna varılabilir. Bu nedenle sonuç olarak örgütsel ustalığı, organizasyonların uzun vadede yaşam anahtarı diye nitelendirilebiliriz.

2.2. Öğrenen Organizasyonlar

Bireyin doğduğu andan itibaren aile ortamında başlayan öğrenme olgusu, sosyal çevresinde devam eden değişken bir yapıya sahiptir. Bu nedenle öğrenme faaliyetinin yaşamın her alanında gerçekleştiği söylenebilir. Koçel (2013:428)’e göre öğrenme, “kişinin sezgisel ve bilişsel süreçlerle, çevresi ile ilgili olarak birikmiş yeni bilgi ve uyarıları algılaması, olaylar arasındaki benzerlik ve farklılıkları ayırt etmesi ve bunları özümseyerek davranışlarına yansıtması” şeklinde tanımlanmıştır. Öğrenmenin amacı bireyin çevresiyle etkileşimi sonucunda yeni davranışlar kazanması ya da eski davranışlarını değiştirmesi, hatta bu davranışları kalıcı hale getirerek bir deneyim elde etmesidir (Banoğlu ve Peker, 2012: 72).

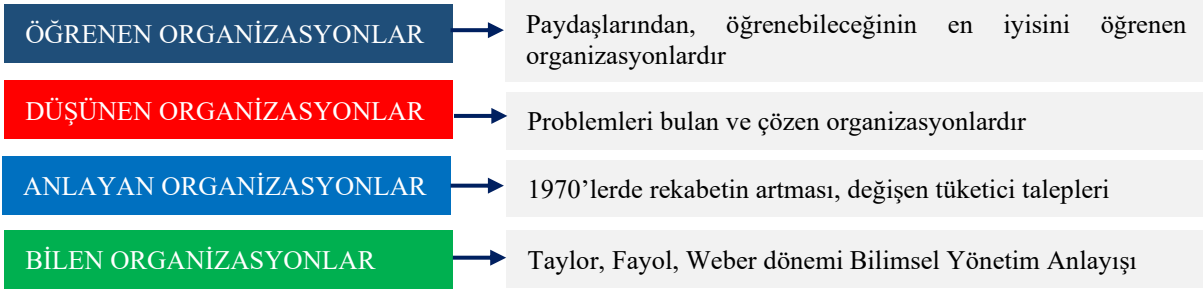
Örgütlerde meydana gelen birçok değişim ve gelişim öğrenmeye bağlıdır. Örgüt çalışanları örgütle ilgili düşüncelerini, duygularını ve tutumlarını sürekli değiştirdikleri gibi örgüt içinde uygulanan teori ve sistemler üzerinde de değişikliğe ve yeniliğe giderler. Tam bu noktada “örgütsel öğrenme” kavramından bahsedilir (Peker, 1995: 216). Bu nedenle öğrenme kavramı, insanla biyolojik olarak benzer özellikler gösteren sosyal bir çevreye sahip olan organizasyon yapıları içinde kullanılması kaçınılmazdır.

Öğrenen Organizasyon kavramı ilk olarak Chris Argyris ve Donald Schon’un 1960’lı yıllarındaki çalışmalarında görülmektedir. (Özgener, 2002: 42). Peter M. Seng’in 1990’lı yıllarda yayımlanan öğrenen organizasyonla ilgili “Beşinci Disiplin” adlı kitabı ve makalelerinin Harvard Business Review, The Economist, Business Week, Fortune ve Asiaweek dergilerinde yayımlanması, birçok farklı sektörde faaliyet gösteren şirketleri öğrenen organizasyonlara yöneltmeye ve mevcut yapılarını bu organizasyonlara uygun olacak biçimde dönüştürmeye sevk etmiştir (Marquardt, 2002: 15).

Öğrenen organizasyonlar, farklı öğrenme stratejisi ve taktiklerin sahip olan organizasyonlar olup bu yeni bilgi ve görüşlerin organizasyonların davranışlarını değiştirmesi olarak tanımlanabilir (Garvin, 1993:80).

Öğrenen organizasyonlar değişim içerisinde olan, geleceğine yön verebilen, bilgiyi sürekli olarak üretebilen, bu bilgiyi gizleyebilen, sosyal ve hareketli bir örgüt içeriğine sahip örgüt modelini temsil etmektedir (Özdayı ve Özcan, 2005: 40).

Organizasyonların öğrenen organizasyon durumuna gelmeleri gelişimsel bir sürecin sonucudur. Öğrenen organizasyon ise bu sürecin son aşamasını ifade etmektedir. Organizasyonların öğrenmesi, organizasyonun çevresi ve çalışanları ile ilişki kurması ve bu olgulara yaklaşım şekli ile ilgilidir. Tarihsel sürece bakıldığında zaman organizasyonların gelişim süreci; bilen organizasyonlar, anlayan organizasyonlar, düşünen organizasyonlar ve öğrenen organizasyonlar olarak dört aşamalı olarak ifade edilebilir.

Şekil 1. Örgütlerin Geçmişten Günümüze Gelişimi
Kaynak: McGill ve Slocum, 1993:68-73.

Öğrenen organizasyonlar değişimi sürekli bir olgu olarak algılamaktadır. Değişim, öğrenmeyi destekleyen ve gerçekleştiren temel bir girdi olup öğrenmek için yeni bir fırsat olarak değerlendirilebilir (Öztürk, 2003:254).

Örgütsel öğrenme süreci içerisinde bulunan organizasyon içindeki üyeler devamlı olarak kazandıkları deneyimleri ve paylaşma içerisinde olup organizasyonu bilgi dağılımına yönlendirme eyleminde olmalıdır. Bunun sonucunda organizasyon süreçleri iyileşerek işletme faaliyetlerindeki etkinlik ve verimlilik arttırılabileceği söylenebilir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

3.1. Amaç ve Yöntem

Yapılan bu çalışmada temel amaç, öğrenen organizasyonların örgütsel ustalık üzerinde etkisinin olup olmadığını tespit etmeye, eğer etkisi varsa ne düzeyde ve ne yönde etkiler ortaya çıktığını belirlemektir. Araştırmanın alan yazını yine bu konularda daha önceden yapılmış olan ikinci kaynaklardan yani alan yazında yapılmış olan çalışmalara dayandırılmıştır. Araştırma kısmını oluşturan bölümde ise, anket uygulaması ile elde edilen verilerin analizi yapılarak, nicel bir araştırma gerçekleştirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde, SPSS istatistik programı kullanılarak, frekans, t, anova, korelasyon ve regresyon analizleri yapılmıştır.

3.2. Ana Külte ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, Ankara ilinde bilişim sektörü alanında faaliyet gösteren tüm çalışanlar oluşturmaktadır. Ankara Sanayi ve Ticaret Odası web sayfasında yer alan bilişim sektörü raporları doğrultusunda tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenecek olan 350 kişiye (%5 kabul edilebilir hata payı ile %95 güven aralığında) ulaşılması hedeflenmiştir. Bu hedef doğrultusunda 450 anket formu dağıtılmasına rağmen 392 adet anket formu ile geri dönüş sağlanabilmiştir. Geri dönüş sağlanabilen anketlerden, yetersiz şekilde doldurulan 19 adet anket formu analiz kapsamı dışında bırakılmış olup, toplam 373 adet anket formu analize tabi tutulmuştur.

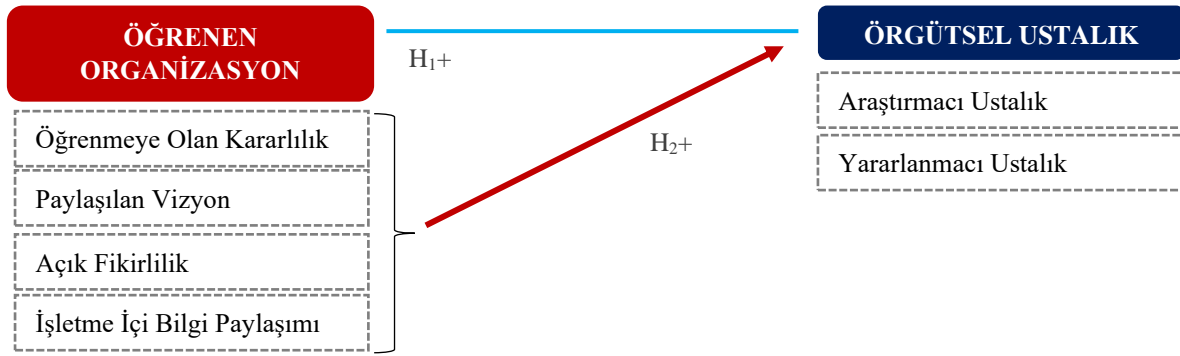
3.3. Araştırmanın Hipotezleri ve Araştırma Modeli

Örgütsel ustalık üzerine öğrenen organizasyonun etkili olup olmadığının araştırıldığı bu çalışmada, etkileşimsel model kullanılarak aşağıdaki hipotezler test edilmeye çalışılmıştır. Hipotezler doğrultusunda oluşturulan araştırma modeli de yine aşağıda sunulmuştur.

Hipotez₁: Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri ile öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez₂: Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi vardır.

Araştırmamıza ait araştırma modeli şekil 1'de sunulmuştur.

3.4. Araştırmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın araştırma kısmında iki olgu irdelendiği için iki farklı ölçek bir araya getirilerek kullanılmıştır. Bu ölçeklerden ilki, Avcı (2012) tarafından geliştirilen “Öğrenen Organizasyon Ölçeği”dir. Söz konusu bu ölçek 15 sorudan ve 4 boyuttan oluşmaktadır. 1-4 arası soru önermeleri “Öğrenmeye Olan Kararlılık Boyutu”, 5-8 arası soru önermesi “Paylaşılan Vizyon Boyutu”, 9-11 arası soru önermeleri “Açık Fikirlilik Boyutu” ve 12-15 arası soru önermeleri de “İşletme İçi Bilgi Paylaşımı Boyutu” olarak tanımlanmıştır. Çalışma içerisinde yazarın boyut isimlendirmelerine sadık kalınarak analiz yapılmıştır. Ölçeğin genel güvenilirlik değeri ,875 olarak tespit edilmiştir.

Araştırma çerçevesinde kullanılan diğer ölçek ise, Lubatkin vd. (2006) tarafından geliştirilmiş olan “Örgütsel Ustalık Ölçeği”dir. Söz konusu bu ölçek 12 soru önermesi ile araştırmacı ve yararlanmacı olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. 1-6 arası soru önermeleri “araştırmacı ustalık” ve 7-12 arası soru önermeleri ise “yararlanmacı ustalık” olarak adlandırılmıştır. Çalışma sırasında da ölçeği geliştiren araştırmacının boyut isimlendirmesine sadık kalınarak hareket edilmiştir. Araştırmada kullanılan örgütsel ustalık ölçeğinin güvenilirlik değeri ,879 olarak hesaplanmıştır.

Araştırma kapsamında katılımcıların demografik özelliklerini tespit edebilmek adına, “yaş”, “eğitim”, “cinsiyet”, “medeni durum” ve “çalışma süresi” olmak üzere beş adet soru önermesi, de ölçek soruları dışında üçüncü bir grup soru önermesi olarak çalışmaya dahil edilmiştir. Araştırmada kullanılan örgütsel ustalık ve öğrenen organizasyon ölçeği soru önermeleri 5’li likert soru önerme yöntemi ile demografik özelliklere ait soru önermeleri ise çoktan seçmeli seçenekler yolu ile hazırlanmıştır.

4. BULGU ve TARTIŞMALAR

4.1. Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Araştırma kapsamına dahil olan katılımcıların demografik özellikleri tablo 2’de sunulmuştur-r.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özelliklere Ait Bulgular

Yaş	Sayı	%	Medeni Durum	Sayı	%
20 ve altı	9	2,4	Evli	242	64,9
21-30	139	37,3	Bekâr	131	35,1
31-40	106	28,4	Cinsiyet	Sayı	%
41-50	94	25,2	Erkek	279	74,8
51-60	21	5,6	Kadın	94	25,2
60 +	4	1,1	Çalışma Süresi	Sayı	%
Eğitim	Sayı	%	1 Ay - 1 yıl	40	10,7
Orta Öğretim	12	3,2	1-5 Yıl	108	29,0
Lise	61	16,4	6-10 Yıl	91	24,4
Ön Lisans	43	11,5	11-15 Yıl	89	23,9
Lisans	225	60,3	16 Yıl +	43	12,0
Lisansüstü	32	8,6			

Araştırmaya katılmayı kabul etmiş ve geri dönüş sağlamış olan katılımcıların yaş dağılımları incelendiğinde 21-30 yaş arasında dağılım gösterenlerin sayısının daha çok olduğu (%37,3), 31-40 yaş

grubuna dahil olanların (%28,4) ikinci sırada en çok dağılım gösteren grup olduğu görülebilmektedir. Yaş konusunda en az yığılmanın ise 60 yaş üzerini oluşturanlarda olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların aldıkları eğitim durumu incelendiğinde en fazla yığılmanın lisans seviyesinde eğitim alanlardan oluştuğu (%60,3), ardından lise eğitimi (%16,4) ve lisans üstü eğitimi alanların (%11,5) geldiği görülebilmektedir. Eğitim konusunda en az yığılmanın ise, ortaöğretim düzeyinde eğitim alanların (%3,2) olduğu söylenebilir.

Katılımcıların medeni durumları incelendiğinde %64,9'unun evli, %35,1'inin bekar olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların cinsiyet verileri incelendiğinde ise %74,8'inin erkeklerden, %25,2'sinin kadınlardan oluştuğu söylenebilir. Katılımcıların yaptıkları meslekteki çalışma süreleri incelendiğinde ise 1-5 yıl arası çalışma süresinde (%29,0) daha çok yığılma gösterdikleri, bu sıralamayı 6-10 yıl arası çalışma süresinin (%24,4) takip ettiği, en az yığılmanın ise 1 ay ile 1 yıl arası çalışma süresine sahip olan (%10,7) çalışanlarda olduğu söylenebilecektir.

4.2. Doğrulayıcı Faktör Analizleri ve Güvenirlilik Bulguları

Ölçek içinde yer alan soru önermelerinin kendi aralarında yapısal geçerliliği ve doğrulayıcı faktör analizlerinin yapılabilmesi adına, Kaiser Meyer Olkin katsayısı ve Bartlett Sphericity değerleri ile veri uygunluğu ölçümü yapılmıştır.

Ölçek ve alt boyutlarını oluşturan soru gruplarının da kendi içerisinde güvenirliliğini test edebilmek adına Cronbach Alfa değeri incelenmiştir.

Analizler sonucunda elde edilmiş olan bulgular tablo 3 ile tablo 4'te sunulmuştur.

Araştırmada kullanılmış olan örgütsel ustalık ölçeği 12 sorudan oluşmaktadır. Soru önermelerinden 1-6 arası olanlar "araştırmacı ustalık" ve 7-12 arası olanlar ise "yararlanmacı ustalık" boyutu olarak tanımlanmıştır.

Tablo 3. Örgütsel Ustalık Ölçeği Doğrulayıcı Faktör ve Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Soru Önermeleri	Araştırmacı Ustalık	Yararlanmacı Ustalık			
Alışılmışın dışında hareket ederek, yeni teknolojik fikirler bulmaya çalışır.	,809				
Müşterilerin ihtiyaçlarını karşılamak için yaratıcı yollar aramaktadır	,765				
Rekabetçi bir şekilde yeni pazarlara girmeyi göze almaktadır.	,708				
Örgüt için yenilikçi olan ürün ve hizmetler oluşturmaktadır.	,778				
Başarısını yeni teknolojiler araştırma kabiliyetine dayandırmaktadır.	,765				
Etkin bir şekilde yeni müşteri gruplarını hedef alır.	,747				
Ürün ve hizmetlerinin güvenirliliğini sürekli olarak geliştirir.		,714			
Operasyonlarındaki otomasyon seviyelerini yükseltir.		,702			
Mevcut müşterilerin memnuniyeti devam ettirmek için mevcut ürün ve hizmetlerinde küçük değişiklikler ya da eklemeler yapar.		,707			
Çalışmalarını, kaliteyi yükseltmeye ve maliyeti düşürmeye adanmıştır.		,779			
Mevcut müşteri tabanına derinlemesine nüfuz etmeye çalışır.		,718			
Mevcut müşterilerin memnuniyetini düzenli olarak değerlendirir		,781			
Boyutlar	Soru Önermeleri	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Cronbach's Alpha	Toplam Cronbach's Alpha
Araştırmacı Ustalık Boyutu	1-6	53,67	76,03	,800	,861
Yararlanmacı Ustalık Boyutu	7-12	22,36		,757	
Kaiser Meyer Ölçek Güvenirliliği			,848		
Bartlett's Küresellik Testi Ki-Kare			2016,817		
Sd			66		
P Değeri			,000		

Örgütsel ustalık ölçeği iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin "araştırmacı boyutu" içinde yer alan soru önermeleri ,708 ile ,809 değer aralığında faktör yükü almış ve varyansın %53,67'sini açıklayabilmektedir. Ölçeğin "yararlanmacı boyutu" ise ,702 ile ,779 değer aralığında faktör yükü almış

ve %22.36'sını açıklayabilmektedir. Toplam soru önermelerinin açıklayabildiği varyans değeri ise 76,03 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılmış olan örgütsel ustalık ölçeğinin güvenilirlik derecesi ise ,875 (KMO: ,848; Ki-Kare: 2016,817; sd: 66; p:,000) olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle de araştırmada kullanılmış olan örgütsel ustalık ölçeğinin sosyal bilimler araştırmaları için yeterli düzeyde geçerlilik düzeyine sahip olduğu düşünülmüştür.

Araştırma kapsamında kullanılmış olan öğrenen organizasyon ölçeği, 15 sorudan oluşmaktadır. Soru önermelerinden 1-4 arası olanlar “öğrenmeye olan kararlılık”; 5-8 arası olanlar “paylaşılan vizyon”; 9-11 arası olanlar “açık fikirlilik”; ve 12-15 arası olanlar ise “işletme içi bilgi paylaşımı” boyutu olarak tanımlanmıştır.

Tablo 4. Öğrenen Organizasyon Ölçeğine Ait Doğrulamalı Faktör ve Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Soru Önermeleri	1	2	3	4	
İşletmemizin rekabet avantajı yaratmasında öğrenme anahtar faktör olarak görülmektedir.	,761				
İşletmemizin gelişmesinde öğrenme anahtar faktör olarak görülmektedir.	,635				
İşletmemizde çalışanların öğrenmesi harcama değil yatırım olarak görülmektedir.	,805				
İşletmemizde öğrenme örgütün devamlılığını garanti eden temel araç olarak görülmektedir.	,777				
İşletmemizde çalışanlarca paylaşılmış ortak bir amaç birliği vardır.		,638			
İşletmemizin vizyon ve değerleri tüm departmanlar ve çalışanlar tarafından benimsenmiştir.		,739			
Tüm çalışanlar işletmemizin amaçlarına ulaşması için çaba sarf etmektedir.		,697			
Çalışanlarımız kendilerini örgütün geleceğini belirlemede katılımcı olarak görmektedir.		,672			
İşletme olarak kendi kararlarımızı ve faaliyetlerimizi sürekli sorgularız.			,642		
İşletmemizde çalışanlar, piyasayı ve piyasa şartlarını sürekli sorgular.			,804		
İşletme olarak müşteriler ve pazar ile ilgili bilgileri sürekli olarak sorgularız.			,814		
İşletmemizin yönetici ve çalışanları arasında deneyimlerimizi canlı tutmayı sağlayan iyi bir diyalog vardır.				,763	
İşletme olarak başarısız faaliyetlerimizi analiz eder ve edindiğimiz deneyimleri işletme geneli ile paylaşıyoruz.				,727	
İşletmemizin faaliyetlerinden edinilen deneyimleri paylaşabileceğimiz özel mekanizmalar (sistem vb.) vardır.				,811	
İşletmemizde üst yönetim olarak bilgi paylaşımının önemini sürekli vurgularız.				,860	
Boyutlar	Soru Önermeleri	Açıklanan Varyans	Toplam Varyans	Cronbach's Alpha	Toplam Cronbach's Alpha
Öğrenmeye Olan Kararlılık Boyutu	1-4	39,72	71,62	,761	,888
Paylaşılan Vizyon Boyutu	5-8	14,51		,733	
Açık Fikirlilik Boyutu	9-11	10,08		,794	
İşletme İçi Bilgi Paylaşımı Boyutu	12-15	7,29		,725	
Kaiser Meyer Ölçek Güvenirliliği			,890		
Bartlett's Küresellik Testi Ki-Kare			2410,793		
Sd			105		
P Değeri			,000		

Öğrenen örgütler ölçeği dört boyuttan oluşmaktadır. Ölçeğin “öğrenmeye olan kararlılık” boyutunda yer alan soru önermeleri ,635 ile ,805 değer aralığında faktör yükü almış ve varyansın %39,72'sini açıklayabilmektedirler. Ölçeğin “paylaşılan vizyon” boyutunda yer alan soru önermeleri ,638 ile ,739 değer aralığında faktör yükü almış ve varyansın %14,51'ini açıklayabilmektedir. Ölçeğin “açık fikirlilik” boyutunda yer alan soru önermeleri ,642 ile ,814 değer aralığında faktör yükü almış ve varyansın %10,08'ini açıklayabilmektedir. Ölçeğin “işletme içi bilgi paylaşımı” boyutunda yer alan soru önermeleri ,727 ile ,860 değer aralığında faktör yükü almış ve varyansın %7,29'unu açıklayabilmektedir. Ölçek içinde yer alan tüm soru önermelerinin açıklayabildiği varyans değeri ise 71,62 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmada kullanılmış olan öğrenen örgütler ölçeğinin güvenilirlik derecesi ,888 (KMO: ,890; Ki-Kare: 2410,793; sd: 105; p:,000) olarak belirlenmiştir.

4.4. Değişkenler Arasındaki İlişkilere Ait Korelasyon Sonuçları

Öğrenen organizasyonlar ve alt bileşenlerinin, örgütsel ustalık ve alt bileşenlerinin üzerinde etkili olup olmayacağını test etmek için, söz konusu değişkenler arasında korelasyonel bir ilişki söz konusu olup

olmadığını tespit edebilmek adına korelasyon analiz yapılmıştır. Verilerin parametrik nitelikli veri seti olmasından dolayı da Pearson korelasyonu tercih edilmiştir. Elde edilen bulgulara tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6. Korelasyon Analizine Ait Sonuçlar

		x	sd		1	2	3	4	5	6
Örgütsel Ustalık	Araştırmacı Ustalık(1)	3,86	,040	Pearson Corr.	1					
				Sig.(2-tailed)	,000					
Yararlanmacı Ustalık (2)		3,71	,042	Pearson Corr.	,673**	1				
				Sig.(2-tailed)	,000	,000				
Öğrenen Organizasyonlar	Öğrenmeye Olan Kararlılık (3)	3,38	,052	Pearson Corr.	,477**	,633**	1			
				Sig.(2-tailed)	,000	,000	,000			
	Paylaşılan Vizyon (4)	3,83	,037	Pearson Corr.	,431**	,575**	,666**	1		
				Sig.(2-tailed)	,000	,000	,000	,000		
Açık Fikirlilik (5)		4,02	,035	Pearson Corr.	,498**	,529**	,461**	,513**	1	
				Sig.(2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	
İşletme İçi Bilgi Paylaşımı (6)		3,89	,036	Pearson Corr.	,434**	,518**	,533**	,501**	,672**	1
				Sig.(2-tailed)	,000	,000	,000	,000	,000	,000

**Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed). (* p < 0,01, * p < 0,05)

Elde edilen korelasyon bulgularına göre öğrenen organizasyonun alt bileşenleri ile örgütsel ustalığın “araştırmacı ustalık” alt bileşeni arasında sırası ile; (r=,437; p<0,00), (r=,431; p<0,00), (r=,498; p<0,00) ve (r=,434; p<0,00) düzeyinde orta seviyede pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyonun var olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Öğrenen organizasyonun alt bileşenleri ile örgütsel ustalığın “yararlanmacı ustalık” alt bileşeni arasında ise sırası ile; (r=,633; p<0,00), (r=,575; p<0,00), (r=,529; p<0,00) ve (r=,518; p<0,00) düzeyinde orta seviyede pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyonun var olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Elde edilen söz konusu korelasyon bulgularına göre, öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri ile örgütsel ustalık ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bir ilişki kurulabileceği sonucuna varmak mümkündür. Bu sonuçlar doğrultusunda “Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri ile öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır” şeklinde belirlenmiş olan *Hipotez1 kabul edilmiştir.*

4.5. Değişkenlere Ait Regresyon Sonuçları

Araştırma öğrenen organizasyonların örgütsel ustalık üzerinde etkisi olup olmadığını tespit etmeye yöneliktir. Söz konusu değişkenlerin birbiri ile pozitif yönde ilişki olduğu sonucu elde edilmiştir. Ancak öğrenen organizasyonları, örgütsel ustalık üzerinde etkisinin olup olamayacağını tespit edebilmek amacı ile regresyon analizi yapılmıştır. Elde edilen regresyon analizi bulguları ise tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Regresyon Analiz Sonuçları

Model	Katsayı		Sig.
	Beta (β)	t	
Öğrenmeye Olan Kararlılık R= ,259 ^a R ² = ,259 F= 129,821, p= ,000	,509	11,394	,000
Paylaşılan Vizyon R= ,328 ^a R ² = ,328 F= 181,192, p= ,000	,573	13,461	,000
Açık Fikirlilik R= ,189 ^a R ² = ,189 F= 86,426, p= ,000	,435	9,297	,000
İşletme İçi Bilgi Paylaşımı R= ,308 ^a R ² = ,308 F= 164,788, p= ,000	,555	12,837	,000
a.Predictors (Contant), Örgütsel Ustalık Anova ^a :Sig.:,000 ^b	Coefficient ^a : Sig.:,000 ^b		

Regresyon bulguları incelendiğinde, öğrenen organizasyonların “öğrenmeye olan kararlılık” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %25,9 oranında; “paylaşılan vizyon” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %32,8 oranında; “açık fikirlilik” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %18,9 oranında ve son olarak

“işletme içi bilgi paylaşımı” boyutu ise, örgütsel ustalığa ait varyansı %30,8 oranında açıklanabildiği görülebilmektedir.

Elde edilen analiz bulgularına göre örgütsel ustalığın, öğrenen örgütlerin “öğrenmeye olan kararlılık” boyutundan %50,9 [(β =-,509), ($p<0.01$)] oranında; “paylaşılan vizyon” boyutundan %57,3 [(β =-,573), ($p<0.01$)] oranında; “açık fikirlilik” boyutundan %43,5 [(β =-,435), ($p<0.01$)] oranında ve son olarak “işletme içi bilgi paylaşımı” boyutundan %55,5 [(β =-,555), ($p<0.01$)] oranında pozitif yönde etkilenebileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu bulgular sonucunda “Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi vardır” ifadesi ile belirtilmiş olan Hipotez₂ kabul edilmiştir.

Regresyon analizi bulguları ışığında, öğrenen organizasyonlara yönelik uygulamalarda yapılabilecek olumlu eylemsel davranışların, örgütsel ustalık üzerinde de olumlu düzeyde artışlar ortaya çıkarabileceğini söylemek mümkündür. Farklı becerileri bir arada uygulayabilme yeteneği olarak da ifade edilebilen örgütsel ustalığın hayata geçirebilmesi adına, öğrenen organizasyonların hayata geçmesi işletmelere stratejik bir avantaj sağlayabilecektir.

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Yapılan bu çalışma ile, öğrenen organizasyonların, örgütsel ustalık üzerinde etkili olup olmadığı, olası bir etki söz konusu ise ne yönde ve ne derecede ortaya çıkabileceğinin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda kurgulanmış olan hipotezler ve sonuçlarını ise aşağıdaki gibi ayrı ayrı açıklamak mümkündür.

Öğrenen organizasyonun alt bileşenleri ile örgütsel ustalığın “araştırmacı ustalık” alt bileşeni arasında sırası ile; (r =-,437; $p<0,00$), (r =-,431; $p<0,00$), (r =-,498; $p<0,00$) ve (r =-,434; $p<0,00$) düzeyinde orta seviyede pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyonun var olabileceği ; öğrenen organizasyonun alt bileşenleri ile örgütsel ustalığın “yararlanmacı ustalık” alt bileşeni arasında ise sırası ile; (r =-,633; $p<0,00$), (r =-,575; $p<0,00$), (r =-,529; $p<0,00$) ve (r =-,518; $p<0,00$) düzeyinde orta seviyede pozitif yönlü ve anlamlı bir korelasyonun var olabileceği bulgusuna ulaşılmıştır.

Bu sonuçlar doğrultusunda öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri ile örgütsel ustalık ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü, orta düzeyde anlamlı bir ilişki kurulabileceği sonucuna ulaşılabildiğinden dolayı “farklılıkların yönetimi ve alt bileşenleri ile psikolojik sözleşme ihlali arasında negatif yönlü bir ilişki söz konusudur” ifadesi ile test edilmeye çalışılan Hipotez₁ kabul edilmiştir.

Öğrenen organizasyonların “öğrenmeye olan kararlılık” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %25,9 oranında; “paylaşılan vizyon” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %32,8 oranında; “açık fikirlilik” boyutu, örgütsel ustalığa ait varyansı %18,9 oranında ve son olarak “işletme içi bilgi paylaşımı” boyutu ise, örgütsel ustalığa ait varyansı %30,8 oranında açıklanabildiği görülebilmektedir. Ayrıca örgütsel ustalığın, öğrenen örgütlerin “öğrenmeye olan kararlılık” boyutundan %50,9 [(β =-,509), ($p<0.01$)] oranında; “paylaşılan vizyon” boyutundan %57,3 [(β =-,573), ($p<0.01$)] oranında; “açık fikirlilik” boyutundan %43,5 [(β =-,435), ($p<0.01$)] oranında ve son olarak “işletme içi bilgi paylaşımı” boyutundan %55,5 [(β =-,555), ($p<0.01$)] oranında pozitif yönde etkilenebileceği bulgusuna ulaşılmıştır. Bu nedenle de “örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi vardır” ifadesi ile belirtilmiş olan Hipotez₂ kabul edilmiştir.

Hipotez ₁ : Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri ile öğrenen organizasyon ve alt bileşenleri arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır.	Kabul
Hipotez ₂ : Örgütsel ustalık ve alt bileşenleri üzerinde öğrenen organizasyon ve alt bileşenlerinin pozitif yönlü bir etkisi vardır.	Kabul

Elde edilmiş olan bu bulgular, her sektör ve işletme için genellenebilecek düzeyde olmamasına rağmen, söz konusu olgular üzerinde başka araştırmacılar tarafından farklı sektör ve işletmelerde de uygulama yapılırken kullanılabilmesi umut edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Avcı, U. (2012). Öğrenme Yönelimliliğinin Yenilik Performansı Üzerine Etkisi: Muğla Mermer Sektöründe Bir İnceleme. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 5(10), 121-138.
- Banoğlu, K., & Peker, S. (2012). Öğrenen Örgüt Olma Yolunda İlköğretim Okul Yöneticilerinin Okullarına ve Kendilerine İlişkin Algı Durumları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 43, 71-82.
- Bodwell, W. & Chermack, T. J. (2010). Organizational Ambidexterity: Integrating Deliberate and Emergent Strategy With Scenario Planning, *Technological Forecasting and Social Change*, 77(2):193-202.
- Carmeli, A., & Halevi, M. Y. (2009). How Top Management Team Behavioral Integration And Behavioral Complexity Enable Organizational Ambidexterity: The Moderating Role Of Contextual Ambidexterity. *The Leadership Quarterly*, 20(2), 207-218.
- Duncan, R. B. (1976). The Ambidextrous Organization: Designing Dual Structures For Innovation. *The Management Of Organization*, 1(1), 167-188.
- Garvin, D. (1993). Building a Learning Organization, *Harvard Business Review*, July-August, 2(3), 78-91.
- Gibson, C. B., & Birkinshaw, J., (2004). The Antecedents, Consequences, and Mediating Role of Organizational Ambidexterity, *Academy of Management Journal*, 47(2), 209-226.
- Gülenç, S. (2019). Medikal Turizm Hizmeti Veren Hastanelerde Sağlık Otelciliği Hizmetleri İle Örgütsel Uсталık İlişkisi (Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi), Eskişehir.
- Han, M., & Celly, N., (2008). "Strategic Ambidexterity and Performance in International New Ventures", *Canadian Journal of Administrative Sciences*, 25(4), 335-349.
- He, Z., & Wong, P.K. (2004). Exploration vs. Exploitation: An Empirical Test Of The Ambidexterity Hypothesis, *Organization Science*, 15(4), 481-494.
- Kaupilla, O. P. (2007). Towards a Network Model of Ambidexterity, *Helsinki School Economics Working Papers*, 429s.
- Koçel, T. (2001). İşletme Yöneticiliği, Yönetim ve Organizasyon, Organizasyonlarda Davranış Klasik-Modern-Çağdaş ve Güncel Yaklaşımlar, Beta Yayınları, İstanbul. 8. Baskı. 596s.
- Koçel, T. (2015). İşletme Yöneticiliği, Beta Yayınları, İstanbul. 16. Baskı 859s.
- Lubatkin, M. H., Simsek, Z., Ling, Y., & Veiga, J. F. (2006). Ambidexterity And Performance İn Small-To Medium-Sized Firms: The Pivotal Role Of Top Management Team Behavioral İntegration. *Journal Of Management*, 32(5), 646-672.
- Marquardt, M. J. (2002). Building The Learning Organization: Mastering The 5 Elements For Corporate Learning. Nicholas Brealey Publishing.
- Mcgill, Michael E., & Slocum, J.W. (1993), "Unlearning The Organization", *Organizational Dynamics*, 22(2):67-79.
- O'Reilly, C.A. & Tushman, M. L. (2013). Organizational Ambidexterity: Past, Present, And Future, *The Academy Of Management Perspective*, 27(4), 324-338.
- Özdayı, N. & Özcan, Ş. (2005). Teftiş Sürecindeki Geribildirimlere Göre Teftişin Öğrenen Örgüt Kültürüne Katkılarının Öğretmen Görüşleriyle Değerlendirilmesi, *Eğitim ve Bilim*, 30(136), 39-51.
- Özgener, Ş. (2000). Öğrenen Organizasyon Anlayışının Gerçek Yönetim Uygulamalarına Yansıtılması, *Verimlilik Dergisi*, 2, 41-63.
- Öztürk, M. (2003). İşletme ve Yönetim, Papatya Yayıncılık, İstanbul. 354.
- Peker, Ö. (1995). "Yönetimi Geliştirmenin Sürekliliği", *TODAİE Yayınları*, No:258. Ankara: Takav Matbaacılık, Yayıncılık.
- Tan, M. & Liu, Z., (2014). Paths To Success: An Ambidexterity Perspective On How Responsive and Proactive Market Orientations Affect Smes' Business Performance, *Journal Of Strategic Marketing*, 22(5), 420-441.
- Tushman, M.L & O'Reilly, C.A. (1996), *The Ambidextrous Organizations: Managing Evolutionary And Revolutionary Change*, *California Management Review*, 38(4), 8-30.

DETERMINATION OF CHANGES IN *FIRMICUTES* (GRAM - POSITIVE)/ *BACTEROIDETES* (GRAM - NEGATIVE) RATIO OF GUT MICROBIOME OF PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES¹

Nefise Ozlen SAHIN

Prof. Dr., Mersin University, Faculty of Pharmacy, Department of Pharmaceutical Biotechnology, Mersin.

Ibrahim H. DEMIRSOY

Mersin University, Graduate Institute of Science, Department of Biotechnology, Mersin

Leyla BATMAZ

Res. Assist. Sp. Dr. Mersin University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine

Serdar SIRIN

Res. Assist. Sp. Dr. Mersin University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine

Ramazan GEN

Prof. Dr. Mersin University, Faculty of Medicine, Department of Internal Medicine

ABSTRACT

Microorganisms contribute human gastrointestinal system by digesting indigestible nutritions. Number of microorganisms is almost found ten times more than human cells. In addition, there exists a balance in gut ecosystem and microbiome in healthy human body. That balance can be disturbed by variety of stress factors. Recent studies indicate that a significant number of diseases such as obesity, hypertension and Parkinson occurs due to the disturbance of this balance. In this study, it's aimed to dissect differences of gut microbiome in healthy subjects and the patients with type 2 diabetes. Total number of 36 healthy individuals and 36 patients who're diagnosed with type 2 diabetes were recruited to this study after obtaining the approval of Ethical Committee at Mersin University. Bacterial genomic DNA isolation was performed from the samples of both patients and control groups and quantification of bacterial DNAs were carried out by quantitative Real-time PCR method. Later, the results of the quantification study for bacterial DNAs of both patient and control groups were analysed by parametric and non-parametric U test. The data obtained from statistical analysis indicated significant increase in the number of *Actinobacteria* ($p=0,008$), *Bacteroidetes* ($p=0.006$), *Prevotella* ($p<0,001$) and *Clostridium* ($p=0,001$) in patients with type 2 diabetes. On the other hand, a significant decrease in the number of *Bifidobacteria* g ($p<0,001$) and *Firmicutes* ($p=0,009$) patient group was found. In addition, no change in the number of *Lactobacillus* ($p=0,826$) in patient with type 2 diabetes was obtained. The ratio of *Firmicutes* / *Bacteroidetes* was lower in patients with type 2 diabetes ($p<0,001$). In conclusion, it can be stated that a significant positive correlation exists between the number of gram-bacteria in the gut microbiome of the patients with type 2 diabetes and the existence of the disease. Outer membrane of gram-negative bacteria, LPS, causes an inflammation and contributes development of type 2 diabetes by decreasing insulin sensitivity.

Acknowledgements: This study was supported by Mersin University, Scientific Research Project Funds (BAP)

Key Words: Type 2 Diabetes, Gut Microbiome, qRT-PCR

---

¹ Poster Presentation